



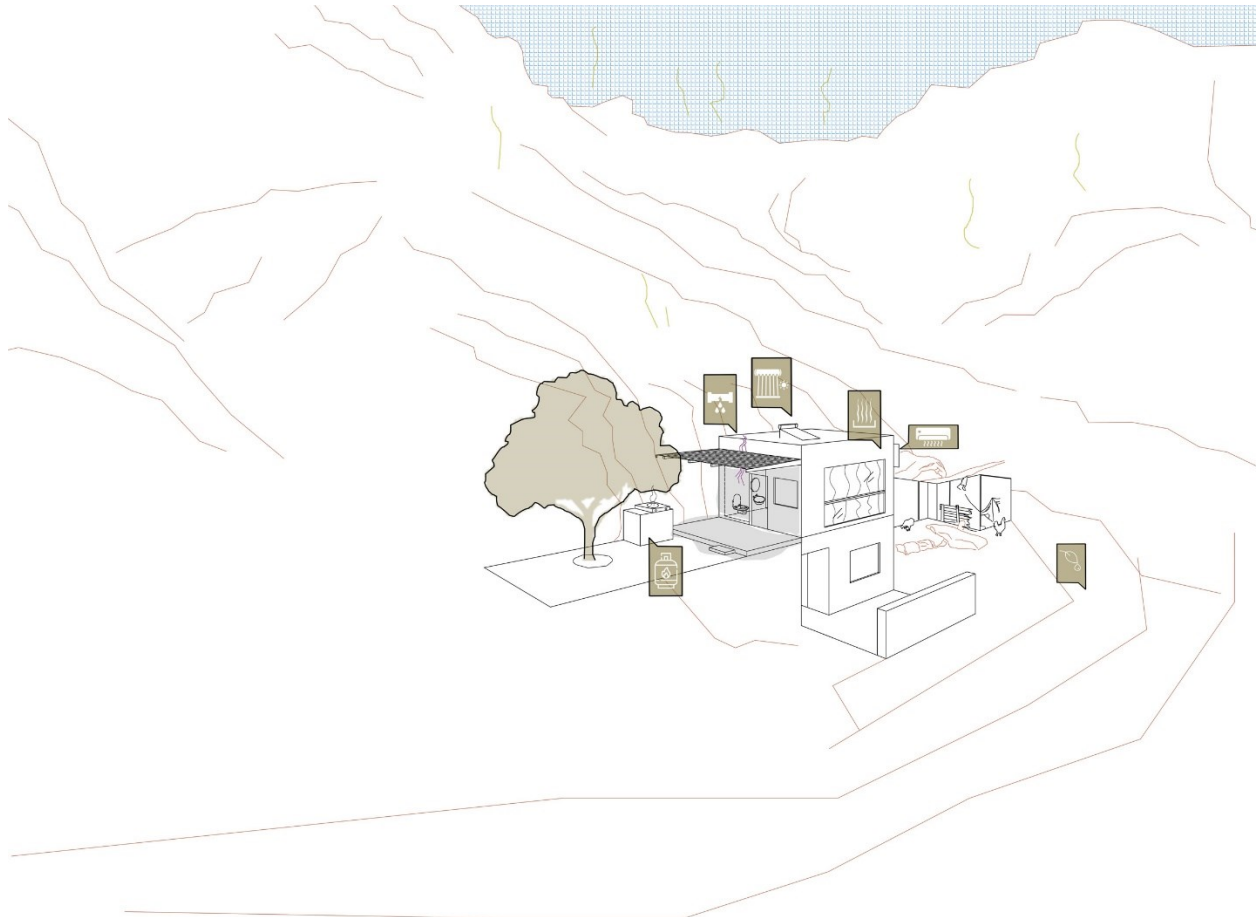
ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
Δ.Π.Μ.Σ. «ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ – ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ»

Διπλωματική Μεταπτυχιακή Εργασία

Προσεγγίζοντας την Ενεργειακή Φτώχεια μέσα από τη μελέτη
του τοπικού: Αόρατες όψεις του φαινομένου στην Ικαρία

Σπουδάστρια: Θεοδώρα Λυμπέρη

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Ρένα Κλαμπατσέα



Δεκέμβριος, 2023

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ πολύ τις καθηγήτριες και καθηγητές του μεταπτυχιακού προγράμματος για τις διαλέξεις τους και τις σκέψεις τους για το χώρο και την όρεξη που μου έδωσαν να συνεχίσω να διερευνώ τα χωρικά ζητήματα σε όλες τους τις εκφάνσεις. Θερμές ευχαριστίες οφείλω στην καθηγήτρια μου Ρένα Κλαμπατσέα για την πολύτιμη καθοδήγηση και υποστήριξη που μου παρείχε καθόλη τη διάρκεια της εργασίας. Ευχαριστώ ιδιαίτερα την παιδική μου φίλη Αλεξάνδρα Κουτσοθανάση και τη μαμά της, Αργυρώ Κουτσοδόνη που αποτέλεσαν ανθρώπους κλειδί για τις συνεντεύξεις και με φιλοξένησαν στο Ικαριώτικο σπίτι τους. Χωρίς αυτές δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί η εργασία μου. Ευχαριστώ τις συνεντευξιζόμενες και τους συνεντευξιζόμενους που μοιράστηκαν προσωπικές ιστορίες και συναισθήματα. Ένα ιδιαίτερο ευχαριστώ στις συναδέλφισσες και τους συναδέλφους μου από το Δίκτυο ΔΑΦΝΗ για την πρόσβαση σε συζητήσεις με κατοίκους της Ικαρίας για το ενεργειακό τοπίο και την ευκαιρία που μου έδωσαν να αγαπήσω και να καταλάβω τα νησιά. Ευχαριστώ από καρδιάς, τη φίλη μου Κωνσταντίνα Αποστολέρη για τη βοήθεια της στις γραφιστικές απεικονίσεις των συνεντεύξεων. Τέλος ευχαριστώ τις συμφοιτήτριες μου για τις ακαδημαϊκές συζητήσεις, τη βοήθεια τους να αναπτύξω τα ερευνητικά μου ερωτήματα και για τη συνεχή ενθάρρυνση κατά την εκπόνηση αυτής της εργασίας.

Εν Συνομία

Η ενεργειακή φτώχεια, ένα περίπλοκο και πιεστικό ζήτημα, δεν περιορίζεται απλώς στον αγώνα για αποπληρωμή των λογαριασμών ηλεκτρικής ενέργειας και θέρμανσης αλλά διαμορφώνει ένα πλαίσιο αποστέρησης για την κάλυψη των βασικών ενεργειακών αναγκών των ατόμων και κοινοτήτων. Τα ευάλωτα νοικοκυριά, συχνά λόγω οικονομικών περιορισμών ή ανεπαρκών υποδομών, δεν μπορούν να αντέξουν οικονομικά ή να έχουν πρόσβαση σε επαρκείς, ασφαλείς και αξιόπιστες ενεργειακές υπηρεσίες και υπηρεσίες αναβάθμισης. Η πρόκληση αυτή, που ενισχύεται μέσω των συγκυριών των κρίσεων και άλλων διαχειριστικών αλλαγών που υπερβαίνουν την τοπική κλίμακα, δεν περιορίζεται μόνο σε μητροπολιτικές περιοχές αλλά μπορεί να εμφανιστεί σε οποιοδήποτε τοποθεσία και περιβάλλον. Στην εργασία υποστηρίζεται ότι το φαινόμενο της ενεργειακής φτώχειας λαμβάνει μοναδικά χαρακτηριστικά και ένταση ανάλογα με τις τοπικές συνθήκες, με τον χώρο να αποτελεί προνομιακό πεδίο για την εξέταση του. Ως μελέτη περίπτωσης επιλέγεται το απομακρυσμένο νησί της Ικαρίας που παρότι αποτελεί νησιωτικό τόπο με φαινομενικά ειδυλλιακές συνθήκες εμφανίζει όψεις της ενεργειακής φτώχειας οι οποίες υπερβαίνουν τον κυρίαρχο λόγο και τις προβλέψεις. Για να αντιμετωπιστούν οι ιδιαίτερες όψεις του φαινομένου της ενεργειακής φτώχειας στην Ικαρία, είναι απαραίτητο να ξετυλίξουμε το αλληλένδετο πλέγμα παραγόντων από τη γεωγραφική και κλιματική ποικιλομορφία έως τις ιδιαιτερότητες του πληθυσμού και τους διαθέσιμους πόρους, που επηρεάζουν τη θερμική άνεση και οικονομική δυνατότητα των νοικοκυριών. Αυτή η εξερεύνηση θα αποκαλύψει πώς η ενεργειακή φτώχεια αγγίζει τις ζωές των κατοίκων της Ικαρίας και θα ρίξει φως στις στρατηγικές που είναι απαραίτητες για την άμβλυνση αυτής της πρόκλησης, με στόχο την ενίσχυση και εμπλουτισμό των υφιστάμενων πολιτικών και μέτρων σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο.

Λέξεις κλειδί: διάγνωση ενεργειακής φτώχειας, νησιωτικότητα, Ικαρία, κυρίαρχος λόγος, ευάλωτα νοικοκυριά.

Το εξώφυλλο αποτελεί επεξεργασία σε σκίτσο, από επίσκεψη σε κατοικία στο Μαγγανίτη Ικαρίας για τους σκοπούς της εργασίας, το καλοκαίρι του 2022.

Abstract

Energy poverty, a complex and pressing issue, goes beyond the financial challenges of paying electricity and heating bills. It forms a framework of deprivation that affects the ability to meet essential energy needs for individuals and communities. Vulnerable households, often due to financial constraints or inadequate infrastructure, struggle financially and lack access to adequate, safe, and reliable energy services and renovations. This challenge, amplified by crisis situations and administrative changes extending beyond the local scale, is not confined solely to metropolitan areas but can manifest in any location and environment. The study argues that the phenomenon of energy poverty takes on unique characteristics and intensity depending on local conditions, with space being a privileged field for its examination. The remote island of Ikaria is chosen as a case study, which, despite being an island location with seemingly idyllic conditions, displays aspects of energy poverty that go beyond the dominant discourse and predictions. To effectively address the unique aspects of energy poverty in Ikaria, it is necessary to unravel the interconnected web of factors from geographical and climatic diversity to population characteristics and available resources that affect the thermal comfort and financial affordability of households. This exploration will reveal how energy poverty touches the lives of the inhabitants of Ikaria and shed light on the strategies necessary to mitigate this challenge, with the aim of strengthening and enriching existing policies and measures at national and European level.

Key words: energy poverty diagnosis, insularity, Ikaria, dominant discourse, vulnerable households.

Ακρωνύμια

ΑΑΔΕ	Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων
ΑΠΕ	Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας
ΒΑ	Βόρειο Αιγαίο
ΔΕΗ	Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
Εκοιν	Ενεργειακή κοινότητα
ΕΛΣΤΑΤ	Ελληνική Στατιστική Αρχή
ΕΝΦΙΑ	Ενιαίος Φόρος Ιδιοκτησίας Ακινήτων
ΕΟΚΕ	Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή
ΕΦ	Ενεργειακή Φτώχεια
ΖΝΧ	Ζεστό Νερό Χρήσης
ΚΑΠΕ	Κέντρο Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας
ΚΕΝΑΚ	Κανονισμό Ενεργειακής Απόδοσης Κτιρίων
ΚΟΤ	Κοινωνικό Οικιακό Τιμολόγιο
ΜΜΜ	Μέσα Μαζικής Μεταφοράς
ΣΔΕΕ	Σχέδιο Δράσης για την Καταπολέμηση της Ενεργειακής Ένδειας
ΥΑ	Υπουργική Απόφαση
ΥΠΕΝ	Υπουργείο Περιβάλλοντος & Ενέργειας
ΦΕΚ	Φύλλα Εφημερίδας της Κυβέρνησης
Eurostat	European statistics
Erah	Energy poverty advisory hub
Epon	Energy Poverty Observatory

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	7
Η συγκυρία.....	7
Εννοιολογικό πλαίσιο.....	9
Ανεξερεύνητη ενεργειακή φτώχεια στο νησιωτικό χώρο	12
Υπόθεση εργασίας και ερευνητικά ερωτήματα	14
Μεθοδολογική Διαδρομή.....	15
1. Εξελίξεις σε Ευρωπαϊκό επίπεδο	18
1.1 Η έννοια, ο ορισμός της Ενεργειακής Φτώχειας.....	21
1.2 Δείκτες της Ενεργειακής Φτώχειας.....	24
1.3 Η Σύσταση της Επιτροπής για την ΕΦ 2020/1563 (2020).....	32
1.4 Σύσταση της Επιτροπής σχετικά με την ΕΦ (ΕΕ) 2023/2407 (20.10.2023).....	39
2. Εξελίξεις σε Εθνικό επίπεδο	43
2.1 Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ) (2019)	43
2.2 Σχέδιο Δράσης για την καταπολέμηση της Ενεργειακής Ένδειας (2021)	45
2.3 Ενεργειακή αναβάθμιση κτιρίων κατοικίας _ Πρόγραμμα «Εξοικονομώ»	54
2.4 Παραγωγή ενέργειας από ΑΠΕ και ενεργειακές αναβαθμίσεις_ Ο θεσμός των ενεργειακών κοινοτήτων.....	61
2.5 Προγράμματα ενεργειακής απόδοσης	67
2.6 Οικονομική προσιτότητα μέσω επιδομάτων και προστασία των καταναλωτών	70
2.7 Παρατηρήσεις από τις εξελίξεις σε εθνικό επίπεδο	78
3. Περίπτωση μελέτης _ Ικαρία.....	82
3.1 Εισαγωγή στη νήσο Ικαρία.....	82
3.2 Γεωγραφική Απομόνωση	83
3.3 Γεωμορφολογία- Διαφορετικές εντοπιότητες	85
3.4 Κλίμα- Μικροκλίματα	87
3.5 Πληθυσμιακές Ιδιαιτερότητες.....	91
3.6 Οικονομικές Δραστηριότητες και απασχόληση	97
3.7 Πολεοδομική συγκρότηση οικισμών – Διασπορά και απόκρυψη.....	102
3.8 Χαρακτηριστικά οικιστικού αποθέματος	108
3.9 Διαθέσιμοι πόροι για την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών.....	115
3.10 Ενεργειακή μετάβαση	119
3.11 Σχέσεις και δεσμοί μεταξύ των κατοίκων	121
3.12 Απορρόφηση προγραμμάτων και μέτρων για την αντιμετώπιση της Ενεργειακής φτώχειας.....	123

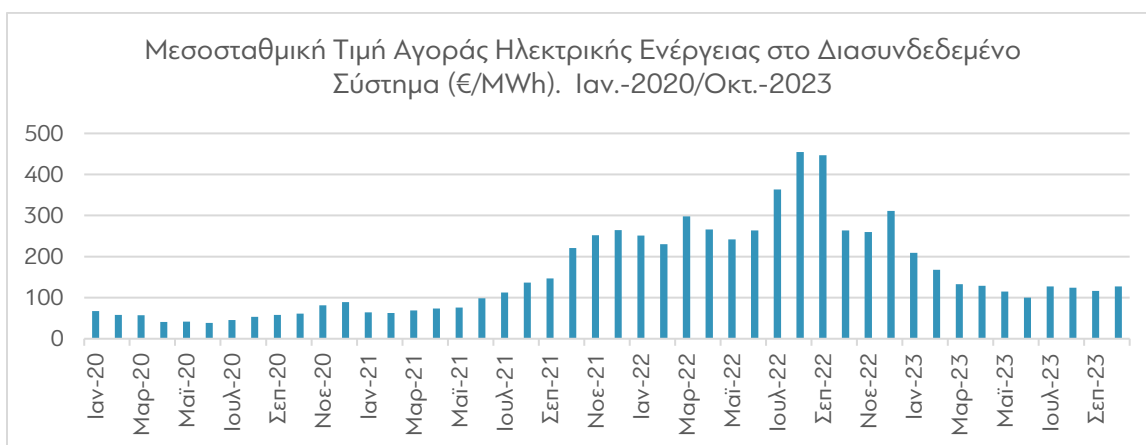
4. Έρευνα πεδίου στη νήσο Ικαρία.....	125
4.1 Εστίαση σε κατοίκους	125
4.2 Προετοιμασία και Θεματολόγιο	127
4.3 Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης.....	129
4.4 Συνεντεύξεις με κατοίκους	130
4.5 Παρατηρήσεις από την έρευνα πεδίου	159
5. Συμπεράσματα.....	163
Παράρτημα	170
Βιβλιογραφία	173

Εισαγωγή

Η συγκυρία

Η «**Ενεργειακή φτώχεια**» (ΕΦ) αναγνωρίζεται τα τελευταία χρόνια ως ένα **παγκόσμιο πιεστικό ζήτημα** που επηρεάζεται από την αλληλεπίδραση πολλών παραγόντων. Το φαινόμενο, αναδείχθηκε ως **πρόβλημα στην Ελλάδα τα χρόνια της κρίσης**, όταν λόγω της παρατεταμένης λιτότητας, των αυξήσεων στις τιμών των καυσίμων και των μειώσεων στα εισοδήματα των νοικοκυριών, οι ενεργειακές ανάγκες καλύπτονταν με δυσκολία. Τα τελευταία χρόνια, **το φαινόμενο βρίσκεται ξανά δυναμικά στο προσκήνιο**, με θέματα όπως η αποπληρωμή των λογαριασμών, εναλλακτικές πηγές για θέρμανση και για μαγείρεμα, μείωση των ωρών θέρμανσης και ψύξης να απασχολούν τα νοικοκυριά.

Οι **συνεχείς εξελίξεις στον τομέα της ενέργειας**, τόσο λόγω της απελευθέρωσης της αγοράς όσο και λόγω των γεωπολιτικών εξελίξεων¹, περιπλέκουν τα δεδομένα της οικιακής ζωής και φέρνουν τα νοικοκυριά αντιμέτωπα με ζητήματα τα οποία φαίνεται να μην μπορούν να ελέγξουν. Οι **τιμές της ενέργειας αυξήθηκαν** από τον Σεπτέμβριο του 2020 έως τον Σεπτέμβριο του 2022 κατά 666,27% ενώ από τον Οκτώβριο του 2020 μέχρι και τον Οκτώβριο του 2023 κατά 108,89%². Η τιμή του φυσικού αερίου αυξήθηκε από τον Ιούνιο 2020 μέχρι τον Ιούνιο 2023 κατά 422,22%³. Αντίστοιχες αυξήσεις υπήρξαν και στο πετρέλαιο θέρμανσης, στα καυσόξυλα, αλλά και στα καύσιμα κίνησης, με τις τιμές διάθεσης να είναι ακόμα υψηλότερες σε νησιά και απομακρυσμένες περιοχές.



Γράφημα 1. Μεσοσταθμική Τιμή Αγοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας στο Διασυνδεδεμένο Σύστημα (€/MWh). Ιαν.-2020/Οκτ.-2023. Πηγή: ΑΔΜΗΕ

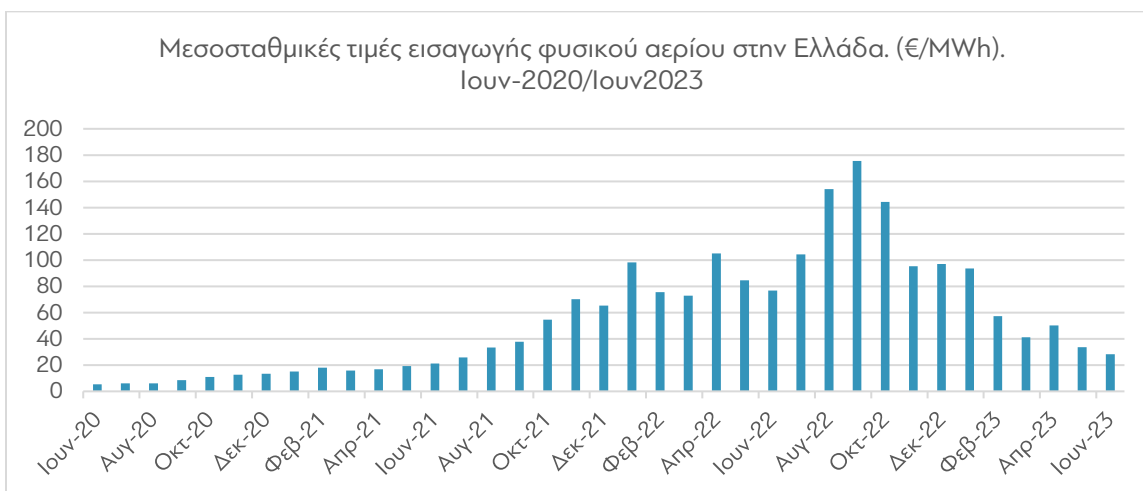
¹ Η έναρξη του πολέμου Ουκρανίας – Ρωσίας, το Φεβρουάριο του 2022, φαίνεται να έπαιξε ρόλο στην αύξηση των τιμών, οι οποίες αυξάνονταν πριν από αυτή τη γεωπολιτική εξέλιξη.

² Μεσοσταθμικές τιμές αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας από τον ΑΔΜΗΕ για τα έτη 2020-2023.

<https://www.admie.gr/agora/enimerotika-deltia/mesostathmiki-timi-aggoras?since=&until=&op=%CE%A5%CF%80%CE%BF%CE%B2%CE%BF%CE%BB%CE%AE>

³ Μεσοσταθμικές τιμές εισαγωγής φυσικού αερίου στην Ελλάδα από τη ΡΑΑΕΥ για τα έτη 2020-2023.

<https://www.raey.gr/genika-nea/68983/>



Γράφημα 2. Μεσοσταθμικές τιμές εισαγωγής φυσικού αερίου στην Ελλάδα. (€/MWh). Ιουν-2020/Ιουν2023. Πηγή: ΡΑΑΕΥ

Η κατάσταση της κατοικίας, η παλαιότητα, οι θερμικές απώλειες, η υγρασία, οι φθορές και οι διαρροές αποτελούν ακόμα εμπόδια προς την επίτευξη θερμικής άνεσης και την διατήρηση των οικογενειακών προϋπολογισμών σε χαμηλά επίπεδα. Την ίδια στιγμή **το ζήτημα μοιάζει προσωπικό** και μένει σε συζητήσεις με φίλους και γνωστούς, εντός ενός κύκλου εμπιστευτικότητας.

Τα παραπάνω αποκαλύπτουν πως παρά το γεγονός πως η ΕΦ αποτελεί μια μορφή φτώχειας, πλήττει πιο πλατιές ομάδες πληθυσμού σε σχέση με τα άτομα και τα νοικοκυριά που χαρακτηρίζονται «φτωχά» ή σε «κίνδυνο φτώχειας»⁴, όπως αυτές οι έννοιες περιγράφονται στο ελληνικό θεσμικό πλαίσιο.

Τα τελευταία χρόνια, το φαινόμενο απασχολεί την ΕΕ, με την μεθοδολογία διάγνωσης του και τους τρόπους αντιμετώπισης να απασχολούν τις διάφορες οδηγίες που συνδέονται με την ενεργειακή μετάβαση, στο πλαίσιο επίτευξης κοινωνικά δίκαιων μεταλλαγών. Στη Ελλάδα το 2017 ιδρύεται το Παρατηρητήριο για την ΕΦ, το 2019 στο ΕΣΕΚ αναγνωρίζεται και τίθεται στόχος για την άμβλυνση του φαινομένου ενώ το 2021 δημοσιεύεται το Σχέδιο Δράσης για την Καταπολέμηση της Ενεργειακής Ένδειας όπου το φαινόμενο προσεγγίζεται αριθμητικά και προκύπτουν μέτρα πολιτικής, δράσεις για την περίοδο 2021-2030.

⁴ Ως κίνδυνος φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις ορίζεται το ποσοστό των ατόμων που ζουν σε νοικοκυριά, των οποίων το συνολικό ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα είναι χαμηλότερο του 60% του εθνικού διάμεσου ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος. Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2023, Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών: Έτος 2022

Εννοιολογικό πλαίσιο

Η έρευνα για την Ενεργειακή Φτώχεια (ΕΦ) απέκτησε εννοιολογική σαφήνεια, όταν το 1991 στο Ηνωμένο Βασίλειο, η ερευνήτρια Breda Boardman ερεύνησε τις συνθήκες θερμικής άνεσης σε νοικοκυριά. Αρχικά ερωτήματα υπήρξαν κάτω από ποιες συνθήκες ορισμένα νοικοκυριά δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν στο κόστος θέρμανσης το χειμώνα, πώς τα φτωχά νοικοκυριά προσαρμόζονται σε αυτές τις συνθήκες, πώς συνδέεται με αυτή τη δυσκολία το χαμηλό εισόδημα, περιγράφοντας με αυτόν τον τρόπο αιτίες και συνέπειες υλικής αποστέρησης που η ίδια αποκάλεσε 'fuel poverty' (Boardman, 1991).

Έκτοτε το αντικείμενο αυτό **έχει απασχολήσει ερευνήτριες/ες από διαφορετικά πεδία** αποδεικνύοντας έτσι την πολυπλοκότητα του φαινομένου. Οι προσεγγίσεις, τα ερωτήματα και **τα πορίσματα ποικίλουν** ανά γεωγραφική περιοχή, διαφοροποιούνται ανάλογα με τις πολιτικές και οικονομικές συγκυρίες καθώς και τα χαρακτηριστικά των νοικοκυριών. Η έρευνα επεκτείνεται σε πολλές χώρες της Ευρώπης, στην Αυστραλία, τις ΗΠΑ και σε διαφορετικά επιστημονικά αντικείμενα όπως η κοινωνιολογία, η γεωγραφία, η μηχανική, η ιατρική, η οικονομία (Ambrose και Marchand, 2017).

Οι συνθήκες αδυναμίας πρόσβασης σε επαρκείς και οικονομικά προσιτές υπηρεσίες ενέργειας ονομάζονται στη βιβλιογραφία είτε «ενεργειακή φτώχεια» είτε «φτώχεια καυσίμων» με τους Bouzarovski και Petrova να υποστηρίζουν ότι «όλες οι μορφές ενεργειακής στέρησης σε οικιακή κλίμακα έχουν την ίδια συνέπεια: την έλλειψη επαρκών ενεργειακών υπηρεσιών στο σπίτι». (Bouzarovski και Petrova 2015). Στη μελέτη που ακολουθεί για την εξέταση του φαινομένου υιοθετείται ο όρος «Ενεργειακή Φτώχεια» (ΕΦ) έναντι του όρου «φτώχεια καυσίμων» ή του όρου «ενεργειακή αποστέρηση», καθώς πρόκειται για ένα περίπλοκο ζήτημα που μπορεί να συνδέεται τόσο με την στέρηση ενεργειακών αγαθών και υπηρεσιών, όσο και με τα υψηλά κόστη ενεργειακών καυσίμων, την ποιότητα του αποθέματος, είτε και με άλλους ενδογενείς παράγοντες που επηρεάζουν τα άτομα και διαμορφώνουν τις όψεις του φαινομένου, όπως η ανεργία, η επισφαλής εργασία, τα χαμηλά εισοδήματα.

Τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα, ιδίως κατά τη διάρκεια αλλά και μετά την οικονομική κρίση, έχει ανοίξει η συζήτηση για την ΕΦ με ποικίλες προσεγγίσεις, οι περισσότερες βιβλιογραφικές και ποσοτικές⁵ και **σπανιότερα προσεγγίσεις που εξερευνούν τις βιωμένες εμπειρίες και το δίκτυ αβεβαιότητας και πιέσεων που πλέκει η ΕΦ**. Σημαντικό προς αυτή την κατεύθυνση είναι το έργο των ερευνητριών Χατζηκωνσταντίνου και Βαταβάλη (2018) οι οποίες σκιαγραφούν τις γεωγραφίες της ενεργειακής φτώχειας στην Αθήνα της κρίσης, ενώ πίνουν ξανά το νήμα με την πιο πρόσφατη έρευνα το 2022, υπό την σκιά άλλων γεγονότων, όπου σε συνεργασία με τον Κατσουλάκο (2022) διερευνούν προβλήματα, πρακτικές και αντιλήψεις σε σχέση με την κατανάλωση ενέργειας με περίπτωση μελέτης τις Αθηναϊκές πολυκατοικίες, συνδυάζοντας ποσοτικές και ποιοτικές μεθόδους διάγνωσης.

Η συμβολή και άλλων μελετών που προσεγγίζουν το ζήτημα μέσω δευτερογενών πηγών, «top-down» προσεγγίσεων και ποσοτικών δεδομένων είναι σημαντική, ωστόσο θα πρέπει

⁵ Εισηγήσεις για το φαινόμενο της ΕΦ υπάρχουν σε έντυπο «Πρακτικά 1^{ου} Διαδικτυακού Συνεδρίου για την Ενεργειακή φτώχεια» που δημοσιεύθηκε το 2021 με τη συνεργασία του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου (ΕΜΠ) και της Ρυθμιστικής Αρχής Ενέργειας (ΡΑΕ).

https://www.ekpizo.gr/sites/default/files/praktika_synedriou_ep_19-11-2020.pdf

να διερευνηθούν περισσότερο οι πραγματικές συνθήκες και τα βιώματα των νοικοκυριών ώστε να προκύψουν πολιτικές, καινοτόμες λύσεις και εφαρμογές για την αντιμετώπιση του. Παρά το γεγονός ότι μέχρι σήμερα έχει μελετηθεί το φαινόμενο μέσα από τη ματιά των νοικοκυριών σε αστικό περιβάλλον (Βαταβάλη, Χατζηκωνσταντίνου, 2018, 2022), ορεινό (Παπαδά, Μπαλάσκας, 2021), το φαινόμενο της ΕΦ δεν έχει εξετασθεί επαρκώς για το νησιωτικό χώρο. Η εργασία αυτή ευελπιστεί να προσθέσει στην έρευνα του φαινομένου φωτίζοντας νέες όψεις στο νησιωτικό χώρο οι οποίες δύναται να οδηγήσουν σε ουσιαστικές τοπικά προσαρμοσμένες πολιτικές.

Ορισμοί της Ενεργειακής Φτώχειας

Ο πρώτος ορισμός που είχε προταθεί από την Boardman στο Ηνωμένο Βασίλειο ανέφερε ότι ένα νοικοκυριό βιώνει φτώχεια καυσίμων όταν διαθέτει πάνω από το 10% του εισοδήματός τους για τις δαπάνες θέρμανσης (Boardman, 1991). Ενώ η αρχική αντίληψη συσχέτιζε την ΕΦ με τις συνθήκες επαρκούς ζέστης στο σπίτι, στη συνέχεια η έννοια επεκτάθηκε, συσχετίζοντας την ΕΦ με την επαρκή κάλυψη των ενεργειακών αναγκών σε προσιτό κόστος.

Σε επίπεδο ΕΕ η ΕΦ ταυτίζεται με τα χαμηλά εισοδήματα, με το υψηλό μερίδιο των ενεργειακών δαπανών στο εισόδημα, τη χαμηλή ενεργειακή απόδοση των κτιρίων, την υψηλή εξάρτηση από την ενέργεια για λόγους υγείας. Τα παραπάνω συσχετίζονται μεταξύ τους με τεχνικούς δείκτες από τους οποίους προκύπτουν ποσοτικά δεδομένα τα οποία να μην αναγνωρίζουν την ένταση και έκταση του φαινομένου αλλά αδυνατούν να αναγνωρίσουν τις διαφορετικές όψεις. (βλ. κεφ. 3)

Προς την κατεύθυνση αναγνώρισης του φάσματος και των αποχρώσεων της ΕΦ, το έργο του Bouzarovski υπογράμμισε την πολυδιάστατη φύση της ενεργειακής φτώχειας, τονίζοντας ότι δεν αφορά μόνο την πρόσβαση στην ενέργεια, αλλά περιλαμβάνει επίσης ζητήματα που σχετίζονται με την οικονομική προσιτότητα, την ποιότητα των ενεργειακών υπηρεσιών και την ικανότητα διατήρησης ενός αξιοπρεπούς βιοτικού επιπέδου διασφαλίζοντας ταυτόχρονα την ενεργειακή απόδοση. Υποστήριξε ότι **οι κινητήριες δυνάμεις της ΕΦ είναι ενσωματωμένες σε συγκεκριμένες τοπικές κοινωνικές, πολιτικές και περιβαλλοντικές συνθήκες** (Bouzarovski, 2014).

Συγκεκριμένα ορίζει ότι : «Η ενεργειακή φτώχεια αναφέρεται στην κατάσταση όπου ένα **νοικοκυριό δεν είναι σε θέση να εξασφαλίσει ένα κοινωνικά και υλικά απαραίτητο επίπεδο ενεργειακών υπηρεσιών στο σπίτι**. Αυτή η κατάσταση είναι αποτέλεσμα παραγόντων όπως το χαμηλό εισόδημα, η υψηλή ενεργειακή δαπάνη και η κακή ενεργειακή απόδοση και οδηγεί σε δυσμενείς κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές συνέπειες». (Bouzarovski, 2018).

Ευάλωτες κοινωνικές ομάδες στη μελέτη της Ενεργειακής Φτώχειας

Διαφορετικά νοικοκυριά είναι πιθανό να εμφανίζουν διαφορετικά σημεία ευαλωτότητας. Αυτά τα σημεία σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά των νοικοκυριών αλλά και τον τρόπο στον οποίο αυτά ζουν. Η βιβλιογραφία για την ΕΦ δείχνει ότι ορισμένες κοινωνικές ομάδες είναι πιο πιθανό να βρεθούν σε κατάσταση ενεργειακής φτώχειας, με διαφοροποιήσεις ωστόσο να εμφανίζονται μεταξύ των διάφορων γεωγραφικών περιοχών. Ενδεικτικά, στο Ηνωμένο Βασίλειο και την Ιρλανδία η ευαλωτότητα συνδέεται με την έλλειψη προσιτής ενέργειας, στις χώρες της Νότιας Ευρώπης η ευαλωτότητα συνδέεται με τα υψηλότερα ποσοστά

εισοδηματικής φτώχειας, τα κακώς μονωμένα σπίτια, τα ανεπαρκή συστήματα θέρμανσης και ψύξης.

Σύμφωνα με πρόσφατη πανελλαδική έρευνα, αναδείχθηκαν πολλαπλές και ισχυρές πιέσεις για τα νοικοκυριά που προκύπτουν από το συνδυασμό κερδοσκοπίας στην ενέργεια και εξαιρετικά στις τιμές των ενοικίων. Αυτή η συνθήκη έχει ως αποτέλεσμα να **πλήττονται ευρύτερα μεσαία εισοδηματικά στρώματα και όχι αποκλειστικά χαμηλών εισοδημάτων νοικοκυριά** (Βαταβάλη, Χατζηκωνσταντίνου, Κατσουλάκος, 2022).

Ειδικότερα, ευάλωτες ομάδες πληθυσμού στην εξέταση του ζητήματος της ΕΦ αναφέρονται νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος, οι συνταξιούχοι/οι, οι άνεργες/οι, όσες/οι εργάζονται σε κακοπληρωμένες θέσεις εργασίας και εξαρτώνται από επιδόματα, μονογονεϊκές οικογένειες, νοικοκυριά που νοικιάζουν κατοικία, πολύ μεγάλα νοικοκυριά ή νοικοκυριά του ενός μέλους σε σύγκριση με μεσαίου μεγέθους νοικοκυριά (Βουζαρονσκι, 2014). Σύμφωνα με την πρόσφατη οδηγία για την ενεργειακή απόδοση (ΕΕ) 2023/1791, συγκεκριμένες ομάδες διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο να πληγούν από ενεργειακή φτώχεια ή είναι πιο ευάλωτες στις δυσμενείς επιπτώσεις της ενεργειακής φτώχειας, όπως γυναίκες, άτομα με αναπηρία, ηλικιωμένοι, παιδιά και άτομα με μειονοτικό φυλετικό ή εθνοτικό υπόβαθρο.⁶

Επιπτώσεις της Ενεργειακής Φτώχειας

Η ακαδημαϊκή έρευνα γύρω από την ΕΦ έχει οδηγήσει στο συμπέρασμα πως **οι συνέπειες της είναι ευρύτερα κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές και δεν αφορούν αποκλειστικά τα νοικοκυριά που πλήττονται αλλά και τις κοινότητες**, στις οποίες αυτά τα νοικοκυριά εντάσσονται.

Οι συνθήκες ενεργειακής αποστέρησης δεν επιτρέπουν την πλήρη συμμετοχή των νοικοκυριών στην κοινωνική ζωή, τα άτομα λόγω των οικονομικών δυσκολιών, της έλλειψης θερμικής άνεσης αντιμετωπίζουν **άγχος, κατάθλιψη αδυνατούν να ελέγξουν τον οικιακό προϋπολογισμό** και επιβαρύνονται με επιπλέον κόστη θέρμανσης και διατήρησης της υγείας. Έχει διαπιστωθεί ακόμα η **σύνδεση μεταξύ ΕΦ και θνησιμότητας το χειμώνα και το καλοκαίρι αλλά και με τα αυξημένα προβλήματα υγείας** λόγω ρύπανσης του αέρα, καύσης αναποτελεσματικών και ρυπογόνων καυσίμων για την ικανοποίηση των αναγκών σε θέρμανση και μαγείρεμα⁷ (Καλιαμπάκος, Παπαδά, 2021). Επιπλέον, η περιορισμένη πρόσβαση σε ενέργεια μπορεί να αποτελέσει εμπόδιο στην ολοκλήρωση του διαβάσματος των μαθητών/φοιτητών στο σπίτι **περιορίζοντας τις ευκαιρίες σε μόρφωση** (Mohan, 2020). Η **αιθαλομίχλη και η παράνομη υλοτομία** αναδεικνύουν τις περιβαλλοντικές προεκτάσεις της ΕΦ. Τέλος, η μη θέρμανση, ψύξη, συντήρηση της κατοικίας επιδεινώνει την κατάσταση της και συνολικά **μειώνει την ποιότητα δομημένου περιβάλλοντος**. Τα παραπάνω υπογραμμίζουν τις σημαντικές επιπτώσεις συνολικά στην ποιότητα διαβίωσης των ατόμων, την ενίσχυση των ανισοτήτων και των συνθηκών φτώχειας και περιθωριοποίησης αλλά και την ανάγκη για επείγουσα αντιμετώπιση προς τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των ατόμων που πλήττονται πολλαπλώς.

⁶ Οδηγία για την Ενεργειακή απόδοση (ΕΕ) 2023/1791.

⁷ Healy, 2004; Liddell and Morris 2010 στην εισήγηση Καλιαμπάκος, Δημήτρης, Παπαδά, Λευκοθέα (2021). Ενεργειακή φτώχεια στην Ελλάδα: Μια άδηλη και διαβρωτική μορφή φτώχειας. Πρακτικά 1ου Διαδικτυακού Συνεδρίου για την Ενεργειακή Φτώχεια. Αθήνα

Ανεξερεύνητη ενεργειακή φτώχεια στο νησιωτικό χώρο

Ο νησιωτικός χώρος συνοδεύεται από ιδιαίτερες συνθήκες και προκλήσεις που παραμένουν ανεξερεύνητες και πολλές φορές δεν λαμβάνονται υπόψη στην χάραξη πολιτικών. Τα νησιά της Ελλάδας αναφέρονται συχνά ως «ιδανικοί» καλοκαιρινοί προορισμοί, τουριστικά φαντασιακά, ως σημαντικά οικοσυστήματα με αναλλοίωτα στο χρόνο έθιμα, ενώ λιγότερο γνωστά είναι στην κοινή γνώμη προβλήματα που αφορούν τις μεταφορές, τις υπηρεσίες, τη γήρανση του πληθυσμού, την ανεργία ή την εγκατάλειψη παραδοσιακών δραστηριοτήτων και οικισμών.

Παρότι διακρίνονται κοινά χαρακτηριστικά και μπορούν να προκύψουν κατηγοριοποιήσεις, **κάθε νησί είναι διαφορετικό και χρειάζεται ειδική προσοχή και εστίαση για την αναγνώριση του φάσματος των ιδιαιτεροτήτων.** Τα νησιά διαφοροποιούνται ως προς το μέγεθος και τον πληθυσμό, τις κλιματολογικές συνθήκες, τα ιδιαίτερα οικοσυστήματα, το οικιστικό περιβάλλον, τις κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες. Υπό την διατύπωση ότι ΕΦ σχετίζεται με τη στέρηση ενεργειακών αγαθών και υπηρεσιών, τα υψηλά κόστη ενεργειακών καυσίμων, την ποιότητα του αποθέματος, τις κλιματολογικές συνθήκες είτε και με άλλους ενδογενείς παράγοντες που επηρεάζουν τα άτομα, όπως η ανεργία, η επισφαλής εργασία, τα χαμηλά εισοδήματα, παρακάτω παρουσιάζονται ορισμένα χαρακτηριστικά, **ενδείξεις ευαλωτότητας του νησιωτικού πληθυσμού στην εξέταση της ΕΦ.**

Ο νησιωτικός χώρος αποτελεί τόπο διαμονής για το 15%-17% του μόνιμου πληθυσμού της χώρας με ιδιαίτερη πρόκληση τις **πληθυσμιακές διακυμάνσεις.** Αυτές σχετίζονται με την δραστηριοποίηση των νησιών στον τουρισμό, ο οποίος όπως έχει αποδειχθεί και στην περίοδο της πανδημίας covid-19 δεν εγγυάται τη μελλοντική τους βιωσιμότητα λόγω της **μονοκαλλιέργειας.** Λίγα νησιά δραστηριοποιούνται σημαντικά στη γεωργία, την αλιεία ή τη μεταποίηση. Στην περίπτωση των ελληνικών νησιών, η τουριστική περίοδος χαρακτηρίζεται από **μετακινήσεις κυρίως νέων ατόμων για εργασία σε επιχειρήσεις του κλάδου.** Αυτή η πληθυσμιακή ομάδα, έχει χαρακτηριστικά ευαλωτότητας: πρόκειται για κυρίως νέα άτομα, σε χαμηλά αμειβόμενες εργασίες, δέχονται πιέσεις ως προς την εύρεση κατοικίας, ενώ ανεξερεύνητες είναι οι συνθήκες αυτής της κατοίκησης.

Στα περισσότερα νησιά, λόγω της απομόνωσης, της μικρής κλίμακας και της εδαφικής ασυνέχειας, παρατηρούνται **αυξημένα κόστη αγαθών και μεταφορών,** μειωμένες επιλογές σε σχέση με την ηπειρωτική χώρα, **μονοπώλια και ολιγοπώλια.** Ενδεικτικό είναι ότι, οι ορεινές, νησιωτικές και γενικότερα απομονωμένες περιοχές λόγω των αυξημένων τιμών των καυσίμων είναι 2-7% πιο ευάλωτες στην ΕΦ (Παπαδά, Παναγιωτόπουλος, Καλιαμπάκος, 2016).

Η παροχή δημόσιων και ιδιωτικών υπηρεσιών, όπως η εκπαίδευση, η υγεία, η κοινωνική πρόνοια γίνεται με άνισους όρους. Για τους παραπάνω λόγους ειδικά στα νησιά της Μεσογείου το επίπεδο εκπαίδευσης είναι αρκετά χαμηλό παρά την θετική εικόνα που μπορεί να εμφανίζεται σε οικονομικούς δείκτες και παρά την παρουσία Πανεπιστημιακών ιδρωμάτων (ESPON, 2013).

Επιπλέον **οι γυναίκες στο νησιωτικό χώρο είναι πιο πιθανό να είναι μη οικονομικά ενεργές, βιώνοντας ανεργία ή υποαπασχόληση.** Στα νησιά της Μεσογείου η ανεργία των νέων και των γυναικών είναι υψηλή παρά το υψηλό ΑΕΠ που αυτά εμφανίζουν (ESPON, 2013).

Σε ότι αφορά τις συνθήκες του περιβάλλοντος, στα νησιά συναντάμε αυξημένα επίπεδα **αλατότητας, θαλάσσιας υγρασίας, ηλιακής ακτινοβολίας, αέρηδων**, παράγοντες που επιταχύνουν την διάβρωση του οικιστικού αποθέματος και προϋποθέτουν ειδικές λύσεις, τεχνογνωσία και υλικά για πιο ανθεκτικές κατασκευές.

Παράλληλα, λόγω της **περιφερειακής και κοινωνικής απομόνωσης που συνοδεύει την νησιωτική ζωή, υπάρχει μειωμένη ενημέρωση για διάφορες εξελίξεις στον κοινωνικό και τεχνικό – κατασκευαστικό τομέα**. Αξίζει να αναφερθεί ότι σε πολλά νησιά του ελληνικού χώρου με αφορμή τη βίαιη εκκίνηση αδειοδοτήσεων για την εγκατάσταση μεγάλων αιολικών πάρκων χωρίς την σύμφωνη γνώμη των τοπικών κοινωνιών στο πλαίσιο της ενεργειακής μετάβασης, έχουν αναπτυχθεί **κοινωνικά κινήματα και πρωτοβουλίες**, τα οποία λειτουργούν ως κόμβοι ενημέρωσης και ανάπτυξης τοπικής γνώσης για την επιθυμητή ενεργειακή μετάβαση⁸.

Τα παραπάνω υπογραμμίζουν ότι **το μοντέλο ανάπτυξης αλλά και ο τρόπος αντιμετώπισης των προκλήσεων των νησιών δεν μπορεί να είναι ίδιος με αυτόν της ηπειρωτικής χώρας**. Στο ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο συναντάμε την υποχρέωση της Διοίκησης και των νομοθετών να λαμβάνουν υπόψη τη νησιωτικότητα⁹ σε οποιοδήποτε κανονιστικό πλαίσιο. Η ύπαρξη αναπτυξιακών πολιτικών με πρόβλεψη για τις ιδιαίτερες συνθήκες του νησιωτικού χώρου εξετάζεται τόσο στα Ευρωπαϊκά όσο και εθνικά θεσμικά κείμενα. (βλ. κεφ. 1 & 2)

Το νησί της Ικαρίας, αποτελεί αυτοτελώς Δήμο της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου και εντάσσεται στην Περιφερειακή Ενότητα Ικαρίας. Στην μέτρηση του φαινομένου της ΕΦ σε εθνικό επίπεδο από το Εθνικό Παρατηρητήριο Ενεργειακής Φτώχειας, το 2011 προέκυψαν υψηλά ποσοστά πληττόμενων νοικοκυριών στο Βόρειο Αιγαίο¹⁰ ενώ σε επίπεδο περιφέρειας στο Περιφερειακό Σχέδιο για την προσαρμογή στην Κλιματικής αλλαγή γίνεται αναφορά στην εκπόνηση Σχεδίου Δράσης για την Αειφόρο Ενέργεια και το Κλίμα στους ΟΤΑ Α' βαθμού στην προσπάθεια άμβλυνσης του φαινομένου της ΕΦ (ΠεΠΣΚΑ ΒΑ, 2019).

Η Ικαρία αποτελεί **απομακρυσμένο νησί με χαρακτηριστικά ορεινότητας και νησιωτικότητας**, προσφέρει μια ευρεία γκάμα κλιματολογικών συνθηκών λόγω της γεωγραφικής της θέσης, και της γεωμορφολογίας της. Αποτελεί ένα νησί με σημαντική δραστηριοποίηση στον πρωτογενή τομέα αλλά και στον τουριστικό κλάδο, ενώ χαρακτηριστικά είναι και τα υψηλά ποσοστά ηλικιωμένου πληθυσμού. Τέλος, αποτελεί έναν τόπο με ένα ευρύ δίκτυο φορέων και συλλόγων. Για τους παραπάνω κυρίως λόγους το νησί της Ικαρίας επιλέχθηκε ως περίπτωση μελέτης, καθώς φάνηκε να συγκεντρώνει ποικιλομορφία ως προς τα πληθυσμιακά, κλιματολογικά και γεωγραφικά χαρακτηριστικά ενώ θεωρήθηκε ότι τα χαρακτηριστικά αλληλεγγύης και κοινοτισμού θα πρόσθεταν επιπλέον ενδιαφέρον στην εργασία μου.

⁸ Ενδεικτικά αναφέρονται τα κινήματα στην Τήνο, τα Κύθηρα, την Άνδρο.

⁹ Άρθρο 101, παρ. 4 Συντάγματος για τη υποχρέωση νομοθετών λαμβάνοντας υπόψη τη νησιωτικότητα

Κεφάλαιο Ζ, άρθρα 32-34 του Ν. 4150/2013 για τη διαφύλαξη των ιδιαιτεροτήτων των νησιών. Με τον Ν. 4150/2013 θεσπίστηκε η «ρήτρα νησιωτικότητας».

¹⁰ Το 2011, υπολογίστηκε ότι στο Βόρειο Αιγαίο περίπου 68% νοικοκυριά κάλυπταν λιγότερο από το 80% των ενεργειακών αναγκών τους και περίπου 52% δαπανούσαν περισσότερο από το 10% του ετήσιου εισοδήματός τους για την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών. (ΣΔΕΕ, 2021)

Υπόθεση εργασίας και ερευνητικά ερωτήματα

Κεντρική υπόθεση που η εργασία προτίθεται να διερευνήσει είναι ότι **η διάγνωση όπως προωθείται στο εθνικό και ευρωπαϊκό πλαίσιο λαμβάνει υπόψιν μόνο κάποιες πτυχές που οδηγούν σε ΕΦ**, χωρίς η αναγνώριση αυτή να μπορεί να οδηγήσει σε **εφαρμόσιμες πολιτικές** που να ανακουφίζουν αποτελεσματικά τα νοικοκυριά. **Μέσα από τη μελέτη περίπτωσης** και την εμβάθυνση σε έναν τόπο και στο καθημερινό των νοικοκυριών **δύναται να αποκαλυφθούν πραγματικές διαστάσεις της ΕΦ**, οι πρακτικές για την επίτευξη θερμικής άνεσης και την πρόσβαση σε ενεργειακές υπηρεσίες και προϊόντα, οι πιέσεις και περιορισμοί αλλά και οι τρόποι προσαρμογής και διεκδίκησης. Μέσα από τη μεθοδολογική επιλογή προσέγγισης της ΕΦ με την αναγνώριση των τοπικών συνθηκών και τις συνεντεύξεις, συζητήσεις με κατοίκους, μπορούν να προκύψουν κατευθύνσεις πολιτικής και να εμπλουτιστούν οι υφιστάμενες.

Βασική πρόθεση της εργασίας είναι κατ' αρχάς **να αναγνωριστεί ο τρόπος διάγνωσης της ΕΦ που προωθείται από την ΕΕ και εφαρμόζεται σε εθνικό επίπεδο, με κριτική διάθεση** καθώς παρά το γεγονός πως το φαινόμενο αναγνωρίζεται από την ΕΕ και τα κράτη μέλη με επίσημους φορείς να προωθούν πολιτικές κατευθύνσεις, δράσεις και προγράμματα για την αντιμετώπιση του από το 2018 ακόμα, μελέτες σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο αποκαλύπτουν την ανοδική του πορεία.

Παράλληλα άλλο κεντρικό ερώτημα στην εργασία είναι **κατά πόσο ο τρόπος διάγνωσης αλλά και τα μέτρα** που προκύπτουν από την αναγνώριση του εθνικού θεσμικού πλαισίου **κινούνται προς την κατεύθυνση μακροπρόθεσμης άμβλυνσης του φαινομένου**. Κατά πόσο ο τρόπος μέτρησης και οι πολιτικές για την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας συνδέονται με τις πραγματικές συνθήκες στο τοπικό επίπεδο, **ποιοι περιορισμοί και φραγμοί εντοπίζονται και αν λαμβάνονται υπόψιν οι ιδιαιτερότητες του νησιωτικού χώρου**.

Τα παραπάνω ερωτήματα ως προς την αποτελεσματικότητα των πολιτικών και τις ιδιαιτερότητες του νησιωτικού χώρου, διερευνώνται και μέσω της περίπτωσης μελέτης στη νήσο Ικαρία. Κατά την έρευνα πεδίου γίνεται μια προσπάθεια να κατανοηθεί **πως η ενεργειακή φτώχεια αγγίζει τις ζωές των κατοίκων**, τι αντιστάσεις, τρόποι προσαρμογής αναδεικνύονται αλλά και πως διαμορφώνονται τα όρια αντοχής των νοικοκυριών.

Μεθοδολογική Διαδρομή

Για την προσέγγιση των παραπάνω ερωτημάτων έγινε **ανασκόπηση δευτερογενών πηγών**, του ευρωπαϊκού και εθνικού θεσμικού πλαισίου, του τύπου σε εθνική και τοπική εμβέλεια, παρακολούθηση συνεδρίων και παρουσιάσεων. Η δευτερογενής έρευνα συμπληρώθηκε από **πρωτογενή έρευνα**, συνεντεύξεις με κατοίκους από το νησί, συζητήσεις με την τοπική κοινωνία, και επαγγελματίες που ασχολούνται με ενεργειακά και κατασκευαστικά ζητήματα.

Το θέμα που μελετώ στην εργασία σχετίζεται με την **οικιακή ζωή η οποία χαρακτηρίζεται από αόρατες πτυχές**, ενώ όπως υποστηρίζω οι όψεις της ΕΦ διαμορφώνονται πέρα από τα χαρακτηριστικά των νοικοκυριών και την κατάσταση της κατοικίας, από τα εγγενή χαρακτηριστικά ενός τόπου αλλά και από εξελίξεις πέραν του τοπικού. Για τους παραπάνω λόγους επέλεξα να ακολουθήσω μια **μεθοδολογική διαδρομή μη γραμμική που συνδυάζει τη θεωρητική προετοιμασία με την εμπειρική έρευνα**. Μια αμφίδρομη κίνηση μεταξύ βιβλιογραφίας, ευρωπαϊκών και εθνικών νομοθεσιών και της περίπτωσης μελέτης, με βοήθησε να οργανώσω την εργασία.

Με σκοπό την χάραξη του δικού μου οδικού χάρτη, και έχοντας ως δεδομένα την προσωπική οικιακή εμπειρία και τις συνθήκες της νησιωτικότητας λόγω της εργασιακής μου ενασχόλησης με αυτό το χώρο, προχώρησα σε αποτύπωση της συγκυρίας και έθεσα τα πρώτα ερωτήματα και υποθέσεις. Κομβικές για την πορεία της εργασίας μου ήταν οι συζητήσεις με Ικαριώτισσες και Ικαριώτες, για τον τόπο τους: τις διαφορετικές εντοπιότητες που εμφανίζονται μεταξύ βόρειων και νότιων περιοχών, ορεινών και παραθαλάσσιων, τον τρόπο οργάνωσης των οικισμών, ποιες είναι οι συνθήκες το καλοκαίρι και το χειμώνα. Αυτές οι επαφές για μια πρώτη αναγνώριση των συνθηκών της Ικαρίας που έγιναν το καλοκαίρι του 2022 ήταν η αρχή της πορείας που ακολούθησα.

Καθώς διαπίστωσα ότι **η κατανόηση της πλήρους εικόνας απαιτεί περαιτέρω διασύνδεση με τον πραγματικό βίο των ανθρώπων στην Ικαρία, η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας για την ενεργειακή φτώχεια και για τα χαρακτηριστικά της Ικαρίας με οδήγησαν στη διαμόρφωση ενός θεματολογίου** και κάποιων κριτηρίων ως προς τα προφίλ των ατόμων με τα οποία θα ήθελα να συνομιλήσω. Παρά αυτή την αρχική επιλογή κριτηρίων, στην έρευνα πεδίου δεν έμεινα σε αυτά. Συνομιλήσα με περισσότερους κατοίκους, και διαπίστωσα πως παρά την ύπαρξη τυπολογίας ευάλωτων ομάδων στη μελέτη της ενεργειακής φτώχειας, νοικοκυριά εκτός αυτής της τυπολογίας, βίωναν περιορισμούς και είχαν να μου αποκαλύψουν διαφορετικές όψεις της ΕΦ. Παρά τη διαπίστωση κάποιων κοινών συνηθειών, πρακτικών και προβλημάτων μεταξύ των νοικοκυριών, κάθε περίπτωση μελέτης ήταν διαφορετική, με τις όψεις του φαινομένου να διαμορφώνονται από τις συσχετίσεις διαφορετικών παραμέτρων και χαρακτηριστικών των νοικοκυριών: των μελών της οικογένειας, ηλικιών των μελών, οικονομικής κατάστασης του νοικοκυριού, παλαιότητας και κατάστασης της κατοικίας, κλιματολογικών συνθηκών.

Το υλικό των συνεντεύξεων και η αναγνώριση των τοπικών συνθηκών και αόρατων όψεων επηρέασαν την εξέλιξη της έρευνας και την επιλογή θεματικών εστίασης στην ευρωπαϊκή και εθνική νομοθεσία. Η αμφίδρομη πορεία συμπληρώθηκε με επισκέψεις στο νησί τόσο το χειμώνα 2022 όσο και το καλοκαίρι του 2023 για επαναξιολόγηση του υλικού, συνεντεύξεις, περαιτέρω συζητήσεις σε νέες θεματικές, παρατήρηση και φωτογράφιση του χώρου. Η θεωρητική κατανόηση εμπλούτισε την έρευνα πεδίου, ενώ οι συνεχείς επαφές με την τοπική

κοινότητα συνέβαλαν στη διαμόρφωση ενός πιο εμπειριστατωμένου και στοχευμένου ερευνητικού πλαισίου. Η αμφίδρομη προσέγγιση αποτέλεσε, τον τρόπο προσέγγισης του αντικειμένου έρευνας, επιτρέποντας τη συνεχή αλληλεπίδραση μεταξύ θεωρίας και πράξης, οδηγώντας έτσι σε μια πιο πλήρη και ενδελεχή κατανόηση της Ενεργειακής Φτώχειας στην Ικαρία. Υποστηρίζω πως αυτή η εργασία, αν και μεταπτυχιακή μπορεί να προβληματίσει σχετικά με τον κυρίαρχο λόγο και τις πραγματικές συνθήκες ενεργειακής φτώχειας και να αποτελέσει έναυσμα για τοπική εξέταση του ζητήματος στην Ικαρία και αλλού.

Ως προς τη δομή, η εργασία μου ξεκινά με την **ανασκόπηση των ευρωπαϊκών θεσμικών κειμένων διαχρονικά από το 2017 οπότε και αναδείχθηκε η ΕΦ ως ζήτημα**, εξετάζοντας τον ορισμό του φαινομένου, τον τρόπο μέτρησης μέσω δεικτών και τις κατευθύνσεις για την αντιμετώπιση του. Λαμβάνοντας υπόψιν τα χαρακτηριστικά της Ικαρίας όπως αναγνωρίζονται στην εργασία, από την ανάλυση των ευρωπαϊκών ντιρεκτίβων προκύπτουν και **καταγράφονται προκλήσεις ως προς την εφαρμογή τους στο τοπικό**.

Σε εθνικό επίπεδο αφενός **αναγνωρίζεται ο βαθμός ενσωμάτωσης των ευρωπαϊκών οδηγιών και αφετέρου εξετάζεται ο τρόπος μέτρησης του φαινομένου με «από τα πάνω» προσέγγιση και ποσοτικούς δείκτες**. Σκοπό να διερευνηθεί ποιες όψεις του φαινομένου αναγνωρίζονται και πως αυτές κινητοποιούν τις πολιτικές αντιμετώπισης. Αναλύονται οι πολιτικές μετριασμού ώστε να αναγνωρισθεί ο πληθυσμός στόχευσης αυτών, ο τρόπος επικοινωνίας και διάχυσης των πολιτικών και η επάρκεια τους ως προς την επίτευξη των στόχων. Μέσα από την αναγνώριση του πλέγματος των μέτρων και πολιτικών αλλά και την αναγνώριση των εμποδίων για την εφαρμογή τους στο τοπικό αναδεικνύονται ενδιαφέροντα **συμπεράσματα για την επίτευξη του στόχου μακροπρόθεσμης ανακούφισης των νοικοκυριών**.

Ακολουθώς, παρουσιάζονται τα **τοπικά χαρακτηριστικά και τεκμηριώνεται ο τρόπος σύνδεσης τους με το φαινόμενο της ΕΦ στο νησί της Ικαρίας**. Αυτά περιγράφονται με ποιοτικά, ποσοτικά και χωρικά δεδομένα που προέρχονται από δευτερογενείς πηγές, κυρίως στοιχεία από την απογραφή της ΕΛΣΤΑΤ και μελέτες του Δήμου και της Περιφέρειας αλλά και πρωτογενείς πηγές, από συζητήσεις με τον τοπικό πληθυσμό. Κατανοώντας τα χαρακτηριστικά της Ικαρίας και τη σύνδεση τους με την εμφάνιση του φαινομένου της Ενεργειακής φτώχειας δύναται να προκύψουν κατευθύνσεις προς τοπικά προσαρμοσμένες και εφαρμόσιμες πολιτικές για την αντιμετώπιση του.

Στην έρευνα πεδίου ακολούθησα τη **μέθοδο της χιονοστιβάδας**. Έχοντας επιλέξει κάποια κριτήρια που διαμόρφωναν τα προφίλ των ατόμων που ήθελα να εντοπίσω, επικοινωνήσα με άτομα κλειδί, φίλους και γνωστούς από την Ικαρία που με δικτύωσαν με τις συνομιλήτριες και τους συνομιλητές. Εξαίρεση σε αυτή τη μεθοδολογική επιλογή αποτέλεσε η προσέγγιση της εποχικά εργαζόμενης συνομιλήτριας. Την αναζήτησα στην τουριστική περιοχή της Ικαρίας, απευθυνόμενη ανοικτά για τους στόχους της εργασίας μου σε διάφορα άτομα που εργάζονταν στις επιχειρήσεις της περιοχής. Πιο αναλυτικά στο κεφάλαιο 4 παρουσιάζονται τα κριτήρια εστίασης στα άτομα με τα οποία συνομίλησα, η προετοιμασία της συνομιλίας και οι θεματικοί κύκλοι, αλλά και ο τρόπος προσέγγισης μου κατά τη διάρκεια της επίσκεψης.

Θέλοντας να εμβαθύνω στην **απορρόφηση των προγραμμάτων και μέτρων πολιτικής** συζήτησα με κατοίκους σε χώρους συγκέντρωσης ενώ πληροφορίες για αυτή τη θεματική αναζητήθηκαν και στις συζητήσεις με τις/τους συνεντευξιαζόμενες/νους. Ακόμα έγιναν

επικοινωνίες με τεχνικά γραφεία από την Ικαρία για τον εντοπισμό των εμποδίων απορρόφησης του προγράμματος «Εξοικονομώ» και με ειδικό σύμβουλο σε ενεργειακά ζητήματα που έχει ασχοληθεί με το ενδεχόμενο ανάπτυξης ενεργειακής κοινότητας στο νησί της Ικαρίας. Κατά τις επισκέψεις έγιναν συζητήσεις σε χώρους συγκέντρωσης, κυρίως καφενεία όπου συζητήθηκαν ζητήματα σχετικά με την ενέργεια και τον κατασκευαστικό κλάδο στο νησί αλλά και με την κατανάλωση ενέργειας στο σπίτι.

Τέλος, παρουσιάζονται, αναλυτικά **10 συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν από το Ιούλιο 2022 μέχρι και τον Ιούλιο 2023**. Κάθε συνέντευξη αναλύεται σε ενότητες για: το προφίλ της/του συνεντευξιζόμενης/νου, την εμπειρία της νησιωτικότητας, την κατάσταση της κατοικίας, την κάλυψη απαιτήσεων σε θέρμανση, ψύξη, ΖΝΧ, μαγείρεμα, το κόστος ενέργειας, τη στρατηγική για μείωση του κόστους της ενέργειας, το δίκτυο σχέσεων και δεσμών. Για κάθε συνέντευξη διαμορφώνεται πίνακας συμπερασμάτων παρατηρήσεων και αυτές οι πληροφορίες αξιοποιούνται για τη διαμόρφωση των συμπερασμάτων και ενός νοητικού χάρτη όπου αποτυπώνονται όψεις του φαινομένου στην Ικαρία πέρα από τον κυρίαρχο λόγο.

1. Εξελίξεις σε Ευρωπαϊκό επίπεδο

Στη συνέχεια παρουσιάζεται εν συντομία το ιστορικό των εξελίξεων για την ΕΦ στην ΕΕ. Παρουσιάζονται οι τρόποι διάγνωσης που προτείνονται, ενώ καταγράφονται και οι κατευθύνσεις για τον μετριασμό του φαινομένου. Μέσα από αυτή τη διαδρομή αναδεικνύονται προκλήσεις για την αντιμετώπιση της ΕΦ, και την επίτευξη κοινωνικά δίκαιης ενεργειακής μετάβασης, αλλά και προβληματισμοί σχετικά με τις προοπτικές και το αποτύπωμα αυτών στο τοπικό.

Εκτός από τις κατευθύνσεις πολιτικής από την ΕΕ έχουν δημιουργηθεί ορισμένοι φορείς υποστήριξης για τη διευκόλυνση της ανταλλαγής γνώσεων. Σε γενικές γραμμές στο πλαίσιο της απελευθερωμένης αγοράς ενέργειας γίνεται προσπάθεια μέσω διάγνωσης της ενεργειακής φτώχειας να προσδιοριστεί ο πληθυσμός σε ανάγκη. Προτείνονται μέτρα άμεσης στήριξης μέσω κοινωνικής πολιτικής ενώ κρίνεται αναγκαίο για μακροπρόθεσμα αποτελέσματα να κατευθυνθούν προς ενεργειακά φτωχά νοικοκυριά προγράμματα για την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων, την απομάκρυνση από ακριβά εισαγόμενα ορυκτά καύσιμα, τη συμμετοχή των νοικοκυριών στην παραγωγή ενέργειας από ΑΠΕ.

Η ανάδειξη της ενεργειακής φτώχειας ως ζήτημα που χρειάζεται να αντιμετωπιστεί σε επίπεδο ΕΕ συνδέεται με τις διαδικασίες για την ενεργειακή μετάβαση. Η κοινωνική διάσταση της μετάβασης συνοψίζεται και σταδιακά ισχυροποιείται μέσα από:

- Το Πακέτο μέτρων για όλους του Ευρωπαίους (2018-2019)
- Την Ευρωπαϊκή πράσινη συμφωνία (2020)
- Το δεσμευτικό πλαίσιο «Fit for 55» – «Προσαρμογή στον στόχο του 55%» (2023)

Τα παραπάνω αναλύονται σε οδηγίες και πρωτοβουλίες οι οποίες έχουν ως κύριο στόχο την μετάβαση σε καθαρές πηγές ενέργειας, την εξοικονόμηση ενέργειας και την μείωση των αερίων του θερμοκηπίου. Πρόθεση των οδηγιών είναι μεταξύ άλλων, η επίτευξη μιας κοινωνικά δίκαιης μετάβασης ώστε να μην μείνει κανείς πίσω, βάζοντας τους καταναλωτές «στο επίκεντρο της αγοράς ενέργειας». Η ΕΦ αναγνωρίζεται ως ένα σημαντικό ζήτημα και προτείνονται τρόποι ώστε να μετριασθεί, μέσα από:

1. **Τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης των κτιρίων.** Αυτό το μέτρο πολιτικής περιγράφεται:
 - Στην Οδηγία (ΕΕ) 2018/844 για την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων, ως μέρος του Πακέτου μέτρων Καθαρή Ενέργεια για όλους τους Ευρωπαίους.
 - Στην Πρωτοβουλία «Κύμα Ανακαινίσεων», ως μέρος της Ευρωπαϊκής πράσινης συμφωνίας
 - Στην αναθεωρημένη οδηγία για Οδηγία για την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων, ως μέρος του «Fit for 55».
2. **Τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης.** Αυτό το μέτρο πολιτικής περιγράφεται:
 - Στην Οδηγία για την ενεργειακή απόδοση (ΕΕ) 2018/2002, ως μέρος του Πακέτου μέτρων Καθαρή Ενέργεια για όλους τους Ευρωπαίους.
 - Στην αναθεωρημένη οδηγία για την ενεργειακή απόδοση (ΕΕ) 2023/1791, ως μέρος του Fit for 55%
3. **Επενδύσεις από τους καταναλωτές, κοινότητες πολιτών στις ΑΠΕ.** Αυτό το μέτρο πολιτικής περιγράφεται:

- Στην Οδηγία (ΕΕ) 2018/2001 για την προώθηση της χρήσης ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές, ως μέρος του Πακέτου μέτρων Καθαρή Ενέργεια για όλους τους Ευρωπαίους.
- Στην Οδηγία για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (RED II recast – RED III), ως μέρος του Fit for 55%
- 4. **Τον καθορισμό δικαιων κανόνων για τις διασυνοριακές ανταλλαγές ενέργειας, ενισχύοντας τον ανταγωνισμό εντός της εσωτερικής αγοράς.** Αυτή η κατεύθυνση πολιτικής περιγράφεται:
- Στον κανονισμό (ΕΕ) 2019/943 σχετικά με την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας, ως μέρος του Πακέτου μέτρων Καθαρή Ενέργεια για όλους τους Ευρωπαίους.
- 5. **Πιο σφικτό δίκτυο ασφαλείας για τους «ευάλωτους πελάτες».** Αυτό το μέτρο πολιτικής περιγράφεται:
- Στην οδηγία (ΕΕ) 2019/944 σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας, ως μέρος του Πακέτου μέτρων Καθαρή Ενέργεια για όλους τους Ευρωπαίους.
- 6. **Χρηματοδότηση από το Κοινωνικό Ταμείο για το Κλίμα¹¹**
 Πρόκειται για ταμείο που θα υποστηρίξει μεταξύ άλλων, τη μείωση των ενεργειακών φόρων και τελών ή την παροχή άλλων μορφών άμεσης εισοδηματικής στήριξης για την αντιμετώπιση των αυξανόμενων τιμών των οδικών μεταφορών και καυσίμων θέρμανσης αλλά και την παροχή κινήτρων για την ανακαίνιση κτιρίων και την μετάβαση στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας στα κτίρια.
 Μέρος του ταμείου θα χρηματοδοτηθεί με πλειστηριασμό των δικαιωμάτων που προέρχονται από το Σύστημα Εμπορίας Εκπομπών για τα κτίρια και τις οδικές μεταφορές, ενώ το 25% του ταμείου θα καλύπτεται από εθνικούς πόρους. Πρόκειται να αξιοποιηθεί από ευάλωτα νοικοκυριά, μικρές επιχειρήσεις, χρήστες μεταφορών που πλήττονται από ΕΦ και φτώχεια κινητικότητας. Υπάρχει πρόβλεψη για ειδικό ταμείο για νησιωτικές και ορεινές περιοχές.

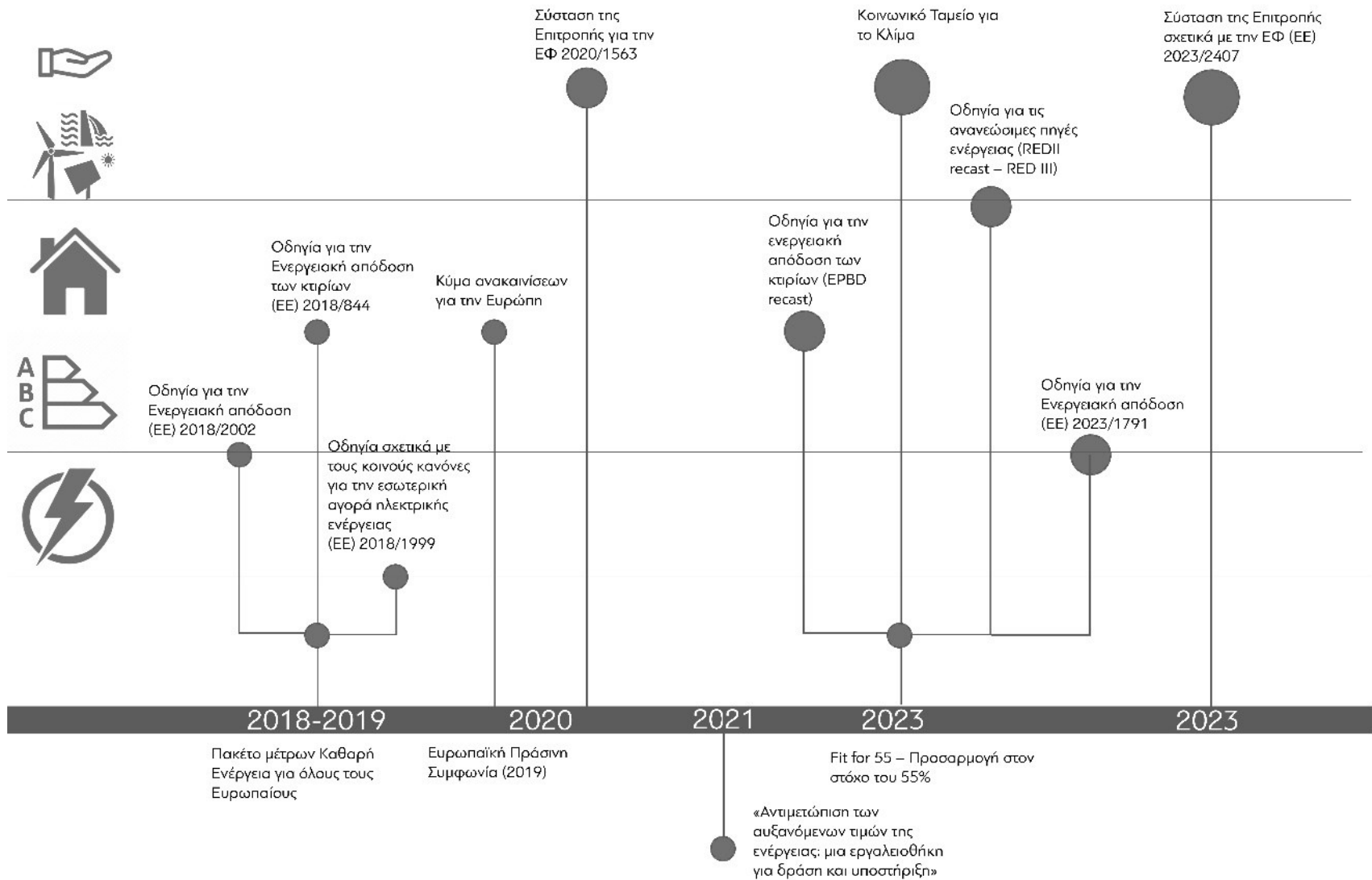
Επιπλέον, με σκοπό να συγκεντρωθούν από τις παραπάνω οδηγίες και πρωτοβουλίες τα σημεία εκείνα που αφορούν αποκλειστικά την ΕΦ, εκδόθηκαν δύο συστάσεις από την Επιτροπή προς τα κράτη μέλη:

- Η Σύσταση της Επιτροπής για την ΕΦ 2020/1563 (2020), που συμπύκνωνε τις εξελίξεις μέχρι και την Ευρωπαϊκή πράσινη συμφωνία
- Η Σύσταση της Επιτροπής σχετικά με την ΕΦ (ΕΕ) 2023/2407 (20.10.2023) που συμπυκνώνει τις νέες κατευθύνσεις σύμφωνα με το «Fit for 55»

Το παρακάτω διάγραμμα αναδεικνύει πως η παρουσία της έννοιας της ενεργειακής φτώχειας είναι ενισχυμένη στις πιο πρόσφατες πρωτοβουλίες.

Καθώς πρόκειται για ένα εκτενές πλαίσιο, παρακάτω παρουσιάζονται και αξιολογούνται τα βασικά σημεία, η έννοια, ο ορισμός και οι δείκτες ενώ μέσω των δύο συστάσεων για την ΕΦ δίνεται η γενική εικόνα για τον τρόπο μετριασμού, την διακυβέρνηση, ενώ με αφορμή αυτές τις συστάσεις γίνονται αναφορές στις διάφορες οδηγίες.

¹¹ Europarl. (2023) Κοινωνικό Ταμείο για το Κλίμα: οι προτάσεις του ΕΚ για μια δίκαιη ενεργειακή μετάβαση.



Διάγραμμα 1. Χρονοδιάγραμμα των πρόσφατων πρωτοβουλιών της ΕΕ για το κλίμα και την ενεργειακή πολιτική και η εστίασή τους στην ενεργειακή φτώχεια. Ιδία Επεξεργασία.

1.1 Η έννοια, ο ορισμός της Ενεργειακής Φτώχειας

Με τον ορισμό του φαινομένου της ΕΦ υπογραμμίζεται η ανάγκη ενασχόλησης με κρυφά ζητήματα της οικιακής ζωής που θεωρούνται προσωπικά ή αντιμετωπίζονται ατομικά ενώ παράλληλα δημιουργείται ένα υπόβαθρο για ανάπτυξη γνώσης και μεθοδολογίας για την αντιμετώπιση του. Καθώς η ΕΦ είναι ένα πολυπαραγοντικό ζήτημα, αρκετοί ορισμοί συλλαμβάνουν μόνο κάποιες από τις έννοιες που το συνοδεύουν. Στη συνέχεια, γίνεται μια προσπάθεια να κατανοηθεί με ποιες έννοιες συνοδεύεται η ΕΦ στην ΕΕ.

1.1.1 Το πακέτο μέτρων Καθαρή Ενέργεια για Όλους του Ευρωπαίους (2018-2019)

Ενώ στο πακέτο μέτρων Καθαρή Ενέργεια για όλους τους Ευρωπαίους (2018-2019) υπογραμμίζεται η ανάγκη για κοινό ορισμό της ενεργειακής φτώχειας σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, αναφέρεται ότι **τα κράτη μέλη θα πρέπει να περιγράψουν το φαινόμενο στα εθνικά τους σχέδια για την ενέργεια και το κλίμα. Τα κράτη μέλη έχουν την ευθύνη να ορίσουν το φαινόμενο και να περιγράψουν τα χαρακτηριστικά του πληττόμενου πληθυσμού.**

Σε κείμενο που συνοδεύει το πακέτο μέτρων, επισημαίνεται πως η ενέργεια συνδέεται στενά με τον σύγχρονο τρόπο ζωής, την κοινωνική ζωή, την υγεία και την εκπαίδευση. Τα τελευταία χρόνια, όμως (2016-2018), το κόστος της έχει αυξηθεί, δυσκολεύοντας τα νοικοκυριά να ικανοποιήσουν τις βασικές τους ανάγκες. Αναδεικνύεται η αδυναμία να επιτευχθεί ενεργειακή μετάβαση χωρίς την ενσωμάτωση του κοινωνικοοικονομικού πλαισίου.

Σύμφωνα με την οδηγία για την διακυβέρνηση, στο πλαίσιο αξιολόγησης του αριθμού των νοικοκυριών που πλήττονται από ενεργειακή φτώχεια¹² στα ενοποιημένα εθνικά σχέδια για την ενέργεια και το κλίμα, τα κράτη μέλη **πρέπει να διαμορφώσουν ένα σύνολο κριτηρίων όπως το χαμηλό εισόδημα, οι υψηλές ενεργειακές δαπάνες, η χαμηλή ενεργειακή απόδοση ώστε να ορίζουν των νοικοκυριών που πλήττονται από την ΕΦ.** «Οποιαδήποτε αναλογία νοικοκυριών που αντιμετωπίζει ενεργειακή πενία μπορεί να θεωρηθεί σημαντική.»¹³

Τα κράτη μέλη δεσμεύονται ακόμα, να ορίσουν τους «ευάλωτους πελάτες»¹⁴ για τους οποίους προτείνεται ειδική μνεία στην ΕΦ και απαγόρευση αποσύνδεσης σε κρίσιμες περιόδους. Στον ορισμό μπορούν να αναφέρονται τα **επίπεδα εισοδήματος, το μερίδιο των ενεργειακών δαπανών στο εισόδημα, η ενεργειακή απόδοση των κτιρίων, η εξάρτηση από την ενέργεια για λόγους υγείας, η ηλικία, κ.α.**

1.1.2 Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία (2019)

Με την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία το 2019, στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας **«Κύμα Ανακαινίσεων»**, στόχος είναι μέχρι το 2050 η Ευρώπη να έχει καταστεί η πρώτη κλιματικά ουδέτερη ήπειρος, μεριμνώντας για την υγεία και ποιότητα ζωής των ανθρώπων χωρίς να αφήνει κανένα πίσω. Με αυτό τον στόχο θα πρέπει **να επιτευχθούν ριζικές ανακαινίσεις και να ξεπεραστούν οι φραγμοί.** Σχετικά με το ζήτημα της ΕΦ, τονίζεται ότι ενεργειακά φτωχά νοικοκυριά, συμπεριλαμβανομένων των ατόμων με αναπηρίες και των ηλικιωμένων, μπορούν να επωφεληθούν από τις ανακαινίσεις και **θα πρέπει χρηματοδοτικά**

¹² Άρθρο 3, παρ. 2δ του Κανονισμού (ΕΕ) 2018/1999

¹³ Άρθρο 29 της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/944

¹⁴ Άρθρο 28 της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/944

προγράμματα ενεργειακής απόδοσης να κατευθυνθούν και σε πολίτες με χαμηλότερο εισόδημα ¹⁵.

1.1.3 Σύσταση της Επιτροπής για την ΕΦ 2020/1563 (2020)

Η σύσταση της επιτροπής για την ΕΦ το 2020 είναι το πρώτο επίσημο έγγραφο της ΕΕ που πραγματεύεται το ζήτημα της ΕΦ. Προσδιορίζεται για πρώτη φορά ως **«η κατάσταση στην οποία τα νοικοκυριά αδυνατούν να έχουν πρόσβαση σε βασικές ενεργειακές ανάγκες»**. Περιγράφεται ως τη συνθήκη στην οποία **τα νοικοκυριά δεν μπορούν να ικανοποιήσουν βασικές ανάγκες, σε επαρκή φωτισμό, θέρμανση, ψύξη, να καλύψουν την ενέργεια για συσκευές και επομένως στερούνται αξιοπρεπούς βιοτικού επιπέδου, υγείας και κοινωνικής ζωής**. Η ΕΦ συσχετίζεται με αυτό τον τρόπο με τη θερμική άνεση, την κοινωνική ένταξη, την ευημερία και την υγεία των πολιτών.¹⁶

1.1.4 Οδηγία για την Ενεργειακή απόδοση (ΕΕ) 2023/1791 (2023)

Το 2023, με την **Οδηγία για την ενεργειακή απόδοση (ΕΕ) 2023/1791**, η «Ενεργειακή Φτώχεια» ορίζεται ως: **η έλλειψη πρόσβασης ενός νοικοκυριού σε απαραίτητες ενεργειακές υπηρεσίες**, όταν οι εν λόγω υπηρεσίες παρέχουν βασικά επίπεδα και αξιοπρεπή πρότυπα διαβίωσης και υγείας, συμπεριλαμβανομένων **της επαρκούς θέρμανσης, του ζεστού νερού, της ψύξης, του φωτισμού και της ενέργειας τροφοδοσίας ηλεκτρικών συσκευών**, στο σχετικό εθνικό πλαίσιο, την υφιστάμενη εθνική κοινωνική πολιτική και άλλες σχετικές εθνικές πολιτικές, η οποία προκαλείται από συνδυασμό παραγόντων, συμπεριλαμβανομένων, τουλάχιστον, **της οικονομικής αδυναμίας, του ανεπαρκούς διαθέσιμου εισοδήματος, των υψηλών ενεργειακών δαπανών και της χαμηλής ενεργειακής απόδοσης των κατοικιών**.¹⁷

Αναφέρεται ότι θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψιν οι παρακάτω δείκτες στα εθνικά τους σχέδια για την ενέργεια και το κλίμα:

- α) Αδυναμία επαρκούς θέρμανσης της κατοικίας
- β) Ληξιπρόθεσμες οφειλές λογαριασμών υπηρεσιών κοινής ωφελείας
 - βα) συνολικός πληθυσμός που ζει σε κατοικία με μη στεγανή στέγη, υγρασία στους τοίχους, τα δάπεδα ή τα θεμέλια, ή με σάπια πλαίσια παραθύρων ή δάπεδα
 - ββ) ποσοστό κινδύνου φτώχειας

1.1.5 Σύσταση της Επιτροπής σχετικά με την ΕΦ (ΕΕ) 2023/2407 (20.10.2023)

Στην πρόσφατη σύσταση για την ΕΦ που ανακοινώθηκε τον Οκτώβριο του 2023, αναγνωρίζεται ο παραπάνω ορισμός και συστήνεται:

- Τα κράτη μέλη να ενσωματώσουν στη νομοθεσία τους τον ορισμό της ενεργειακής φτώχειας, όπως ορίζεται από την οδηγία (ΕΕ) 2023/1791. Αυτός ο ορισμός πρέπει να **διαφοροποιεί την ενεργειακή φτώχεια από την έννοια των ευάλωτων πελατών**.

¹⁵ Στην Ανακοίνωση της Επιτροπής «Κύμα ανακαινίσεων για την Ευρώπη- οικολογικά κτίρια, θέσεις εργασίας, καλύτερη ζωή» στην ενότητα «Υλοποίηση ταχύτερων και ριζικότερων ανακαινίσεων για καλύτερα κτίρια», σελ. 8

¹⁶ Σύσταση (ΕΕ) 2020/1563

¹⁷ Άρθρο 2, παρ. 52 της Οδηγίας (ΕΕ) 2023/1791

- Πρέπει να διασφαλιστεί η αντίθεση ανάμεσα στις έννοιες των ευάλωτων πελατών και της ενεργειακής φτώχειας, και να διαφαίνονται αυτές οι διαφορές στις εθνικές πολιτικές. Αυτό **θα βοηθήσει τα κράτη μέλη να εκπονήσουν συνολικές προσεγγίσεις για την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας.**
- Τα κράτη μέλη πρέπει να **εξετάσουν το πλαίσιο που παρέχουν τα εθνικά σχέδια για την ενέργεια και το κλίμα, προκειμένου να αντιμετωπίσουν το θέμα της ενεργειακής φτώχειας.**
- Να **αξιολογηθούν οι διαφορετικοί δείκτες που παρέχονται σε εθνικό και ενωσιακό επίπεδο για τον προσδιορισμό των νοικοκυριών** που επηρεάζονται από ενεργειακή φτώχεια. Συνίσταται να δοθεί προσοχή στην ποιότητα και τη συγκρισιμότητα των δεδομένων και τη διαφάνεια ως προς τους δείκτες που χρησιμοποιούνται για την καταπολέμηση της ενεργειακής φτώχειας.¹⁸

Από τα παραπάνω,

φαίνεται πως έχουν γίνει βήματα σε ότι αφορά τον ορισμό και την περιγραφή των κριτηρίων που συστήνεται να χρησιμοποιούνται από τα κράτη μέλη για τον προσδιορισμό των ενεργειακά φτωχών νοικοκυριών. Με τον πιο πρόσφατο ορισμό, υπογραμμίζεται η πολυδιάστατη φύση της ενεργειακής φτώχειας τονίζοντας ότι δεν αφορά μόνο την πρόσβαση στην ενέργεια, αλλά περιλαμβάνει επίσης ζητήματα που σχετίζονται με την οικονομική προσιότητα, την ποιότητα των ενεργειακών υπηρεσιών και την ικανότητα διατήρησης ενός αξιοπρεπούς βιοτικού επιπέδου διασφαλίζοντας ταυτόχρονα την ενεργειακή απόδοση.

Ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, θεωρούνταν τα πρώτα χρόνια τα χαμηλά εισοδήματα, άτομα με αναπηρίες, ηλικιωμένα άτομα ενώ με το «Fit for 55» αναφέρεται ότι πληθυσμιακές ομάδες που διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο να πληγούν από ΕΦ είναι οι γυναίκες, άτομα με αναπηρία, ηλικιωμένα άτομα, παιδιά, άνθρωποι με μειονοτικό φυλετικό ή εθνοτικό υπόβαθρο.

Φαίνεται πως επιχειρείται ένας διαχωρισμός μεταξύ ευάλωτων πελατών και ενεργειακά φτωχών νοικοκυριών. Αναγνωρίζεται με αυτόν τον τρόπο πως η ΕΦ είναι μία έκφανση φτώχειας που αφορά πιο πλατιές ομάδες πληθυσμού πέρα από όσες εντάσσονται στην τυπολογία των «ευάλωτων» και «φτωχών» νοικοκυριών. Έτσι, αναφέρεται πως θα μπορέσουν να σχεδιαστούν πολιτικές που θα απευθύνονται σε διαφορετικές ανάγκες.

Οι αλλαγές είναι αρκετά πρόσφατες και αναμένεται να περιγράψουν στο ελληνικό θεσμικό πλαίσιο με το νέο ΕΣΕΚ του 2024. Όπως φαίνεται στο επόμενο κεφάλαιο (βλ. σελ 43) στο ελληνικό πλαίσιο έχουν ενσωματωθεί οι οδηγίες του πακέτου μέτρων Καθαρή ενέργεια για όλους του 2018-2019, χωρίς να ορίζεται η ΕΦ.

¹⁸ Τμήμα Ι, Σύσταση (ΕΕ) 2023/2407

1.2 Δείκτες της Ενεργειακής Φτώχειας

Οι δείκτες στην ΕΕ θεωρούνται σημαντικοί για τη διάγνωση της ενεργειακής φτώχειας επειδή παρέχουν ποσοτικά στοιχεία που επιτρέπουν την κατανόηση, τη μέτρηση του προβλήματος από τα κράτη μέλη. Αποτελούν εργαλεία για την αναγνώριση των περιοχών ή των ομάδων που επηρεάζονται περισσότερο, επιτρέποντας στις κυβερνήσεις να εστιάσουν τις πολιτικές τους προσπάθειες, να επικεντρωθούν σε πιο αποτελεσματικές λύσεις και να παρακολουθούν την εξέλιξη τους φαινομένου.

1.2.1 Το Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο Ενεργειακής Φτώχειας (ΕΡΟΝ) (2017-2020)

Από το 2016, με την εμφάνιση του όρου «Ενεργειακή Φτώχεια», αναπτύχθηκαν δείκτες οι οποίοι λάμβαναν δεδομένα από τα κράτη μέλη. Αυτοί οι δείκτες εστίαζαν σε εύκολα προσβάσιμα δεδομένα, κοινά στα κράτη μέλη. Στόχος του παρατηρητηρίου ήταν η ανταλλαγή αυτών των δεικτών και των στατιστικών στοιχείων, ώστε τα κράτη μέλη να συνειδητοποιήσουν τη σημασία της ενεργειακής φτώχειας και να την ενσωματώσουν στις εθνικές στρατηγικές για την ενέργεια και το κλίμα.

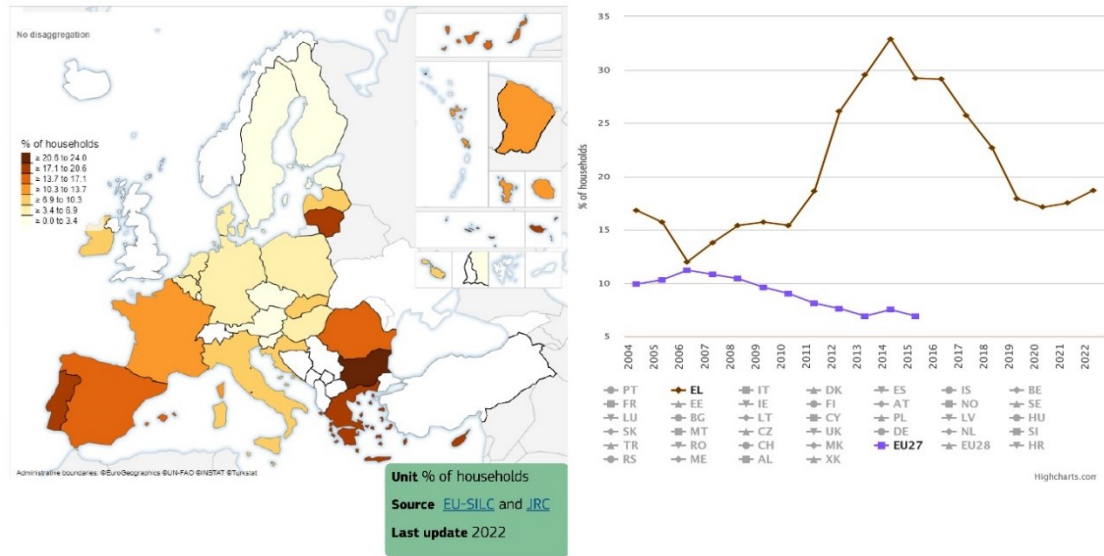
Το **Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο Ενεργειακής Φτώχειας**¹⁹ προτάθηκε ως χρήσιμος κόμβος για τη διάγνωση και αντιμετώπιση της ΕΦ στο Πακέτο μέτρων Καθαρή ενέργεια για όλους από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. **Η πρωτοβουλία ήταν σε ισχύ την περίοδο 2017-2020 και στη συνέχεια αντικαταστάθηκε από το Energy Poverty Advisory Hub – Erah.**

Στο παρατηρητήριο ακολουθήθηκε μια μεθοδολογία αναγνώρισης του φαινομένου με δείκτες, πρωτογενείς οι οποίοι απεικόνιζαν πιο άμεσα την ΕΦ και δευτερογενείς μέσω των οποίων αναγνωρίζονταν οι συνθήκες που χαρακτήριζαν την ευαλωτότητα, οδηγούσαν σε ευπάθεια. Οι δείκτες βασίστηκαν σε δεδομένα που μπορούσαν να παρθούν από τη Eurostat, αλλά και εθνικές έρευνες για τον προϋπολογισμό των νοικοκυριών. (Thema and Vondung, 2020 σελ. 3). Οι κύριοι δείκτες απεικόνισης του φαινομένου μέχρι το 2022 ήταν οι παρακάτω. **Αξίζει να αναφερθεί ότι η μεθοδολογία διάγνωσης της ΕΦ σε εθνικό επίπεδο βασίστηκε στους παρακάτω δείκτες.**

- Αδυναμία διατήρησης του σπιτιού επαρκώς ζεστό

Η αδυναμία διατήρησης του σπιτιού επαρκώς ζεστό μπορεί να επηρεαστεί από πολλούς παράγοντες, όχι μόνο από την δυνατότητα για εξασφάλιση ζέστης το χειμώνα. Αυτός ο δείκτης δεν λαμβάνει υπόψη παράγοντες που επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα της θέρμανσης, όπως η ποιότητα της μόνωσης του σπιτιού ή ακόμη και η γεωγραφική τοποθεσία. Αυτό μπορεί να οδηγήσει στην υποεκτίμηση των πραγματικών προβλημάτων που έχουν ορισμένα νοικοκυριά σχετικά με την ενεργειακή φτώχεια, καθώς δεν λαμβάνονται υπόψη οι συνθήκες του χώρου και της κατοικίας που επηρεάζουν τη διατήρηση της θερμοκρασίας. Ακόμα, με αυτόν τον δείκτη δεν δύναται να προσδιοριστεί η θερινή ενεργειακή φτώχεια.

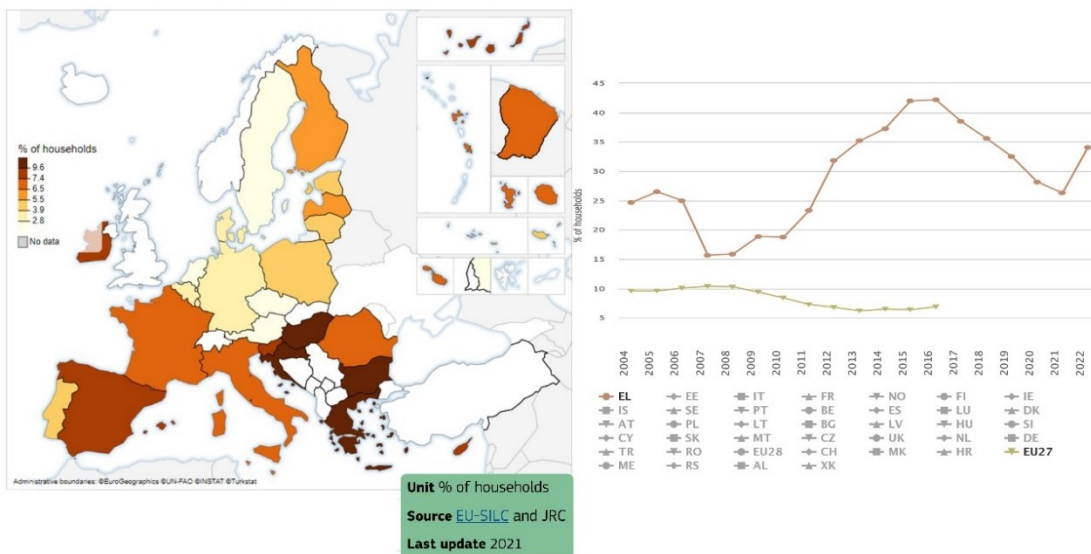
¹⁹ https://energy-poverty.ec.europa.eu/observing-energy-poverty_en



Εικόνα 1. Στην Ελλάδα 18,7% των νοικοκυριών το 2022 αδυνατούν να ζεστάνουν επαρκώς την κατοικία. Πηγή: Erah indicator, 2022. Ιδία Επεξεργασία.

- Καθυστερούμενοι λογαριασμοί κοινής ωφελείας

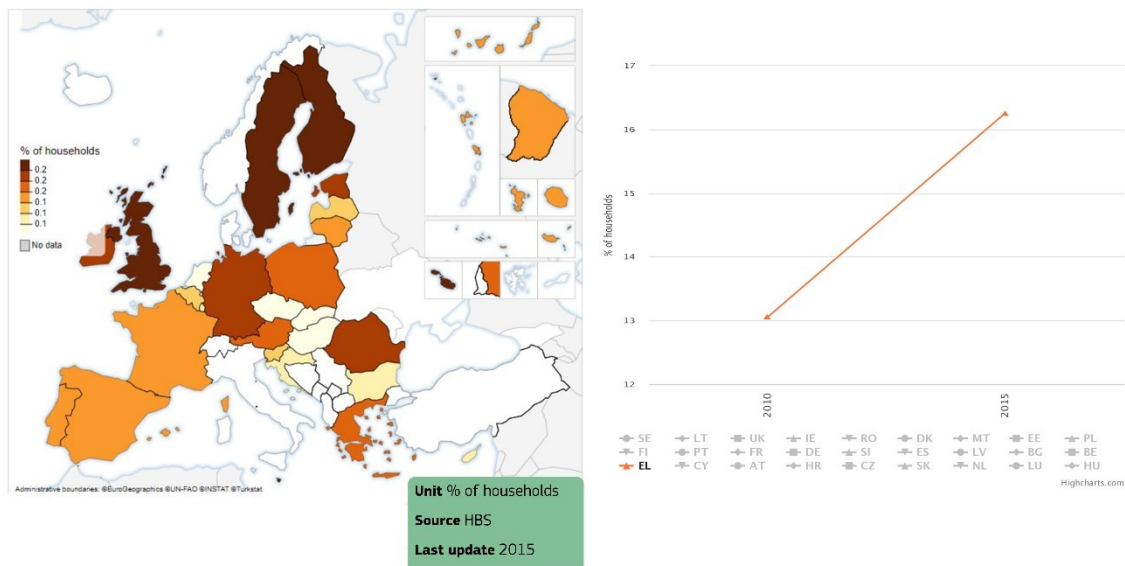
Παρόλο που ο καθυστερημένος πληρωμένος λογαριασμός μπορεί να υποδεικνύει δυσκολίες στην οικονομική κατάσταση ενός νοικοκυριού, αυτός ο δείκτης δεν λαμβάνει υπόψη τη δυνατότητα των ανθρώπων να διαχειριστούν αυτήν την κατάσταση άμεσα. Υπάρχουν πολλοί λόγοι που κάποιος μπορεί να καθυστερήσει την πληρωμή του λογαριασμού, οι οποίοι μπορεί να μην αποτελούν απαραίτητα ένδειξη ενεργειακής φτώχειας, όπως προσωπικές ή οικογενειακές καταστάσεις, καθυστερήσεις στις πληρωμές ή ανεπάρκεια στην οικονομική διαχείριση. Ο δείκτης μπορεί να μην παρέχει πλήρη εικόνα της ενεργειακής φτώχειας ενός νοικοκυριού.



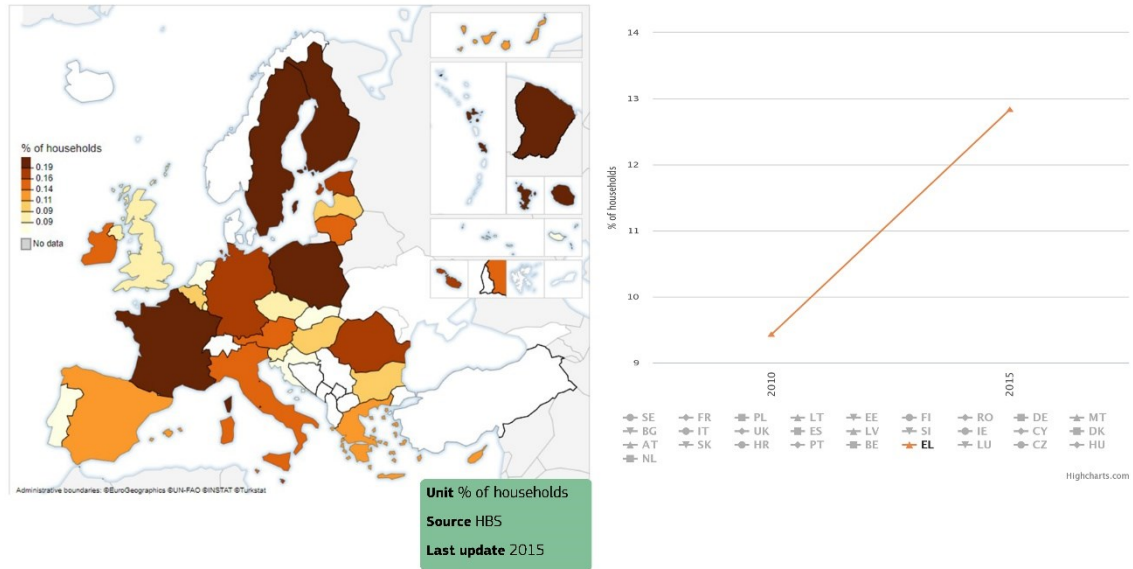
Εικόνα 2. Στην Ελλάδα 34,1% των νοικοκυριών το 2021 καθυστέρησαν να αποπληρώσουν τους λογαριασμούς κοινής ωφέλειας. Πηγή: Erah indicator, 2021. Ιδία Επεξεργασία.

- Υψηλό μερίδιο της ενεργειακής δαπάνης στο εισόδημα (2M)
- Χαμηλό μερίδιο της ενεργειακής δαπάνης στο εισόδημα (M/2) – Κρυφή ενεργειακή φτώχεια (HEP)

Οι δείκτες που αναφέρονται στο υψηλό ή χαμηλό μερίδιο της ενεργειακής δαπάνης στο εισόδημα δεν λαμβάνουν υπόψη τις πραγματικές συνθήκες κάθε νοικοκυριού. Ορισμένα νοικοκυριά μπορεί να έχουν διαφορετικές ανάγκες για θέρμανση λόγω της τοποθεσίας τους, της μόνωσης του σπιτιού, ακόμη και των κλιματολογικών συνθηκών της περιοχής. Καθώς οι δείκτες βασίζονται σε γενικές κατευθυντήριες γραμμές, ενδέχεται να μην αντικατοπτρίζουν πλήρως τις πραγματικές ανάγκες και δαπάνες κάθε νοικοκυριού σε ενέργεια. Η κύρια κριτική είναι ότι οι δείκτες που βασίζονται στις δαπάνες (2M) δεν εντοπίζουν νοικοκυριά σε κρυφή ενεργειακή φτώχεια που περιορίζουν τη χρήση ενέργειας λόγω περιορισμένων προϋπολογισμών (Barrella, et al., 2017).



Εικόνα 3. Στην Ελλάδα 16,3% των νοικοκυριών το 2015 είχαν υψηλό μερίδιο δαπάνης σε σχέση με το εισόδημα τους. Πηγή: Erah indicator, 2015. Ιδία Επεξεργασία.



Εικόνα 4. Στην Ελλάδα 12,8% των νοικοκυριών το 2015 κατανάλωναν ενέργεια κάτω από το ήμισυ του εθνικού μέσου όρου, ασυνήθιστα χαμηλή. Πηγή: Erah indicator, 2015. Ιδία Επεξεργασία.

1.2.3 Energy Poverty Advisory Hub (Erah)

Η ευρωπαϊκή Επιτροπή, βάσει οδηγιών από την **ΕΕ το 2020 ίδρυσε το ΕΡΑΗ²⁰ που είναι ο συμβουλευτικός κόμβος για την ΕΦ**, λειτουργεί σε συνεργασία με το Σύμφωνο των Δημάρχων της Ευρώπης με αντικείμενο τη διερεύνηση και συγκέντρωση γνώσης θεωρητικής και πρακτικής σε υποεθνική και τοπική κλίμακα.

Προς αυτή την κατεύθυνση το ΕΡΑΗ έχει δημοσιεύσει τρία εγχειρίδια με θέμα τη διάγνωση της ΕΦ, το σχεδιασμό αντιμετώπισης και την υλοποίηση του σχεδιασμού, όπου αναλύονται πρακτικά μεθοδολογικά βήματα για τις τοπικές αρχές. Σε τακτά χρονικά διαστήματα διοργανώνονται ανοικτά διαδικτυακά μαθήματα κατάρτισης ώστε οι τοπικοί φορείς που συμμετέχουν να καταθέτουν δυσκολίες και εμπόδια ή να συζητάνε λύσεις για την καταπολέμηση της ενεργειακής φτώχειας σε τοπικό επίπεδο αλλά και να δικτυωθούν με άλλα εγχειρήματα και πρωτοβουλίες. Προς την αναζήτηση καλών παραδειγμάτων που μπορούν να εμπνεύσουν τοπικές πρωτοβουλίες έχει δημιουργηθεί το ΕΡΑΗ ATLAS, μια διαδραστική βάση δεδομένα, όπου αποτυπώνονται σε χάρτη παραδείγματα αντιμετώπισης της ΕΦ (ΕΡΑΗ ATLAS, 2021).

Με σκοπό τη διάγνωση της ενεργειακής κατάστασης των νοικοκυριών το ΕΡΑΗ κρίνει απαραίτητη την **ύπαρξη δεικτών που μπορούν να αποτυπώσουν τις διαφορετικές πιχές του φαινομένου της ΕΦ. Αυτοί, περιγράφονται ανανεωμένοι στο “Energy Poverty National Indicators Insights for a more effective measuring”²¹ του Energy Poverty Advisory Hub (έκδοση του Οκτωβρίου 2022)**. Εκεί αξιολογούνται και προτείνονται μακροδείκτες και μεθοδολογία η οποία μπορεί να βοηθήσει τα κράτη μέλη και άλλα επίπεδα οργανισμών

²⁰ https://energy-poverty.ec.europa.eu/index_en

²¹ https://energy-poverty.ec.europa.eu/discover/publications/publications/energy-poverty-national-indicators-insights-more-effective-measuring_en

ώστε να χαράξουν εθνικές στρατηγικές και πολιτικές, να κατανοήσουν το πρόβλημα, να σχεδιάσουν και να εφαρμόσουν μέτρα μετριασμού της ΕΦ.

Κατά το Εραη, η διάγνωση της ΕΦ πρέπει να αναπτυχθεί σε πολλαπλές χωρικές κλίμακες ώστε να προκύψουν πολιτικές που θα απευθύνονται σε πιο πλατιές ομάδες πληθυσμού και να αυξήσει τον αντίκτυπο. Αναγνωρίζεται η ανάγκη για ενημερωμένο, συνεπές και ολοκληρωμένο σύνολο δεικτών σε εθνικό επίπεδο που θα υποστηρίξουν τις κεντρικές και τοπικές κυβερνήσεις, τους οργανισμούς των κρατών μελών στην εκπόνηση σχεδίων, γενικών στρατηγικών. Η βελτίωση της κατανόησης της ΕΦ σε εθνικό επίπεδο μπορεί να **κινητοποιήσει τοπικές πρωτοβουλίες** (Energy Poverty National Indicators Insights for a more effective measuring, 2022, σελ. 3). Οι δείκτες όπως αποτυπώνονται παρακάτω, αποτελούν ένα συνδυασμό ποιοτικών και ποσοτικών δεικτών. Κάποιοι μπορούν να προσεγγιστούν μέσω δευτερογενών πηγών και δεδομένων από επίσημους φορείς ενώ άλλοι να προσεγγιστούν μέσω ερωτηματολογίων.

	Όνομα δείκτη από ΕΡΟΒ	Τελευταία ενημέρωση από το ΕΡΟΒ	Ονομασία δείκτη αναθεωρημένη από ΕΡΑΗ	Χρονοδιάγραμμα μετά την ενημέρωση	Μονάδα
Πρωτογενείς δείκτες	Καθυστερήσεις λογαριασμών κοινής ωφέλειας	2019	Καθυστερήσεις λογαριασμών κοινής ωφέλειας	2004-2021	Πληθυσμός και νοικοκυριά (%)
	Χαμηλή απόλυτη ενεργειακή δαπάνη (M/2)	2015	Χαμηλή απόλυτη ενεργειακή δαπάνη (M/2)	2011-2015	Πληθυσμός (η σωστή μονάδα είναι το % των νοικοκυριών)
	Υψηλό μερίδιο των ενεργειακών δαπανών στο εισόδημα (2M)	2015	Υψηλό μερίδιο των ενεργειακών δαπανών στο εισόδημα (2M)	2010-2015	Πληθυσμός (η σωστή μονάδα είναι το % των νοικοκυριών)
	Αδυναμία να διατηρηθεί το σπίτι επαρκώς ζεστό	2019	Αδυναμία να διατηρηθεί το σπίτι επαρκώς ζεστό	2004-2021	Πληθυσμός και νοικοκυριά (%)
Δευτερογενείς δείκτες	Τιμές πετρελαίου	2015	Τιμές πετρελαίου	2005-2015	ct/kWh (η σωστή μονάδα είναι €/kWh)
	Τιμές βιομάζας	2015	Τιμές βιομάζας	2005-2015	ct/kWh (η σωστή μονάδα είναι €/kWh)
	Τιμές άνθρακα	2015	Τιμές άνθρακα	2004-2008 και 2014-2015	ct/kWh (η σωστή μονάδα είναι €/kWh)

Τιμές τηλεθέρμανσης	2015	Τιμές τηλεθέρμανσης	2004-2015	ct/kWh (η σωστή μονάδα είναι €/kWh)
Άνετα δροσερή κατοικία κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού	2012	Κατοικία άνετα δροσερή κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού	2007-2012	Πληθυσμός (%)
Άνετα ζεστή κατοικία κατά τη διάρκεια του χειμώνα	2012	Άνετα ζεστή κατοικία κατά τη διάρκεια του χειμώνα	2007-2012	Πληθυσμός (%)
Κατοικίες σε πυκνοκατοικημένες περιοχές	2014	Κατοικίες σε κατοικημένες περιοχές	2004-2014	Πληθυσμός (η σωστή μονάδα είναι % κατοικιών)
Κατοικίες σε μέτρια κατοικημένες περιοχές	2014			
Κατοικίες με ενεργειακή κλάση A	2015	Κατοικίες με ενεργειακή κλάση A	2007-2015	Πληθυσμός (η σωστή μονάδα είναι % κατοικιών)
Δαπάνες ενέργειας, πεμπτημόριο εισοδήματος 1	2015	Ενεργειακές δαπάνες ανά πεμπτημόριο εισοδήματος	2005, 2010, 2015	Πληθυσμός (%)
Δαπάνες ενέργειας, πεμπτημόριο εισοδήματος 2	2015			
Δαπάνες ενέργειας, πεμπτημόριο εισοδήματος 3	2015			
Δαπάνες ενέργειας, πεμπτημόριο εισοδήματος 4	2015			
Δαπάνες ενέργειας, πεμπτημόριο εισοδήματος 5	2015			
Εξοπλισμένο με κλιματισμό	2007	Κατοικία εξοπλισμένη με κλιματισμό	2007 και 2012	Πληθυσμός (%)
Εξοπλισμένο με θέρμανση	2012	Κατοικία εξοπλισμένη με θέρμανση	2007	Πληθυσμός (%)

Υπερβολική χειμερινή θνησιμότητα/θάνατοι	2014	Υπερβολική χειμερινή θνησιμότητα/θάνατοι	2005-2014	Πληθυσμός (%)
Τιμές ηλεκτρικής ενέργειας για τα νοικοκυριά	2017	Τιμές ηλεκτρικής ενέργειας για τα νοικοκυριά	2007-2021	Πληθυσμός (%) (η σωστή μονάδα είναι €/kWh)
Τιμές φυσικού αερίου για τα νοικοκυριά	2017	Τιμές φυσικού αερίου για τα νοικοκυριά	2007-2021	Πληθυσμός (%) (η σωστή μονάδα είναι €/kWh)
Αριθμός δωματίων ανά άτομο, ιδιοκτήτες	2017	Αριθμός δωματίων ανά άτομο ανά καθεστώς ιδιοκτησίας	2004-2021	Αριθμός δωματίων
Αριθμός δωματίων ανά άτομο, ενοικιαστές	2017			
Αριθμός δωματίων ανά άτομο, σύνολο	2017			
Κίνδυνος φτώχειας	2017	Κίνδυνος φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού	2004-2020	Πληθυσμός (%)
Παρουσία διαρροής, υγρασίας, σήψης	2016	Κατοικία με παρουσία διαρροής, υγρασίας και σήψης	2003-2020	Πληθυσμός (%)

Πίνακας 1. Πίνακας ανανεωμένων δεικτών της ΕΕ από το Εραή, Πηγή: Εραή, 2022

Το σύμφωνο των Δημάρχων, είναι μια πρωτοβουλία που δεσμεύει τοπικές και περιφερειακές αρχές σε τρεις πυλώνες δράσης για το κλίμα και την ενέργεια. Οι υπογράφωντες Δήμοι δεσμεύονται να αναλάβουν δράση για την αντιμετώπιση της Ενεργειακής Φτώχειας στο Δήμο τους, με καθοδήγηση από τους κόμβους ΕΡΑΗ και το Ερευνητικό Κέντρο Join (JRC). Το 2022, δημοσιεύθηκε κείμενο κατευθυντήριων γραμμών για την υποβολή εκθέσεων σχετικά με την Ενεργειακή Φτώχεια, ορίζοντας μεταβατική περίοδο μέχρι το 2024. **Μέσω μιας διαδραστικής πλατφόρμας θα παρακολουθείται η επίτευξη των στόχων του Δήμου μέσω δεικτών, θα συλλέγονται χρήσιμα δεδομένα που σε συνέχεια θα τροφοδοτούν δράσεις.** (Covenant of Major, 2022)²²

²² <https://eu-mayors.ec.europa.eu/sites/default/files/2022-10/Covenant-reporting-guidelines-energy%20poverty-final.pdf>

Από τα παραπάνω,

Φαίνεται διαχρονικά ο εμπλουτισμός των δεικτών για την αναγνώριση των συνθηκών της ΕΦ αλλά και μια μετατόπιση σε ότι αφορά τη διακυβέρνηση της διάγνωσης. Από ένα μετρήσιμο ζήτημα σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο φαίνεται να έχει μετασηματιστεί σε ένα ζήτημα που μπορεί να προσεγγιστεί μέσω των περιφερειακών και τοπικών αρχών.

Παρά το γεγονός πως το ΕΡΑΗ αποτελεί έναν κόμβο για άμεση επικοινωνία με το τοπικό επίπεδο αποτελεί ερώτημα κατά πόσο οι τοπικές αρχές δύναται να αξιοποιήσουν αυτή την δυνατότητα, να κατευθύνουν πόρους και προσωπικό προς την διάγνωση και αντιμετώπιση της ΕΦ.

Υπάρχει η αίσθηση ότι η τοπική αυτοδιοίκηση καλείται να αντικαταστήσει το κοινωνικό κράτος. Αφήνεται στην ευχέρεια των υποστελεχωμένων και χωρίς οικονομικούς πόρους Δήμων η θέσπιση και υλοποίηση κοινωνικών πολιτικών.

Με τη νέα αρχιτεκτονική της αυτοδιοίκησης με το Ν. 3852/2010²³, «Καλλικράτης», «καλό κράτος σημαίνει πλέον μικρό κράτος, αποτελεσματικό κράτος και κυρίως εκείνο που δεν φορτώνεται τις κοινωνικές υποχρεώσεις Διοχετεύει τα κοινωνικά αιτήματα και τις ευθύνες προς τα κάτω (αυτοδιοίκηση) και προς τα έξω (αγορά, οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών)²⁴, με αποτέλεσμα να συγκαλύπτονται ευκολότερα οι κοινωνικές αντιθέσεις²⁵.

Από την άλλη η μετάθεση μέρους της δράσης στο τοπικό επίπεδο μπορεί να προσφέρει μεγαλύτερη διαύγεια, αντανάκλαστικά, καλύτερη γνώση των τοπικών ζητημάτων. Ωστόσο, δεν φαίνεται να έχουν σχεδιαστεί οι απαραίτητοι θεσμοί, δομές και να προβλέπονται οι αντίστοιχοι πόροι.

²³ Υπ ' Αριθμ. 3825 ΦΕΚ Α'28/25.2.2010

²⁴ Σπουρδαλάκης στο «Η αναδιάρθρωση του Καλλικράτη και η λογική της «αποκένωσης του κράτους» Διαθέσιμο στο: <https://tvxs.gr/apopseis/arthra-gnomis/i-anadiarthrosi-toy-kallikrati-kai-i-logiki-tis-apokenosis-toy-kratoys/>

²⁵ <https://enthemata.wordpress.com/2013/04/07/ioann/>

1.3 Η Σύσταση της Επιτροπής για την ΕΦ 2020/1563 (2020)

Η παρακάτω σύσταση πέραν του ορισμού και της αναφοράς σε δείκτες, αναφέρει οφέλη της ελευθέρωσης της αγοράς ενέργειας, την ανάγκη για επίτευξη υψηλής ενεργειακής απόδοσης στον οικιακό τομέα μεταξύ άλλων και με μακροχρόνιες στρατηγικές ανακαίνισης αξιοποιώντας ευρωπαϊκούς πόρους δίνοντας προτεραιότητα στα νοικοκυριά με χαμηλά εισοδήματα.

Σύσταση της Επιτροπής για την ΕΦ 2020/1563 (2020)
1η Σύσταση
Η πρώτη σύσταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στα κράτη μέλη είναι η «ελευθέρωση των αγορών ενέργειας» με στόχο τον επιμερισμό των οφελών στην κοινωνία.
2η Σύσταση
Τα κράτη μέλη προτείνεται να καθοδηγούνται, υποστηρίζονται από την Επιτροπή, για τους δείκτες και τους σημαντικούς παράγοντες για τον προσδιορισμό της ΕΦ.
3η Σύσταση
Η τρίτη σύσταση αφορά την χρήση και αξιολόγηση των δεικτών που προτείνονται (βλ. σελ 28-30). Το έγγραφο σε παράρτημα κατατάσσει του δείκτες σε τέσσερις ομάδες: 1. Δείκτες που συγκρίνουν τις ενεργειακές δαπάνες με το εισόδημα 2. Δείκτες που βασίζονται στην αυτοαξιολόγηση, πιο ποιοτικοί 3. Δείκτες που βασίζονται στην άμεση μέτρηση και σχετίζονται με την επάρκεια ενεργειακών υπηρεσιών. 4. Έμμεσοι δείκτες που μετρούν την ΕΦ μέσω παραγόντων που σχετίζονται με το φαινόμενο, όπως η ποιότητα την κατοικία, η ύπαρξη ληξιπρόθεσμων οφειλών.
4η Σύσταση
Ακόμα συνιστάται να παρουσιάζουν λύσεις ενεργειακής και κοινωνικής πολιτικής, με σημαντικές βελτιώσεις στην ενεργειακή απόδοση.
5η Σύσταση
Τα κράτη μέλη συνιστάται να χαράξουν και να προάγουν πολιτικές για την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων, με εφαρμογή μακροχρόνιας στρατηγικής ώστε να ανακαινιστούν κατοικίες με μεγαλύτερες ανάγκες ανακαίνισης.
6η και 7η Σύσταση
Μέσω των συστάσεων έξι και επτά προωθείται η ευρεία συμμετοχή και συνεργασία ενδιαφερόμενων φορέων, περιφερειακών και τοπικών αρχών, της κοινωνίας των πολιτών και των φορέων του ιδιωτικού τομέα στην αντιμετώπιση του φαινομένου.
8η Σύσταση
Με σκοπό την χρηματοδότηση των εγχειρημάτων θα πρέπει να αξιοποιηθούν από τα κράτη μέλη ευρωπαϊκά χρηματοδοτικά προγράμματα.
9η Σύσταση
Στην κατανομή αυτή των πόρων θα πρέπει να προτεραιοποιούνται νοικοκυριά με χαμηλά εισοδήματα. Τα νοικοκυριά αυτά έχουν χαμηλά εισοδήματα, περιορισμένους πόρους και περιορισμένη πρόσβαση σε εμπορικά δάνεια ώστε να υλοποιήσουν ανακαινίσεις. Στο πλαίσιο αυτό θα πρέπει να διερευνηθεί ο ρόλος των εταιριών παροχής ενεργειακών υπηρεσιών (ESCO) και των συμβάσεων ενεργειακής απόδοσης ως λύση στην αντιμετώπιση του αρχικού προκαταβολικού κόστους των ανακαινίσεων.

Από τα παραπάνω σχολιάζονται δύο σημεία, αφενός η ανάγκη για προσιτές ανακαινίσεις σε χαμηλών εισοδημάτων νοικοκυριά και αφετέρου με βάση και τις πρόσφατες εξελίξεις με τις αυξήσεις των τιμών στην ενέργεια αποτυπώνεται ο προβληματισμός σχετικά με τα οφέλη της απελευθερωμένης αγοράς ενέργειας.

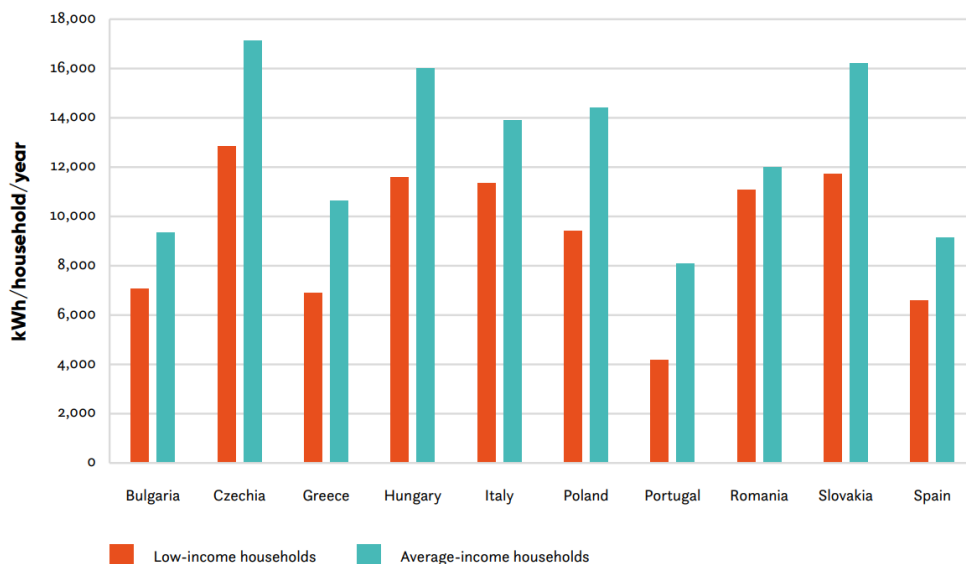
1.3.1 Ανάγκη για προσιτές ανακαινίσεις σε ενεργειακά φτωχά νοικοκυριά χαμηλών εισοδημάτων

Αναδεικνύεται η σημασία να δοθούν πόροι και να επιλυθούν τα εμπόδια συμμετοχής στις ριζικές ανακαινίσεις για νοικοκυριά που διαβιούν σε κατοικίες με χαμηλή ενεργειακή απόδοση και έχουν χαμηλά εισοδήματα. Η κατεύθυνση αυτή περιγράφεται στο «Κύμα Ανακαινίσεων». Λόγω της πρόσφατης κρίσης με την Ουκρανία, η Ευρώπη αναζητά τρόπους να μειώσει την εξάρτησή της από το ρωσικό φυσικό αέριο, που χρησιμοποιείται για θέρμανση σε πολλά νοικοκυριά. **Η στρατηγική εστιάζει στη μείωση της χρήσης άνθρακα για θέρμανση και ψύξη.** (Κύμα Ανακαινίσεων, 2020, σελ 29-31)

Όπως εξετάζει μελέτη του Ινστιτούτου Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ενέργειας και Κλίματος, οι πολιτικές βελτίωσης της ενεργειακής απόδοσης των κτιρίων θα πρέπει να κατευθυνθούν σε **ενεργειακά φτωχά νοικοκυριά, χαμηλών εισοδημάτων ώστε να απολαμβάνουν «καθαρή», οικονομικά προσιτή ενέργεια, αποδοτικότερα σπίτια και να έχουν μικρότερη εξάρτηση από την ενέργεια.** Σύμφωνα με αυτή τη μελέτη υπάρχει η δυνατότητα μέσω των ανακαινίσεων να **μειωθούν τα ενεργειακά κόστη των νοικοκυριών με χαμηλά εισοδήματα στα δύο τρίτα.** Υποστηρίζεται πως οι πολιτικές για την αύξηση των ανακαινίσεων θα πρέπει να κατευθυνθούν πρώτα στα φτωχά νοικοκυριά.

Η ανάγκη αυτή είναι επιτακτική, καθώς τα χαμηλού εισοδήματος νοικοκυριά, όπως δείχνουν τα ευρήματα (βλ. γράφημα 3) δεν έχουν εναλλακτική να αυξήσουν το εισόδημα τους, συμπιέζονται και από άλλα κοινωνικά προβλήματα, και καταναλώνουν ήδη λιγότερη ενέργεια από το μέσο όρο των νοικοκυριών. Στη μελέτη εξετάζονται χώρες που αντιμετωπίζουν ενεργειακή φτώχεια σε μεγαλύτερο βαθμό, χώρες της νότιας, κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης²⁶. (IEECP, 2022, σελ. 12)

²⁶ Συγκεκριμένα επιλέχθηκαν οι Βουλγαρία, Τσεχία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ιταλία, Πολωνία, Πορτογαλία, Σλοβακία και Ισπανία.



Γράφημα 3. Κατανάλωση ενέργειας (kWh/ νοικοκυριό/ έτος) για τα χαμηλών εισοδημάτων νοικοκυριά και για το μέσο όρο των νοικοκυριών το έτος 2020. Πηγή: IEECP. (2022) σελ 12

Η μελέτη εξετάζει τον αντίκτυπο των παρακάτω πολιτικών για τα χαμηλών εισοδημάτων νοικοκυριά λαμβάνοντας παράλληλα υπόψιν τις υπάρχουσες κοινωνικές πολιτικές που εφαρμόζονται ώστε να εξαχθούν συμπεράσματα για το πώς μπορεί να αντιμετωπιστεί η ΕΦ. Το σενάριο 4 είναι συνδυασμός των 2 και 3 και το σενάριο 5 συνδυασμός των 1, 2, 3.

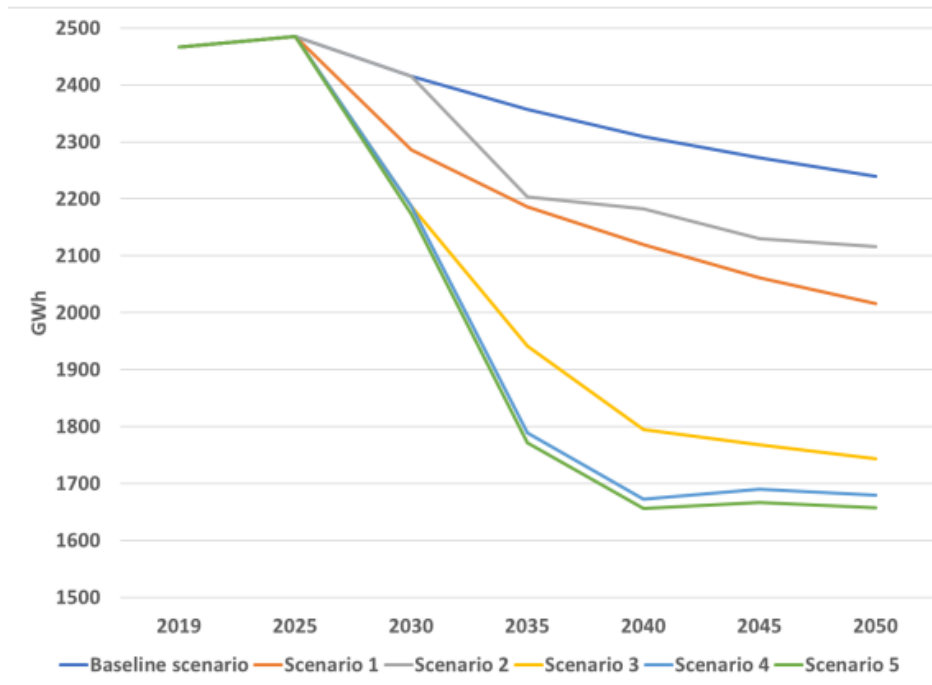
- Επέκταση του Συστήματος Εμπορίας Εκπομπών της ΕΕ στους προμηθευτές καυσίμων στα κτίρια και στον τομέα των μεταφορών (Σενάριο 1)
- Σταδιακή κατάργηση των λεβήτων ορυκτών καυσίμων (Σενάριο 2)
- Τα πρότυπα ελάχιστης ενεργειακής απόδοσης της ΕΕ (Σενάριο 3)

Για την περίπτωση της Ελλάδας, στο σενάριο (1) μόνο μέσω της επέκτασης του συστήματος εμπορίας εκπομπών στα κτίρια και τις μεταφορές δεν επιτυγχάνονται σημαντικά αποτελέσματα βελτίωσης των συνθηκών στα ενεργειακά φτωχά νοικοκυριά καθώς πρόκειται για χαμηλών εισοδημάτων νοικοκυριά που δεν έχουν πρόσβαση στην αγορά.

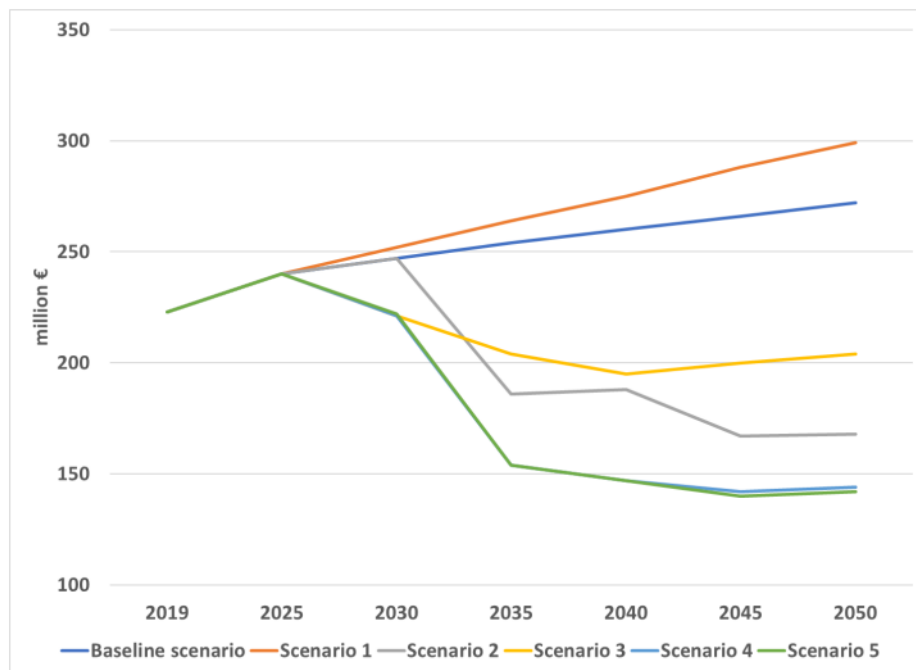
Στο σενάριο (3) τώρα με την πολιτική εφαρμογής ελάχιστου προτύπου ενεργειακή απόδοσης επιτυγχάνεται σαφώς μεγάλη εξοικονόμηση της ενέργειας για τα νοικοκυριά αλλά και χαμηλότερο ενεργειακό κόστος. Στις περιπτώσεις των σεναρίων 4 και 5 προβλέπεται μεγαλύτερη εξοικονόμηση ενέργειας αλλά και χρημάτων για τα νοικοκυριά της πρώτης εισοδηματικής κλάσης. Στην περίπτωση που δεν κατευθυνθεί καμία από τα παραπάνω πολιτικές στα χαμηλών εισοδημάτων νοικοκυριά²⁷ έως το 2050 η εξοικονόμηση ενέργειας θα είναι ελάχιστη ενώ η οικονομική επιβάρυνση των νοικοκυριών πολύ μεγαλύτερη (βλ. γράφημα 6). Τα φτωχά νοικοκυριά προβλέπεται να είναι 19-20% σε σχέση με 8-10% που υπολογίζονται σήμερα για τις υπό μελέτη χώρες. Υπό αυτές τις συνθήκες

²⁷ Σύμφωνα με τη μελέτη τα νοικοκυριά της πρώτης εισοδηματικής κλάσης υπολογίζονται σε 503.841, ενώ προβλήματα ενεργειακής φτώχειας αντιμετωπίζουν νοικοκυριά και της δεύτερης εισοδηματικής κλάσης και σε κάποιες περιπτώσεις και της τρίτης.

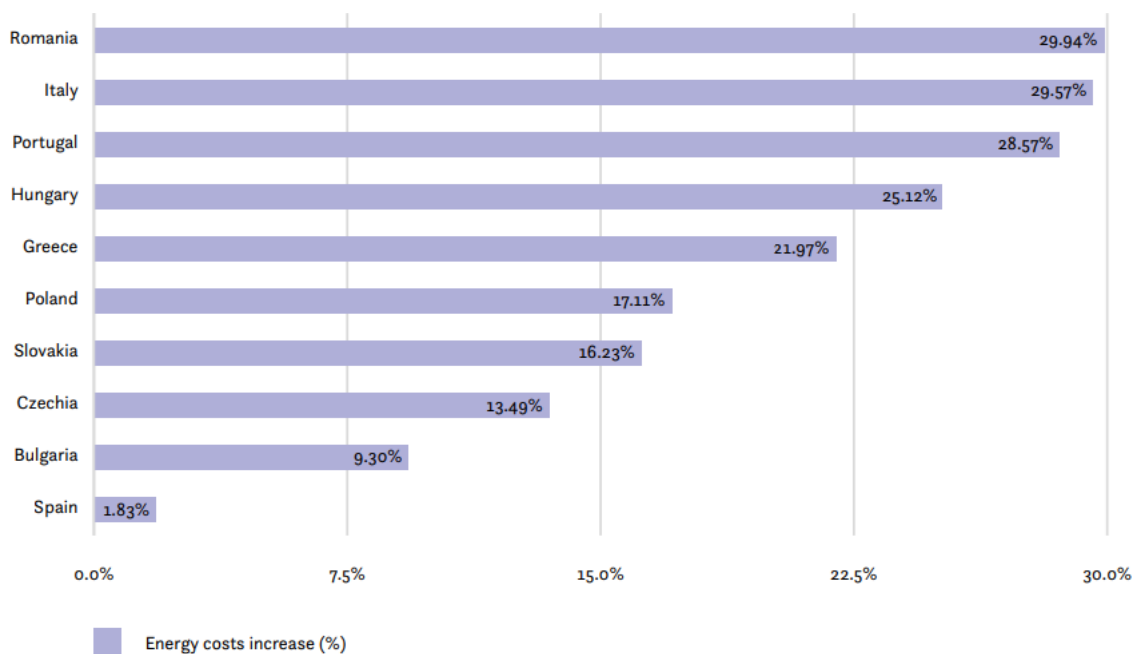
κρίνεται αναγκαίο η πρωτοβουλία του κύματος ανακαινίσεων και οι πολιτικές και μέτρα που τη συνοδεύουν **να κατευθυνθούν πρωτίστως τα νοικοκυριά χαμηλών εισοδημάτων καθώς αυτά αντιμετωπίζουν το μεγαλύτερο κίνδυνο.** (IEECP 2, 2022, σελ. 56-72)



Γράφημα 4. Σύγκριση της τελικής κατανάλωσης ενέργειας για τα διάφορα σενάρια στην Ελλάδα. IEECP 2. (2022) σελ 71



Γράφημα 5. Σύγκριση τελικού ενεργειακού κόστους για τα διάφορα σενάρια στην Ελλάδα IEECP2. (2022) σελ 72



Γράφημα 6. Το ενεργειακό κόστος αυξάνεται (%) για τα νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος σε 10 χώρες στο σενάριο «business as-usual» το 2050 σε σύγκριση με το 2019. Πηγή: IECCP. (2022) σελ. 13

Για την επίτευξη του στόχου για τα ενεργειακά φτωχά νοικοκυριά προτείνεται ως **πρώτη δράση η απομάκρυνση από τα ορυκτά καύσιμα**. Τα κράτη μέλη παρά το γεγονός πως δίνουν πολλά χρήματα ώστε να χρηματοδοτήσουν τα φτωχά νοικοκυριά αυτά τα χρήματα τελικά χρηματοδοτούν το ίδιο παλιό δίκτυο, τις ίδιες υποδομές άνθρακα και όχι στην απομάκρυνση από αυτές.

Η αύξηση της αποδοτικότητας και επίτευξη ελάχιστων προτύπων με δομικές αλλαγές στο κτιριακό απόθεμα μπορεί να αυξήσει αισθητά την θερμική άνεση αλλά και να μειώσει τους λογαριασμούς. Στη διαδικασία αυτή θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψιν τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των ενεργειακά φτωχών νοικοκυριών με τη χρηματοδότηση να φτάνει το 100% του κόστους, καθώς τα νοικοκυριά αυτά δεν μπορούν να διαθέσουν ούτε 5-10%. Αυτό δύναται να επιτευχθεί μέσω αναθεώρησης των ροών χρηματοδότησης ώστε να κατευθυνθούν κατά προτεραιότητα σε αυτά τα νοικοκυριά.

Σε αυτό το πλαίσιο, καθώς η αξία της κατοικία αναβαθμίζεται **θα πρέπει να διασφαλίζεται πως θα συνεχίσει να παρέχεται σε προσιτή τιμή, να μην χρησιμοποιηθεί με σκοπό το κέρδος**. Σημαντικές κρίνονται και οι προτάσεις του κύματος ανακαίνισης με επεμβάσεις αναβάθμισης προσεγγίζοντας ολόκληρες γειτονιές αφενός ανακαινίζοντας το κτιριακό απόθεμα και αφετέρου βελτιώνοντας τις κοινόχρηστες υποδομές σε αυτές. (Κύμα ανακαινίσεως, 2020, σελ 21)

1.3.2 Ενεργειακή μετάβαση με απελευθερωμένες αγορές ενέργειας και ανταγωνισμό

Σχετικά με την πρώτη σύσταση, η απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας στην ΕΕ θεωρείται ότι διαμορφώνει τις συνθήκες ανταγωνισμού ώστε όλα τα νοικοκυριά να απολαμβάνουν χαμηλές τιμές και να μπορούν να επιλέξουν τον πάροχο ενέργειας, σύμφωνα με τον κανονισμό (ΕΕ) 2019/943²⁸.

Ωστόσο, η ενεργειακή κρίση του 2021 αποκάλυψε μια σημαντική πραγματικότητα: **οι απελευθερωμένες αγορές και το ανταγωνιστικό σύστημα που τις χαρακτηρίζει δεν παρέχουν πάντα προσιτές τιμές ή κοινωνική δικαιοσύνη**, ειδικά όταν οι τιμές των προϊόντων αυξάνονται. Αντίθετα, συχνά αυτές οι αγορές εκμεταλλεύονται αυτές τις συνθήκες για να αυξήσουν τα κέρδη τους, αντί να αντιμετωπίσουν τις αυξήσεις των τιμών²⁹.

Την οριακή αυτή κατάσταση αναγνωρίζει και η ΕΕ με την ανακοίνωση «Αντιμετώπιση της αύξησης των τιμών της ενέργειας: μια εργαλειοθήκη για δράση και στήριξη»³⁰ το 2021, καθώς αναφέρει ότι « Κατά τη δημόσια συζήτηση σχετικά με τις εκτινάξεις των τιμών της ενέργειας, **εκφράστηκε η ανησυχία για πιθανές στρεβλώσεις του ανταγωνισμού από εταιρείες που δραστηριοποιούνται στις ευρωπαϊκές αγορές φυσικού αερίου.** ». Ενώ και σε εθνικό επίπεδο, το Δεκέμβριο του 2021, ανακοινώθηκε από την Επιτροπή Ανταγωνισμού η «Εκκίνηση αυτεπάγγελτης έρευνας στην αγορά της λιανικής προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας σε πελάτες χαμηλής τάσης»³¹.

Όπως αναφέρουν οι Bouzarovski και Herrero, **«οι πολιτικές χαμηλών εκπομπών άνθρακα δεν ήταν ουδέτερες από άποψη ενεργειακής φτώχειας**, κυρίως επειδή συνεπάγονταν την ανάπτυξη μηχανισμών για την εσωτερίκευση του κοινωνικού κόστους των εκπομπών άνθρακα. **Με τις τιμές του άνθρακα** που παράγονται μέσω του συστήματος εμπορίας εκπομπών της ΕΕ (EU ETS) **να μετακυλίνουν στους τελικούς καταναλωτές**, τέτοιοι μηχανισμοί πολιτικής επηρεάζουν όχι μόνο την τιμή της εγχώριας ενέργειας, αλλά και μια σειρά άλλων αγαθών και υπηρεσιών για τα οποία η ενέργεια αποτελεί εισροή παραγωγής» (Bouzarovski και Herrero, 2017) .Ο πυρήνας λοιπόν του προβλήματος της ΕΦ πέρα από τα κτίρια και τα εισοδήματα είναι και οι διαδικασίες της ΕΕ στο πλαίσιο της ενεργειακής μετάβασης, που προωθούν την εμπορευματοποίηση της ενέργειας.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση στο πλαίσιο της εσωτερικής αγοράς ενέργειας αναφέρει ότι **τα κράτη μέλη θα πρέπει να λαμβάνουν μέτρα για την προστασία των ευάλωτων και των ενεργειακά φτωχών**³². Μέτρα κοινωνικής και ενεργειακής πολιτικής για την αποπληρωμή λογαριασμών

²⁸ Άρθρο 1, παρ. β της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/943

²⁹ Ενδεικτικά σύμφωνα με ομιλία του επικεφαλής της ΠΑΕ, τα κέρδη της ΔΕΗ και των παρόχων ηλεκτρικής ενέργειας το διάστημα Οκτ 2021- Μάρτιο 2022 ανήλθαν στα 927 εκ ευρώ. Διαθέσιμο στο: <https://www.documentonews.gr/article/voyli-me-tin-omilia-toy-sti-voyli-o-athanasios-dagoymas-tis-rae-epivevaiose-oti-apotelei-mpatler-symferonton/>

³⁰ [Tackling rising energy prices: a toolbox for action and support](https://ec.europa.eu/competition/press/20211206_en_01.htm) (EU/2021/660)

³¹ Επιτροπή Ανταγωνισμού (2021). Δελτίο Τύπου - Εκκίνηση αυτεπάγγελτης έρευνας στην αγορά της λιανικής προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας σε πελάτες χαμηλής τάσης. Διαθέσιμο στο: <https://www.epant.gr/enimerosi/deltia-tyrou/item/1892-deltio-tyrou-ekkinisi-aftepaggeltis-erevnas-stin-agora-tis-lianikis-promitheias-ilektrikis-energeias-se-pelates-xamilis-tasis.html>

³² Άρθρο 28 της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/944

ρεύματος, επενδύσεις, την οικιακή ενεργειακή απόδοση και την προστασία των καταναλωτών σε περίπτωση αποσυνδέσεων.

Ωστόσο, αυτές οι ενισχύσεις προορίζονται για άμεσες ανάγκες και δεν αποτελούν μακροχρόνιες λύσεις για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Αυτή η κατεύθυνση πολιτικής φαίνεται να ισχύει από το 2018 ακόμα, όταν με την ανακοίνωση της επιτροπής «Καθαρός πλανήτης για όλους», η μορφή ενεργειακή φτώχειας που μπορεί να προκύψει από την μετάβαση συστήθηκε να αντιμετωπίζεται όχι με ρύθμιση των τιμών ενέργειας για τους ευάλωτους πελάτες αλλά με κοινωνική πολιτική μέσω των συστημάτων κοινωνικής πρόνοιας. Αναφέρεται ότι, οι **προσιτές τιμολογήσεις μπορεί να παρερμηνευτούν και να μειώσουν την αποτελεσματικότητα των πολιτικών ενεργειακής απόδοσης** ή να παρεμποδίσουν την ανάπτυξη τεχνολογιών, όπως οι έξυπνοι μετρητές³³. Στην ίδια κατεύθυνση βρίσκεται και η ανακοίνωση της Επιτροπής «Αντιμετώπιση της αύξησης των τιμών της ενέργειας: μια εργαλειοθήκη για δράση και στήριξη» το 2021 αναφέροντας ότι **από τις αυξήσεις των τιμών «οι ενεργειακά φτωχοί και τα νοικοκυριά χαμηλού και μετρίου-χαμηλού εισοδήματος επηρεάζονται περισσότερο»**, με τις επιπτώσεις των αυξήσεων να εξαρτώνται από τα διάφορα κοινωνικά μέτρα, όπως κοινωνικά τιμολόγια και πολιτικές προστασίας για τους ενεργειακά φτωχούς και ευάλωτους καταναλωτές³⁴.

Από τα παραπάνω **διαμορφώνεται ένα αντιφατικό τοπίο από πλευράς ΕΕ**. Η ανταγωνιστικότητα λειτουργεί υπέρ της αγοράς με την ΕΦ να αυξάνεται ενώ παράλληλα διαμορφώνεται πλαίσιο στήριξης επιδοματικού χαρακτήρα από την ΕΕ και τα κράτη μέλη προς τα ΕΦ νοικοκυριά. Αποτελεί ερώτημα για τη συνέχεια αν αυτές οι κοινωνικές παροχές μπορούν να παρέχονται άμεσα χωρίς πρώτα να επηρεάζουν τους προϋπολογισμούς των νοικοκυριών, να φτάνουν ακόμα και σε πιο απομακρυσμένα μέρη, όπως η Ικαρία και να ανακουφίζουν τελικά τα ευάλωτα νοικοκυριά.

³³ Ανακοίνωση της Επιτροπής «Καθαρός πλανήτης για όλους. Ένα ευρωπαϊκό, στρατηγικό, μακρόπνοο όραμα για μια ευημερούσα, σύγχρονη, ανταγωνιστική και κλιματικά ουδέτερη οικονομία», σελ. 25-26. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:52018DC0773>

³⁴ Ανακοίνωση της Επιτροπής «Αντιμετώπιση της αύξησης των τιμών της ενέργειας: μια εργαλειοθήκη για δράση και στήριξη», σελ. 13. [Tackling rising energy prices: a toolbox for action and support](#)(EU/2021/660)

1.4 Σύσταση της Επιτροπής σχετικά με την ΕΦ (ΕΕ) 2023/2407 (20.10.2023)

Στα 25 σημεία της σύστασης περιλαμβάνονται προτάσεις για την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας, με τη δημιουργία εξατομικευμένων προγραμμάτων ενίσχυσης της ενεργειακής απόδοσης, απλοποίησης διαδικασιών χρηματοδότησης, ενίσχυσης της ευαισθητοποίησης και παροχής προσβάσιμων πηγών ενέργειας για τα νοικοκυριά που βρίσκονται σε κατάσταση ενεργειακής φτώχειας. Οι προτάσεις περιλαμβάνουν επίσης την εκπαίδευση εργαζομένων σε θέματα ενέργειας και την παροχή υποστήριξης μέσω προγραμμάτων που στοχεύουν στη μείωση της ενεργειακής απόδοσης. Το σύνολο αυτών των προτάσεων όπως αναφέρεται αποβλέπει στη δημιουργία κοινωνικά δίκαιων και οικολογικά βιώσιμων προσεγγίσεων για την επίλυση του ζητήματος της ενεργειακής φτώχειας.

Σύσταση της Επιτροπής σχετικά με την ΕΦ (ΕΕ) 2023/2407
Τμήμα I — Εφαρμογή του νομικού πλαισίου
Τα κράτη μέλη πρέπει να ενσωματώσουν στη νομοθεσία τους τον ορισμό της ενεργειακής φτώχειας, όπως ορίζεται από την οδηγία (ΕΕ) 2023/1791. Αυτός ο ορισμός πρέπει να διαφοροποιεί την ενεργειακή φτώχεια από την έννοια των ευάλωτων πελατών
Πρέπει να διασφαλιστεί η αντίθεση ανάμεσα στις εννοιές των ευάλωτων πελατών και της ενεργειακής φτώχειας, και να αντανakλούν αυτές οι διαφορές στις εθνικές πολιτικές. Αυτό θα βοηθήσει τα κράτη μέλη να εκπονήσουν συνολικές προσεγγίσεις για την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας.
Τα κράτη μέλη πρέπει να εξετάσουν το πλαίσιο που παρέχουν τα εθνικά σχέδια για την ενέργεια και το κλίμα, προκειμένου να αντιμετωπίσουν το θέμα της ενεργειακής φτώχειας.
Να αξιολογηθούν οι διαφορετικοί δείκτες που παρέχονται σε εθνικό και ενωσιακό επίπεδο για τον προσδιορισμό των νοικοκυριών που επηρεάζονται από ενεργειακή φτώχεια. Αυτό περιλαμβάνει την προσοχή στην ποιότητα και τη συγκρισιμότητα των δεδομένων και τη διαφάνεια ως προς τους δείκτες που χρησιμοποιούνται για την καταπολέμηση της ενεργειακής φτώχειας.
Τμήμα II — Διρθρωτικά μέτρα, οικονομική προσιτότητα και πρόσβαση στην ενέργεια
Να διαχωρίσουν τα κράτη μέλη τα μέτρα για την ενεργειακή φτώχεια από τις πρωτοβουλίες για την οικονομική προσιτότητα της ενέργειας.
Να εστιάσουν σε διρθρωτικά μέτρα για την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων και την πρόσβαση σε ενεργειακά αποδοτικές συσκευές, ενώ ταυτόχρονα να εφαρμόσουν μέτρα για την οικονομική στήριξη των νοικοκυριών που πλήττονται από ενεργειακή φτώχεια.
Να λάβουν μέτρα για την αποφυγή των αποσυνδέσεων των νοικοκυριών που αντιμετωπίζουν ενεργειακή φτώχεια, μέσω δράσεων που περιλαμβάνουν πληρωμές, συμβουλές για ενεργειακή απόδοση και στήριξη από κοινωνικές υπηρεσίες.
Να διασφαλίσουν τη συνοχή μεταξύ ενεργειακών και κοινωνικών πολιτικών και να ενσωματώσουν την ενεργειακή φτώχεια σε ευρύτερες πολιτικές για την κοινωνική δικαιοσύνη και την ενδυνάμωση οικονομικά ευάλωτων νοικοκυριών.
Τμήμα III — Διακυβέρνηση
Καλούνται να ενισχύσουν τη συνεργασία μεταξύ διαφόρων δομών διακυβέρνησης για να αντιμετωπίσουν την ενεργειακή φτώχεια, ενώ προσεγγίζουν στενότερα ευάλωτα νοικοκυριά και συνεργάτες στον τομέα της ενέργειας και του κοινωνικού αντίκτυπου.
Θεωρούν τον ορισμό και την ενδυνάμωση των εθνικών παρατηρητηρίων ενεργειακής φτώχειας ως πιθανή λύση για την καταγραφή, παρακολούθηση και ανάλυση της κατάστασης της ενεργειακής φτώχειας σε διάφορα επίπεδα, ενθαρρύνοντας την παραγωγή δεδομένων για αποτελεσματικές αποφάσεις. Συστήνεται να συμμετέχουν δημόσιες αρχές, πανεπιστήμια, ΜΚΟ, πάροχοι και προμηθευτές ενέργειας

Τμήμα IV — Εμπιστοσύνη, συνεργασία και επικοινωνία
Κατά το σχεδιασμό μέτρων, πρέπει να ενθαρρύνεται η έγκαιρη και εξατομικευμένη επικοινωνία με τα ευάλωτα νοικοκυριά για να αποφευχθεί ο στιγματισμός, εκμεταλλεόμενοι εξειδικευμένους εργαζομένους.
Ενισχύουν εκστρατείες ενημέρωσης για την ενέργεια στα ευάλωτα νοικοκυριά, εστιάζοντας στην εξατομικευμένη παροχή πληροφοριών και τη δημιουργία δικτύων υποστήριξης για ενέργεια και υπηρεσίες. Προωθούν την εφαρμογή μέτρων ενεργειακής απόδοσης, κυρίως στον τομέα της ενοικίασης, για μείωση των λογαριασμών ενέργειας.
Τμήμα V — Ενεργειακή απόδοση
Τα μέτρα επιτάχυνσης της ανακαίνισης των κτιρίων πρέπει να διασφαλίζουν την εξοικονόμηση ενέργειας χωρίς να αυξάνουν τα κόστη για ιδιοκτήτες και ενοικιαστές.
Αναλύουν τις πολιτικές για τη στέγαση μετά τις αναβαθμίσεις ενέργειας, αποφεύγοντας την υπερβολική αύξηση των ενοικίων.
Δημιουργούν καθεστώτα που επιτρέπουν την πρόσβαση σε ενεργειακά αποδοτικές οικιακές συσκευές για τα νοικοκυριά που υποφέρουν από ενεργειακή φτώχεια.
Προωθούν έξυπνα συστήματα μέτρησης που επιτρέπουν στους καταναλωτές να διαχειρίζονται την ενέργειά τους, λαμβάνοντας υπόψη τις ειδικές ανάγκες των ευάλωτων ομάδων και την προστασία των δεδομένων.
Τμήμα VI — Πρόσβαση σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας
Να εξασφαλίσουν ισότιμη πρόσβαση σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας για τα νοικοκυριά που πλήττονται από ενεργειακή φτώχεια και να συμμετέχουν στην απομάκρυνση των ορυκτών καυσίμων στη θέρμανση.
Να διευκολύνουν την πρόσβαση των νοικοκυριών που πλήττονται από ενεργειακή φτώχεια σε κοινόχρηστα ενεργειακά καθεστώτα, καταργώντας οικονομικά εμπόδια και προωθώντας τη συμμετοχή των δήμων.
Τμήμα VII — Δεξιότητες
Να εκπαιδεύονται οι υπεύθυνοι πολιτικής και επαγγελματίες στον τομέα της ενέργειας για την ενεργειακή φτώχεια και τις πράσινες λύσεις, αναδεικνύοντας την πολυπλοκότητα του θέματος και τη μετάβαση στην καθαρή ενέργεια.
Να δημιουργηθούν προγράμματα κατάρτισης για τους εργαζομένους πρώτης γραμμής, συμπεριλαμβανομένων επαγγελματιών υγείας και κοινωνικής πρόνοιας, για να βοηθούν τα νοικοκυριά που χρειάζονται πληροφορίες για ενέργεια και πράσινες λύσεις.
Να προσφέρονται εκπαιδευτικά μαθήματα σε νοικοκυριά που πλήττονται από ενεργειακή φτώχεια, συμπεριλαμβανομένων αυτών με περιορισμένες ψηφιακές δεξιότητες, για να τα ευαισθητοποιήσουν σε θέματα ενέργειας και ψηφιακής γνώσης.
Τμήμα VIII — Χρηματοδότηση
Να χρησιμοποιηθεί η διαθέσιμη χρηματοδότηση της Ένωσης για προγράμματα στήριξης της ενεργειακής απόδοσης, που θα επιτρέπουν σε νοικοκυριά που πάσχουν από ενεργειακή φτώχεια να έχουν πρόσβαση σε συλλογικά συστήματα ιδιοκατανάλωσης. Τα κράτη μέλη θα πρέπει να απλουστεύσουν τις διαδικασίες για την χρηματοδότηση, μειώνοντας τα γραφειοκρατικά εμπόδια και τις συνοδευτικές δαπάνες.
Να δημιουργηθούν ειδικά προγράμματα υποστήριξης της ενεργειακής απόδοσης για νοικοκυριά που πλήττονται από ενεργειακή φτώχεια, λαμβάνοντας υπόψη τις οικονομικές τους δυσκολίες όσον αφορά τις αρχικές εξόδους για τις ανακαινίσεις.
Να υποστηρίξουν νέα καθεστώτα χρηματοδότησης για ανανεώσιμες ενέργειες και ενεργειακή απόδοση που απευθύνονται σε νοικοκυριά που πλήττονται από ενεργειακή φτώχεια.

Από τα παραπάνω,

σχολιάζονται η κατεύθυνση για ενεργειακή απόδοση με συσκευές και τεχνολογίες και οι επενδύσεις σε ΑΠΕ αλλά και ο τρόπος διακυβέρνησης και οι δεξιότητες που απαιτούνται για τη διάγνωση και υλοποίηση των μέτρων.

1.4.1 Συστάσεις για μακροπρόθεσμα διαρθρωτικά μέτρα με προτεραιότητα στην Ενεργειακή Φτώχεια

Στη σύσταση και στις οδηγίες του «Fit for 55», βασική κατεύθυνση είναι η βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης και στον οικιακό τομέα. Στόχος είναι να διατυπωθούν και εφαρμοστούν από τα κράτη μέλη **μακροπρόθεσμα διαρθρωτικά μέτρα**, όπως η διασφάλιση της πρόσβασης **σε ενεργειακά αποδοτικές κατοικίες και συσκευές καθώς και σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας**, οι οποίες θα συμβάλουν στην προώθηση της μετάβασης στην καθαρή ενέργεια της Ευρώπης, διασφαλίζοντας παράλληλα ότι κανείς δεν θα μείνει πίσω. Για τη διασφάλιση δίκαιης ενεργειακής μετάβασης χωρίς αποκλεισμούς, το Κοινωνικό Ταμείο για το Κλίμα θα χρηματοδοτήσει ευάλωτα νοικοκυριά, μικρές επιχειρήσεις, χρήστες μεταφορών που πλήττονται από ΕΦ και φτώχεια κινητικότητας. Μέρος αυτούς θα είναι το **κοινωνικό ταμείο για το νησιωτικό και ορεινό χώρο**³⁵.

Ωστόσο αποτελεί ερώτημα πως θα επιτευχθεί αυτή η αναβάθμιση στα κελύφη και συστήματα των κατοικιών, στις οικιακές συσκευές σε πιο απομακρυσμένα μέρη. Όπως φαίνεται στη συνέχεια, στην ανάλυση των εθνικών πολιτικών αλλά και στην περίπτωση μελέτης υπάρχουν σημαντικά εμπόδια στην επίτευξη των μέτρων (βλ. κεφάλαιο 2). Καθώς οι πρόσφατες οδηγίες είναι δεσμευτικές και οι στόχοι εξοικονόμησης μέσω της ενεργειακής απόδοσης, αρκετά φιλόδοξοι³⁶ αποτελεί ερώτημα ο τρόπος με τον οποίο θα ξεπεραστούν τα διάφορα εμπόδια σε εθνικό επίπεδο.

1.4.2 Σύσταση για συνεργασία δομών διακυβέρνησης και ενίσχυσης των δεξιοτήτων

Όπως αναφέρει η Αποστολοπούλου, με την κρίση του 2008, συντελέστηκαν θεμελιώδεις αλλαγές στον τρόπο άσκησης κοινωνικής πολιτικής και στη διακυβέρνηση. Συντελέστηκαν η μείωση των κοινωνικών δαπανών, και η μεταφορά της ευθύνης κοινωνικής αναπαραγωγής σε ιδιώτες, φιλανθρωπικούς οργανισμούς γεγονός που προκάλεσε όξυνση των ανισοτήτων μεταξύ των τοπικών κυβερνήσεων, επιδείνωση της άνισης γεωγραφικής ανάπτυξης και της χωρικής αδικίας. Η διακυβέρνηση στην ΕΕ έλαβε βαθιά νεοφιλελεύθερα χαρακτηριστικά καθώς στράφηκε προς νέα δίκτυα συνεργασίας μεταξύ του κράτους, της αγοράς και της λεγόμενης κοινωνίας των πολιτών (Αποστολοπούλου, 2021, σελ 28-32).

³⁵ Για τη πρόσβαση σε αυτούς τους πόρους, θα πρέπει οι χώρες της ΕΕ να συντάξουν και να υποβάλουν τα σχέδιά τους για το κοινωνικό κλίμα στην Επιτροπή έως τις 30 Ιουνίου 2025. (Europarl, 2023). https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0068_EN.html

³⁶ Τα κράτη μέλη πρέπει να εξασφαλίζουν συλλογικά μείωση της κατανάλωσης ενέργειας κατά τουλάχιστον 40 % έως το 2030 στην τελική κατανάλωση ενέργειας και 42,5 % στην πρωτογενή κατανάλωση ενέργεια σε σχέση με το 2007. Οδηγία (ΕΕ) 2023/1791

Το παραπάνω φαίνεται να επιβεβαιώνεται ως κατεύθυνση με την σύσταση για την ΕΦ. Τα κράτη μέλη καλούνται να ενισχύσουν τη συνεργασία μεταξύ διαφόρων επιπέδων και δομών διακυβέρνησης για να αντιμετωπίσουν την ΕΦ. Όπως αναφέρεται θα πρέπει να εξασφαλιστεί «συνεργασία μεταξύ **εθνικών, περιφερειακών και τοπικών δομών διακυβέρνησης με στενότερη συνεργασία με ευάλωτα νοικοκυριά και σχετικούς ενεργειακούς και κοινωνικούς εταίρους και ενδιαφερόμενα μέρη**». Ακόμα ότι στα εθνικά παρατηρητήρια ενεργειακής φτώχειας θα πρέπει να μπορούν να συμμετέχουν **«δημόσιες αρχές, πανεπιστήμια, ΜΚΟ, πάροχοι και προμηθευτές ενέργειας»**.

Σύμφωνα με το ΕΡΑΗ, καλά παράδειγμα στην αντιμετώπιση της ΕΦ υλοποιήθηκαν μέσα από σχήματα συνεργασίας, αξιοποίηση χρηματοδοτήσεων και χορηγιών, και διασυνδέσεων³⁷ (ΕΡΑΗ, 2021). Φαίνεται πως διαμορφώνεται ένα τοπίο όπου όσα θεσμικά μέρη, διαθέτουν τις κατάλληλες συνδέσεις τόσο με την αγορά και ΜΚΟ όσο και με κρατικούς θεσμούς, μπορούν να διαμορφώσουν ωφέλιμες πολιτικές. Το παραπάνω μπορεί να οδηγήσει σε χωρική αδικία καθώς άλλοι τόποι που δεν διαθέτουν τις κατάλληλες διασυνδέσεις μπορεί να μείνουν εκτός των εξελίξεων.

Άλλη βασική κατεύθυνση της σύστασης είναι η ενίσχυση των δεξιοτήτων τοπικών φορέων, κοινωνικών, τεχνικών και πρόνοιας, επαγγελματιών του χώρου αξιοποιώντας την τεχνική υποστήριξη της Ένωσης στον τομέα. Με τη διενέργεια εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε φορείς, προγραμμάτων κατάρτισης για «πράσινες» λύσεις σε επαγγελματίες μπορεί να επιτευχθεί ο εντοπισμός νοικοκυριών που πλήττονται από ενεργειακή φτώχεια και να τους παραχθούν άμεσα συμβουλές και πληροφορίες. **Αποτελεί ερώτημα πως σε περιοχές με υποστελεχομένες** κοινωνικές και τεχνικές υπηρεσίες, με λίγους επαγγελματίες να δραστηριοποιούνται στο χώρο των κατασκευών **μπορούν να επιταχυνθούν οι διαδικασίες εντοπισμού και υλοποίησης των μέτρων** που μπορούν μακροπρόθεσμα να ανακουφίσουν.

Επιπλέον, αναφέρεται πως θα πρέπει «να προσφέρουν στοχευμένα μαθήματα κατάρτισης για νοικοκυριά που πλήττονται από ενεργειακή φτώχεια». «Τα μαθήματα αυτά θα πρέπει να ενισχύουν την ευαισθητοποίηση για τον ενεργειακό και ψηφιακό γραμματισμό των νοικοκυριών που πλήττονται από ενεργειακή φτώχεια, να τους δίνουν τη δυνατότητα να ελέγχουν καλύτερα τους λογαριασμούς ενέργειάς τους και να συμμετέχουν ενεργά στην καθαρή και δίκαιη ενεργειακή μετάβαση». Αποτελεί ερώτημα πως σε απομακρυσμένους τόπους, όπου υπάρχει δυσκολία μετακίνησης αλλά και υψηλό ποσοστό ηλικιωμένων ατόμων που μπορεί να μην έχουν πρόσβαση σε ψηφιακές εφαρμογές και σύνδεση στο διαδίκτυο μπορεί να επιτευχθεί η συμμετοχή τους, να παρακολουθούν τους λογαριασμούς, να επιλέγουν παρόχους, να αιτούνται για διάφορα κοινωνικά επιδόματα.

³⁷ https://energy-poverty.ec.europa.eu/system/files/2022-02/EPAH_inspiring%20cases%20from%20across%20Europe_report_EL.pdf

2. Εξελίξεις σε Εθνικό επίπεδο

Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι στόχοι για την αντιμετώπιση της ΕΦ, εξετάζεται η μεθοδολογία διάγνωσης της σύμφωνα με το Σχέδιο καταπολέμησης της Ενεργειακής Ένδειας, αλλά και οι τρόποι μετριασμού της.

Ως προς τους τρόπους μετριασμού αναδεικνύονται τα εμπόδια υλοποίηση τους όπως έχουν διαμορφωθεί μέχρι σήμερα. Γίνεται αναφορά στους εμπλεκόμενους φορείς, αξιολογείται ο πληθυσμός στόχευσης και η επάρκεια τους στην αντιμετώπιση του φαινομένου.

Τέλος, τόσο κατά το στάδιο της διάγνωσης αλλά και κατά τον προγραμματισμό των μέτρων πολιτικής εξετάζεται αν λαμβάνονται υπόψιν χαρακτηριστικά της νησιωτικότητας.

2.1 Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ) (2019)

Τίθενται τα παρακάτω ερωτήματα:

- Ποιοι οι στόχοι του ΕΣΕΚ για την αντιμετώπιση της ΕΦ;
- Μέσω ποιας μεθοδολογίας υπολογίζεται ο πληττόμενος πληθυσμός; Ποιες παράμετροι λαμβάνονται υπόψιν;

Το **Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ)** επικυρώθηκε³⁸ το 2019 και αποτελεί ένα στρατηγικό σχέδιο για τα θέματα Κλίματος και Ενέργειας, στο πλαίσιο του κανονισμού 2018/1999/ΕΕ. Σε αυτό παρουσιάζονται **οι Ενεργειακοί και Κλιματικοί στόχοι και ένας οδικός χάρτης για την επίτευξη τους**. Όπως αναφέρεται στο εισαγωγικό σημείωμα είναι ένα κείμενο αναφοράς για τις προτεραιότητες και τα μέτρα πολιτικής για την επόμενη δεκαετία.

Στο πλαίσιο ανάλυσης της εσωτερικής αγοράς ενέργειας στο ΕΣΕΚ γίνεται αναφορά στην αντιμετώπιση της ενεργειακής ένδειας. Ως προς την εκτίμηση των νοικοκυριών που πλήττονται από την ΕΦ αναφέρεται ότι **«περίπου το 23% του συνολικού πληθυσμού εμφανίζεται μη ικανό να θερμάνει ικανοποιητικά την κατοικία του, ενώ για την περίπτωση του οικονομικά ευάλωτου πληθυσμού το αντίστοιχο ποσοστό ανέρχεται στα επίπεδα του 41% το έτος 2017»** (ΕΣΕΚ, 2019, σελ. 80). Από το παραπάνω φαίνεται πως για την προσέγγιση του αριθμού των πληττόμενων νοικοκυριών λαμβάνεται υπόψιν στο ΕΣΕΚ ως μοναδικό κριτήριο η ικανότητα ενός νοικοκυριού να θερμάνει ικανοποιητικά το σπίτι του, **μη προσμετρώντας άλλες συνθήκες ενεργειακής φτώχειας**, όπως ενδεικτικά η αδυναμία των νοικοκυριών να έχουν δροσιά κατά τους καλοκαιρινούς μήνες. Σε ότι αφορά το παραπάνω ποσοστό **δεν αναφέρεται η πηγή ή τρόπος προσέγγισης αυτού του δείκτη** χειμερινής θερμικής άνεσης.

Χρονικό όριο σύμφωνα με το ΕΣΕΚ για την καταπολέμηση της ΕΦ τίθεται το έτος 2030, μέσω «σχεδιασμού και εφαρμογής μιας **συνεκτικής και αποτελεσματικής στρατηγικής**, η οποία θα στοχεύει στη μόνιμη και μακροπρόθεσμη καταπολέμηση του φαινομένου της ΕΦ και **όχι**

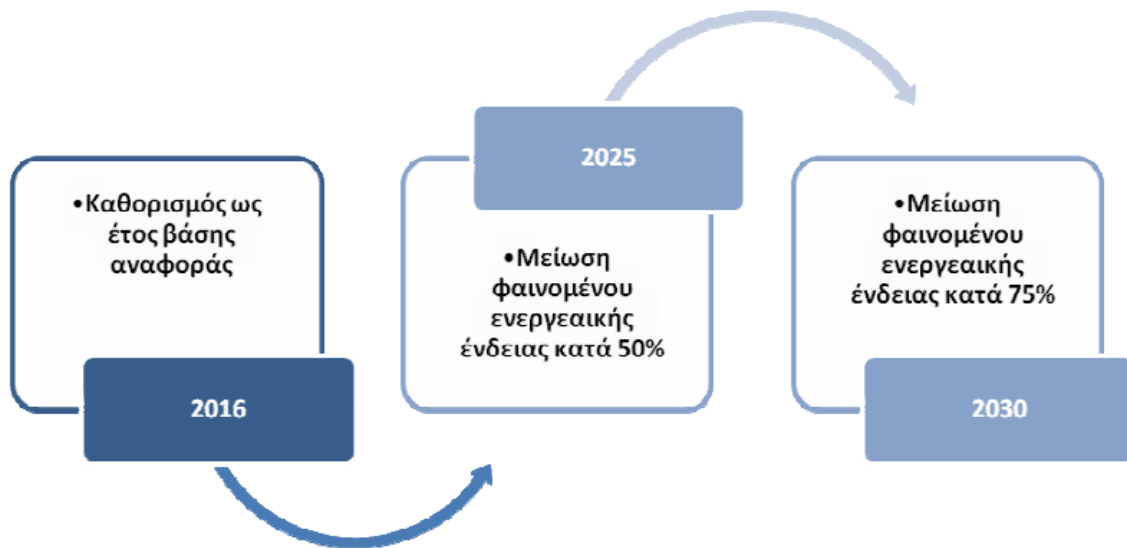
³⁸ Με την υπ' αριθμ. 4/23.12.2019 Απόφαση του Κυβερνητικού Συμβουλίου Οικονομικής Πολιτικής

(ΦΕΚ Β' 4893)

στον παροδικό μετριασμό του φαινομένου μέσω της υιοθέτησης προσωρινών και βραχυπρόθεσμων μέτρων.» (ΕΣΕΚ, 2019, σελ. 206)

Το ΕΣΕΚ του 2019 έθετε στόχο την **μείωση της ενεργειακής ένδειας κατά 50% το 2025** και κατά **75% το 2030 με έτος βάσης το 2016** (ΕΣΕΚ, 2019, σελ. 81). Συγκεκριμένα προβλέπει ότι το 2025, 7% των νοικοκυριών θα είναι ενεργειακά φτωχά (περίπου 286 χιλιάδες νοικοκυριά) και το 2030 3% (περίπου 143 χιλιάδες νοικοκυριά). Οι παραπάνω στόχοι εξειδικεύονται στο Σχέδιο Δράσης για την αντιμετώπιση της ΕΦ.

Το **2024 αναμένεται το νέο ΕΣΕΚ** που προβλέπεται να συμπεριλάβει τις συστάσεις της επιτροπής για την ΕΦ³⁹.



Διάγραμμα 2. Στόχοι μείωσης φαινομένου ενεργειακής ένδειας στο πλαίσιο του ΕΣΕΚ. Πηγή: ΣΔΕΕ, 2021

³⁹ Energy Press.(23.10.2023) Συστάσεις της Κομισιόν προς τα κράτη μέλη για την ενεργειακή φτώχεια - «Κλειδί» ο ρόλος των ΕΣΕΚ. Διαθέσιμο στο: <https://energypress.gr/news/systaseis-tis-komision-pros-ta-krati-meli-gia-tin-energeiaki-ftoheia-kleidi-o-rolos-ton-esek>

2.2 Σχέδιο Δράσης για την καταπολέμηση της Ενεργειακής Ένδειας (2021)

Το Σχέδιο Δράσης για την Καταπολέμηση της Ενεργειακής Ένδειας (ΣΔΕΕ) εγκρίθηκε⁴⁰ το 2021 για τον **σχεδιασμό και εφαρμογή μιας συνεκτικής και αποτελεσματικής στρατηγικής**. Συγκεκριμένα περιλαμβάνει τον **ορισμό των νοικοκυριών που πλήττονται μέσω ποσοτικών κριτηρίων** και την **ανάπτυξη διαδικασίας παρακολούθησης και αξιολόγησης** της πορείας του φαινομένου **μέχρι το 2030**.

Όπως προβλέπεται στο πακέτο μέτρων Καθαρή Ενέργεια για όλους, τα κράτη μέλη πρέπει να κοινοποιούν ετήσιες εκθέσεις με ποσοτικές εκτιμήσεις για την πορεία του φαινομένου. Σε αυτό το πλαίσιο **το Δεκέμβριο του 2021 δημοσιεύθηκε η πρώτη ετήσια έκθεση προόδου του ΣΔΕΕ** με γραφήματα για την εξέλιξη του φαινομένου από το 2008 μέχρι το 2020 και δεδομένα για την πορεία των υλοποιημένων και σχεδιαζόμενων μέτρων πολιτικής.

2.2.1 Μεθοδολογικό πλαίσιο μέτρησης και οι πηγές των δεδομένων

Τίθενται τα παρακάτω ερωτήματα:

- Ποιες παράμετροι λαμβάνονται υπόψη κατά τον υπολογισμό των πληττόμενων νοικοκυριών και ποιες εξαιρούνται;
- Ποιες είναι οι πηγές των δεδομένων; Εξασφαλίζεται μέσω αυτών των πηγών παρακολούθηση των πραγματικών διαστάσεων του φαινομένου;

Σε ότι αφορά το μεθοδολογικό πλαίσιο, **ο προσδιορισμός των πληττόμενων από την ενεργειακή φτώχεια νοικοκυριών πραγματοποιείται μέσω υπολογισμού συνδυαστικού δείκτη (Δείκτης I-II και Δείκτης I-IIeq), βάσει δεδομένων που συλλέγονται από την Έρευνα Οικογενειακού Προϋπολογισμού και την Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών**, που διενεργούνται ετησίως από την ΕΛΣΤΑΤ.

Ο **Δείκτης I-II** ενσωματώνει τις παραμέτρους της οδηγίας 2019/944/ΕΕ και υπολογίζει τον αριθμό των νοικοκυριών που **πληρούν ταυτόχρονα τις δύο ακόλουθες συνθήκες**:

- Το ετήσιο κόστος της συνολικής κατανάλωσης ενέργειας κάθε νοικοκυριού να είναι χαμηλότερο από το 80% του ετήσιου κόστους του για την κάλυψη της ελάχιστης απαιτούμενης κατανάλωσης ενέργειας (βλ. σελ 46). (Συνθήκη I)

Η Συνθήκη I πληρούται όταν το κόστος της ενέργειας που δαπανάται είναι μικρότερο του 80% του κόστους της ελάχιστης ποσότητας που απαιτείται. Για παράδειγμα αν το κόστος της ελάχιστης απαιτούμενης κατανάλωσης ενέργειας είναι 597 ευρώ και ένα νοικοκυριό πληρώνει λιγότερα από 477,6 ευρώ, πληροί την συνθήκη I. **Εξετάζει αν εξασφαλίζεται ένα ελάχιστο επίπεδο κάλυψης των ενεργειακών αναγκών**. Επιλέγεται η μέτρηση της παραπάνω συνθήκης σε κόστος και όχι σε kWh ώστε να λαμβάνεται υπόψη η εξέλιξη της τιμής των ενεργειακών προϊόντων.

- Το καθαρό εισόδημα κάθε νοικοκυριού σε ετήσια βάση να είναι χαμηλότερο από το 60% της διαμέσου του αντίστοιχου εισοδήματος για το σύνολο των νοικοκυριών σύμφωνα με τον ορισμό της σχετικής φτώχειας. (Συνθήκη II)

⁴⁰ Με την απόφαση Αριθμ. ΥΠΕΝ/ΓΔΕ/89335/5599 και ΦΕΚ (4447/Β/28-9-2021)

Η συνθήκη πληρούται όταν το καθαρό εισόδημα είναι χαμηλότερο από το 60% του εθνικού διαμέσου. Για παράδειγμα αν ο εθνικός διάμεσος είναι οι 10.200 ευρώ και ένα νοικοκυριό έχει εισόδημα μικρότερο από 6.120 ευρώ πληροί τη συνθήκη II. **Εξετάζει αν υπάρχει η δυνατότητα για την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών βάσει του εισοδήματος, χωρίς ωστόσο να λαμβάνονται υπόψιν οι υπόλοιπες δαπάνες διαβίωσης και κατοίκησης των νοικοκυριών όπως αποπληρωμές δανείων, ενοικίων.**

Με σκοπό να προσμετράται όχι το καθαρό εισόδημα του νοικοκυριού αλλά **το ανηγμένο καθαρό εισόδημα κάθε νοικοκυριού βάσει του ισοδύναμου αριθμού των ατόμων που ανήκουν σε κάθε νοικοκυριό** σύμφωνα με την κλίμακα του ΟΟΣΑ, υπολογίζεται **ο Δείκτης I-IIeq**. Αυτός επιλέγεται ως ο βασικός δείκτης για την παρακολούθηση του φαινομένου σύμφωνα με το σχέδιο.

Για τον υπολογισμό του Δείκτη I-IIeq, απαιτείται η συλλογή των δεδομένων:

- **Το κόστος των πραγματικών δαπανών για την κατανάλωση των ενεργειακών προϊόντων από κάθε νοικοκυριό**
- **Το καθαρό εισόδημα του κάθε νοικοκυριού**
- **Τα διάφορα χαρακτηριστικά του κάθε νοικοκυριού συμπεριλαμβανομένου του κτιρίου κατοικίας, βάσει των οποίων εκτιμάται το κόστος της ελάχιστης απαιτούμενης κατανάλωσης ενέργειας.**

Ο υπολογισμός της ελάχιστης απαιτούμενης κατανάλωσης ενέργειας κάθε νοικοκυριού **υπολογίζεται αναφορικά με τη θέρμανση χώρων⁴¹**, βάσει οδηγιών του KENAK με δεδομένα **για την περιφέρεια**, τον αριθμό και τα χαρακτηριστικά των μελών, το είδος της κατοικίας, την ηλικία και το εμβαδό κτιρίου, το τύπο των συστημάτων από την Έρευνα Οικογενειακού Προϋπολογισμού.

Η ενέργεια που απαιτείται για τις υπόλοιπες χρήσεις (ψύξη, ΖΝΧ, φωτισμό, ηλεκτρικές συσκευές) προστίθεται στην ελάχιστη απαιτούμενη ενέργεια για θέρμανση ως μέση κατανάλωση ενέργειας για ένα τυπικό νοικοκυριό και επομένως **δεν αποτελεί παράγοντα διαφοροποίησης που μπορεί να οδηγήσει σε μέτρηση ευρύτερα πληττόμενων νοικοκυριών, ειδικότερα σε περιοχές με υψηλές θερμοκρασίες**, στη νότια Ελλάδα ή στις πόλεις όπου λόγω και της κλιματικής αλλαγής, το φαινόμενο της θερινής ενεργειακής φτώχειας έχει ήδη ενταθεί.

Οι πηγές δεδομένων για τον υπολογισμό του Δείκτη I-IIeq, είναι όπως αναφέρεται «εύκολα προσβάσιμες διοικητικές πηγές με σκοπό την ποσοτικοποίηση του φαινομένου» **χωρίς ωστόσο να λαμβάνεται υπόψη ένα ευρύ φάσμα παραμέτρων, όπως οι τιμές των καυσίμων ανά περιοχή, η ανάγκη για ψύξη, ΖΝΧ, φωτισμό, ηλεκτρικές συσκευές και τα μέσα για την**

⁴¹ Η θέρμανση αποτελεί την ενεργειακή χρήση με τη μεγαλύτερη κατανάλωση, συγκεκριμένα η ενέργεια που απαιτείται σύμφωνα με το ΣΔΕΕ για τη θέρμανση των χώρων είναι μεγαλύτερη από το 50% της συνολικής καταναλισκόμενης ενέργειας στα νοικοκυριά της Ελλάδας.

ικανοποίηση τους, συνδυαστικά με τα χαρακτηριστικά του αποθέματος και το συνολικό κόστος διαβίωσης. Ενδεικτικά, στον υπολογισμό⁴²:

- Δεν ενσωματώνονται υποκειμενικές παράμετροι θερμικής άνεσης
- Δεν υπολογίζονται ενεργειακές χρήσεις πέραν της θέρμανσης
- Δεν υπολογίζεται το κόστος μεταφοράς
- Δεν υπολογίζονται κόστη κατοίκησης (ενοίκιο, δάνεια, ένφια, άλλα χρέη)
- Δεν λαμβάνονται υπόψιν άλλα προβλήματα υγείας των ατόμων που μπορεί να συνοδεύονται με εξάρτηση σε ενέργεια
- Δεν υπάρχουν διαβαθμίσεις στις τιμές των καυσίμων ανά περιοχή ενώ υπολογίζονται μέσες τιμές για το έτος και όχι ανά μήνα
- Δεν συμπεριλαμβάνονται όλοι οι τύποι συστημάτων και τεχνολογιών για τη θέρμανση
- Δεν λαμβάνονται υπόψιν διαφορετικές κλιματολογικές συνθήκες μεταξύ των κλιματικών ζωνών
- Δεν λαμβάνεται υπόψιν η θερμοπερατότητα διαφορετικών υλικών κατασκευής, τύπων κουφωμάτων, αν υπάρχουν όμορες κατοικίες ή διαμορφώνονται ελεύθερες όψεις.
- Δεν λαμβάνεται υπόψιν η ύπαρξη στοιχείων σκίασης (τέντες, πέργκολες)

Στο σχέδιο αναφέρεται ότι μέσω του παραπάνω μεθοδολογικού πλαισίου προσδιορίζονται και **τα νοικοκυριά που διαβιούν σε ακραίες συνθήκες ΕΦ**. Συγκεκριμένα ένα νοικοκυριό βιώνει ακραία μορφή ενεργειακής φτώχειας όταν, **καταναλώνει 200% λιγότερη ενέργεια από αυτή που θεωρητικά θα έπρεπε να καταναλώνει**. Πρόκειται για νοικοκυριά που μπορεί να μην καταναλώνουν καθόλου ενέργεια, να απειλούνται με αποσυνδέσεις ρεύματος. **Τα παραπάνω όρια που τίθενται για να κριθεί ένα νοικοκυριό ότι βρίσκεται σε ακραία κατάσταση ΕΦ κρίνονται ιδιαίτερα χαμηλά.**

Ακολουθεί πίνακας δεδομένων για την μέτρηση του δείκτη και οι αντίστοιχες πηγές τους.

Δεδομένα	Πηγή Δεδομένων
Μέση Κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας για ψύξη, ΖΝΧ, φωτισμό, ηλεκτρικές συσκευές	ΚΑΠΕ
	Eurostat
	Ελληνική Στατιστική Αρχή
Περιφέρεια νοικοκυριών για προσδιορισμό κλιματικής ζώνης	Έρευνα Οικογενειακού Προυπολογισμού
Πληροφορίες για αριθμό και χαρακτηριστικά μελών νοικοκυριού	
Είδος Κατοικίας	
Ηλικία και Εμβαδόν κατοικίας	

⁴² Ο τρόπος υπολογισμού και τα δεδομένα που λαμβάνονται υπόψιν αναλύονται στο Παράρτημα Α του σχεδίου Δράσης για την Καταπολέμηση της ενεργειακής ένδειας.

Τύπος συστημάτων και είδος ενεργειακών προϊόντων για τη θέρμανση	
Τιμές ενεργειακών προϊόντων που χρησιμοποιούνται στις εξεταζόμενες ενεργειακές χρήσεις	Eurostat
	Παρατηρητήριο Τιμών Υγρών Καυσίμων
	Εκθέσεις προόδου για την διείσδυση των ΑΠΕ

Πίνακας 2. Πίνακας δεδομένων για την μέτρηση των δεικτών για των προσδιορισμό των πληττόμενων νοικοκυριών. Πηγή: ΣΔΕΕ 2021, Ιδία επεξεργασία

2.2.2 Επίπεδα ΕΦ στην Ελλάδα, τα αποτελέσματα των μετρήσεων ανά περιφέρεια

Τίθεται το παρακάτω ερώτημα:

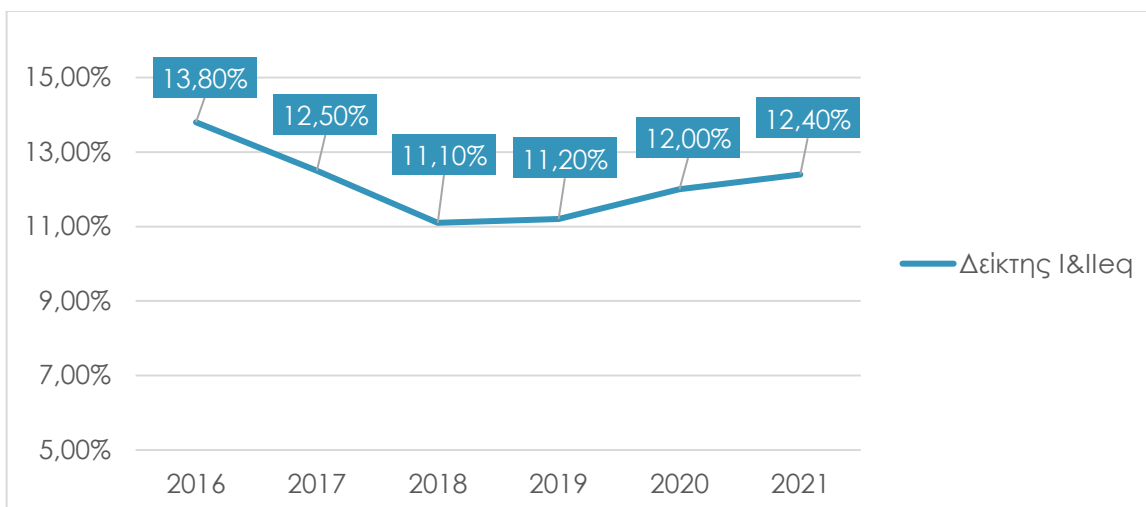
- Σύμφωνα με τους υπολογισμούς των δεικτών ποια είναι η ένταση του φαινομένου ανά περιφέρεια και ποια η τάση μεταβολής που καταγράφεται;

Στο Σχέδιο Δράσης παρουσιάζονται τα αποτελέσματα για το έτος 2019 όπως υπολογίζονται με τους Δείκτες, ενώ στην ετήσια έκθεση που δημοσιεύθηκε το 2021, παρουσιάζεται η εξέλιξη του φαινομένου μέχρι και το έτος 2021. **Σύμφωνα με τον υπολογισμό του Δείκτη I&IIeq, το 2019, το 11,2% του πληθυσμού φαίνεται να πλήττεται από την ΕΦ, ενώ το ποσοστό αυξάνεται για το έτος 2020, στο 12% και το 2021, στο 12,4%.** Τα νοικοκυριά που πλήττονται από ακραία μορφή ΕΦ υπολογίζονται το 2019-2020 στο 19% των πληττόμενων.

Έτος	Συνθήκη I	Συνθήκη II	Συνθήκη IIeq	Δείκτης I&II	Δείκτης I&IIeq
2016	59%	21%	19%	17,0%	13,8%
2017	57%	22%	18%	16,3%	12,5%
2018	57%	21%	16%	16,9%	11,1%
2019	55%	21%	17%	16,0%	11,2%
2020	55%	23%	18%	17,6%	12,0%
2021	-	-	-	17,7%	12,4%

Πίνακας 3. Επίδοση διαφόρων συνθηκών για τον ορισμό των νοικοκυριών, τα οποία πλήττονται από την ενεργειακή ένδεια. Πηγή: Ετήσια Έκθεση Προόδου του Σχεδίου Δράσης για την καταπολέμηση της Ενεργειακής Ένδειας έτος 2021 και παρατηρητήριο για την Ενεργειακή Ένδεια⁴³

⁴³ <https://energy Poverty.gr/>



Διάγραμμα 3. Η εξέλιξη του Δείκτη I&Ileq την περίοδο 2015-2021. Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Βάσει των παραπάνω και με δεδομένο τα 4,1εκατ. νοικοκυριά της χώρας σύμφωνα με την απογραφή του 2011, **υπολογίζονται το 2019 περίπου 459 χιλιάδες πληττόμενα νοικοκυριά από την ΕΦ, 497 χιλιάδες το 2020 και 508,4 χιλιάδες το 2021**. Ακραία μορφή ΕΦ βίωναν περίπου 90 χιλ νοικοκυριά το 2019 και 95 χιλ το 2020.

Στο παρακάτω πίνακα καταγραφής των δεικτών ανά περιφέρεια, το υψηλότερο ποσοστό του Δείκτης I&Ileq εντοπίζεται στην Δυτική Ελλάδα. **Στα Νησιά του Βορείου Αιγαίου διαμορφώνεται στο 14% το 2020 και στο 11,8% το 2021**.

Περιφέρεια	Δείκτης I&I			Δείκτης I&Ileq		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Αττική	15%	14%	9,3%	11%	9%	9%
Βόρειο Αιγαίο	21%	20%	11,8%	14%	14%	11,8%
Νότιο Αιγαίο	19%	18%	18,7%	16%	14%	16,4%
Κρήτη	17%	19%	11,7%	15%	7%	13%
Ανατολική Μακεδονία Θράκη	13%	17%	10,7%	5%	11%	10,1%
Κεντρική Μακεδονία	13%	20%	14,3%	10%	12%	14,8%
Δυτική Μακεδονία	18%	18%	21,8%	11%	14%	21,3%
Ήπειρος	22%	18%	14,3%	16%	15%	13,5%
Θεσσαλία	17%	17%	13,1%	12%	12%	12,8%
Ιόνια Νησιά	19%	21%	7,9%	16%	9%	10%
Δυτική Ελλάδα	17%	26%	19%	12%	24%	21,9%
Στερεά Ελλάδα	15%	21%	10%	11%	16%	11,4%
Πελοπόννησος	16%	19%	13,5%	8%	15%	13,5%

Πίνακας 4. Επίδοση προτεινόμενων δεικτών ανά περιφέρεια για τα έτη 2019 και 2020. Πηγή: Ετήσια έκθεση προόδου του ΣΔΕΕ 2021 και Παρατηρητήριο για την Ενεργειακή Ένδεια.

2.2.3 Μέτρα πολιτικής για την αντιμετώπιση της ΕΦ

Τίθενται τα παρακάτω ερωτήματα:

- Ποιες παράμετροι λαμβάνονται υπόψιν στη διαμόρφωση των μέτρων πολιτικής που προτείνονται;
- Ποιος είναι ο πληθυσμός στόχευσης των μέτρων;
- Τα μέτρα έχουν μακροπρόθεσμο χαρακτήρα ή στοχεύουν στην άμεση ανακούφιση των νοικοκυριών;
- Με την συμμετοχή ποιων φορέων υλοποιούνται και παρακολουθείται η εφαρμογή τους.

Στο Σχέδιο Δράσης προτείνονται ακόμα **μέτρα πολιτικής για την προστασία των καταναλωτών, δράσεις για την ενεργειακή απόδοση και την αύξηση χρήσης ΑΠΕ και Δράσεις ενημέρωσης και εκπαίδευσης**. Από αυτές υπολογίζεται να επωφεληθεί το 75% των πληττόμενων νοικοκυριών την περίοδο 2021-2030. **Τα μέτρα που περιγράφονται προκύπτουν βάσει των οδηγιών 944/2019/ΕΕ και 2002/2018/ΕΕ και όχι από την αναγνώριση των συνθηκών της ενεργειακής φτώχειας σε εθνικό επίπεδο.**

Η πρώτη ομάδα μέτρων έχει περισσότερο άμεσο χαρακτήρα για την ανακούφιση των ακραίων μορφών ΕΦ ενώ η δεύτερη έχει περισσότερο μακροπρόθεσμο χαρακτήρα.

Αξίζει να σημειωθεί ότι παρά το γεγονός πως τα πληττόμενα νοικοκυριά υπολογίζονται για το 2020 σε **497 χιλιάδες, τα ωφελούμενα νοικοκυριά διαμορφώνονται σύμφωνα με τον παρακάτω πίνακα με περίοδο υλοποίησης 2021-2030.**

Μέτρα πολιτικής	Νοικοκυριά που θα επηρεαστούν	ΠΥ δημόσιας δαπάνης
I. Προστασία Καταναλωτών		
M1. Βελτίωση σχήματος Κοινωνικού Τιμολογίου (βλ. αξιολόγηση μέτρου σελ. 71)	100 χιλ.	40 εκατ. €/έτος
M2. Διάθεση «ενεργειακής κάρτας» σε πληττόμενα νοικοκυριά	100 χιλ.	40 εκατ. €/έτος
M3. Δέσμη κανονιστικών μέτρων για την προστασία των πληττόμενων νοικοκυριών (βλ. αξιολόγηση μέτρου σελ. 74-77)	150 χιλ.	30 εκατ. €/έτος
II. Αναπτυξιακή προοπτική - Δράσεις για τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης και την αύξηση της χρήσης ΑΠΕ		
M4. Ενεργειακή αναβάθμιση κτιρίων κατοικίας των πληττόμενων νοικοκυριών και προώθηση εγκατάστασης σταθμών ΑΠΕ για την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών τους (βλ. αξιολόγηση μέτρου σελ. 54-61)	120 χιλ.	1,8 δις 2021-2030
M5. Παροχή κινήτρων σε υφιστάμενους μηχανισμούς για δράσεις σε πληττόμενα νοικοκυριά - Περιοχές Δίκαιης Μετάβασης	10 χιλ.	210 εκατ. 2021-2030

M6. Παροχή κινητήρων σε υφιστάμενους μηχανισμούς για δράσεις σε πληττόμενα νοικοκυριά - Καθεστώτα Επιβολής Υποχρέωσης Ενεργειακής Απόδοσης	100 χιλ.	70 εκατ. 2021-2030
M7. Αξιοποίηση του θεσμού ενεργειακών κοινοτήτων για την αντιμετώπιση της ενεργειακής ένδειας (βλ. αξιολόγηση μέτρου σελ. 61-66)	90 χιλ.	100 εκατ. 2021-2030
III. Δράσεις ενημέρωσης και εκπαίδευσης		
M8. Ενημέρωση και εκπαίδευση των πληττόμενων νοικοκυριών στο πλαίσιο των Καθεστώτων Επιβολής Υποχρέωσης Ενεργειακής Απόδοσης	350 χιλ.	Δεν προβλέπεται
M9. Διενέργεια στοχευμένων δράσεων ενημέρωσης και εκπαίδευσης	100 χιλ.	10 εκατ. 2021-2030

Πίνακας 5. Μέτρα πολιτικής σε τρεις διαστάσεις- δέσμες. Πηγή: Σχέδιο Δράσης για την Καταπολέμηση της Ενεργειακής Ένδειας.

Στην ετήσια έκθεση προόδου του σχεδίου δράσης για την καταπολέμηση της ενεργειακής ένδειας αναφέρονται συμπληρωματικά στη διάσταση III: Δράσεις ενημέρωσης και εκπαίδευσης οι:

- Δράση 14: Εκπόνηση μελέτης σκοπιμότητας για πρόταση επί της δομής του Εθνικού Παρατηρητηρίου για την Ενεργειακή Ένδεια.

Το Εθνικό Παρατηρητήριο Ενεργειακής Ένδειας συνεχίζει το έργο του Παρατηρητηρίου Ενεργειακής Φτώχειας, το οποίο ξεκίνησε από το ΚΑΠΕ το 2014. Αυτό το παρατηρητήριο είχε ως στόχο την παροχή πληροφοριών στο κοινό και τους φορείς λήψης αποφάσεων σχετικά με τα επίπεδα ενεργειακής φτώχειας στην Ελλάδα. Όπως αναφέρεται στην ετήσια έκθεση του ΣΔΕΕ στόχος είναι το ανανεωμένο Παρατηρητήριο να αποτελεί «αποτελεσματική δεξαμενή σκέψης και ένα εύχρηστο εργαλείο παρακολούθησης της εξέλιξης του φαινομένου... συμπεριλαμβανομένης της ανάδειξης νέων ζητημάτων που σχετίζονται με το φαινόμενο.». Ωστόσο, μέχρι το Νοέμβριο του 2023, **στην ηλεκτρονική σελίδα του Παρατηρητηρίου, είχαν υπολογιστεί οι δείκτες μέχρι το 2021 ενώ δεν υπήρχε ενημέρωση για τα διάφορα προγράμματα και δράσεις για την καταπολέμηση του φαινομένου⁴⁴.**

- Δράση 15: Εκπόνηση **μελέτης σκοπιμότητας για την ανάπτυξη καθεστώτος στήριξης των πληττόμενων νοικοκυριών στα νησιά,**

Σκοπός της δράσης είναι η χαρτογράφηση και ανάλυση των βασικών χαρακτηριστικών των πληττόμενων νοικοκυριών στις νησιωτικές περιοχές, ώστε να προκύψουν αποτελεσματικά μέτρα για την αντιμετώπιση του φαινομένου της ΕΦ.

Η ολοκλήρωση της μελέτης σκοπιμότητας αναμενόταν μέσα στο πρώτο εξάμηνο του 2022. Μέχρι σήμερα δεν έχει ολοκληρωθεί.

⁴⁴ <https://energy-poverty.gr/>

Σε ότι αφορά τους **εμπλεκόμενους φορείς στην υλοποίηση των μέτρων** απεικονίζονται στο ακόλουθο διάγραμμα. Ωστόσο η **εμπλοκή κοινοτήτων πολιτών αναφέρεται μόνο στο μέτρο M7 και η εμπλοκή ΟΤΑ και άλλων τοπικών φορέων στο M9**. Για την υλοποίηση των υπόλοιπων μέτρων δεν κρίνεται απαραίτητη η εμπλοκή κοινοτήτων, ΟΤΑ και φορέων.



Διάγραμμα 4. Εμπλεκόμενοι φορείς στην υλοποίηση των μέτρων πολιτικής. Πηγή: ΣΔΕΕ, 2021

Σε ότι αφορά την παρακολούθηση του φαινομένου αυτή θα γίνεται μέσω υπολογισμού του Δείκτη I-II και Δείκτη I-IIeq σε ετήσια βάση και σύγκριση του με τον αντίστοιχο δείκτη του έτους αναφοράς, 2016. Ο υπολογισμός θα πραγματοποιείται από το ΚΑΠΕ και τα αποτελέσματα θα δημοσιοποιούνται από το Εθνικό Παρατηρητήριο της Ενεργειακής Ένδειας.

Ταυτόχρονα αναφέρεται ότι θα επιδιωχθεί η παρακολούθηση του φαινομένου «από τη βάση προς την κορυφή» για την αναγνώριση των πραγματικών συνθηκών ΕΦ. Ωστόσο και οι δύο εναλλακτικές που περιγράφονται λαμβάνουν δεδομένα από την Έρευνα Οικογενειακού Προϋπολογισμού που υλοποιείται σε εθνικό επίπεδο με δεδομένα από την ΕΛΣΤΑΤ από αντιπροσωπευτικό δείγμα νοικοκυριών. Η πρώτη προσέγγιση θέτει περισσότερες μεταβλητές, όπως το ετήσιο κόστος ενέργειας, αν διαμένει στο σπίτι άτομα άνω των 65 ετών ή παιδί, αν πρόκειται για ενοικιαζόμενη κατοικία. Η δεύτερη προσέγγιση, βασίζεται στον υπολογισμό παραμέτρων για τις οποίες τίθενται όρια⁴⁵, τα οποία διαμορφώνονται σε χαμηλά επίπεδα.

⁴⁵ Το κόστος ετήσιας κατανάλωσης ενέργειας να είναι μικρότερο από 597 ευρώ και το καθαρό εισόδημα ανηγμένο ανά άτομο να είναι μικρότερο από 4.400 ευρώ. Το μέσο εισόδημα των μονομελών νοικοκυριών τα οποία πλήττονται από ΕΦ αναφέρεται ότι ισούται με 6.460 ευρώ, που είναι χαμηλότερο του κατώτατου μισθού.



Διάγραμμα 5. Πλαίσιο παρακολούθησης εξέλιξης φαινομένου ενεργειακής ένδειας. Πηγή: ΣΔΕΕ, 2021

Συμπερασματικά,

Το σχέδιο να μην προσδιορίζει σε κάποιο βαθμό το φαινόμενο την ενεργειακή φτώχειας ωστόσο **δεν δύναται να περιγράψει το εύρος του φαινομένου καθώς αναγνωρίζει μερικές μόνο όψεις του, και θέτει χαμηλά όρια κριτηρίων ένταξης στις διάφορες συνθήκες.**

Ο **πληθυσμός στόχευσης των διάφορων μέτρων δεν προκύπτει μέσω αναγνώρισης των πραγματικών συνθηκών**, ενώ μέσω αυτών φαίνεται να μην μπορούν να καλυφθούν οι ανάγκες των νοικοκυριών που αναγνωρίζονται.

Από τα παραπάνω είναι δύσκολο να προκύψει επαρκής προτεραιοποίηση των νοικοκυριών και μέτρα πολιτικής τοπικά εφαρμόσιμα καθώς **ξαιρούνται από την υλοποίηση των μέτρων οι τοπικοί φορείς.**

Σε ότι αφορά ειδικά το νησιωτικό χώρο αναμένεται η εκπόνηση της μελέτης σκοπιμότητας για τη στήριξη των πληττόμενων νοικοκυριών.

Τέλος αξίζει να σημειωθεί ότι ενώ η μεθοδολογία μέτρησης του φαινομένου και οι παράγοντες που λαμβάνονται υπόψιν καταγραφόταν στο ΣΔΕΕ του 2021 (με αναφορά στο 2019) και στην ετήσια έκθεση του ΣΔΕΕ το 2021 (με αναφορά στο 2020), έκτοτε δημοσιεύονται στο Εθνικό Παρατηρητήριο για την Ενεργειακή φτώχεια μόνο τα αποτελέσματα των δεικτών του 2021, χωρίς να αναφέρονται τα δεδομένα του υπολογισμού τους.

Για τη συνέχεια, τίθενται τα παρακάτω ερωτήματα:

- Ποιες παράμετροι λαμβάνονται υπόψιν στη διαμόρφωση των μέτρων πολιτικής που προτείνονται;
- Ποιος είναι ο πληθυσμός στόχευσης των μέτρων;
- Τα μέτρα έχουν μακροπρόθεσμο χαρακτήρα ή στοχεύουν στην άμεση ανακούφιση των νοικοκυριών;
- Με την συμμετοχή ποιων φορέων υλοποιούνται και παρακολουθείται η εφαρμογή τους;

2.3 Ενεργειακή αναβάθμιση κτιρίων κατοικίας _ Πρόγραμμα «Εξοικονομώ»

Τίθενται τα παρακάτω ερωτήματα:

- Τα μέτρα που προτείνονται λαμβάνουν υπόψιν εμπόδια εφαρμογής στο τοπικό επίπεδο; Λαμβάνονται υπόψιν τα χαρακτηριστικά της νησιωτικότητας;
- Γίνεται σύνδεση του τρόπου διάγνωσης που εφαρμόστηκε στο ΣΔΕΕ με τον πληθυσμό στόχευσης του προγράμματος «Εξοικονομώ»;
- Καθώς υπάρχει τάση αύξησης του φαινομένου της ΕΦ, στους τελευταίους κύκλους των διάφορων μέτρων έχουν αυξηθεί τα όρια ένταξης σε αυτά ;
- Καθώς η πρώτη δέσμη μέτρων αφορά την άμεση ανακούφιση των νοικοκυριών που πλήττονται από ακραία μορφή φτώχειας, εξασφαλίζεται η συμμετοχή τους στα μέτρα της δεύτερης δέσμης ώστε να καταπολεμηθεί το φαινόμενο με μακροπρόθεσμα οφέλη;

Η αναβάθμιση κτιρίων και κυρίως των πληττόμενων από την ΕΦ νοικοκυριών αποτελεί βασικό μέτρο που μπορεί να συνεισφέρει αποτελεσματικά και μακροχρόνια στην ανακούφιση τους. Όπως έχει ήδη αναφερθεί **«υπάρχει η δυνατότητα μέσω των ανακαινίσεων να μειωθούν τα ενεργειακά κόστη των νοικοκυριών με χαμηλά εισοδήματα στα δύο τρίτα»** (βλ. σελ 33-36).

Η αναβάθμιση της ενεργειακής απόδοσης των κτιρίων επιτυγχάνεται κυρίως μέσα από τους κύκλους του προγράμματος «Εξοικονομώ κατ' οίκον» που σχεδιάζονται και υλοποιούνται από το 2009. Μέχρι σήμερα έχουν ανακοινωθεί οι παρακάτω κύκλοι, με παραλλαγές μεταξύ τους ώστε να εξελίσσεται. Τα δεδομένα για την παρακάτω επισκόπηση των προγραμμάτων προέρχονται από τις τελευταίες τροποποιήσεις των οδηγιών από το ΥΠΕΝ:

1. «Εξοικονόμηση κατ' οίκον» με προγραμματιστική περίοδο 2007-2013 και χρονιά υπαγωγής στο πρόγραμμα το 2011 (1ος κύκλος)
2. «Εξοικονόμηση κατ' οίκον» με προγραμματιστική περίοδο 2007-2013 και χρονιά υπαγωγής στο πρόγραμμα το 2012 (2ος κύκλος)
3. «Εξοικονόμηση κατ' οίκον II», α' κύκλος, με προγραμματιστική περίοδο 2014-2020 και χρονιά υπαγωγής στο πρόγραμμα το 2018 (1ος κύκλος)
4. «Εξοικονόμηση κατ' οίκον II», β' κύκλος, με προγραμματιστική περίοδο 2014-2020 και χρονιά υπαγωγής στο πρόγραμμα το 2019 (2ος κύκλος)
5. «Εξοικονομώ Αυτονομώ», με προγραμματιστική περίοδο 2014-2020 και χρονιά υπαγωγής στο πρόγραμμα το 2020. Το πρόγραμμα θα ολοκληρωθεί το Φεβρουάριο του 2023. (3ος κύκλος)
6. «Εξοικονομώ 2021», το οποίο υλοποιείται εντός του 2023. (4ος κύκλος)

Το πρόγραμμα μέσω παροχής κινήτρων συμβάλλει στη **μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, στον περιορισμό του κόστους ενέργειας για νοικοκυριά και στην αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας**, ακολουθώντας τις επιταγές των καιρών: ανάγκες πολιτών, κλιματική αλλαγή, ψηφιοποίηση, νέες τεχνολογίες.

Ο όρος ενεργειακή φτώχεια αναφέρεται στο τελευταίο πρόγραμμα εξοικονομώ 2021 όπου και υπάρχει **πρόβλεψη 100 εκατ. ευρώ τα οποία θα κατευθυνθούν προς φτωχά νοικοκυριά της πρώτης εισοδηματικής κατηγορίας (ατομικό εισόδημα ≤5.000 ή οικογενειακό εισόδημα ≤10.000)**. Ο σκοπός του προγράμματος επιτυγχάνεται μέσω εφαρμογής παρεμβάσεων για

την **εξοικονόμηση 30%** της καταναλισκόμενης ενέργειας και την **υψηλή ενεργειακή απόδοση τουλάχιστον Γ**.

Το πρόγραμμα Εξοικονομώ 2021 υλοποιείται από στο πλαίσιο του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας Ελλάδα 2.0 με τη χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης – NextGenerationEU. Μέχρι το 2025 αναμένεται να επενδυθούν 3,1 δις. ευρώ, **1,6 σε επιχορηγήσεις, με στόχο την ανακαίνιση 60.000 κατοικιών κατά έτος**. Το Πρόγραμμα χρηματοδοτείται από πόρους του **Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) και εθνικούς πόρους, και χορηγεί κίνητρα με τη μορφή επιχορήγησης (άμεση ενίσχυση) και δανείου με επιδότηση του επιτοκίου 100%**. Δικαιούχος του Προγράμματος και Διαχειριστής των ταμείων του προγράμματος «Εξοικονομώ II» είναι η Ελληνική Αναπτυξιακή Τράπεζα Ανώνυμη Εταιρεία. Το τελευταίο πρόγραμμα χρηματοδοτείται με πόρους από το «Ταμείο Ανάπτυξης και Ανθεκτικότητας».

Σύμφωνα με άρθρο της Greenpeace **το συνολικό ποσό που προσφέρεται για ανακαινίσεις, 1,6 δις ευρώ, μέσω επιχορηγήσεων δεν είναι αρκετό για την επίτευξη του στόχου σχεδόν μηδενικής κατανάλωσης στον κτιριακό τομέα έως το 2050**. Για την επίτευξη αυτού θα έπρεπε να αναβαθμίζονται 150.000 κατοικίες ετησίως με συνολική επιδότηση 50 δις σε βάθος τριακονταετίας⁴⁶ (Greenpeace, 2021).

Η εικόνα των συνολικών χρηματοδοτικών πόρων και των ωφελούμενων από αυτούς στα χρόνια που υλοποιείται το πρόγραμμα διαμορφώνεται ως εξής:

	Κύκλοι	Συνολικό ποσό χρηματοδοτήσεων (εκατ)	Ωφελούμενοι
Εξ. 2011	«Εξοικονόμηση κατ' οίκον», 2011	396	8.102
Εξ. 2012	«Εξοικονόμηση κατ' οίκον», 2012	396	36.971
Εξ. 2018	«Εξοικονόμηση κατ' οίκον II», 2018	502,99	37.305
Εξ. 2019	«Εξοικονόμηση κατ' οίκον II», 2019	778,01	20.975
Εξ. 2020	«Εξοικονομώ Αυτονομώ», 2020	896,39	36.364
Εξ. 2021	«Εξοικονομώ 2021», 2021	1138,29615	43.279

Διάγραμμα 6. Ποσά χρηματοδότησης και ωφελούμενοι ανά κύκλο προγράμματος. Πηγή: Παρουσίαση του νέου Εξοικονομώ, 2021 και Οδηγοί των Προγραμμάτων. Ιδία Επεξεργασία.

Οι παρεμβάσεις που μπορούν να υλοποιηθούν μέσω του προγράμματος αφορούν σε μονοκατοικίες ή μεμονωμένα διαμερίσματα ή σε κοινόχρηστους χώρους πολυκατοικιών, αλλαγές στο σύστημα θέρμανσης και ψύξης, στο σύστημα παραγωγής ζεστού νερού χρήσης με την εφαρμογή τεχνολογιών ΑΠΕ, αντικατάσταση των κουφωμάτων συμπεριλαμβανομένων συστημάτων σκίασης, εγκατάσταση έξυπνων συστημάτων μέτρησης και ελέγχου, εφαρμογή υλικών για μόνωση σε τοιχοποιίες, δώματα, πιλοτές. **Αξίζει να αναφερθεί πως μέχρι και το πρόγραμμα του 2019 επιτρεπόταν η αντικατάσταση του συστήματος θέρμανσης με λέβητα πετρελαίου ενώ και στο πρόγραμμα του 2021 αναφέρεται η αντικατάσταση του συστήματος με λέβητα φυσικού αερίου**. Παρά το γεγονός

⁴⁶ <https://www.greenpeace.org/greece/issues/klima>

πως σύμφωνα με την οδηγία eco-design και τις νέες οδηγίες για τον κανονισμό των κτιρίων, θα σταματήσουν οι πωλήσεις των νέων καυστήρων ορυκτών καυσίμων κινούμενοι προς τον εξηλεκτρισμό (Οικονόμου, 2022).

Παρακάτω γίνεται μια προσπάθεια **να κατανοηθούν οι αδυναμίες του προγράμματος απαντώντας παράλληλα στο ερώτημα αν μπορεί να αποτελέσει ένα πρόγραμμα για την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας των νοικοκυριών.**

2.3.1 Ασταθές σύστημα

Σε απάντηση του Υπουργείου Ανάπτυξης το Νοέμβριο του 2021⁴⁷, σχετικά με τα προβλήματα εκταμίευσης του προγράμματος «Εξοικονομώ- Αυτονομώ» σε αίτημα βουλευτών, αναφέρεται:

- 0,21% των ωφελούμενων έχουν ολοκληρώσει τις παρεμβάσεις και έχουν εισπράξει τα κίνητρα του προγράμματος «Εξοικονομώ- Αυτονομώ», ενώ 6,5% έχουν ολοκληρώσει τις παρεμβάσεις και περιμένουν να εκταμιεύσουν. (1 χρόνο μετά)
- 67% των ωφελούμενων έχουν ολοκληρώσει τις παρεμβάσεις και έχουν εισπράξει τα κίνητρα του προγράμματος «Εξοικονόμηση κατ' οίκον II» ,β' κύκλος. (2 χρόνια μετά)
- 92% των ωφελούμενων έχουν ολοκληρώσει τις παρεμβάσεις και έχουν εισπράξει τα κίνητρα του προγράμματος «Εξοικονόμηση κατ' οίκον II», α' κύκλος. (3 χρόνια μετά)

Ενώ σύμφωνα με την Ελληνική Αναπτυξιακή τράπεζα η οποία λειτουργεί ως διαχειριστής, η όποια καθυστέρηση εκταμίευσης των χρημάτων οφείλεται σε ελλείψεις και λάθη των αιτήσεων. Κατά την πρώτη αξιολόγηση μόνο το 1% των αιτήσεων μπορούν να συνεχίσουν στο επόμενο στάδιο, ενώ οι περισσότερες αιτήσεις αξιολογούνται κατά μέσο όρο τρεις φορές (B2 green, 6.12.2021) .

Υπάρχουν επομένως μεγάλες καθυστερήσεις στην υλοποίηση και ολοκλήρωση των προγραμμάτων ενώ υπάρχει και έλλειψη καθοδήγησης των μηχανικών που εκπονούν τους φακέλους και υποβάλουν τις αιτήσεις. Το σύστημα είναι ασταθές με **περίπλοκες διαδικασίες και οδηγίες.** Χαρακτηριστικό είναι πως ο οδηγός εφαρμογής του προγράμματος εξοικονόμησης του 2020 έχει τροποποιηθεί 9 φορές. Οι μηχανικοί καλούνται να υλοποιήσουν τις μελέτες, έχοντας πλήρως εξοικειωθεί με το νομοθετικό πλαίσιο και τη διαδικασία, με αμοιβή 250 ευρώ βάσει του προγράμματος, τα οποία και παρέχονται με την ολοκλήρωση της διαδικασίας η οποία και μπορεί να διαρκέσει αρκετά χρόνια.

2.3.2 Υψηλή συμμετοχή με ίδια κεφάλαια

Σε μια διαχρονική εξέταση των οικονομικών κινήτρων συμμετοχής στο πρόγραμμα φάνηκε πως **η δυνατότητα των φτωχών νοικοκυριών να συμμετάσχουν στο πρόγραμμα εξαρτάται από την ικανότητα τους να διαθέσουν χρήματα από ιδίους πόρους.** Παρακάτω μπορούμε να δούμε για μια αναβάθμιση κόστους 24.000 ευρώ⁴⁸ το ποσό που απαιτείται να καλυφθεί

⁴⁷ [Οι επίσημες απαντήσεις Υπουργείου Ανάπτυξης & ΕΑΤ για τις πληρωμές του "Εξοικονομώ- Αυτονομώ" • B2Green](#)

⁴⁸ Το ποσό υπολογίστηκε με βάση τις επίσημες τιμές που δίνονται στους οδηγούς του προγράμματος υπολογίζοντας για ένα σπίτι 70 τ.μ. αλλαγή σε 5 κουφώματα, εφαρμογή εξωτερικής

είτε με ιδιωτικά κεφάλαια είτε με άτοκο δάνειο για νοικοκυριό **α) με οικογενειακό εισόδημα 20.000 ευρώ και β) με ατομικό εισόδημα 10.000 ευρώ.**

Πρόγραμμα	Επιδότηση (Οικ. Εισόδημα 20.000 ευρώ , Ατομικό Εισόδημα 10.000 ευρώ)	Δάνειο/Ιδία κεφάλαια (Οικ. Εισόδημα 20.000 ευρώ , Ατομικό Εισόδημα 10.000 ευρώ)
Πρόγραμμα Εξοικονομώ 2011	7.200 ευρώ	16.800 ευρώ
Πρόγραμμα Εξοικονομώ 2012	16.800 ευρώ	7.200 ευρώ
Πρόγραμμα Εξοικονομώ 2018	14.400- 16.800 ευρώ	7.200- 9.600 ευρώ
Πρόγραμμα Εξοικονομώ 2019		
Πρόγραμμα Εξοικονομώ 2020	15.600- 20.401 ευρώ	3.600- 8.400 ευρώ
Πρόγραμμα Εξοικονομώ 2021	15.600- 20.402 ευρώ	6.000- 10.800 ευρώ

Επιπλέον, η συνολική χρηματοδότηση δεν κατευθύνεται σε νοικοκυριά μεσαίων και χαμηλών εισοδημάτων αποκλειστικά, λόγω υψηλής ανάγκης για επιδότηση. Όλα τα προγράμματα είχαν διευρυμένα εισοδηματικά κριτήρια. Συγκεκριμένα, στο Εξοικονομώ 2011 και 2012 τα ανώτατα οικογενειακά εισοδήματα ήταν 75.000 και 80.000 ευρώ αντίστοιχα, στο πρόγραμμα του 2018, 50.000 ευρώ, στο πρόγραμμα του 2019 και 2021 δεν υπήρχε εισοδηματικό ανώτατο όριο, ενώ στο πρόγραμμα του 2020, διαμορφωνόταν στις 120.000 ευρώ. Σε αυτές τις εισοδηματικές κλάσεις τα κίνητρα είναι άτοκο δάνειο, είτε επιχορηγήσεις από 15% έως 55%.

Το πρόγραμμα φαίνεται λοιπόν να μην εστιάζει αποκλειστικά στα φτωχά νοικοκυριά ενώ οι χρηματικοί πόροι είναι πιο εύκολο να απορροφηθούν από μεσαία προς/ και υψηλά εισοδήματα.

2.3.3 Ανατιμήσεις υλικών και μη προβλεπόμενες δαπάνες

Το πρόγραμμα περιλαμβάνει πίνακα παρεμβάσεων οι οποίες καλύπτονται μέσω του προγράμματος ενώ για κάθε μια δίνεται ανώτατο όριο επιλέξιμων δαπανών. Εδώ μπορούμε να αναφέρουμε πως στο πλαίσιο των ανατιμήσεων σε οικοδομικά υλικά⁴⁹ μεταξύ του προγράμματος του 2020 και του 2021 τα όρια των επιλέξιμων δαπανών έχουν αυξηθεί κατά περίπου 10-13%. Ωστόσο, δεδομένων των συνεχών αυξήσεων που σε κάποια υλικά

θερμομόνωσης και μόνωσης στην ταράτσα, αλλαγή στο σύστημα θέρμανσης. (πιο ριζική αναβάθμιση).

⁴⁹ Σε δημοσιεύματα σχετικά με τις ανατιμήσεις των υλικών γίνεται λόγος για αυξήσεις έως και 15%, σε υλικά που χρησιμοποιούνται για τις ενεργειακές αναβαθμίσεις. Διαθέσιμο στο:

<https://www.ertnews.gr>

φτάνουν και το 30% αλλά και των αργών ρυθμών υλοποίησης των ανακαινίσεων, οι αυξήσεις αυτές επί του προγραμματισμού φαίνεται να μην είναι αρκετές. Παράλληλα σε κανένα από τα προγράμματα δεν αναφέρεται ειδική τιμή προσαύξησης για απομακρυσμένες περιοχές, όπως αυτές του νησιωτικού χώρου όπου τα οικοδομικά υλικά ήταν ήδη υπερκοστολογημένα.

Σύμφωνα με τους οδηγούς του προγράμματος, **το ποσό των παρεμβάσεων που υπερβαίνει τον προϋπολογισμό καλύπτεται με ίδια κεφάλαια.** Σε αυτές τις περιπτώσεις νοικοκυριά θα κληθούν να καλύψουν το επιπλέον κόστος με ίδια κεφάλαια ή και να ακυρώσουν τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα. Σε αυτό το πλαίσιο, **οι οριζόμενες τιμές κρίνονται ανεπίκαιρες με τον κατασκευαστικό κλάδο να δέχεται πιέσεις οι οποίες είναι δύσκολο να απορροφηθούν από μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις του κλάδου.**

Ήδη από τους προηγούμενους κύκλους **έμποροι και επαγγελματίες είχαν υποστεί μεγάλες καθυστερήσεις στην εκταμίευση των αμοιβών** τους, γεγονός που οδήγησε πολλές από αυτές τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις να αποκλείονται από το πρόγραμμα⁵⁰ (Χριστοφοράκη, 2018). Τα τελευταία χρόνια την συνολική υλοποίηση του προγράμματος έχουν λάβει **πιο διευρυμένες εταιρείες** οι οποίες παρέχουν συμβουλές, διενεργούν τις ενεργειακές επιθεωρήσεις, υποβάλουν και ενημερώνουν τους φακέλους, διαθέτουν συνεργεία που υλοποιούν τις παρεμβάσεις. Πιο μικρά γραφεία ή και μεμονωμένα συνεργεία είναι πιο δύσκολο να συμμετέχουν στο πρόγραμμα.

Επιπλέον, μέσω του προγράμματος όπως αναφέρεται και στη μακροπρόθεσμη στρατηγική ανακαίνισης κτιρίων έως το 2050⁵¹, **δεν λαμβάνεται υπόψιν το «πραγματικό κόστος» των ανακαινίσεων, καθώς δεν προβλέπονται δαπάνες** για απομάκρυνση αποβλήτων, ή η αναβάθμιση σε υφιστάμενες τεχνολογίες, ή επιπλέον εργασίες λόγω παλαιών κτιρίων που βρίσκονται σε περιοχές με καθεστώς πολιτιστικής προστασίας.

2.3.4 Μέθοδος Κατάταξης

Στο πρόγραμμα ενεργειακών αναβαθμίσεων 2021 μετά την υποβολή, **οι αιτήσεις κατατάσσονται βάσει κριτηρίων, ενώ υπαγωγές στο πρόγραμμα πραγματοποιούνταν μέχρι εξαντλήσεων των αποθεμάτων ανά περιφέρεια.** Στους προηγούμενους κύκλους εξοικονομώ **οι αιτήσεις κατατάσσονταν βάσει χρονικής σειράς υποβολής.**

Σύμφωνα με καταγγελίες μηχανικών και πολιτών, **στα προγράμματα εξοικονομώ 2011-2020 ο χρόνος υποβολής των αιτήσεων ήταν μόνο λίγες ώρες με αποτέλεσμα οι μηχανικοί να βρίσκονται πολλές φορές στη δυσάρεστη θέση να επιλέγουν ποιους φακέλους να υποβάλουν και ποιοι θα μείνουν εκτός.**

Πρώτη φορά, με το πρόγραμμα του 2021, μπαίνουν **κριτήρια αξιολόγησης με συντελεστές βαρύτητας, ενώ 100 εκατ. ευρώ δεσμεύονται αποκλειστικά για νοικοκυριά της πρώτης εισοδηματικής κατηγορίας.** Ποσά που δεν απορροφήθηκαν από άλλους ενδιαφερόμενους κατανεμήθηκαν σε αυτή την κατηγορία. Τα κριτήρια που τέθηκαν είναι:

- Το ανηγμένο κόστος εξοικονόμησης, με συντελεστή βαρύτητας 50%.

⁵⁰<https://www.athenssocialatlas.gr>

⁵¹ ΥΑ ΥΠΕΝ/ΔΕΠΕΑ/20334/148/01.03.2021 (ΦΕΚ Β' 974)

- Το οικογενειακό εισόδημα ανά μέλος, με συντελεστή βαρύτητας 14%, με ανώτατο όριο ανά μέλος τα 1.000 ευρώ και κατώτερο τις 30.000 ευρώ.
- Οι βαθμομέρες με συντελεστή βαρύτητας 7%.
- Η ενεργειακή κλάση Α' ΠΕΑ, με συντελεστή βαρύτητας 5%.
- Η παλαιότητα, με συντελεστή βαρύτητας 3%, με ανώτατο όριο τα κτίσματα προ του 1955 και κατώτερο τα κτίσματα του 2011.
- Αν πρόκειται για μονογονεϊκή οικογένεια, ΑμεΑ, πολύτεκνους, με συντελεστή βαρύτητας 7%.

Τα κριτήρια που τέθηκαν **στοχεύουν να προτεραιοποιήσουν κατοικίες που επιτυγχάνουν υψηλή ενεργειακή εξοικονόμηση, είναι παλιές, βρίσκονται σε περιοχές με υψηλές απαιτήσεις σε θέρμανση, κατοικούνται από άτομα χαμηλών εισοδημάτων, με εξαρτώμενα τέκνα, πρόκειται για μονογονεϊκές οικογένειες, μακροχρόνια ανέργους ή ΑμεΑ.** Ωστόσο, με βάση τους συντελεστές φαίνεται να **δίνεται μεγαλύτερη βαρύτητα στο ενεργειακό αποτύπωμα και την εξοικονόμηση συγκριτικά με τα εισοδηματικά και κοινωνικά κριτήρια.**

Στο πρόγραμμα του 2021 υποβλήθηκαν 87.578 αιτήσεις με τις 47.433 ως επιλαχούσες και 40.145 ως καταρχήν επιλέξιμες. **Από τις τελευταίες, οι 8.356 (20,8%) προέρχονται από ευάλωτα νοικοκυριά της χαμηλότερης εισοδηματικής κατηγορίας** (OT news, 29.04.2022)⁵². Εκ του αποτελέσματος της αρχικής επιλογής αιτήσεων υπαγωγής, η θέσπιση κριτηρίων και η δέσμευση πόρων που κατευθύνονταν στην πρώτη εισοδηματική κατηγορία **φαίνεται να τόνωσε τη συμμετοχή των νοικοκυριών αυτών, χωρίς ωστόσο αυτά να είναι αρκετά για πιο ευρεία συμμετοχή.**

Σύμφωνα με μελέτη του Ινστιτούτου για την Ευρωπαϊκή Ενεργειακή και Κλιματική Πολιτική στο «Εξοικονομώ 2021» **έκανε αίτηση μόνο το 3% των νοικοκυριών της πρώτης εισοδηματικής κατηγορίας.** Από τα 500.000 νοικοκυριά τα 14.000 αιτήθηκαν στο πρόγραμμα και τα 8.356 επιλέχθηκαν (1,68%) (Οικονόμος, 2022). **Υπάρχει ανάγκη για περισσότερα προγράμματα και κίνητρα με στόχευση στο μετριασμό της ενεργειακής ένδειας των φτωχών νοικοκυριών για την αντιμετώπιση και αποτροπή της όξυνσης σοβαρών κοινωνικών ανισοτήτων.**

Σε παλαιότερα εξοικονομώ, **η συμμετοχή των πιο νοικοκυριών χαμηλών εισοδημάτων δεν προωθούνταν.**

2.3.5 Μέθοδος χρηματοδότησης

Μετά την κατάταξη και την επιλογή των ωφελούμενων, **τα ίδια δηλώνουν αν θα προχωρήσουν με ίδια κεφάλαια ή με δανειοδότηση ή με συνδυασμό των δύο** (επιλέγουν διαφορετικά χρηματοδοτικά σχήματα). Σε περίπτωση που το ωφελούμενο άτομο επιλέξει να προχωρήσει με ίδια κεφάλαια η αίτηση του οδηγείται σε υπαγωγή. Στην περίπτωση που επιλέξει με δανειοδότηση, σε διάστημα 90 ημερών (130 σε εξοικονομώ 2011-2020) μέχρι και τη δέσμευση του ποσού επιχορήγησης πρέπει **να ολοκληρώσει τις διαδικασίες για την έγκριση του δανείου. Οι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί ελέγχουν τους ωφελούμενους για τη χορήγηση δανείου με τα κριτήρια που οι ίδιοι θέτουν. Όσα ωφελούμενα άτομα δεν έχουν**

⁵² <https://www.ot.gr/2022/04/29>

υψηλή πιστοληπτική ικανότητα, είναι πιθανό να μην καταφέρουν να τους χορηγηθεί το δάνειο.

Πιστοληπτική ικανότητα δεν έχουν συνήθως νοικοκυριά και άτομα χαμηλών εισοδημάτων τα οποία και δεν μπορούν να καλύψουν το επιπλέον ποσό που απαιτείται με δικά τους κεφάλαια. **Αυτά τα νοικοκυριά ενώ μπορεί να είχαν δαπανήσει κάποια χρήματα με τη διενέργεια της Α' ΠΕΑ προ της διαδικασίας δανειοδότησης μπορεί τελικά να αποκλειστούν.**

Σε περίπτωση ωστόσο που υπογραφεί η δανειακή σύμβαση παραχωρείται στον ωφελούμενο **δυνατότητα εκταμίευσης προκαταβολής που αντιστοιχεί στο 70% του ύψους του δανείου και ο ωφελούμενος ξεκινά την αποπληρωμή μέσα στα επόμενα 4 - 6 χρόνια. Τα κίνητρα στο σύνολο τους (υπόλοιπο δανείου, επιχορήγηση, τόκοι) διατίθενται με την ολοκλήρωση των παρεμβάσεων και την Β' ΠΕΑ η οποία και θα αξιολογήσει το τελικό αποτέλεσμα εξοικονόμησης.** Η αποπληρωμή των δαπανών των αναδόχων/ προμηθευτών που υλοποιούν τις παρεμβάσεις γίνεται επί πιστώσει, αρχικά καλύπτεται από το 70% της δόσης του δανείου και στη συνέχεια με την τελική εκταμίευση των κινήτρων. Στο «Εξοικονομώ 2021» για τα νοικοκυριά της πρώτης εισοδηματικής κατηγορίας, **σε περίπτωση σύναψης δανειακής συμφωνίας, το Ελληνικό Δημόσιο μπορεί να συμμετάσχει εγγυητικά.** Όπως αναφέρεται σε ιστοσελίδα χρηματοπιστωτικού οργανισμού, **σε περίπτωση καθυστέρησης πληρωμής 3 δόσεων του δανείου διακόπτεται η επιδότηση των τόκων** (σταθερό, 4% για τα εξοικονομώ 2011-2020 και 6,5% για το εξοικονομώ 2021) (Πειραιώς, 2021)⁵³. **Αυτό θα έχει ως συνέπεια κάποια νοικοκυριά που δυσκολεύονται με τις δόσεις του δανείου να επιβαρυνθούν με το επιπλέον κόστος των αυξημένων τόκων.**

2.3.6 Ενημέρωση και προώθηση

Για ενημέρωση σχετικά με το πρόγραμμα **οι εν δυνάμει ωφελούμενοι απευθύνονται σε μηχανικό- σύμβουλο.** Τα προγράμματα «Εξοικονομώ» ανακοινώνονται από το ΥΠΕΝ χωρίς ωστόσο τελικά οι πολίτες να πληροφορούνται για σημαντικές πτυχές του προγράμματος, όπως **τα κριτήρια επιλεξιμότητας, το στόχο του προγράμματος, τα ποσοστά χρηματοδότησης και τα χρηματοδοτικά σχήματα μέσω άλλου επίσημου φορέα σε τοπικό επίπεδο.** Ενημέρωση για το πρόγραμμα παρέχουν επίσης οι διάφορες κατασκευαστικές εταιρίες που μπορούν να εκτελέσουν τις παρεμβάσεις. Ωστόσο αυτή **η αποσπασματική ενημέρωση για το πρόγραμμα δημιουργεί στρεβλώσεις και δεν επιτρέπει τη συνολική κατανόηση του.**

Συμπερασματικά,

Παραπάνω αναλύθηκαν τα εμπόδια που υπάρχουν για τα νοικοκυριά χαμηλών εισοδημάτων ώστε να συμμετέχουν στο πρόγραμμα και επομένως η αδυναμία απορρόφησης των χρηματοδοτικών πόρων για την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας. Οι δυσκολίες συνίστανται αφενός σε λανθασμένη ενημέρωση και προώθηση του προγράμματος, αλλά και στον τρόπο με τον οποίο είναι σχεδιασμένο. Το υψηλό μερίδιο συμμετοχής με ίδια κεφάλαια, τα τραπεζικά εμπόδια για αποπληρωμή μέσω δανείου, οι επιπλέον δαπάνες που δεν προβλέπονται και οι ανατιμήσεις των υλικών, αποτελούν επιπλέον εμπόδια.

⁵³ <https://www.piraeusbank.gr/el/idiwtēs/daneia/stegastiko->

Ο σχεδιασμός του προγράμματος δεν λαμβάνει υπόψιν δυσκολίες σε πιο απομακρυσμένες περιοχές όπως αυτές του νησιωτικού χώρου. Ενώ υπάρχει θετική εξέλιξη στον τελευταίο κύκλο «Εξοικονομώ» για τη συμμετοχή νοικοκυριών χαμηλών εισοδημάτων, και στην θέσπιση κάποιων κριτηρίων προς προτεραιοποίηση, η συμμετοχή ήταν χαμηλή ενώ προωθήθηκε η επιδότηση ορυκτών καυσίμων που δεν οδηγεί σε μακροπρόθεσμη ενεργειακή απεξάρτηση και μείωση του κόστους για τα νοικοκυριά.

2.4 Παραγωγή ενέργειας από ΑΠΕ και ενεργειακές αναβαθμίσεις_ Ο Θεσμός των ενεργειακών κοινοτήτων⁵⁴

Όπως αναφέρθηκε, με το πακέτο μέτρων «Καθαρή Ενέργεια για όλους τους Ευρωπαίους» , από το 2018 η Ευρωπαϊκή ένωση προωθεί τη λειτουργία των ενεργειακών κοινοτήτων (Εκοιν), αναγνωρίζοντας για πρώτη φορά τα **δικαιώματα των πολιτών και των κοινοτήτων να συμμετέχουν απευθείας στον ενεργειακό τομέα**. Μέσω των Εκοιν η Ευρωπαϊκή Ένωση επιθυμεί το μετασχηματισμό του ενεργειακού συστήματος της Ευρώπης **με τρόπο συμπεριληπτικό και κοινωνικά δίκαιο**.

Με το Ν. 4513/2018⁵⁵, πολίτες, **φορείς της τοπικής Αυτοδιοίκησης και μικρομεσαίες επιχειρήσεις έχουν την δυνατότητα να συστήσουν Αστικούς Συνεταιρισμούς αποκλειστικού σκοπού που δραστηριοποιούνται στον τομέα της ενέργειας σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο**. Με την εισαγωγή του νόμου, ομάδες πολιτών και θεσμικά όργανα ΟΤΑ προωθούν την **κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία με δράσεις σχετικές με την ενέργεια αποσκοπώντας στην αντιμετώπιση της ενεργειακής ένδειας και την προαγωγή της ενεργειακής αειφορίας, την παραγωγή, αποθήκευση, ιδιοκατανάλωση, διανομή και προμήθεια ενέργειας, την ενίσχυση της ενεργειακής αυτάρκειας και ασφάλειας σε νησιωτικούς δήμους καθώς και τη βελτίωση της ενεργειακής αποδοτικότητας στην τελική κατανάλωση σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο**.

Με τον πρόσφατο νόμο Ν. 5037/2023⁵⁶, ενσωματώνεται η οδηγία για τις ΑΠΕ ΕΕ/2018/2001 **για τις Κοινότητες Ανανεώσιμης Ενέργειας και τις Ενεργειακές Κοινότητες Πολιτών**. Πέραν των παραπάνω σκοπών του Ν. 4513/2018 που ισχύουν και στον Ν. 5037/2023, προβάλλεται συμμετοχή των Εκοιν σε υπεράκτια αιολικά, αναγνωρίζεται η συμβολή των Εκοιν στην απανθρακοποίηση των κτιρίων δίνοντας τη δυνατότητα σε Εκοιν να προσφέρουν κτιριακές ανακαινίσεις, επισημαίνεται η ανάγκη θέσπισης Ενιαίων Υπηρεσιών Μιας- Στάσης ώστε να παρέχονται πληροφορίες για την ανάπτυξη έργων ΑΠΕ σε Εκοιν. Με το νέο νόμο αναγνωρίζονται διαφορετικά χαρακτηριστικά των Εκοιν και διαμορφώνεται ένα πιο φιλικό πλαίσιο για τη αξιοποίηση του θεσμού από οικιακούς καταναλωτές, επιχειρήσεις και οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης ωστόσο όπως αναφέρουν οργανώσεις και φορείς

⁵⁴ Για την συγγραφή αυτής της ενότητας αξιοποιήθηκε και εμπλουτίστηκε εργασία μου από το ΔΠΜΣ. Λυμπέρη, Θ. (2023). «Οι ενεργειακές κοινότητες ως ρωγή στον τομέα της ενέργειας – Περιορισμοί και σημάδια θετικών μεταλλαγών μέσα από την μελέτη της Μινώα Ενεργειακής Κοινότητας». (Μεταπτυχιακή εργασία)

⁵⁵ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 4513 ΦΕΚ Α' 9/23.01.2018

⁵⁶ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 5037 ΦΕΚ Α 78/29.3.2023

κρίνεται ιδιαιτέρως προβληματικό το γεγονός ότι δεν επιτρέπει σε ενεργειακές κοινότητες του νόμου Ν. 4513/2018 να δημιουργήσουν νέα έργα⁵⁷.

Στους παραπάνω νόμους αναφέρεται η δυνατότητα μέσα από σχήματα ενεργειακών κοινοτήτων για μετριασμό της ενεργειακής φτώχειας. Συγκεκριμένα με το Ν. 4513/2018⁵⁸, η κοινότητα μπορεί να αναπτύξει «δράσεις για την υποστήριξη ευάλωτων καταναλωτών και την αντιμετώπιση της ενεργειακής ένδειας πολιτών που ζουν κάτω από το όριο της φτώχειας, εντός της Περιφέρειας στην οποία βρίσκεται η έδρα της Ε.Κοιν., ανεξάρτητα αν είναι μέλη της Ε.Κοιν., όπως παροχή ή συμψηφισμός ενέργειας, ενεργειακή αναβάθμιση κατοικιών ή άλλες δράσεις που μειώνουν την κατανάλωση της ενέργειας στις κατοικίες των ανωτέρω». Για τα μη Διασυνδεδεμένα νησιά, καθώς μπορεί να μην συνδέονται με άλλα νησιά της ίδιας Περιφέρειας, ο τόπος παραγωγής δύναται να είναι εντός του ίδιου ηλεκτρικού συστήματος με τις εγκαταστάσεις κατανάλωσης.

Από το 2018, όταν και εισήχθη ο νόμος για τις Εκοιν, πολίτες και ΟΤΑ έχουν αξιοποιήσει το εργαλείο με διαφορετικούς σκοπούς, πολλές φορές με στόχο την κερδοφορία λίγων μόνο μελών.

Σύμφωνα με **Επιστολή της Εκοιν Μινώα Εκοιν προς το ΥΠΕΝ, « η συντριπτική πλειονότητα των Ε.ΚΟΙΝ που δημιουργήθηκαν μέχρι σήμερα, αποτελούν συμπράξεις επιχειρηματιών ή εύπορων πολιτών και ουδεμία σχέση έχουν με τα σχήματα που ακολουθούν τις αρχές της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας.** Διότι, τι άλλο μπορεί να είναι οι εξαμελείς Ε.ΚΟΙΝ που κατασκεύασαν Φ/Β έργα 18MW, στις οποίες η αντιστοίχιση ισχύος ανά μέλος είναι 3MW, που σημαίνει επένδυση 1.800.000 ευρώ; Πόσοι συμπολίτες μας έχουν αυτή την δυνατότητα ώστε να μπορούμε να αποδεχτούμε αυτό το σχήμα ως επιχείρηση της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας ;» (Γιαννόπουλος, 2023).

Τα παρακάτω συνιστούν εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι αυθεντικές Εκοιν που στόχο έχουν την ευρεία συμμετοχή των πολιτών σε αυτές και την προώθηση των αλληλέγγυων και κοινωνικών σκοπών. Ο διαμοιρασμός των οφελών στα χαμηλά εισοδήματα και ενεργειακά φτωχά νοικοκυριά θα πρέπει να διασφαλιστεί.

2.4.1 Κατακερματισμένο νομοθετικό πλαίσιο λειτουργίας

Η λειτουργία των ΕΚοιν περιγράφεται μέσα από ένα **βαρύ νομοθετικό πλαίσιο, κατακερματισμένο, με αρκετές παραπομπές και τροποποιήσεις** σε νόμους και υπουργικές αποφάσεις που είναι δύσκολο να παρακολουθήσουν οι ΕΚοιν χωρίς συνεχή νομική υποστήριξη. **Η πολυπλοκότητα αυτή μπορεί να αποτελέσει ανατρεπτικό παράγοντα στη σύσταση και συμμετοχή των πολιτών σε αυτές** (Greenpeace, et.al, 2021, σελ. 8).

2.4.2 Κορεσμένο δίκτυο⁵⁹

Όπως αναφέρεται σε δημοσίευμα, **«το 46.6% και το 49% των αιτήσεων σύνδεσης στη χαμηλή – μέση τάση και στον εικονικό ενεργειακό συμψηφισμό αντίστοιχα έχει απορριφθεί**

⁵⁷<https://www.facebook.com/electraenergy.coop/posts/pfbid02PTPyv7qEmC8qbmDPA6pXHZyBR3w4NVqH4VxGDnhJXvQD519Zthx1kK6TSz3fj5zAl>

⁵⁸ Άρθρο 4 παρ.1, υποπαράγραφος στ.

⁵⁹ Μελλοντικά τα υφιστάμενα προβλήματα κορεσμού του δικτύου δύναται να επιλυθούν. Σήμερα το δίκτυο είναι κορεσμένο, με απλά λόγια δεν μπορεί να μεταφέρει άλλη ενέργεια, οι υποσταθμοί που

από τον ΔΕΔΔΗΕ λόγω έλλειψης ηλεκτρικού χώρου.» . Παρά το ενδιαφέρον των πολιτών να ιδρύσουν Εκοιν⁶⁰, και να αναπτύξουν ενεργειακά έργα, τεχνικά ζητήματα αποτελούν εμπόδιο⁶¹ (ecopress, 26.01.2023).

Σύμφωνα με πρόταση νόμου της WWF το Νοέμβριο του 2022, για τον τρόπο χωρικής κατανομής των έργων ΑΠΕ **προτείνεται μέρος της κατανεμημένης ηλεκτροπαραγωγικής ικανότητας ανά περιφέρεια να καλύπτεται κατά προτεραιότητα από ενεργειακές κοινότητες** ή ενώσεις κοινοτήτων εντός της έδρας της περιφέρειας, με το ποσοστό αυτό να αυξάνεται κάθε πενταετία⁶² .

2.4.3 Ανταγωνιστική συμμετοχή στην αγορά ενέργειας

Αντίθετα προς την κατεύθυνση υποστήριξης, με τον Ν. 4759/2020⁶³ οι Εκοιν υποχρεούνται να συμμετέχουν σε ανταγωνιστικές διαδικασίες για την εξασφάλιση λειτουργικής ενίσχυσης. Επιπλέον για τις Εκοιν τέθηκαν μικρότερες χρονικά προθεσμίες σε σχέση με άλλα έργα επενδυτών. Αυτή η ρύθμιση επέφερε αντιδράσεις τόσο από περιβαλλοντικές οργανώσεις όσο και από Εκοιν και τις ενώσεις τους, υποστηρίζοντας πως **«Στόχος είναι να αφαιρεθεί ισχύς από μικρομεσαίους παραγωγούς ΑΠΕ ώστε να υπάρξει ελεύθερος χώρος για άλλες επενδύσεις»**⁶⁴(Greenpeace, 2021).

Τροποποιήσεις στα παραπάνω επέφερε ο Ν. 4843/2021⁶⁵ για την Ενσωμάτωση της Οδηγίας (ΕΕ) 2018/2002. Σύμφωνα με αυτόν **άρεται η υποχρέωση πλειοψηφικής συμμετοχής των φυσικών προσώπων σε ενεργειακές κοινότητες κερδοσκοπικού χαρακτήρα** τόσο κατά τη σύσταση όσο και καθ' όλη τη διάρκεια της λειτουργίας τους. Σύμφωνα με δημοσίευμά της The Green Tank, **«Με αυτόν τον τρόπο διευκολύνθηκε η σύσταση ενεργειακών κοινοτήτων από εταιρείες, σε αντίθεση με το πνεύμα του θεσμού των ενεργειακών κοινοτήτων, που είναι η ενίσχυση της ενεργειακής δημοκρατίας μέσω της ενεργού συμμετοχής των πολιτών στην ενεργειακή μετάβαση»**.

Επιπλέον σύμφωνα με τον ίδιο Νόμο, **οι ενεργειακές κοινότητες έχουν τη δυνατότητα να μεταβιβάζουν σταθμούς, όχι μόνο σε άλλες κοινότητες, αλλά και σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα**. «Αυτή η τροποποίηση, από τη μία μεριά, προσφέρει μεγαλύτερη ευελιξία στις μεταβιβάσεις αλλά από την άλλη, **αποδυναμώνει τον θεσμό των ενεργειακών κοινοτήτων επιτρέποντας δυνητικά τον περιορισμό τους μέσω της μεταφοράς σταθμών στην κυριότητα φυσικών ή νομικών προσώπων.**»⁶⁶ (The Green Tank, 2021)

μετασηματίζουν την τάση του ρεύματος δεν μπορούν να υποστηρίξουν απεριόριστη ποσότητα ισχύος.

⁶⁰ The Green Tank. (2023). Οι ενεργειακές κοινότητες στην Ελλάδα και τις λιγνιτικές περιοχές

⁶¹ <https://ecopress.gr/energeiakas-koinotites-aporriptomt/>

⁶² Άρθρο 11 της ' Πρότασης Νόμου για το Νέο Σύστημα Σχεδιασμού' της WWF

⁶³ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 4759 ΦΕΚ Α 245/9.4.2020

⁶⁴ [Αντίστροφη μέτρηση για τις ενεργειακές κοινότητες στην Ελλάδα: 11 μήνες για να σωθούν - Greenpeace Ελλάδα](#)

⁶⁵ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 4843 ΦΕΚ Α 193/20.10.2021

⁶⁶ [Αλλαγές στο θεσμικό πλαίσιο για τις ενεργειακές κοινότητες – The Green Tank](#)

2.4.4 Βήματα προς την ενημέρωση, παρακολούθηση και προώθηση των Εκοιν

Σύμφωνα με την οδηγία για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας ΕΕ/2018/2001, στο άρθρο 18, παρ.6, ορίζεται πως τα κράτη μέλη πρέπει να ενημερώνουν, να παρέχουν οδηγίες και κατάρτιση σε τοπικούς και περιφερειακούς διοικητικούς φορείς για την ανάπτυξη κοινοτήτων, ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Χρειάζεται **να παροτρύνουν για την ανάπτυξη τέτοιων πρωτοβουλιών ως τρόπο επέκτασης της ανανεώσιμης ενέργειας και να διευκολύνουν την πρόσβαση σε χρηματοδοτήσεις**. Αναφέρεται ακόμα πως χρειάζεται να καταργηθούν οι κανονιστικοί και διοικητικοί φραγμοί για τις κοινότητες ανανεώσιμης ενέργειας. Τέλος, υπεύθυνη για να παρακολουθεί την άρση των αδικαιολόγητων εμποδίων και περιορισμών είναι η ρυθμιστική αρχή ενέργειας⁶⁷.

Με τον πρόσφατο Ν. 5037/2023, στο άρθρο 16(4) επισημαίνεται η ανάγκη θέσπισης Ενιαίων Υπηρεσιών Μίας - Στάσης, οι οποίες να συγκεντρώνουν και να απλοποιούν όλα τα απαραίτητα βήματα για την ανάπτυξη έργων ΑΠΕ. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στην παροχή ειδικών πληροφοριών για έργα ιδιο-καταναλωτών και ενεργειακών κοινοτήτων. Πρόκειται για μια θετική εξέλιξη που αναμένεται να μπει σε εφαρμογή και να διαφανούν τα αποτελέσματα.

Τέλος, μέχρι σήμερα **δεν έχει υπάρξει πρόγραμμα άμεσης οικονομικής ενίσχυσης των Εκοιν**. Αναμένεται να τεθεί σε εφαρμογή το πρόγραμμα «Απόλλων», ένα πρόγραμμα ενεργειακού συμψηφισμού Ενεργειακών Κοινοτήτων Πολιτών για την εγκατάσταση φωτοβολταϊκών σταθμών 1,1 GW με συστήματα αποθήκευσης στις 13 Περιφέρειες. Με αυτό επιχειρείται η κάλυψη των ενεργειακών αναγκών **ευάλωτων νοικοκυριών και του 50% της κατανάλωσης των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης**. Ευάλωτα νοικοκυριά θεωρούνται από το Υπουργείο όσα πληρούν τις προϋποθέσεις χορήγησης του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης – ΚΟΤ. Συγκεκριμένα, στόχος είναι να ωφεληθούν 127.500 νοικοκυριά του ΚΟΤ⁶⁸. (Τράτσα, 2023)

2.4.5 Καλό παράδειγμα

Ένα από τα καλά παραδείγματα αποτελεί η **Εκοιν Μίνωα Energy με έδρα το Δήμο Μινώα Πεδιάδας στην Κρήτη του Νομού Ηρακλείου**. Η ενεργειακή κοινότητα χρησιμοποιεί συστήματα ΑΠΕ και διανέμει τα οφέλη μέσω του εικονικού συμψηφισμού (net metering) ενώ μελλοντικά πρόκειται να υλοποιήσει έργα όπου η ενέργεια θα πωλείται κατανέμοντας τα κέρδη στα μέλη της.

Η Μίνωα ενεργειακή, είναι μια ενεργειακή κοινότητα ευρείας βάσης, με περισσότερα από 550 μέλη, με τη συμμετοχή της τοπικής αυτοδιοίκησης, Δήμων και Περιφέρειας, και μεγάλου αριθμού πολιτών, έχει υλοποιημένα έργα στα οποία **εφαρμόζει εικονικό ενεργειακό συμψηφισμό ενώ υλοποιεί και προγράμματα αντιμετώπισης της ενεργειακής φτώχειας**.

Μετά τον ισχυρό σεισμό του Σεπτεμβρίου 2021 στο Αρκαλοχώρι 7.000 κατοικίες κρίθηκαν κατεδαφιστές με τους κατοίκους να μένουν μέχρι και σήμερα, 2 χρόνια μετά σε Containers.

⁶⁷ Οδηγία (ΕΕ) 2019/944, άρθρο 59, παρ. κ-στ,

⁶⁸ <https://www.ot.gr/2023/11/03/green/ape/ape-neos-diagonismos-gia-erga-ape-isxyos-11-gw-to-programma-apollo/>

Μέσα από τα έργα παραγωγής και διαμοιρασμού ενέργειας από ΑΠΕ, κατάφεραν να εξασφαλίσουν δωρεάν ρεύμα σε 100 σεισμόπληκτες οικογένειες χαμηλού εισοδήματος.

Όπως ανέφερε η κα Γιάλυτη, μέλος της κοινότητα και Ειδική Σύμβουλος του Περιφερειάρχη, **«ο σεισμός ξέπλυνε την ταμπέλα ευάλωτος», καθώς πολλοί συνειδητοποίησαν πως μπορεί κανείς εύκολα να μεταβεί σε αυτή τη θέση.** Στο πλαίσιο αρωγής και συμπαράστασης, αναδείχθηκαν νέες μορφές προσφοράς και εθελοντισμού καθώς μέσω της κοινότητας όποιο μέλος ήθελε μπορούσε να «δωρίσει» σε μια ευάλωτη οικογένεια, μέρος των εξόδων του ηλεκτρικού ρεύματος, θέρμανσης κλπ.

Ακόμα η κοινότητα σε συνεργασία με την Περιφέρεια, και την υποστήριξη της οργάνωσης Power Poor και INZEB **αναπτύσσει μεθοδολογία για την αντιμετώπιση της Ενεργειακής Φτώχειας. Η κοινότητα προσφέρει το πλεονέκτημα της προσωπικής επαφής, γνωρίζοντας αυτούς που έχουν ανάγκη και βοηθά με διακριτικότητα.**

Ωστόσο καθώς η δράση της αναπτύσσεται πέρα από τα όρια του Δήμου, της κοινότητας και ενός δικτύου 'γνωστών' τον τελευταίο καιρό **γίνονται προσπάθειες ώστε να επιτευχθούν συνεργασίες μεταξύ των κοινωνικών υπηρεσιών, των κέντρων κοινότητας και του Παρατηρητηρίου Κοινωνικής Ένταξης της Περιφέρειας Κρήτης.** Με τη δικτύωση των παραπάνω μερών, αρχικά θα μπορούν **να εντοπίζονται θύλακες φτώχειας που αποτελούν σημάδι και ενεργειακής φτώχειας,** θα υπάρχει πιο εύκολη ροή δεδομένων τηρώντας την εμπιστευτικότητα, ενώ έχοντας τη γνώση προσέγγισης ευάλωτων ομάδων οι κοινωνικές υπηρεσίες θα μπορούν να εκπαιδεύσουν προσωπικό που θα διενεργεί ενεργειακές επισκέψεις, παρέχοντας συμβουλές και ενημερώνοντας για προγράμματα και άλλες κοινωνικές παροχές. **Σκοπός είναι ακόμα να λειτουργήσουν συμβουλευτικά γραφεία για την ενεργειακή Φτώχεια σε κάθε Δήμο ώστε σταθερά να παρακολουθούν το φαινόμενο, να επικαιροποιούν τα δεδομένα,** να ανανεώνουν το κοινό μητρώο αναγνωρίζοντας την ένταση των φαινομένων, να παρέχουν συμβουλές αναπτύσσοντας περαιτέρω τη γνώση σε αυτό το πεδίο.

Παρά το γεγονός, πως η Εκοιν έχει αλληλέγγυους σκοπούς όπως καταγράφεται παραπάνω, αντιμετώπισε σημαντικά εμπόδια με κυριότερο αυτό της χρηματοδότησης. Τα πρώτα έργα που εφαρμόζουν εικονικό ενεργειακό συμψηφισμό έχουν υλοποιηθεί με αυτοχρηματοδότηση αποκλειστικά με κεφάλαια των μελών, παρά το γεγονός πως είχε ζητηθεί δάνειο από τράπεζα. Αυτό δεν δόθηκε καθώς με την εφαρμογή του εικονικού ενεργειακού συμψηφισμού δεν προέκυπταν κέρδη, μεγάλες χρηματοροές. Στο τελευταίο έργο, η κοινότητα έχοντας αποκτήσει την εμπειρία της διαπραγμάτευσης και παρουσιάζοντας συγκεκριμένο πλάνο απόσβεσης και κερδών, θα δανειοδοτηθεί για το τέταρτο έργο της. Ακόμα μέσω συμμετοχών σε ευρωπαϊκά προγράμματα και βραβεύσεων, η Εκοιν προσελκύει και άλλες δράσεις αλλά και κονδύλια.

Η ευρεία συμμετοχή, η συνεργασία και υποστήριξη από τους ΟΤΑ φαίνεται να μπορεί να φέρει συλλογικά αποτελέσματα και να υποστηρίξει αλληλέγγυες δράσεις που δεν θα μπορούσαν να επιτευχθούν μέσω ατομικών πρωτοβουλιών. Διαμορφώνεται έτσι μια κουλτούρα κοινοτισμού, ένα δίκτυο προστασίας και βοήθειας, αναπτύσσεται η τοπική γνώση, ενώ τα άτομα επιθυμούν να προσφέρουν στα πιο ευάλωτα μέλη και στον τόπο τους.

Συμπερασματικά,

Οι αυθεντικές Έκοιν δεν αξιολογούνται ως καλά παραδείγματα και **δεν προωθείται η λειτουργία τους με πιο ευνοϊκούς όρους**. Το περιβάλλον όπως έχει διαμορφωθεί είναι **άκρως ανταγωνιστικό και δεν αναγνωρίζει τις ιδιαιτερότητες των εγχειρημάτων**. Κρίνεται θετικό ότι αναπτύχθηκε ένα πλαίσιο για πολίτες και ΟΤΑ να συμμετέχουν στην παραγωγή ενέργειας αλλά και το γεγονός ότι θα αναπτυχθεί ένα πρόγραμμα άμεσης ενίσχυσης των ΟΤΑ για την υποστήριξη ευάλωτων μελών. Τα αποτελέσματα και ο τρόπος με τον οποίο θα αξιοποιηθεί αναμένονται ⁶⁹.

Η διάγνωση της ΕΦ όπως διατυπώθηκε στο ΣΔΕΕ δεν συνδέεται με τον τρόπο διάγνωσης που επιχειρεί η Ενεργειακή κοινότητα που υλοποιεί πρόγραμμα αντιμετώπισης της ΕΦ. Φαίνεται μέσα από τα τοπικά εγχειρήματα, ότι επιδιώκονται από τα κάτω δικτυώσεις για την παροχή υποστήριξης σε ενεργειακά φτωχά νοικοκυριά.

Η συμμετοχή ατόμων που βιώνουν ενεργειακή φτώχεια και κυρίως στην ακραία μορφή της δύναται να προκύψει εφόσον διαμορφωθεί ένα περισσότερο σταθερό πλαίσιο για τις Έκοιν, από το οποίο θα προκύπτουν πλεονάσματα ενέργειας και δικτυώσεις και θα επιδιώκεται ο διαμοιρασμός των οφελών αυτών. Η συμμετοχή τους, εξαρτάται από τους σκοπούς των Έκοιν, που δεν είναι πάντα αλληλέγγυοι. **Ο κοινωφελής σκοπός δύναται να υποστηριχθεί και με τη συμμετοχή των ΟΤΑ.**

Τέλος, στο πλαίσιο λειτουργίας των Έκοιν δεν λαμβάνονται υπόψιν τοπικά χαρακτηριστικά και φραγμοί, καθώς δεν υλοποιείται η αξιολόγηση τους σύμφωνα με την ενωσιακή οδηγία. Ως εκ τούτου **ιδιαίτεροι φραγμοί που συναντώνται στο νησιωτικό χώρο δεν λαμβάνονται υπόψιν στο υφιστάμενο πλαίσιο λειτουργίας.**

⁶⁹ Στα κτίρια ιδιοκτησίας των δήμων θα μπορούσε να παράγεται ενέργεια η οποία θα αξιοποιείται για τη μείωση των δημοτικών καταναλώσεων και για το διαμοιρασμό δωρεάν ή και οικονομικά προσιτής ενέργειας σε νοικοκυριά. Ακόμα μέσω των Έκοιν θα μπορούσαν να καταπολεμηθούν τα εμπόδια που περιγράφηκαν παραπάνω στην υλοποίηση των προγραμμάτων «Εξοικονομώ».

2.5 Προγράμματα ενεργειακής απόδοσης

Το έτος 2022-2023, δόθηκαν ακόμα πόροι για την ενεργειακή απόδοση. Πρωταρχικός στόχος ήταν η εξοικονόμηση ενέργειας στον οικιακό τομέα και η μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Παράλληλα μέσω των δράσεων προβλέπεται να μειωθεί το ενεργειακό κόστος για τα νοικοκυριά.

2.5.1 «Ανακυκλώνω – Αλλάζω Συσκευή»⁷⁰

Το πρόγραμμα για την αντικατάσταση συγκεκριμένων κατηγοριών ενεργοβόρων οικιακών ηλεκτρικών συσκευών (κλιματιστικά, ψυγεία, καταψύκτες) σε νέες ενεργειακά αποδοτικές, ξεκίνησε τον Ιούνιο του 2022 με συνολικά διαθέσιμους πόρους 286 εκ. ευρώ. Η δημόσια δαπάνη συγχρηματοδοτήθηκε από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) της Ευρωπαϊκής Ένωσης και από Εθνική Συμμετοχή. Το ποσό αφορά την επιχορήγηση των ωφελούμενων μέσω του συστήματος επιταγών (vouchers), συμπεριλαμβανομένης της επιχορήγησης του ΦΠΑ. Το πρόγραμμα αφορά είτε την κύρια κατοικία είτε την εξοχική, ανεξάρτητα του αν είναι ενοικιασμένη ή παραχωρημένη.

Συγκεκριμένα, η δαπάνη για την Περιφέρεια ΒΑ ήταν 6.144.791,84 ευρώ. Σύμφωνα με την λίστα των αποτελεσμάτων⁷¹, 3.737.477 ευρώ από αυτά απορροφήθηκαν. Το ενδιαφέρον ήταν πολύ μεγάλο στην περιφέρεια ΒΑ καθώς κατατέθηκαν 17.488 αιτήσεις με τις 3.528 (20,17%) αυτών να λαμβάνουν θετική αξιολόγηση.

Κατηγορία	Μέσο ετήσιο εισόδημα ανά μέλος οικογένειας (ΕΙΣμ)	Ποσοστό (%) ενίσχυσης
1	ΕΙΣμ≤5.000	50%
2	5.000<ΕΙΣμ≤10.000	45%
3	10.000<ΕΙΣμ≤20.000	35%
4	20.000€ ≤ ΕΙΣμ	30%

Πίνακας 6. Κατηγορίες ωφελούμενων και εισοδηματικά όριο. Πηγή: Οδηγός εφαρμογής του προγράμματος «Ανακυκλώνω – Αλλάζω συσκευή», 2023

Κρίνεται θετικό ότι κατά την αξιολόγηση εφαρμόστηκαν κριτήρια ώστε να προτεραιοποιηθούν ευάλωτα νοικοκυριά. Ωστόσο από την εξέταση του πίνακα των αποτελεσμάτων στην περιφέρεια ΒΑ φάνηκε πως οι αιτήσεις πολλών νοικοκυριών χαμηλών εισοδημάτων απορρίφθηκαν. Συγκεκριμένα, υπήρχαν αιτήσεις από άτομα με μέσο ετήσιο εισόδημα 2.800-3.000 ευρώ που απορρίφθηκαν.

Κριτήριο Κ1	Μέσο ετήσιο εισόδημα ανά μέλος της οικογένειας	Κριτήριο Κ3	Μονογονεϊκές Οικογένειες
Κριτήριο Κ2	ΑΜΕΑ	Κριτήριο Κ4	Εξαρτώμενα μέλη

Πίνακας 7. Πίνακας κριτηρίων για τον υπολογισμό της συνολικής βαθμολογίας αιτήσεων για το πρόγραμμα «Ανακυκλώνω – Αλλάζω συσκευή». Πηγή: Οδηγός εφαρμογής του προγράμματος «Ανακυκλώνω – Αλλάζω συσκευή», 2023.

Η αίτηση υποβάλλεται μέσω ηλεκτρονικής πλατφόρμας ενώ για την αντιμετώπιση των προβλημάτων κατά τη διάρκεια του προγράμματος υπήρχε γραμμή επικοινωνίας.

⁷⁰ <https://allazosyskevi.gov.gr/>

⁷¹ <https://allazosyskevi.gov.gr/apotelesmata-axiologisis/>

Στην ηλεκτρονική σελίδα του προγράμματος αναρτώνται επίσης λίστες με:

- προμηθευτές / τεχνικούς που συμμετέχουν στο Πρόγραμμα,
- εξοπλισμού (εμπορικών μοντέλων συσκευών) που δύναται να λάβουν επιχορήγηση⁷².

Σε ότι αφορά τους **προμηθευτές, δεν κατηγοριοποιούνταν ανά περιφέρειες ή περιφερειακές ενότητες προέλευσης** ενώ σε ότι αφορά τους **τεχνικούς εγκατάστασης** των συσκευών σύμφωνα με το πρόγραμμα, **στο Βόρειο Αιγαίο καταγράφηκαν 33 άτομα με τα δύο από αυτά να έχουν έδρα την Ικαρία.**

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι κατά τη διάρκεια εφαρμογής του προγράμματος πολίτες υπέβαλαν **καταγγελίες για υπερβολικές αυξήσεις στις τιμές των επιδοτούμενων συσκευών**. Ως αποτέλεσμα, το Υπουργείο Ανάπτυξης κατέθεσε τροπολογία για τον περιορισμό της τεχνητής διόγκωσης των τιμών⁷³. Συμπληρωματικά, δεν προβλέπονταν ειδικές τιμές για απομακρυσμένες και νησιωτικές περιοχές. Αποτελεί ερώτημα για τη συνέχεια ο τρόπος υλοποίησης του προγράμματος στην Ικαρία.

2.5.2 «Ανακυκλώνω – Αλλάζω Θερμοσίφωνα»⁷⁴

Το πρόγραμμα για την αντικατάσταση ενεργοβόρων Ηλεκτρικών Θερμοσίφωνων, με νέους σύγχρονης τεχνολογίας Ηλιακούς Θερμοσίφωνες, ξεκίνησε τον Μάιο του 2023 με συνολικά διαθέσιμους πόρους 100 εκ. ευρώ. Η δημόσια δαπάνη συγχρηματοδοτήθηκε από πόρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης και από Εθνική Συμμετοχή. Το ποσό αφορά την επιχορήγηση των ωφελούμενων μέσω του συστήματος επιταγών (vouchers), συμπεριλαμβανομένης της επιχορήγησης του ΦΠΑ.

Η κατανομή της δημόσιας δαπάνης έγινε ανά γεωγραφική Περιφέρεια. Για την περιφέρεια ΒΑ κατατέθηκαν 9.106 αιτήσεις με τις 2.785 (30,58%) εξ αυτών να λαμβάνουν θετική αξιολόγηση. Αξίζει να σημειωθεί ότι 96,06% (1.730 αιτήσεις) των αιτήσεων της 1^{ης} εισοδηματικής κατηγορίας απορρίφθηκαν.

Κατηγορία	Μέσο ετήσιο εισόδημα ανά μέλος οικογένειας (ΕΙΣμ)	Ποσοστό (%) ενίσχυσης
1	ΕΙΣμ≤5.000	60%
2	5.000<ΕΙΣμ≤10.000	55%
3	10.000<ΕΙΣμ≤30.000	50%

Πίνακας 8. Κατηγορίες ωφελούμενων και εισοδηματικά όριο. Πηγή: Οδηγός εφαρμογής του προγράμματος «Ανακυκλώνω – Αλλάζω Θερμοσίφωνα», 2023.

⁷² Τίθενται ανώτατες προτεινόμενες τιμές χωρίς ΦΠΑ.

⁷³ Με το άρθρο 59 του ν.4955, (Α' 139/14.07.2022), τροποποιήθηκε το άρθρο 58 «Περιστολή φαινομένων αθέμιτης κερδοφορίας» του ν.4818, (Α' 124/18.07.2021). Με την τροπολογία προβλέπεται ότι απαγορεύεται η αποκόμιση μικτού κέρδους από την πώληση οποιουδήποτε προϊόντος που πωλείται από προμηθευτή του προγράμματος ή έχει ενταχθεί στο Ενιαίο Μητρώο Εγκεκριμένου Εξοπλισμού.

⁷⁴ <https://allazothermosifona.gov.gr/>

Κρίνεται θετικό ότι κατά την αξιολόγηση εφαρμόστηκαν κριτήρια ώστε να προτεραιοποιηθούν ευάλωτα νοικοκυριά. Το 30% της Δημόσιας Δαπάνης δεσμεύτηκε για τους ωφελούμενους της 1ης (χαμηλότερης) εισοδηματικής κατηγορίας, ενώ το υπόλοιπο 70% θα κάλυπτε τους ωφελούμενους που ανήκουν στη 2^η και 3^η εισοδηματική κατηγορία του Προγράμματος.

A/A	Κριτήριο	Βαρύτητα Συντελεστών	Ανώτατο όριο κριτηρίου	Κατώτατο όριο κριτηρίου
K1	Μέσο ετήσιο εισόδημα ανά μέλος της οικογένειας	30%	1.000(€)/άτομο οικογένειας	30.000(€)/άτομο οικογένειας
K2	ΑμεΑ	20%	1.000(€)/άτομο οικογένειας	30.000(€)/άτομο οικογένειας
K3	Μονογονεϊκή Οικογένεια	20%	Ναι	Όχι
K4	Αριθμός εξαρτώμενων τέκνων	30%	Τρία εξαρτώμενα τέκνα και άνω	0
Μέγιστο ποσοστό βαρύτητας συντελεστών		100%		

Πίνακας 9. Κριτήρια βαθμολόγησης και κατάταξης των αιτήσεων Πηγή: Οδηγός εφαρμογής του προγράμματος «Ανακυκλώνω – Αλλάζω Θερμοσίφωνα», 2023.

Στο σύνολο των επιλέξιμων αιτήσεων 27,83%(775 αιτήσεις) προέρχονταν από την 1^η εισοδηματική κατηγορία και οι 72,17% (2010 αιτήσεις) από τις 2^η και 3^η εισοδηματική κατηγορία.

Κατηγορία	Υποβληθείσες αιτήσεις	Επιλέξιμες αιτήσεις	Ποσοστό επιλέξιμων αιτήσεων
1η εισοδηματική κατηγορία	2.505	775	30,94%
2η, 3η εισοδηματική κατηγορία	6.601	2.010	30,45%
Σύνολο	9.106	2.785	30,58%

Πίνακας 10. Αποτελέσματα αξιολόγησης για την περιφέρεια ΒΑ. Πηγή: <https://allazothermosifona.gov.gr/exelixi/apotelesmata-axiologisis/>

Η αίτηση υποβάλλεται μέσω ηλεκτρονικής πλατφόρμας ενώ για την αντιμετώπιση των προβλημάτων κατά τη διάρκεια του προγράμματος υπήρχε γραμμή επικοινωνίας. Στην ηλεκτρονική σελίδα του προγράμματος αναρτώνται επίσης λίστες με:

- προμηθευτές που συμμετέχουν στο Πρόγραμμα,
- εξοπλισμού (μοντέλων Ηλιακών Θερμοσίφωνων) που δύναται να λάβουν επιχορήγηση.

Σε ότι αφορά τους προμηθευτές, εγκαταστάτες, κατηγοριοποιούνται ανά περιφέρειες. Στην περιφέρεια ΒΑ αναγνωρίζονται 3.106 προμηθευτές και τεχνικοί εγκατάστασης. Συγκεκριμένα στην Ικαρία, συνολικά αναφέρονται τέσσερις προμηθευτές, με τους δύο εξ αυτών να έχουν ρόλο εγκαταστάτη. Σύμφωνα με έρευνα για τη διακύμανση του κόστους των ηλιακών θερμοσίφωνων μετά την ανακοίνωση επιδότησης, παρατηρήθηκε αύξηση στις τιμές των προϊόντων περίπου 15-18% κατά μέσο όρο (B2 green, 2023). Σύμφωνα με το άρθρο 24 του Ν. 5045/2023 επιβάλλεται πλαφόν στο μικτό περιθώριο κέρδους. Συμπληρωματικά, δεν προβλέπονταν ειδικές τιμές για απομακρυσμένες και νησιωτικές περιοχές. Αποτελεί ερώτημα για τη συνέχεια ο τρόπος υλοποίησης του προγράμματος στην Ικαρία.

2.6 Οικονομική προσιτότητα μέσω επιδομάτων και προστασία των καταναλωτών

Σύμφωνα με τις συστάσεις για την αντιμετώπιση της ΕΦ (βλ. σελ 32 & 39), πέραν των μέτρων για αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών της θα πρέπει να υπάρξουν μέτρα για τη βελτίωση της οικονομικής προσιτότητας της ενέργειας, όπως εισοδηματική στήριξη, κοινωνικά τιμολόγια, ή και άμεση και προσωρινή στήριξη όσων πλήττονται.

Σε συνέχεια της αναφοράς στην απελευθερωμένη αγορά ενέργειας και στο κοινωνικό αντίκτυπο αυτή της κατεύθυνσης από την ΕΕ (βλ. σελ 37), σε εθνικό επίπεδο διαμορφώνονται υψηλές πιέσεις στα νοικοκυριά (βλ. γράφημα 1).

Η ενεργειακή κρίση του 2021 αποκάλυψε μια σημαντική πραγματικότητα: **οι απελευθερωμένες αγορές και το ανταγωνιστικό σύστημα που τις χαρακτηρίζει δεν παρέχουν πάντα προσιτές τιμές ή κοινωνική δικαιοσύνη**, ειδικά όταν οι τιμές των προϊόντων αυξάνονται. Αντίθετα, συχνά αυτές οι αγορές εκμεταλλεύονται αυτές τις συνθήκες για να αυξήσουν τα κέρδη τους, αντί να αντιμετωπίσουν τις αυξήσεις των τιμών⁷⁵.

Καθώς οι τιμές είναι δύσκολο να απορροφηθούν από τα χαμηλότερα και μεσαία κοινωνικά στρώματα, διευρύνεται η κατηγορία των ευάλωτων που χρήζουν προστασίας. Όπως αναφέρει η Καλαποθαράκου από το ΕΚΠΟΙΖΩ, με αφορμή τις αυξήσεις στις τιμές ενέργειας το 2022, οι πάροχοι ενέργειας «έχουν μετακυλήσει πολύ μεγαλύτερο ποσοστό στους καταναλωτές από αυτό που θα ήταν δίκαιο και δεν έχουν αναλάβει και κανένα ρίσκο».⁷⁶

Στην απελευθερωμένη αγορά διαμορφώνονται ολιγοπώλια και η ενέργεια μετατρέπεται από αγαθό σε προϊόν κερδοσκοπίας. Είναι πρωτίστως ένα πρόβλημα δομικό, που οφείλεται περισσότερο στις διεργασίες για την απελευθέρωση από τη δεκαετία του '90 ακόμα, στην ένταξη σε ένα χρηματιστήριο ενέργειας⁷⁷, στη διαχείριση των προσπαθειών «απανθρακοποίησης» των ενεργειακών συστημάτων⁷⁸ και του τρόπου με τον οποίο έγιναν επενδύσεις σε ΑΠΕ. Οι πολιτικές αυτές προωθήθηκαν σε επίπεδο ΕΕ και εφαρμόστηκαν από τα κράτη μέλη (Σωτηροπούλου, 2019).

Ως αντιστάθμισμα στις αυξήσεις των τιμών, ανακοινώνονται επιδόματα που ανανεώνονται ετησίως ή και έκτακτες άμεσες χρηματοδοτήσεις.

⁷⁵ Ενδεικτικά σύμφωνα με ομιλία του επικεφαλής της ΡΑΕ, τα κέρδη της ΔΕΗ και των παρόχων ηλεκτρικής ενέργειας το διάστημα Οκτ 2021- Μάρτιο 2022 ανήλθαν στα 927 εκ ευρώ. <https://www.documentonews.gr>

⁷⁶ Reporters united, (2022). Ποιος φταίει για την ενεργειακή ακρίβεια στην Ελλάδα; Διαθέσιμο στο <https://www.reportersunited.gr/7579/poios-ftaiei-gia-tin-energeiaki-akriveia-stin-ellada/>

⁷⁷ Με τον Ν. 4512/2018 ΦΕΚ 5^Α/17.01.2018. «Ρυθμίσεις για την εφαρμογή διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων του προγράμματος οικονομικής προσαρμογής και άλλες διατάξεις»

⁷⁸ Όπως προβλεπόταν στο ΕΣΕΚ, το φυσικό αέριο λαμβάνει κεντρική θέση στη ενεργειακή μετάβαση, ενώ επιταχύνθηκαν οι διαδικασίες απολιγνιτοποίησης. Το ενεργειακό μείγμα του 2022 για τη ΔΕΗ ΑΕ, αποτελούταν από: 37,80% ΑΠΕ, 36,89% Φυσικό αέριο, 10,60% Λιγνίτης, 7,68% Πετρέλαιο, 0,81% Πυρηνική ενέργεια, 0,22% Λοιπά ορυκτά καύσιμα.

Τίθενται τα παρακάτω ερωτήματα:

- Ποια όρια τίθενται στα διαθέσιμα επιδόματα κοινωνικής πολιτικής; Καθώς υπάρχει τάση αύξησης του φαινομένου της ΕΦ, στους τελευταίους κύκλους των διάφορων μέτρων έχουν αυξηθεί τα όρια ένταξης των ωφελούμενων ;
- Μπορούν να καλύψουν τον πληθυσμό σε ανάγκη;
- Πως γίνεται η πληροφόρηση για τα προγράμματα, είναι προσιτά σε νοικοκυριά σε πιο απομακρυσμένες περιοχές;

2.6.1 Κοινωνικό οικιακό τιμολόγιο (ΚΟΤ)⁷⁹

Το μέτρο, περιλαμβάνει εκπτώσεις στην τιμή της ηλεκτρικής ενέργειας για ευάλωτους καταναλωτές εφόσον έχουν καταναλώσει συγκεκριμένη τετραμηνιαία ποσότητα ενέργειας. Στην τροποποίηση διατυπώνονται δύο κατηγορίες δικαιούχων, στην κατηγορία Α εντάσσονται όσοι πληρούν τις προϋποθέσεις χορήγησης του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης και στην κατηγορία Β τίθενται όρια ετήσιου εισοδήματος. Ακόμα περιγράφονται υψηλότερα όρια ένταξης(εισοδήματος και κατανάλωσης) για άτομα με αναπηρία (67% και άνω) και για άτομα που έχουν ανάγκη μηχανικής υποστήριξης με χρήση ιατρικών συσκευών. Οι ρυθμίσεις εφαρμόζονται και στο νυχτερινό οικιακό τιμολόγιο, εφόσον πρόκειται για καταναλώσεις εντός των ορίων, με την έκπτωση να παρέχεται επί της χρέωσης προμήθειας για την κατανάλωση ημέρας.

Το Κ.Ο.Τ. παρέχεται από όλους τους προμηθευτές, στις τιμές που εφαρμόζει ο εκάστοτε προμηθευτής, και εφόσον πρόκειται για την πρώτη κατοικία. Οι ρυθμίσεις ισχύουν τόσο για περιοχές εντός του Διασυνδεδεμένου Δικτύου όσο και σε περιοχές Μη διασυνδεδεμένες στο Δίκτυο.

Ερώτημα αποτελεί το κατά πόσο αρκεί στο πλαίσιο της ενεργειακής κρίσης αυτό το μέτρο για τους ευάλωτους καταναλωτές. Σήμερα οι δικαιούχοι του ΚΟΤ είναι 450.000 νοικοκυριά. Σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ τα νοικοκυριά που βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας το 2022 εκτιμώνται σε 742.235 ενώ σύμφωνα με το ΣΔΕΕ ενεργειακή φτώχεια βιώνουν 497 χιλ νοικοκυριά. (ΕΛΣΤΑΤ, 2023)

Ακόμα τα όρια που τίθενται για την ένταξη στο οικιακό τιμολόγιο, είναι αρκετά χαμηλά δεδομένου ότι δεν προσμετρώνται και άλλα έξοδα των νοικοκυριών όπως το ενοίκιο ή το δάνειο. Για μονομελές νοικοκυριό το όριο ένταξης είναι 9.000 ευρώ ετήσιο εισόδημα, 750 ευρώ φορολογητέο εισόδημα.

Στο πλαίσιο των αυξήσεων σε όλα τα βασικά ήδη χρειάζεται αναπροσαρμογή των ορίων των δικαιούχων ώστε να μπορέσουν να ενταχθούν περισσότεροι ενώ θα έπρεπε να συμπεριληφθούν και απαλλαγές από άλλες χρεώσεις που περιλαμβάνονται στους λογαριασμούς. Σύμφωνα με τις υφιστάμενες χρεώσεις θα έπρεπε να εφαρμοστούν

⁷⁹ Το κοινωνικό οικιακό τιμολόγιο (Κ.Ο.Τ.) θεσπίστηκε με την υπ' αριθ. [Δ5-ΗΛ/Β/Φ29/16027/6.8.10](#) Απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής για την προστασία των ευπαθών καταναλωτών και τροποποιήθηκε με την υπ' αριθ. [ΥΠΕΝ/ΥΠΡΓ/892/152/08.01.2018](#) Απόφαση. Η τροποποίηση περιελάμβανε αλλαγές στις κατηγορίες των δικαιούχων και στη χορηγούμενη έκπτωση.

μεγαλύτερες εκπώσεις ώστε να υπάρχει μηδενική αύξηση στους λογαριασμούς. Σε πρόταση μέτρων η ΕΚΟΙΖΩ, η Π.ΟΜ.Ε.Κ. “Η Παρέμβαση” προτείνουν «επαναπροσδιορισμό από την Πολιτεία των προϋποθέσεων ένταξης στο Κοινωνικό Οικιακό Τιμολόγιο (ΚΟΤ), μέσω πιο ευνοϊκών ρυθμίσεων των δικαιούχων ως προς τα εισοδηματικά και περιουσιακά κριτήρια και τη χορήγηση του Τιμολογίου Υπηρεσιών Αλληλεγγύης και σε άλλες ομάδες καταναλωτών»⁸⁰. (ΕΚΠΟΙΖΩ, 2020)

Σύμφωνα με άρθρο της Greenpeace, οι πόροι που δίνονται για το ΚΟΤ θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν για την εγκατάσταση οικιακών φωτοβολταϊκών σε 340.000 νοικοκυριά, με αυτόν τον τρόπο τα νοικοκυριά δεν θα έχουν ανάγκη το ΚΟΤ. Συγκεκριμένα το μέσο ετήσιο κόστος υλοποίησης του προτεινόμενου σχεδίου υπολογίστηκε σε βάθος δεκαετίας σε 45 εκατ. ευρώ. Σε αντιπαραβολή με αυτό, για το 2016, το συνολικό ετήσιο αντάλλαγμα για ΚΟΤ και πολυτέχνους εκτιμήθηκε στα 79.734.999 € και αφορούσε 780.000 νοικοκυριά (Greenpeace, 2019)⁸¹.

Καθώς οι αιτήσεις ένταξης στο ΚΟΤ γίνονται ηλεκτρονικά αποτελεί ερώτημα για τη συνέχεια πως άτομα που δεν έχουν εξοικείωση με τις ηλεκτρονικές αιτήσεις μπορούν να ενταχθούν και αν υπάρχει ενημέρωση και υποστήριξη στο τοπικό επίπεδο.

2.6.2 Ευάλωτοι πελάτες⁸²

Πρόκειται για **ευνοϊκές ρυθμίσεις για την εξόφληση των λογαριασμών για ευάλωτους καταναλωτές**. Παρέχεται η δυνατότητα στους καταναλωτές για τμηματική και **άτοκη εξόφληση των λογαριασμών κατανάλωσης με μηνιαίες δόσεις⁸³** ενώ ορίζεται πως οι πάροχοι **δεν επιτρέπεται να προχωρήσουν σε διακοπές ρεύματος λόγω ανεξόφλητων λογαριασμών κατά τις περιόδους Ιούλιο-Αύγουστο και Νοέμβριο-Μάρτιο⁸⁴**. Για όσα ωφελούμενα άτομα δέχονται **μηχανική υποστήριξη για ιατρικούς λόγους, διακοπή προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας μπορεί να γίνει μετά από ενημέρωση σχετικά με τη δυνατότητα διακανονισμού και αφού υπάρχουν έξι ανεξόφλητοι λογαριασμοί⁸⁵**. Οι ευάλωτοι πελάτες **βρίσκονται σε προτεραιότητα εξυπηρέτησης, σχετικά με την ενημέρωση και εξυπηρέτηση**. Οι ρυθμίσεις εφαρμόζονται αποκλειστικά για την **πρώτη κατοικία**.

Στην τροποποίηση αναφέρονται τρεις κατηγορίες δικαιούχων. Στην κατηγορία Α, αναφέρονται **οι πελάτες που έχουν ενταχθεί στο κοινωνικό τιμολόγιο**, στην Β κατηγορία, **πελάτες με τουλάχιστον ένα μέλος που χρειάζεται μηχανική υποστήριξη με χρήση ιατρικών συσκευών**, με ετήσιο οικογενειακό εισόδημα όπως ορίζεται στις διατάξεις για το ΚΟΤ και στην Γ κατηγορία, **πελάτες ηλικίας 70 ετών και άνω και άτομα στο νοικοκυριό όχι μικρότερα της**

⁸⁰ <https://www.ekpizo.gr>

⁸¹ <https://www.greenpeace.org>

⁸² Με την Υπουργική Απόφαση Δ5-ΗΛ/Β/Φ.1.21/οικ.12112/20.06.2013 (ΦΕΚ Β' 1521/21.06.2013) «Κατηγορίες, κριτήρια και διαδικασία ένταξης Πελατών στους Ευάλωτους Πελάτες ηλεκτρικής ενέργειας.» που τροποποιήθηκε με τη ΥΠΕΝ/ΔΙΕ/78337/224/06.11.18 (ΦΕΚ Β' 5030/13.11.2018) ορίζονται τα κριτήρια, οι προϋποθέσεις και η διαδικασία ένταξης στην ειδική κατηγορία καταναλωτών, ενώ με το άρθρο 34 του (ΦΕΚ Β' 832/2013), όπως τροποποιήθηκε με την ΑΠΕΗΛ/Γ/Φ1/οικ.177367/10.5.16 (ΦΕΚ Β' 1463/2016), ορίζεται η λειτουργία της σύμβασης προμήθειας.

⁸³ Άρθρο 34 παρ. 3 του (ΦΕΚ Β' 832/2013)

⁸⁴ Άρθρο 34 παρ. 4 του (ΦΕΚ Β' 832/2013)

⁸⁵ Άρθρο 34 παρ. 5 του (ΦΕΚ Β' 832/2013)

ηλικίας αυτής, με ετήσιο οικογενειακό εισόδημα όπως προκύπτει από τις διατάξεις του ΚΟΤ προσαυξημένο κατά 8.000 ευρώ. Ευάλωτοι πελάτες χαρακτηρίζονται ακόμα, πελάτες με σοβαρά προβλήματα υγείας, με σωματική ή ψυχική ή νοητική αναπηρία **αλλά και πελάτες σε απομακρυσμένες περιοχές και ιδιαίτερα Μη Διασυνδεδεμένα νησιά.**

Αυτές οι ρυθμίσεις μπορούν να ιδωθούν μαζί με τις ρυθμίσεις των δικαιούχων κοινωνικών οικιακών τιμολογίων.

2.6.3 Επανασυνδέσεις ηλεκτρικού ρεύματος

Το 2017 προβλέφθηκε η **σύσταση ειδικού λογαριασμού για την επανασύνδεση ηλεκτρικού ρεύματος**⁸⁶, και τη διάθεση ενός ποσού 10 εκ. στον ΔΕΔΔΗΕ για την υλοποίησή τους.

Στην τελευταία τροποποίηση ορίζονται τα κριτήρια των δικαιούχων του ειδικού βοηθήματος, η διαδικασία, οι υπεύθυνοι φορείς και οι διαδικασίες ελέγχου. Οι δικαιούχοι έπρεπε να είναι αποσυνδεδεμένοι από το δίκτυο παροχής ηλεκτρικής ενέργειας λόγω ληξιπρόθεσμων οφειλών μέχρι και τις 31.12.2022 και να παραμένουν αποσυνδεδεμένοι μέχρι και την ολοκλήρωση της διαδικασίας και η αποσύνδεση να έχει γίνει στην πρώτη κατοικία. **Πρόκειται για παροχή ειδικού βοηθήματος σε καταναλωτές χαμηλών εισοδημάτων, βάση πίνακα που ορίζει εισοδηματικά όρια με βάση τη σύνθεση του νοικοκυριού.** Ενδεικτικά για μονομελές νοικοκυριό το όριο τίθεται στις 9.000 ευρώ. Αυτά τα όρια προσαυξάνονται στις περιπτώσεις παραπάνω μελών στο νοικοκυριό, σε καταναλωτές νοικοκυριού με τουλάχιστον ένα άτομο σε αναπηρία (67%) και άνω, σε καταναλωτές νοικοκυριού με άτομο που δέχεται μηχανική υποστήριξη για ιατρικούς λόγους. Πέραν των εισοδηματικών ορίων τίθενται και περιουσιακά κριτήρια.⁸⁷

Οι αιτήσεις αποστέλλονται στον αρμόδιο Δήμο, η αρμόδια υπηρεσία επικοινωνεί με το ΔΕΔΔΗΕ, **εξετάζει τις υποβληθείσες αιτήσεις ώστε να χορηγηθεί το ειδικό βοήθημα** και να δοθεί εντολή επανασύνδεσης⁸⁸. Το ποσό ειδικού βοηθήματος καταβάλλεται από τον ΔΕΔΔΗΕ, ο οποίος είναι και ο διαχειριστής του ειδικού λογαριασμού. **Το ύψος του βοηθήματος ορίζεται ανάλογα με τις οφειλές στον προμηθευτή**, για οφειλές ως 6.000 θα καταβάλλεται το σύνολο της οφειλής, έως 9.000 θα καταβάλλεται το 75% της οφειλής, έως 12.000 το 50%, και για οφειλές άνω των 12.000 το 30 % της οφειλής⁸⁹.

2.6.4 Το καθεστώς καθολικής προστασίας⁹⁰

Το καθεστώς καθολικής υπηρεσίας, αποτελεί ένα μεταβατικό στάδιο για καταναλωτές τους οποίους οι παροχή καταγγέλλουν τις συμβάσεις λόγω οφειλών. Προστατευτικά, η υπαγωγή του καταναλωτή σε καθεστώς Καθολικής Υπηρεσίας επέρχεται αυτόματα μετά την παύση εκπροσώπησης του από τον τελευταίο Προμηθευτή της επιλογής του ή τη λήξη της

⁸⁶ Σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν.4508/2017, άρθρο 36 "Σύσταση ειδικού λογαριασμού για την επανασύνδεση παροχών ηλεκτρικού ρεύματος" και την ΥΠΕΝ/ΔΗΕ/70697/861/14-07-2020 Κ.Υ.Α. (Φ.Ε.Κ.3088/τ.Β./24-07-2020 όπως τροποποιήθηκε και ισχύει, Φ.Ε.Κ. 276/τ. Β/23-01-2023)

⁸⁷ Άρθρο 2 του ΦΕΚ Β' 3088/2020.

⁸⁸ Άρθρο 2 του ΦΕΚ 6302/Β/29-12-2021

⁸⁹ Άρθρο 4 του ΦΕΚ Β' 3088/2020.

⁹⁰ Άρθρα 56 και 58 του ν. 4001/2011 (ΦΕΚ Α' 179/22.08.2011), όπως τροποποιήθηκαν με τις διατάξεις του άρθρου 13 του ν.4643/2019,

περιόδου προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας από τον Προμηθευτή Τελευταίου Καταφυγίου. εφαρμοζόμενες **χρεώσεις προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας** των Πελατών που υπάγονται σε καθεστώς Καθολικής Υπηρεσίας υπολογίζονται με βάση το Τιμολόγιο Αναφοράς **προσαυξημένο κατά 12%, ως αντιστάθμισμα του κόστους παροχής της Καθολικής Υπηρεσίας.**

2.6.5 Επίδομα Θέρμανσης

Πρόκειται για οικονομική στήριξη από το Υπουργείο Οικονομικών σε νοικοκυριά χαμηλών εισοδημάτων ώστε να καλύψουν το κόστος θέρμανσης.

Το επίδομα θεσπίστηκε για πρώτη φορά τον Οκτώβριο του **2012**⁹¹ και αφορούσε δικαιούχους που καταναλώνουν για **τη θέρμανση τους αποκλειστικά πετρέλαιο εσωτερικής καύσης**. Σύμφωνα με την τελευταία τροποποίηση⁹² του η ρύθμιση αφορά όχι μόνο δικαιούχους που χρησιμοποιούν πετρέλαιο θέρμανσης αλλά και **δικαιούχους που καταναλώνουν, φυσικό αέριο ή υγραέριο ή καυσόξυλα ή βιομάζα (πέλετ) ή θερμική ενέργεια μέσω τηλεθέρμανσης.**

Στο ΦΕΚ ορίζονται οι δικαιούχοι του μέτρου, τα κριτήρια χορήγησης, το ύψος του επιδόματος ανά οικισμό και μέλη στο νοικοκυριό, η διαδικασία χορήγησης, οι αρμόδιοι υπηρεσίες και φορείς, αλλά και ο τρόπος ελέγχου. **Δικαιούχοι είναι φυσικά πρόσωπα και αποκλειστικά επιδοτούνται για τη θέρμανση της κύριας κατοικίας, είτε αυτή μισθώνεται, είτε παραχωρείται είτε ιδιοκατοικείται.**

Για τη χορήγηση επιδόματος θέρμανσης για καυσόξυλα και βιομάζα (πέλετ), το ακίνητο πρέπει να βρίσκεται σε οικισμό με αριθμό κατοίκων ίσο ή μικρότερο από 10.000 (>3.500 για το 2021-2022) και ο συντελεστής επιδότησης να είναι ίσος ή μεγαλύτερος από 0,8⁹³. Οι οικισμοί της Ικαρίας έχουν συντελεστή μικρότερο από 0,8 και άρα οι κάτοικοι δεν δικαιούνται το επίδομα θέρμανσης για καυσόξυλα ή βιομάζα παρά το γεγονός πως αποτελεί βασικό καύσιμο θέρμανσης (βλ. κεφάλαιο 4). **Θετικό κρίνεται πως ο συντελεστής που ορίζεται διαφοροποιείται μεταξύ των οικισμών της Ικαρίας λαμβάνοντας υπόψιν τις τοπικές κλιματικές διαφοροποιήσεις.**

⁹¹ Με την Αριθμ. Δ33 5042999 ΕΞ 2012 «Χορήγηση επιδόματος πετρελαίου θέρμανσης και καθορισμός του ύψους, των δικαιούχων, των προϋποθέσεων και της διαδικασίας χορήγησης αυτού»

⁹² ΓΔΟΥ 125/27.10.2023 (ΦΕΚ Β' 6238) «Χορήγηση επιδόματος θέρμανσης για τη χειμερινή περίοδο 2023-2024 και καθορισμός του ύψους, των δικαιούχων, των προϋποθέσεων και της διαδικασίας χορήγησης αυτού.»

⁹³ άρθρο 1 παρ. 2 της ΓΔΟΥ 125/27.10.2023 (ΦΕΚ Β' 6238)

Μαυράτον	0,58	Κάμπα	0,48	Λιβάδιον	0,34
Οξέα	0,56	Μηλεωπόν	0,48	Ξυλοσύρτης	0,34
Περδικίον	0,55	Λαρδάδες	0,46	Έξω Φάρος	0,33
Πλουμάριον	0,53	Τσουρέδες	0,42	Θέρμα	0,33
Μονοκάμπιον	0,52	Βαρδαράδες	0,41	Αγία Κυριακή	0,32
Ξύλινο	0,52	Πλαγιά	0,39	Θέρμα Λευκάδας	0,32
Καταφύγιον	0,51	Βαώνη	0,38	Άγιος Κήρυκος	0,31
Μαυρικάτον	0,51	Κιόνιον	0,36	Φανάριον	0,31
Χρυσόστομος	0,5	Μονή Λευκάδος Ευαγγελισμός	0,34		

Πίνακας 11. Συντελεστής ανά οικισμό της Ικαρίας.

Τα κριτήρια είναι τόσο εισοδηματικά όσο και περιουσιακά και διαμορφώνονται ανάλογα με τη σύνθεση του νοικοκυριού και την ακίνητη περιουσία. **Κρίνεται θετικό το γεγονός ότι διαχρονικά υπάρχει διεύρυνση των εισοδηματικών ορίων και του ποσού επιδότησης όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα.**

	2018-2019 και 2019-2020	2020-2021 και 2021-2022	2022-2023	2023-2024
Μονομελές νοικοκυριό	12.000	14.000	16.000	16.000
Έγγαμοι υπόχρεοι	20.000 + (2.000 ανά τέκνο)	20.000 + (3.000 ανά τέκνο)	24.000 + (3.000 ανά τέκνο)	24.000 + (5.000 ανά τέκνο)
Μονογονεϊκή οικογένεια	22.000 + 2.000 (ανά τέκνο μετά το πρώτο)	23.000 + 3.000 (ανά τέκνο μετά το πρώτο)	27.000 + 3.000 (ανά τέκνο μετά το πρώτο)	29.000 + 5.000 (ανά τέκνο μετά το πρώτο)
Όριο ακίνητης περιουσίας για μονομελές νοικοκυριό	130.000	180.000	200.000	200.000
Όριο ακίνητης περιουσίας έγγαμους υπόχρεους	250.000	300.000	300.000	300.000
Υπολογισμός ποσού επιδότησης		(300 * συντελεστή) +20% (Ανά τέκνο)	(350* συντελεστή) +20% (Ανά τέκνο)	(350* συντελεστή) +20% (Ανά τέκνο)
Όρια ποσού επιδότησης		100<ποσό<750	100<ποσό<751	100<ποσό<800

Πίνακας 12. Διαχρονική εξέταση δικαιούχων και ποσού επιδότησης για το επίδομα θέρμανσης. Ιδία Επεξεργασία.

Συγκριτικά με όσα όριζε το ΦΕΚ χορήγησης του επιδόματος για το 2018, το **ΦΕΚ του 2023 καλύπτει περισσότερα νοικοκυριά, θέτει υψηλότερα εισοδηματικά και περιουσιακά όρια ενώ περιλαμβάνει περισσότερους τύπους καυσίμων.**

Δικαιούχα ήταν περίπου 700.000 νοικοκυριά για το έτος 2021-2022 ενώ για την περίοδο 2023-2024 αναμένεται να λάβουν επίδομα θέρμανσης 1,2 εκατ. νοικοκυριά. **Την περίοδο 2020-2024 διαχρονικά φαίνεται να αυξάνεται η δημόσια δαπάνη για το επίδομα θέρμανσης γεγονός που καταδεικνύει τις έκτακτες ανάγκες των πολιτών λόγω μη οικονομικά προσιτών καυσίμων και τη μη αντίστοιχη αύξηση των εισοδημάτων τους.** Συγκεκριμένα, την περίοδο 2021-2022 το κρατικό κονδύλι ήταν 168 εκατ., την περίοδο 2022-2023 ήταν 280-300 εκατ. και την περίοδο 2023-2024 θα διατεθούν 237 εκατ.

2.6.6 Μεταφορικό Ισοδύναμο- Πρόγραμμα επιδότησης για καύσιμα αυτοκινήτου λόγω μεγάλων αποστάσεων

Το μέτρο εφαρμόζεται από τον Αύγουστο του 2020 με σκοπό την αντιστάθμιση του αυξημένου κόστους θαλάσσιας μεταφοράς καυσίμων στα νησιά σε σχέση με τη χερσαία μετακίνηση⁹⁴. Προβλέπεται η καταβολή του Αντισταθμίματος Νησιωτικού Κόστους (ΑΝΗΚΟ) για την προμήθεια υγρών καυσίμων, αμόλυβδης βενζίνης, πετρελαίου κίνησης, πετρελαίου θέρμανσης, υγραερίου κίνησης, στους κατοίκους και επιχειρήσεις με Μοναδικό Αριθμού Νησιώτη (ΜΑΝ). Για την συμμετοχή στο συγκεκριμένο μέτρο θα πρέπει να αποδεικνύεται από τα δικαιούχα άτομα η ιδιοκτησία ή μίσθωση του οχήματος, οικίας, γραφείου, επιχείρησης. Στην Ικαρία, βρέθηκαν εννιά πρατήρια συνδεδεμένα με τη δράση του Μεταφορικού Ισοδύναμου Καυσίμων.

2.6.7 Επιδοτήσεις για την αντιμετώπιση της ενεργειακής κρίσης 2021

Οι κυριότερες παρεμβάσεις για την αντιμετώπιση των υψηλών τιμών στην ενέργεια για πολίτες και επιχειρήσεις το 2021 είχαν επιδοματικό χαρακτήρα. Πόροι ύψους 9.738 εκατ. ευρώ κατευθύνθηκαν σε απευθείας επιδοτήσεις για την κάλυψη του κόστους κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας και την κάλυψη του κόστους κατανάλωσης ορυκτών καυσίμων κυρίως για τις ανάγκες θέρμανσης και μεταφορών. Αυτές οι απευθείας επιδοτήσεις ήταν:

- Οι επιδοτήσεις κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας και ορυκτού αερίου
- Οι επιδοτήσεις του 80% της αύξησης του κόστους ηλεκτρικής ενέργειας σε παροχές αγροτικής χρήσης
- Η αύξηση του επιδόματος θέρμανσης
- Η ένταξη στο μεταφορικό ισοδύναμο κτηνοτρόφων σε μικρά νησιά του Αιγαίου
- Η κάλυψη του κόστους φορέων γενικής κυβέρνησης για ηλεκτρισμό και καύσιμα
- Η κάρτα καυσίμων 'fuel pass'
- Η επιδότηση πετρελαίου κίνησης (12 λεπτά ανά λίτρο)
- Η επιστροφή 60% της αύξησης του κόστους ηλεκτρικής ενέργειας για την πρώτη κατοικία σε νοικοκυριά με εισόδημα έως 45.000 ευρώ, 'power pass'
- Η επιδότηση πετρελαίου θέρμανσης (20 λεπτά ανά λίτρο)

⁹⁴ Σύμφωνα με τον Ν. 4832/2021 και την ΚΥΑ με αριθμό 3201/2022

Όπως αναφέρει σε ενημερωτικό σημείωμα το 'The green Tank', αυτές οι παρεμβάσεις αποσκοπούσαν στην αντιστάθμιση των επιπτώσεων της κρίσης σε νοικοκυριά, επιχειρήσεις και συγκεκριμένες επαγγελματικές και πληθυσμιακές ομάδες.

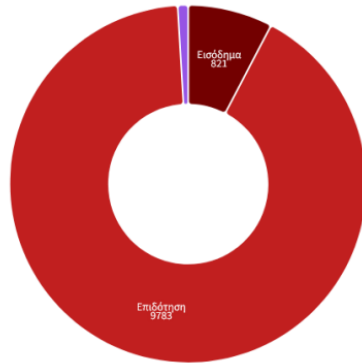
Ωστόσο, δεν συνέβαλαν στη μόνιμη απεξάρτηση από τα ορυκτά καύσιμα, τα οποία αποτελούσαν τη ρίζα της κρίσης. Συνεπώς, δεν είχαν μόνιμο αντίκτυπο στη μείωση των λογαριασμών. (The green Tank, 2023, σελ. 13)

Οι αιτήσεις υποβάλλονται μέσω ηλεκτρονικής πλατφόρμας. Αποτελεί ερώτημα για τη συνέχεια αν ηλικιωμένα άτομα, ή άτομα που δεν έχουν γνώση χρήσης των διάφορων μέσων μπορούν με ευκολία να αιτηθούν για τα διάφορα επιδόματα.

Δαπάνες για την αντιμετώπιση της κρίσης

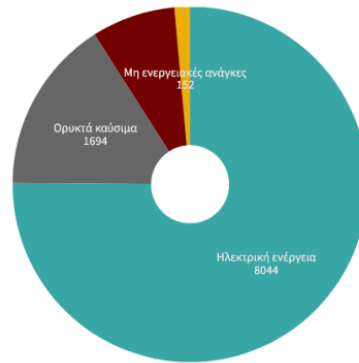
ανά είδος δαπάνης

■ Εισόδημα ■ Επίδοτηση ■ Μείωση φόρων



ανά υποστηριζόμενο αγαθό

■ Μη ενεργειακές ανάγκες ■ Εισόδημα ■ Ηλεκτρική ενέργεια ■ Ορυκτά καύσιμα



Διάγραμμα 7. Οι δημοσιονομικές δαπάνες για την αντιμετώπιση της ενεργειακής κρίσης ανά είδος δαπάνης (αριστερά) και ανά υποστηριζόμενο αγαθό (δεξιά) σύμφωνα με τα στοιχεία της εισηγητικής έκθεσης του κρατικού προϋπολογισμού. Πηγή: Εισηγητική έκθεση προϋπολογισμού 2023, στο the green Tank, 2023, σελ. 14

2.7 Παρατηρήσεις από τις εξελίξεις σε εθνικό επίπεδο

Παραπάνω εξετάστηκαν ο τρόπος μέτρησης του φαινομένου της ΕΦ στο ΣΔΕΕ και καταγράφηκαν τα μέτρα που προτείνονται για το μετριασμό του. Το ΣΔΕΕ ναι μεν προσδιορίζει σε κάποιο βαθμό το φαινόμενο την ενεργειακής φτώχειας ωστόσο δεν δύναται να περιγράψει το εύρος του φαινομένου καθώς αναγνωρίζει μερικές μόνο όψεις του, και θέτει χαμηλά όρια κριτηρίων ένταξης στις διάφορες συνθήκες. **Με βάση το παραπάνω θα μπορούσαμε να πούμε πως σε περίπτωση εξέτασης περισσότερων παραμέτρων και συνυπολογίζοντας τις δαπάνες κατοίκησης, όπως δάνειο, ενοίκιο κ.α. ,ο πληθυσμός των ΕΦ νοικοκυριών θα ήταν πιο διευρυμένος.**

Από την υφιστάμενη προσέγγιση , τα πληττόμενα νοικοκυριά υπολογίζονται για το 2020 σε 497 χιλιάδες ενώ όπως αναφέρθηκε σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ 742.235 νοικοκυριά βρίσκονταν το 2022 σε κίνδυνο φτώχειας. Όπως φαίνεται στον παρακάτω συγκεντρωτικό πίνακα των μέτρων που προβλέπει το ΣΔΕΕ (2021), σε βάθος δεκαετίας, το 64,5% των πόρων προβλέπεται να κατευθυνθεί σε δράσεις με μακροπρόθεσμο όφελος.

Δέσμες μέτρων ΣΔΕΕ (2021)	Νοικοκυριά στόχευσης	Προϋπολογισμός δαπάνης 2021-2030
Πρώτη δέσμη (Προστασία των Καταναλωτών)	230 χιλ	1,10 δις (110 εκατ/ έτος *10 έτη)
Δεύτερη Δέσμη (δράσεις για τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης και την αύξηση της χρήσης ΑΠΕ)	320 χιλ	2,18 δις
Τρίτη Δέσμη (δράσεις ενημέρωσης και εκπαίδευσης)	450 χιλ	10 εκατ

Ενώ και στο ΕΣΕΚ υποστηρίζεται ότι η πολιτική προς το μετριασμό της ΕΦ θα πρέπει να στοχεύει στη μόνιμη και μακροπρόθεσμη καταπολέμηση του φαινομένου της ενεργειακής ένδειας και **όχι στον παροδικό μετριασμό του φαινομένου μέσω της υιοθέτησης προσωρινών και βραχυπρόθεσμων μέτρων**, βλέπουμε να υπάρχει πλήθος μέτρων επιδοματικού χαρακτήρα.

Πέραν των στόχων του ΣΔΕΕ από την αξιολόγηση των μέτρων και των προθέσεων του ΕΣΕΚ φαίνεται να υπάρχει ένα διευρυμένο πλέγμα επιδομάτων, τα οποία από το 2021 λαμβάνουν έκτακτο χαρακτήρα και ενισχύονται, διευρύνονται τα όρια υπαγωγής αλλά και τα ποσά που δίνονται. **Αυτή η εξέλιξη αποδεικνύει την οξυμένη οικονομική πίεση στα νοικοκυριά.** Θα πρέπει να προχωρήσουν ριζικές αναβαθμίσεις σε χαμηλών εισοδημάτων νοικοκυριά και έργα παροχής ενέργεια από ΑΠΕ μέσω Εκοιν ώστε τα νοικοκυριά να βγουν από το καθεστώς πολυετούς στήριξης αποκτώντας ενεργειακή ανεξαρτησία. Τα τελευταία χρόνια όλο και περισσότερα νοικοκυριά εξαρτώνται από τα διάφορα επιδόματα για τη κάλυψη βασικών τους αναγκών.

Όπως φαίνεται και στον ακόλουθο συγκεντρωτικό πίνακα, **κατευθύνονται αρκετοί πόροι προς μέτρα με βραχυπρόθεσμο όφελος για τα νοικοκυριά, τα οποία δίνονται ετησίως (316.734.99 ευρώ) ή αποτελούν έκτακτες χρηματοδοτήσεις (9.738.000.000 ευρώ). Μέσω της επιδοματικής πολιτικής δεν προωθούνται μακροπρόθεσμα οφέλη** καθώς τα άτομα δεν αποκτούν αυτονομία, συνεχίζουν να εξαρτώνται από τις κρατικές χρηματοδοτήσεις. Παράλληλα όπως καταγράφηκε, υπάρχουν **αρκετά εμπόδια για την προώθηση των ριζικών ανακαινίσεων** ειδικά για πιο ευάλωτα νοικοκυριά ενώ μέχρι σήμερα δεν έχει υπάρξει πρόγραμμα που να χρηματοδοτεί έργα ΑΠΕ μέσω Εκοιν σε συνεργασία με φορείς πολιτών και ΟΤΑ. **Η επιδοματική πολιτική μπορεί να είναι χρήσιμη για τη μεταβατική περίοδο ή για την υποστήριξη ευάλωτων ομάδων, αλλά η παροχή περισσότερων πόρων σε έργα ενεργειακής απόδοσης και ΑΠΕ επιφέρει μακροπρόθεσμα οφέλη.**

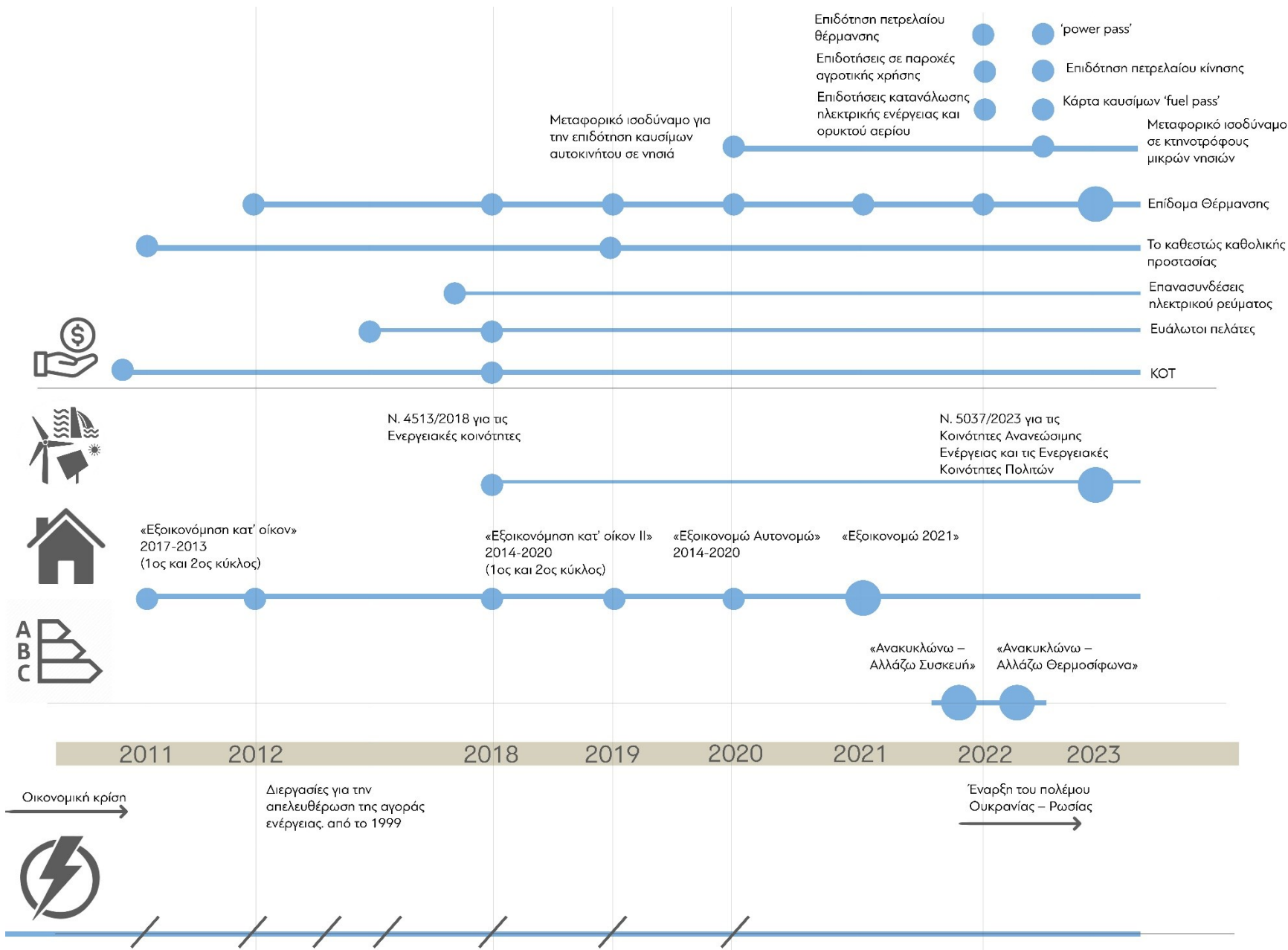
Χρονικό πλαίσιο ωφέλειας	Μέτρα	Ποσό / μέτρο	Ποσό/ κατηγορία ωφέλους
Μέτρα με μακροπρόθεσμο όφελος (Επίπεδο 1)	«Εξοικονομώ 2021»	1.138.269.150 € (100.000.000 € για χαμηλά εισοδήματα)	1.138.269.150 €
Μέτρα με μακροπρόθεσμο όφελος (Επίπεδο 2)	«Ανακυκλώνω - Αλλάζω συσκευή» 2022	286.000.000 €	386.000.000 €
	«Ανακυκλώνω - Αλλάζω θερμοσίφωνα» 2022	100.000.000 €	
Μέτρα με βραχυπρόθεσμο όφελος (Σταθερά επιδόματα)	Κοινωνικό οικιακό τιμολόγιο 2016 ⁹⁵	79.734.999 €	316.734.999 €
	Επίδομα θέρμανσης 2023-2024	237.000.000 €	
Μέτρα με βραχυπρόθεσμο όφελος (Έκτακτα επιδόματα)	Επιδότησεις για την αντιμετώπιση της ενεργειακής κρίσης 2021	9.738.000.000 €	9.738.000.000 €

Πίνακας 13. Πίνακας προσέγγισης ετήσιων δαπανών μέτρων για την αντιμετώπιση της ΕΦ. Ιδία Επεξεργασία

⁹⁵ Για το 2016, το συνολικό ετήσιο αντάλλαγμα για ΚΟΤ και πολυτέκνους εκτιμήθηκε στα 79.734.999 € (Απόφαση ΡΑΕ, ΦΕΚ Β 3057, 6η Σεπτεμβρίου 2017). (Greenpeace, 2019). Δεν βρέθηκαν πρόσφατα δεδομένα για τη συνολική δημόσια δαπάνη για το ΚΟΤ.

Όπως αναφέρει το ΣΔΕΕ, στόχος του Παρατηρητηρίου Ενεργειακής Ένδειας είναι μεταξύ άλλων η **«άσκηση αποτελεσματικότερης ενεργειακής πολιτικής** με γνώμονα την επίτευξη οικονομικής και κοινωνικής συνοχής και ο προσδιορισμός πιθανών μέτρων πολιτικής για την εξομάλυνση του φαινομένου.». Ωστόσο στην ηλεκτρονική σελίδα δεν βρέθηκαν λεπτομέρειες για τα προγράμματα που μπορούν να αντιμετωπίσουν την ΕΦ.

Από την εξέταση των μέτρων φάνηκαν να υπάρχουν αρκετά εμπόδια που δυσχεραίνουν την άσκηση αποτελεσματικής ενεργειακής πολιτικής ενώ δεν καταγράφηκε κάποιος κοινός φορέας ενημέρωσης, προώθηση των δράσεων, συλλογής των εμποδίων και φραγμών για νοικοκυριά χαμηλών και μεσαίων εισοδημάτων.



Διάγραμμα 8. Χρονοδιάγραμμα των πρόσφατων μέτρων σε εθνικό επίπεδο και βασικών ρυθμίσεων στην αγορά ενέργειας. Φαίνεται η εντατικοποίηση προσφοράς επιδομάτων από το 2022. Οι πιο μεγάλοι κύκλοι επισημαίνουν την ύπαρξη διευρυμένων κριτηρίων ένταξης στα προγράμματα αλλά και την διενέργεια κατηγοριοποίησης ώστε να προτεραιοποιούνται τα ευάλωτα νοικοκυριά (χαμηλά εισοδήματα, ΑμεΑ, μονογονεϊκές οικογένειες, κ.α). Ιδία Επεξεργασία.

3. Περίπτωση μελέτης _ Ικαρία

Όπως υποστηρίζεται στην εργασία **τα εγγενή χαρακτηριστικά ενός τόπου διαμορφώνουν τις όψεις της Ενεργειακής Φτώχειας**. Στο κεφάλαιο που ακολουθεί **παρουσιάζονται τα τοπικά χαρακτηριστικά και τεκμηριώνεται ο τρόπος σύνδεσής τους με το φαινόμενο της ΕΦ**. Αυτά **περιγράφονται με ποιοτικά, ποσοτικά και χωρικά δεδομένα** που προέρχονται από δευτερογενείς πηγές, κυρίως στοιχεία από την απογραφή της ΕΛΣΤΑΤ και μελέτες του Δήμου και της Περιφέρειας αλλά και πρωτογενείς πηγές, από συζητήσεις με τον τοπικό πληθυσμό. Από την παρακάτω καταγραφή προκύπτουν ακόμα κατευθύνσεις για το θεματολόγιο των συνεντεύξεων. Κατανοώντας τα χαρακτηριστικά της Ικαρίας και τη σύνδεση τους με την εμφάνιση του φαινομένου της Ενεργειακής φτώχειας δύναται να προκύψουν τοπικά προσαρμοσμένες και εφαρμόσιμες πολιτικές για την αντιμετώπιση του.

3.1 Εισαγωγή στη νήσο Ικαρία

Το νησί της Ικαρίας περιλαμβάνεται στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, στην περιφερειακή ενότητα Ικαρίας και αποτελεί αυτοτελώς το Δήμο Ικαρίας. Το νησί βρίσκεται στη θαλάσσια περιοχή μεταξύ Σάμου, Φούρνων και Πάτμου και είναι το τρίτο μεγαλύτερο νησί του Βορείου Αιγαίου (254, 6 km²). Είναι επίμηκες νησί με μεγαλύτερη ανάπτυξη στον άξονα ανατολής Δύσης ενώ έχει 160 χλμ. μήκος ακτογραμμής. Στην Ικαρία ο πληθυσμός ανέρχεται σε 8.555 κατοίκους σύμφωνα με την απογραφή του 2021. Το νησί χαρακτηρίζεται ως μεσαίο τόσο από άποψη πληθυσμού όσο και από άποψη έκτασης σύμφωνα με τον Άτλαντα Νήσων.



Χάρτης 1. Η θέση της Ικαρίας. Ιδία Επεξεργασία

Ο Δήμος χωρίζεται διοικητικά σε τρεις Δημοτικές Ενότητες, αυτή του Αγίου Κηρύκου, του Ευδήλου και των Ραχών, οι οποίες χωρίζονται σε Δημοτικές ή Τοπικές Κοινότητες. Πρωτεύουσα είναι ο Άγιος Κήρυκος στο νότιο τμήμα του νησιού και μαζί με τον Ευδήλο στα βόρεια συγκεντρώνουν τις διαθέσιμες διοικητικές και κοινωνικές λειτουργίες του νησιού, ενώ σημαντικό ρόλο στο πιο απομακρυσμένο και ορεινό δυτικό τμήμα έχουν οι Ράχες και συγκεκριμένα ο οικισμός Χριστός.

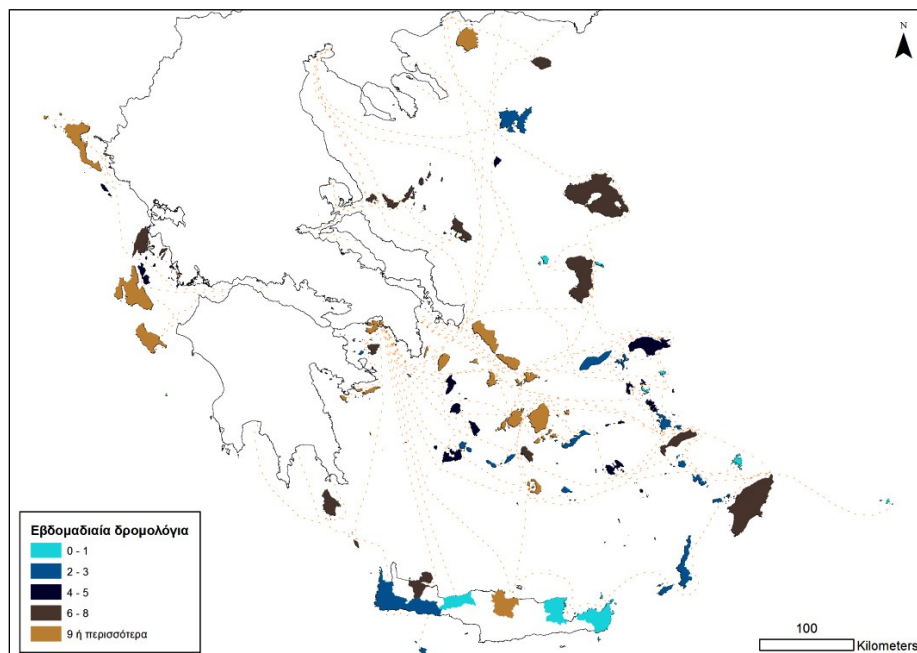
3.2 Γεωγραφική Απομόνωση

Η **απομονωμένη γεωγραφική θέση** της Ικαρίας έχει διαχρονικά παίξει καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη του πολιτισμού της ενώ σε ότι αφορά το ζήτημα της ενεργειακής φτώχειας, η νησιωτική αυτή απομόνωση ρυθμίζει τις ροές και τις τιμές πώλησης ενεργειακών και κατασκευαστικών προϊόντων, σχετίζεται με την ποιότητα του ηλεκτρικού δικτύου, την μετακίνηση εργατικού δυναμικού και γνώσης ενώ ενδέχεται να ευνοεί την ανάπτυξη εναλλακτικών λύσεων για την επίτευξη θερμικής άνεσης και εξοικονόμησης χρημάτων των νοικοκυριών.

Η Ικαρία βρίσκεται σε απόσταση 143 ναυτικών μιλίων από τον Πειραιά, 10 ναυτικών μιλίων από τη Σάμο, 19 ναυτικών μιλίων από την Πάτμο και 15 ναυτικών μιλίων από τη Μύκονο. Συνδέεται με την ηπειρωτική χώρα μέσω ακτοπλοϊκών και αεροπορικών γραμμών.

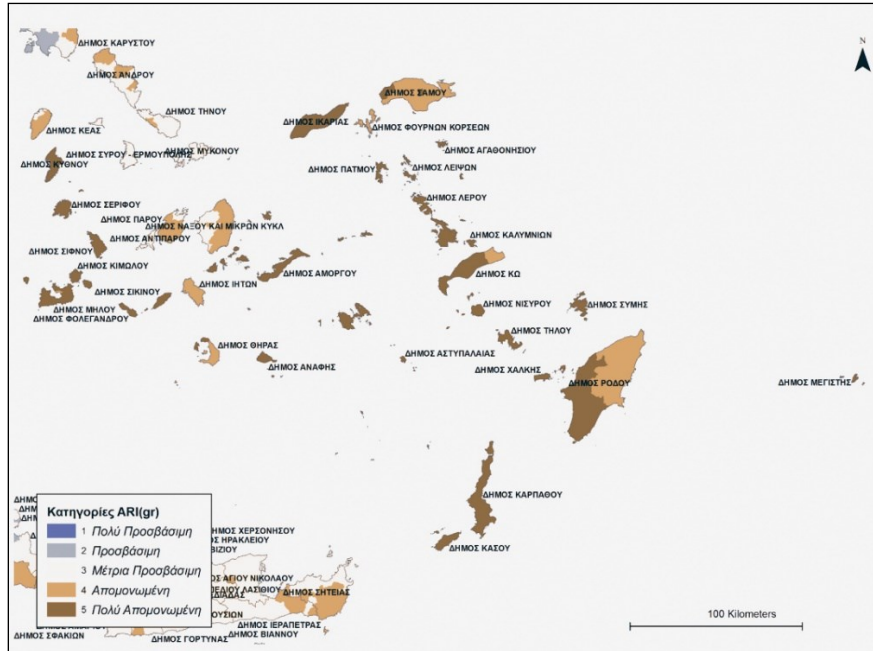
Σε ότι αφορά τις αεροπορικές συνδέσεις, η Ικαρία συνδέεται με απευθείας πτήσεις από/προς την Αθήνα καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, ενώ το καλοκαίρι η Ικαρία συνδέεται αεροπορικώς και με τη Λήμνο. Το αεροδρόμιο βρίσκεται στο ΒΑ άκρο του νησιού.

Οι **θαλάσσιες μεταφορές διαφοροποιούνται σημαντικά τη χειμερινή από την καλοκαιρινή περίοδο**. Τα δύο λιμάνια του νησιού, στον Αγ. Κήρυκο και στον Εύδηλο συνδέονται με το λιμάνι του Πειραιά ενώ υπάρχουν και ενδοπεριφερειακές συνδέσεις με τα νησιά Σάμο, Φούρνους αλλά και με άλλα Μύκονο, Πάτμο, Λέρο, Κάλυμνο. Σύμφωνα με το ΠεΠΣΚΑ ΒΑ υπάρχει ανεπάρκεια ενδοπεριφερειακών συνδέσεων, **καθώς εκλείπουν εντός της περιφέρειας κομβικές ανταποκρίσεις** με ποιότητα και ταχύτητα. Η απομόνωση της Ικαρίας συνεπάγεται υψηλά κόστη μετακίνησης από και προς το νησί (ΠεΠΣΚΑ ΒΑ,2019).

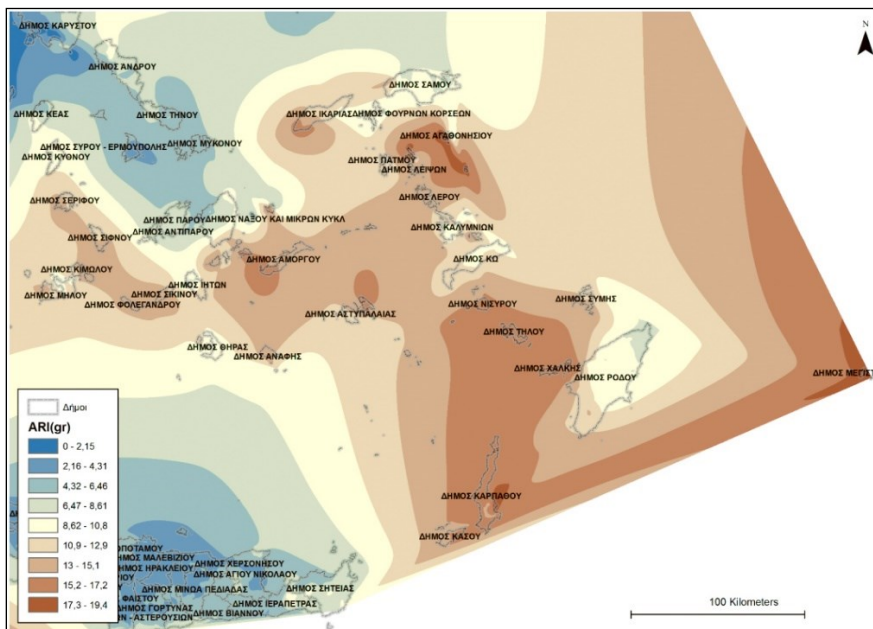


Χάρτης 2. Εβδομαδιαία, χειμερινά δρομολόγια πλοίων στα ελληνικά νησιά. Πηγή: Παναγιωτόπουλος Γ., 2020

Σύμφωνα με διδακτορική διατριβή για την γεωγραφική απομόνωση στην Ελλάδα, η Ικαρία και ειδικότερα οι περιοχές στα δυτικά εμφανίζονται αρκετά απομονωμένες. Χαρακτηριστικό είναι πως παρά το γεγονός πως η Σάμος σε σχέση με την Ικαρία βρίσκεται σε μεγαλύτερη απόσταση από την Αθήνα, η Ικαρία εμφανίζεται περισσότερο απομονωμένη (Παναγιωτόπουλος Γ., 2020).



Χάρτης 3. ARI (gr) συγκεντρωτικά για τις Δημοτικές /Τοπικές Κοινότητες στα νησιά του Αιγαίου. Πηγή: Παναγιωτόπουλος Γ., 2020



Χάρτης 4. ARI (gr) για το συνολικό χώρο των νησιών του Αιγαίου με παρεμβολή από τα σημεία των οικισμών και κατηγοριοποίηση σε 9 τάξεις. Πηγή: Παναγιωτόπουλος Γ., 2020

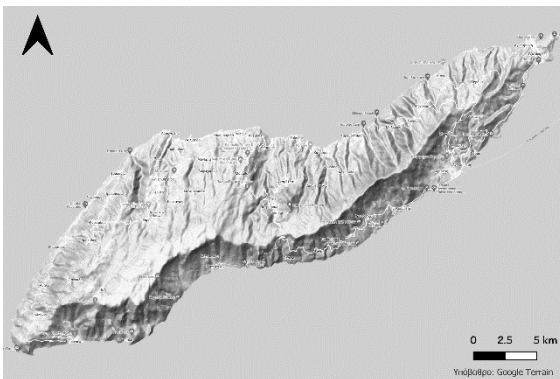
3.3 Γεωμορφολογία- Διαφορετικές εντοπιότητες

Η μορφολογία του εδάφους παίζει ρόλο στη δυναμική της ενεργειακής φτώχειας, καθώς σχετίζεται με την προσβασιμότητα και οικονομική προσιτότητα των ενεργειακών πόρων αλλά και τη συγκρότηση των οικισμών και του ενεργειακού συστήματος.

Χαρακτηριστικό της μορφολογίας της Ικαρίας είναι **το επίμηκες σχήμα με μεγαλύτερη ανάπτυξη στον άξονα ΒΑ-ΝΔ αλλά και οι έντονες μορφολογικές κλίσεις του εδάφους**. Στον άξονα ΒΑ-ΝΔ η οροσειρά Αθήρας με ύψος 1070μ. διασχίζει το νησί σχεδόν σε όλο το μήκος του, διαμορφώνοντας συνθήκες έντονου κάθετου και οριζόντιου διαμελισμού. **Το βόρειο τμήμα χαρακτηρίζεται από πιο ομαλό ανάγλυφο με πράσινες πλαγιές, ενώ το νότιο, χαρακτηρίζεται από πιο απότομο ανάγλυφο με απόκρημνους βράχους που φτάνουν μέχρι τη θάλασσα**. Οι υψηλότερες κορυφές της οροσειράς είναι οι Φάρδου (1.042μ.), Μέλισσα (1.031μ.), Ερυφή (1.026μ.) και Υψωνάς (697μ.). Εξαίρεση στο ορεινό τοπίο αποτελεί η εύφορη κοιλάδα της Μεσαριάς.

Το έντονο φυσικό ανάγλυφο σε συνδυασμό με το βροχερό κλίμα το χειμώνα έχει ως αποτέλεσμα το **εκτεταμένο υδρογραφικό δίκτυο της Ικαρίας**, αποτελούμενο κυρίως από χειμαρικές ροές. (Κόκκινος, 2020, σελ.13)

Το έντονο ανάγλυφο, το δασώδες περιβάλλον η απουσία κόλπων στο νησί, αλλά και οι έντονοι άνεμοι καθιστούσαν το νησί δυσπρόσιτο στο παρελθόν. Η Ικαρία δεν διαθέτει πεδινές εκτάσεις πέραν του Κάμπου και του Φάρου αλλά κοιλάδες, λαγκάδια, μικρά οροπέδια τα οποία πολλές φορές δεν είναι ορατά από τη θάλασσα, απομονωμένα σημεία που σύμφωνα με τον Κόκκινο έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση του ανθρωπογενούς στοιχείου. (Κόκκινος, 2020, σελ. 13).



Χάρτης 6. Η μορφολογία του εδάφους. Ιδία επεξεργασία



Χάρτης 5. Η οροσειρά του Αιθέρα και το υδρονομαφικό δίκτυο. Ιδία Επεξεργασία.



Εικόνα 7. Άποψη από την οροσειρά του Αιθέρα. Πηγή: Προσωπικό αρχείο



Εικόνα 6. Άποψη από τοπίο στη ΔΕ Ευδήλου στα βόρεια. Πηγή: Προσωπικό αρχείο



Εικόνα 8. Άποψη από το τοπίο στη ΔΚ Μαγγανιτίου στα νότια . Πηγή: Προσωπικό αρχείο

3.4 Κλίμα- Μικροκλίματα

Καθώς η Ικαρία όπως αναφέρθηκε εμφανίζει διαφορετικές εντοπιότητες, περιβάλλεται από θάλασσα αλλά έχει και χαρακτηριστικά ορεινότητας είναι σημαντική η αναγνώριση των μικρακλιμάτων της. Το φαινόμενο της ΕΦ εμφανίζεται διαφορετικά σε ορεινούς από ότι σε παραθαλάσσιους οικισμούς, ο ήλιος, ο αέρας, οι βροχή, η υγρασία επιδρούν στα κτιριακά κελύφη, ρυθμίζουν τις απαιτήσεις σε ενέργεια και συνεπώς το ύψος των λογαριασμών αλλά και την κατάσταση της κατοικίας.

Το κλίμα της Ικαρίας χαρακτηρίζεται από **ήπιους χειμώνες και παρατεταμένο ξηρό, θερμό καλοκαίρι, με αρκετές βροχοπτώσεις το χειμώνα** οι οποίες σε συνδυασμό με την έντονη γεωμορφολογία της Ικαρίας έχουν σαν αποτέλεσμα συχνές κατολισθήσεις. Χαρακτηριστικό ακόμα της Ικαρίας είναι οι **ισχυροί άνεμοι** όλο το χρόνο.

Ο μετεωρολογικός σταθμός της Ικαρίας βρίσκεται στο Γυμνάσιο- Λύκειο Ραχών Ικαρίας, σε ορεινό οικισμό στα βόρεια σε υψόμετρο 465μ. Στον παρακάτω πίνακα εμφανίζονται τα δεδομένα της θερμοκρασίας αλλά και οι βροχοπτώσεις και η ταχύτητα του ανέμου, όπως μετρήθηκαν στον μετεωρολογικό σταθμό.

Μήνας	Μέση Μέγιστη	Μέση	Μέση Ελάχιστη	Μέγιστη	Ελάχιστη
Ιανουάριος	9.1	6.6	4.2	14.8	-1.8
Φεβρουάριος	11.3	8.4	5.2	16.9	1.5
Μάρτιος	9.6	6.6	3.6	16.8	-2,0
Απρίλιος	18.3	14.0	9.9	24.1	3.9
Μάιος	22.7	17.9	13.0	31.0	8.3
Ιούνιος	26.5	21.9	18.0	32.6	15.6
Ιούλιος	28.4	23.6	19.4	32.7	16.7
Αύγουστος	27.8	23.2	19.2	32.3	16.2
Σεπτέμβριος	25.1	20.6	16.6	30.1	9.6
Οκτώβριος	19.9	16.4	13.3	30.9	8.6
Νοέμβριος	16.4	13.6	11.0	24.0	7,7
Δεκέμβριος	13.9	11.6	9.3	19.2	3.9

Πίνακας 14. Μηνιαία δεδομένα θερμοκρασίας σε °C, 2022, Πηγή: (Meteo, 2023)

Μήνας	Συνολική Βροχόπτωση (mm)	Μέση Ταχύτητα Ανέμου(km/h)	Μέγιστη Ταχύτητα Ανέμου (km/h)
Ιανουάριος	215.4	4.3	54.7
Φεβρουάριος	86.2	4.2	57.9
Μάρτιος	76.6	5.0	85.3
Απρίλιος	6.6	5.3	85.3
Μάιος	2.4	2.4	51.5
Ιούνιος	3.4	2.8	49.9
Ιούλιος	0.0	3.1	35.4

Αύγουστος	7.4	1.4	27.4
Σεπτέμβριος	1.2	2.3	41.8
Οκτώβριος	1.4	2.0	43.5
Νοέμβριος	56.0	4.2	56.3
Δεκέμβριος	133.2	4.5	72.4

Πίνακας 15. Μηνιαία βροχόπτωση (mm) και ταχύτητα ανέμου (km/h), Πηγή: (Meteo, 2023)

Σύμφωνα με την Επιτροπή Μελέτης Επιπτώσεων Κλιματικής Αλλαγής, στο Βόρειο Αιγαίο αναμένεται άνοδος της μέσης θερμοκρασίας κατά $1,51 \pm 0,53$ °C μέχρι το 2050 και μείωση των βροχοπτώσεων κατά $1,1 \pm 5,6\%$ με περίοδο αναφοράς το διάστημα 1961- 1990. Προβλέπεται ακόμα μικρή μείωση $-1,3 \pm 0,8\%$ στη σχετική υγρασία. Σε σχέση με άλλες περιοχές, το Βόρειο Αιγαίο εμφανίζει λιγότερες μέρες με υψηλές θερμοκρασίες λόγω της επίδρασης της θάλασσας, η οποία παίζει κυρίαρχο ρόλο στο μετριασμό της έντονης ζέστης το καλοκαίρι, κυρίως εξαιτίας της ευεργετικής επίδρασης της θαλάσσιας αύρας. Η παρουσία των παραπάνω μεταβολών είναι σημαντική για το σχεδιασμό μέτρων για την αντιμετώπιση της ΕΦ καθώς αναμένεται η αύξηση ζήτησης ηλεκτρικής ενέργειας για ψύξη το καλοκαίρι. Συγκεκριμένα, στο Βόρειο Αιγαίο η ενέργεια που απαιτείται για θέρμανση αναμένεται μέχρι το 2050 να μειωθεί κατά 23% και η ενέργεια για ψύξη να αυξηθεί κατά 59%. Αναμένεται **δηλαδή συνολική αύξηση των ενεργειακών αναγκών ετησίως** (ΠεΠΣΚΑ ΒΑ, 2019). Το γεγονός αυτό συνεπάγεται σημαντική οικονομική επιβάρυνση των νοικοκυριών αλλά και πιέσεις στο οικιστικό περιβάλλον και το ενεργειακό σύστημα του νησιού.

Σε ότι αφορά το **μικροκλίμα των διάφορων περιοχών, σύμφωνα με τους κατοίκους του νησιού, διαφοροποιείται μεταξύ του βόρειου και του νότιου τμήματος λόγω της οροσειράς του Αθέρα** αλλά και μεταξύ ορεινών και παραθαλάσσιων οικισμών. (βλ. κεφάλαιο 4)

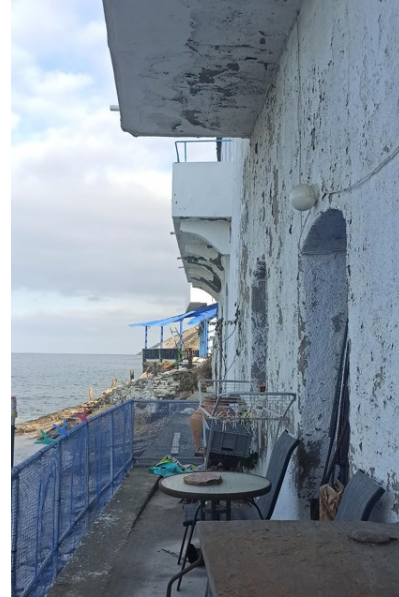
Στα βόρεια και ορεινά χωριά οι θερμοκρασίες είναι χαμηλότερες ιδιαίτερα τους χειμερινούς μήνες. Οι κάτοικοι έχουν αυξημένες απαιτήσεις θέρμανσης και υψηλότερες δαπάνες. Στις βόρειες και παραθαλάσσιες περιοχές παρά το γεγονός πως οι θερμοκρασίες είναι υψηλότερες, παρουσιάζουν λιγότερες μέρες ηλιοφάνειας σε σχέση με περιοχές στο νότο.

Στις νότιες περιοχές ο χειμώνας είναι ηπιότερος αλλά οι θερμοκρασίες είναι υψηλότερες το καλοκαίρι, γεγονός που απαιτεί σημαντική κατανάλωση ενέργειας για ψύξη. Σε όλο το νότιο μέτωπο υπάρχει υψηλότερο ηλιακό δυναμικό σε σχέση με το βόρειο μέτωπο.

Ακόμα, στις παραθαλάσσιες περιοχές, λόγω της εγγύτητας με τη θάλασσα, της αλατότητας, υγρασίας και έκθεσης στον ήλιο, το κτιριακό απόθεμα και οι υποδομές εμφανίζουν μεγαλύτερη διάβρωση ενώ και το κόστος συντήρησης είναι υψηλότερο. Στις παραθαλάσσιες περιοχές αλλά και στις δασώδεις και ορεινές όπως οι οικισμοί στην ΔΚ Ραχών εμφανίζεται πιο υψηλή αίσθηση υγρασίας⁹⁶. (βλ. κεφάλαιο 4))



Εικόνα 9. Φθορές στα κτίρια λόγω υγρασίας και αλατότητας, σε κοντινή απόσταση από τη θάλασσα, Εύδηλος. Προσωπικό αρχείο.



Εικόνα 10. Φθορές στα κτίρια λόγω υγρασίας και αλατότητας, σε κοντινή απόσταση από τη θάλασσα, Καραβόσταμο. Προσωπικό αρχείο.

⁹⁶ Οι πληροφορίες αυτές προέρχονται από συζητήσεις με κατοίκους και την εμπειρία από την έρευνα πεδίου καλοκαίρι και χειμώνα.



Εικόνα 11. Κτίρια στο λιμάνι του Ευδήλου. Προσωπικό αρχείο



Πίνακας 16. Ο οικισμός Χριστός Ραχών. Πηγή: <https://www.facebook.com/ChristosRachon/photos>

3.5 Πληθυσμιακές Ιδιαιτερότητες

Οι πληθυσμιακές ιδιαιτερότητες της Ικαρίας, τα υψηλά ποσοστά ηλικιωμένου πληθυσμού, ο εποχικός πληθυσμός διαμορφώνουν τις όψεις του φαινομένου. Άτομα μεγαλύτερης ηλικίας έχουν μεγαλύτερες απαιτήσεις για θέρμανση και ψύξη, ιδιαίτερα όταν αντιμετωπίζουν προβλήματα υγείας. Το ζήτημα είναι σημαντικό να εξετασθεί και για τον εποχικό πληθυσμό, και κυρίως τα εργαζόμενα άτομα που διαμένουν στην Ικαρία τους καλοκαιρινούς μήνες.

Σύμφωνα με την απογραφή του 2011 οι μόνιμοι κάτοικοι του Δήμου ήταν 8.423 που αντιστοιχούν σε 3.609 νοικοκυριά ενώ σύμφωνα με την απογραφή του 2021 υπήρξε αύξηση πληθυσμού περίπου 5,0% με 8.843 κατοίκους μόνιμο πληθυσμό και περίπου 3.845 νοικοκυριά⁹⁷.

Δημοτικές Ενότητες	Δημοτικές/ Τοπικές Κοινότητες	Πληθυσμός (2021)	Νοικοκυριά (Πληθυσμός /2,3)	Έκταση (km ²)	Πληθ. Πυκνότητα Άτομα/km ²
ΔΕ Αγ. Κήρυκος	ΔΚ Αγ. Κηρύκου	2958	1286	34,1	86,74
	TK Περδικίου	348	151	27,4	12,70
	TK Χρυσοστόμου	259	113	13,9	18,63
ΔΕ Ευδήλου	TK Ευδήλου	847	368	8,3	102,05
	TK Φραντάτου	728	317	17,6	41,36
	TK Καραβοστάμου	503	219	8,5	59,18
	TK Αρεθούσης	187	81	9,6	19,48
	TK Δάφνης	528	230	19,8	26,67
	TK Μαγγανίτου	203	88	14,6	13,90
ΔΕ Ραχών	ΔΚ Ραχών	1194	519	43,9	27,20
	TK Αγ. Πολυκάρπου	804	350	20,1	40,00
	TK Καρκιναγρίου	284	123	36,9	7,70
Δήμος Ικαρίας		8843	3845	254,7	34,72

Πίνακας 17. Πληθυσμός, νοικοκυριά, έκταση και πληθυσμιακή πυκνότητα ανά ΔΚ/TK. Πηγή. ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία Επεξεργασία

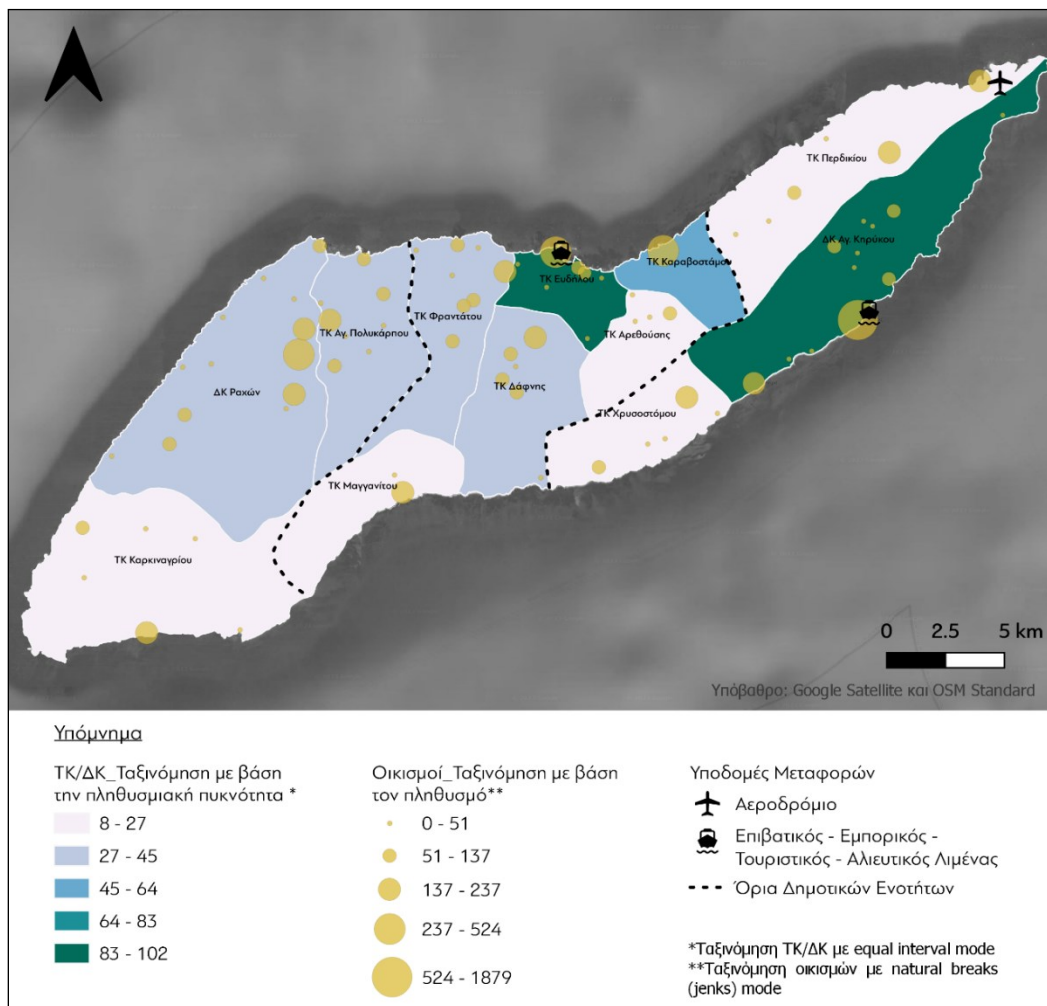
Σύμφωνα με την τελευταία απογραφή, το 33,45% του πληθυσμού διαμένει στη Δημοτική Κοινότητα Αγίου Κηρύκου, ενώ το 56,53% στις Δημοτική Κοινότητα Αγίου Κηρύκου, Δημοτική Κοινότητα Ραχών και στη Τοπική Κοινότητα Ευδήλου. **Κεντρικός οικιστικός πόλος είναι η έδρα του Δήμου, ο Αγ. Κήρυκος στα ανατολικά που μαζί με το Ευδήλο στα βόρεια συγκεντρώνουν τις διαθέσιμες διοικητικές και κοινωνικές λειτουργίες του νησιού.** Με βάση τα παραπάνω στοιχεία φαίνεται να υπάρχουν περιοχές περισσότερο πυκνοδομημένες, ο Ευδήλος και ο Αγ. Κήρυκος, και άλλες περισσότερο αραιατοικημένες και απομονωμένες.

⁹⁷ Το πλήθος των νοικοκυριών υπολογίστηκε διαιρώντας το σύνολο μόνιμου πληθυσμού για το 2021 με το μέσο μέγεθος νοικοκυριού (2,30) που δίνεται για το Δήμο Ικαρίας στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Βορείου Αιγαίου 2015-2019.

Αυτή η συνθήκη μπορεί να συνεπάγεται ανισότητες σε ότι αφορά την προσιτότητα των παροχών, ενεργειακών αγαθών και ενημέρωσης για ενεργειακά ζητήματα. (Βλ. κεφάλαιο 4)

Δημοτικές/ Τοπικές Κοινότητες	Μόνιμος πληθυσμός (2021)	Ποσοστά επί του συνόλου (%)
ΔΚ Αγ. Κηρύκου	2.958	33,45%
ΔΚ Αγ. Κηρύκου και ΤΚ Ευδήλου	3.805	43,03%
ΔΚ Αγ. Κηρύκου και ΤΚ Ευδήλου και ΔΚ Ραχών	4.999	56,53%
Συνολικός πληθυσμός	8.843	100,00%

Πίνακας 18. Οι πιο πολυπληθείς ΔΚ/ΤΚ της Ικαρίας. Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2011, Ιδία Επεξεργασία.



Χάρτης 7. Χάρτης πληθυσμιακής πυκνότητας, οικισμών και υποδομών μεταφορών. Πηγή: ΥΓΕΠ Νήσων. Ιδία Επεξεργασία

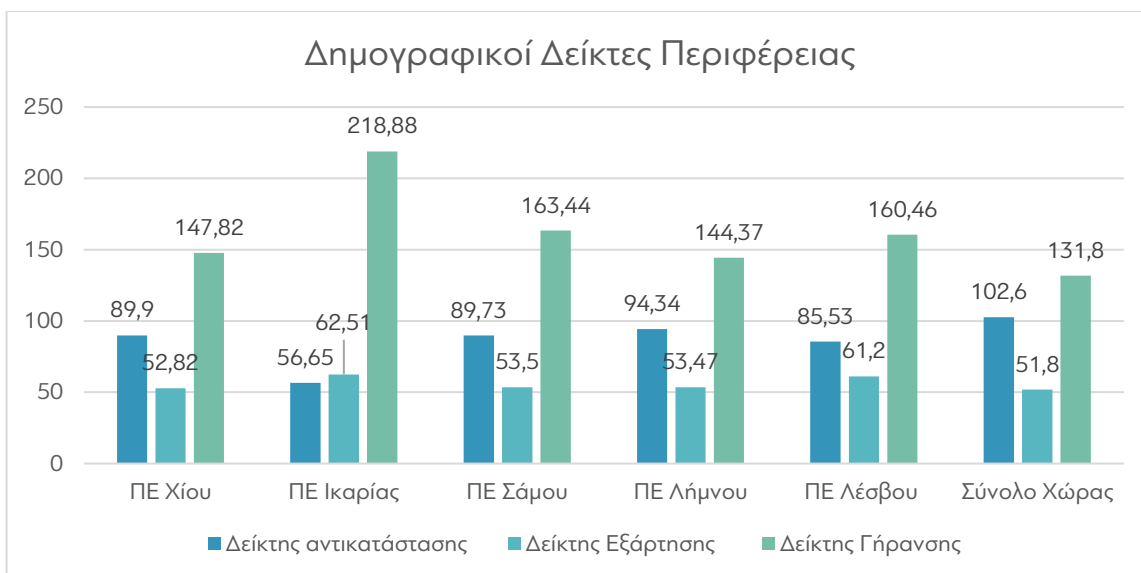
3.5.1 Εποχικός πληθυσμός

Σημαντικό στοιχείο για το νησί είναι οι **πληθυσμιακές διακυμάνσεις**. Σύμφωνα με μελέτη του ΙΝΣΕΤΕ (2021), η Ικαρία διέθετε δυναμικό 2.524 κλινών το 2020, ενώ μεγάλος είναι και ο αριθμός των παραθεριστών που επισκέπτονται την Ικαρία και διαμένουν σε δική τους κατοικία. Σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ (2011) οι εξοχικές κατοικίες στο Δήμο Ικαρίας υπολογίζονται σε 2.616. Πέραν των ατόμων που επισκέπτονται το νησί, σημαντικός είναι και ο αριθμός των εποχικών εργαζόμενων τόσο τους καλοκαιρινούς μήνες, κυρίως εργαζόμενα άτομα στον τουρισμό όσο και του χειμερινούς μήνες, κυρίως εργαζόμενα άτομα στην εκπαίδευση και στον τομέα της υγείας. Σε ότι αφορά τα εργαζόμενα άτομα είτε αναζητούν μόνα τους την κατοικία που θα διαμείνουν είτε τους παραχωρείται από τον εργοδότη της επιχείρησης στην οποία εργάζονται. (βλ. σελ. 130)

Στην παρακάτω παρουσίαση των δημογραφικών στοιχείων διευκρινίζεται ότι υπολογίζονται οι μόνιμοι κάτοικοι του Δήμου βάση της απογραφής ΕΛΣΤΑΤ 2011, καθώς δεν βρέθηκαν ακριβή στοιχεία για τον εποχικό πληθυσμό. Κατά το στάδιο της διάγνωσης αλλά και σχεδιασμού στρατηγικής για την ΕΦ, θα πρέπει να διερευνηθούν και ενσωματώνουν οι πληθυσμιακές διακυμάνσεις και τα χαρακτηριστικά του πληθυσμού ώστε οι πολιτικές που θα εφαρμοστούν να αφορούν όλες τις ομάδες.

3.5.2 Γήρανση πληθυσμού

Η ηλικιακή σύνθεση του πληθυσμού της Ικαρίας δείχνει ότι το 12,12% ανήκει στην ηλικιακή ομάδα 0-14, το 20,31% στην ηλικιακή ομάδα 15-34, το 40,5% στην ηλικιακή ομάδα 35-64 και το 27,07% στην ηλικιακή ομάδα 65 και άνω, σύμφωνα με την απογραφή ΕΛΣΤΑΤ (2011). Ωστόσο αυτές οι ηλικιακές ομάδες εμφανίζονται με διαφορετική κατανομή στις δημοτικές και τοπικές κοινότητες. Συνοπτικά όπως φαίνεται και στους παρακάτω χάρτες, ΔΕ/ΔΚ με μεγαλύτερα ποσοστά νεότερου ηλικιακά πληθυσμού είναι οι ΔΕ Αγ. Κηρύκου, Ευδήλου και στη ΔΚ Αγ Πολυκάρπου ενώ ΔΚ με μεγαλύτερα ποσοστά ηλικιών 65 και άνω είναι οι ΔΚ Μαγγανίτου, Περδικίου και Καρκιναγρίου, που αποτελούν λιγότερο ανεπτυγμένες διοικητικά περιοχές του νησιού. Η ΠΕ Ικαρία εμφανίζει **πολύ υψηλό δείκτη γήρανσης** όπως φαίνεται και στο παρακάτω διάγραμμα, πολύ υψηλότερο από τον αντίστοιχο σε εθνικό επίπεδο αλλά και σε σχέση με άλλες ΠΕ του Βορείου Αιγαίου.

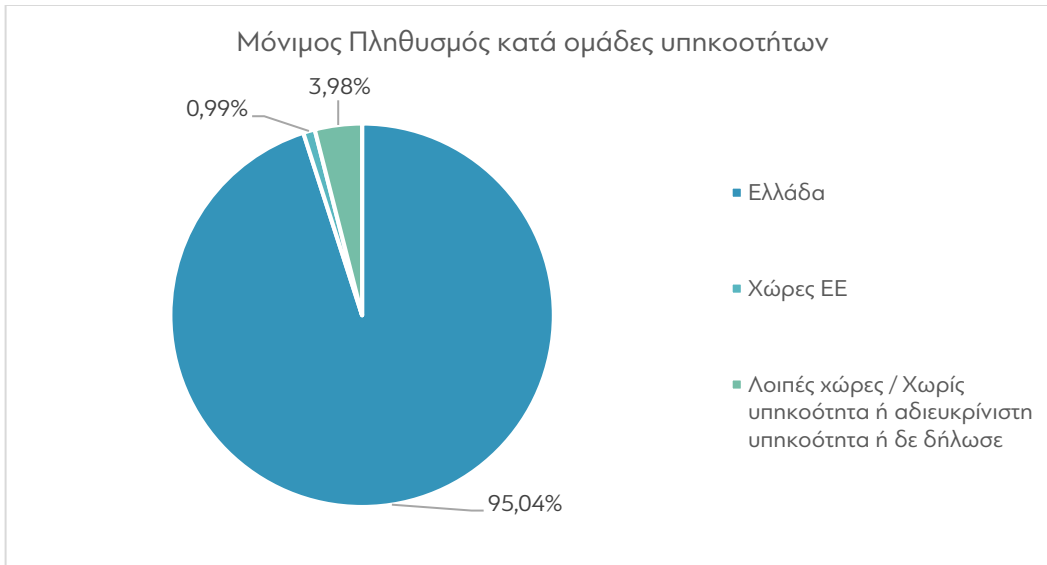


Γράφημα 8. Δημογραφικοί Δείκτες Περιφέρειας, ΕΛΣΤΑΤ 2011. Πηγή: . Στρατηγικός Σχεδιασμός και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου, 2η Έκθεση, 2021-2023

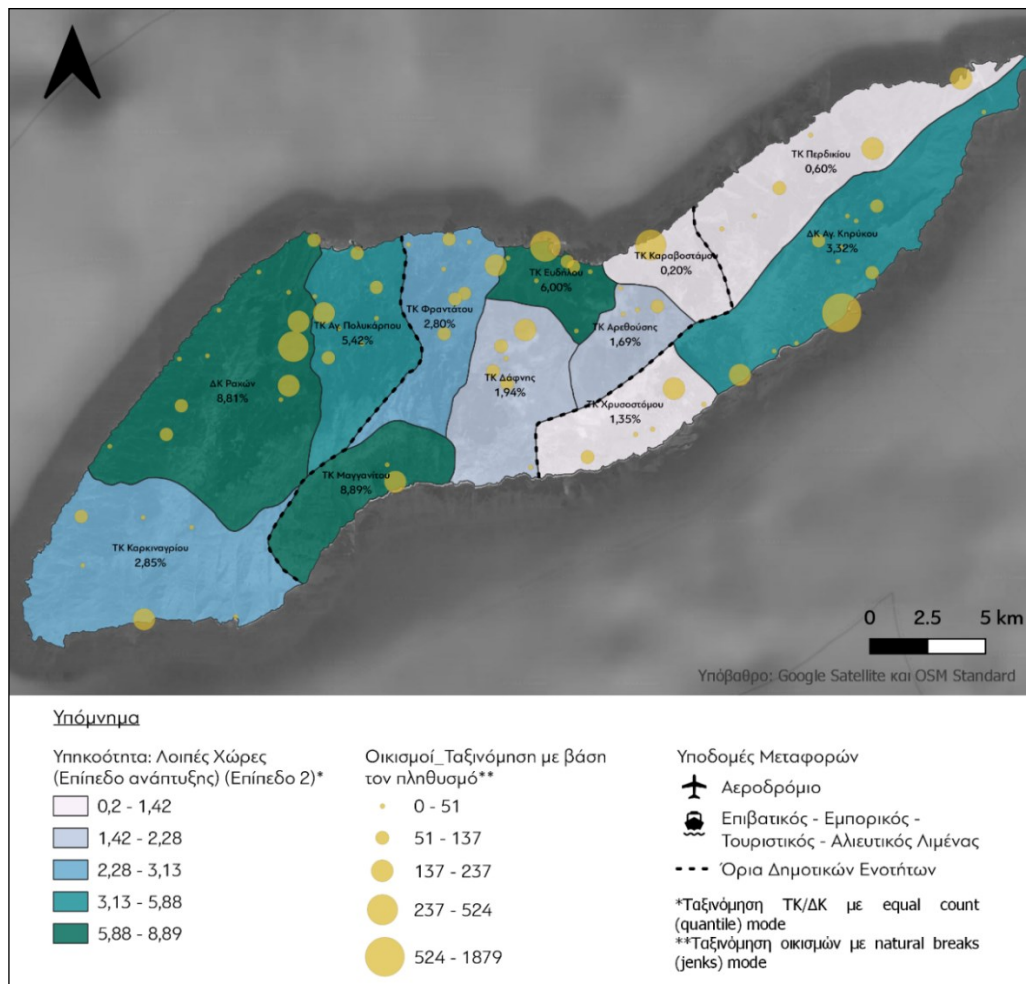
3.5.3 Οικονομικές/οι Μετανάστριες/ες

Η παρουσία οικονομικών μεταναστριών/ών διαμορφώνει όψεις της ενεργειακής φτώχειας. Τα άτομα αυτά μπορεί να αντιμετωπίζουν οικονομικές προκλήσεις, εργασιακή ανασφάλεια και χαμηλότερα εισοδήματα. Συνήθως διαμένουν σε ενοικιαζόμενες κατοικίες και επιβαρύνονται με το κόστος του ενοικίου, ενώ οι συνθήκες στέγασης μπορεί να είναι υποβαθμισμένες ή να στερούνται ενεργειακής απόδοσης καθώς οι αναβαθμισμένες κατοικίες συνήθως προορίζονται για τουριστική εκμετάλλευση (βλ. σελ. 137).

Περίπου το 5% των κατοίκων της Ικαρίας κατάγεται από άλλες χώρες με το 3,98% να προέρχεται από χώρες εκτός ΕΕ, κυρίως από μη ανεπτυγμένες οικονομικά χώρες της ανατολικής Ευρώπης. Στην Δ.Κ. Ραχών, στην Τ.Κ. Μαγνανιτίου και στην Τ.Κ. Ευδήλου, φαίνεται να διαμένουν περισσότερες/οι μετανάστριες/ες σε σχέση με τον μόνιμο πληθυσμό.



Γράφημα 9. Μόνιμος Πληθυσμός κατά ομάδες υπηκοοτήτων. Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2011



Χάρτης 9. Χάρτης δεδομένων υπηκοότητας από χώρες μη οικονομικά ανεπτυγμένες εκτός Ελλάδας ανά Δ.Κ./Τ.Κ. Πηγή: Panorama Statistics., 2011. Ιδία Επεξεργασία

3.6 Οικονομικές Δραστηριότητες και απασχόληση

3.6.1 Απασχόληση

Στην Ικαρία οι κάτοικοι απασχολούνται κατά 22,56% στον πρωτογενή τομέα, κατά 19,07% στο δευτερογενή και κατά 58,37% στον τριτογενή σύμφωνα με την απογραφή του 2011. Πιο ειδικά οι κύριες δραστηριότητες απασχόλησης εμφανίζονται στον παρακάτω πίνακα, με πρώτη τη δραστηριότητα της Γεωργίας, Δασοκομίας, Αλιείας με σημαντικό ποσοστό 22,56%, ακολουθεί ο κλάδος των κατασκευών με 12,79% , το Χονδρικό, Λιανικό Εμπόριο-Επισκευή Μηχανοκίνητων Οχημάτων και Μοτοσυκλετών με 12,20% και οι Δραστηριότητες Υπηρεσιών παροχής Καταλύματος και Υπηρεσιών Εστίασης με 9,87%.

Τομέας/ Κλάδος απασχόλησης (Επίπεδο 2)			
(Α)Γεωργία, Δασοκομία, Αλιεία	22,56%	(Λ) Διαχείριση Ακίνητης Περιουσίας	0,03%
(Β)Ορυχεία και Λατομεία	0,36%	(Μ) Επαγγελματικές, Επιστημονικές και Τεχνικές Δραστηριότητες	3,33%
(Γ)Μεταποίηση	3,79%	(Ν)Διοικητικές και Υποστηρικτικές Δραστηριότητες	1,46%
(Δ)Παροχή Ηλεκτρικού Ρεύματος, Φυσικού Αερίου, Ατμού και Κλιματισμού	1,97%	(Ξ)Δημόσια Διοίκηση και Άμυνα - Υποχρεωτική Κοινωνική Ασφάλιση	6,96%
(Ε)Παροχή Νερού, Επεργασία Λυμάτων, Διαχείριση αποβλήτων και Δραστηριότητες Εξυγίανσης	0,16%	(Ο)Εκπαίδευση	6,96%
(ΣΤ)Κατασκευές	12,79%	(Π)Δραστηριότητες σχετικές με την Ανθρώπινη Υγεία και την Κοινωνική Μέριμνα	5,50%
(Ζ)Χονδρικό και Λιανικό Εμπόριο- Επισκευή Μηχανοκίνητων Οχημάτων και Μοτοσυκλετών	12,20%	(Ρ)Τέχνες, Διασκέδαση και Ψυχαγωγία	0,71%
(Η)Μεταφορά και Αποθήκευση	6,77%	(Σ)Άλλες Δραστηριότητες παροχής Υπηρεσιών	1,88%
(Θ)Δραστηριότητες Υπηρεσιών παροχής Καταλύματος και Υπηρεσιών Εστίασης	9,87%	(Τ)Δραστηριότητες Νοικοκυριών ως Εργοδοτών - Μη διαφοροποιημένες δραστηριότητες νοικοκυριών, που αφορούν την παραγωγή αγαθών, και υπηρεσιών, για ίδια χρήση	0,97%
(Ι)Ενημέρωση και Επικοινωνία	0,81%	(Υ)Δραστηριότητες ετερόδικων οργανισμών και φορέων	0,00%
(Κ)Χρηματοπιστωτιστικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες	0,91%		

Πίνακας 19. Τομέας/ Κλάδος απασχόλησης (Επίπεδο 2). Πηγή: Πηγές: Χαρτογραφικό Πανόραμα Απογραφικών Δεδομένων, 2011. Ιδία Επεξεργασία

Σε ότι αφορά τη χωρική κατανομή της απασχόλησης στους τρεις τομείς σύμφωνα με τους παρακάτω χάρτες φαίνεται μια χωρική συγκέντρωση του τριτογενή τομέα στο βόρειο τμήμα και στη Δ.Κ. Αγ. Κηρύκου όπου βρίσκεται και το διοικητικό κέντρο του νησιού ενώ στις κοινότητες στα νότια οι κάτοικοι φαίνεται να ασχολούνται σε μεγαλύτερα ποσοστά σε δραστηριότητες του πρωτογενούς τομέα. Τέλος, οι δραστηριότητες του δευτερογενούς τομέα φαίνεται να ισοκατανέμονται στο νησί με εξαίρεση την Τ.Κ. Μαγναντίου όπου το ποσοστό του τομέα αυτού είναι 0,00%.

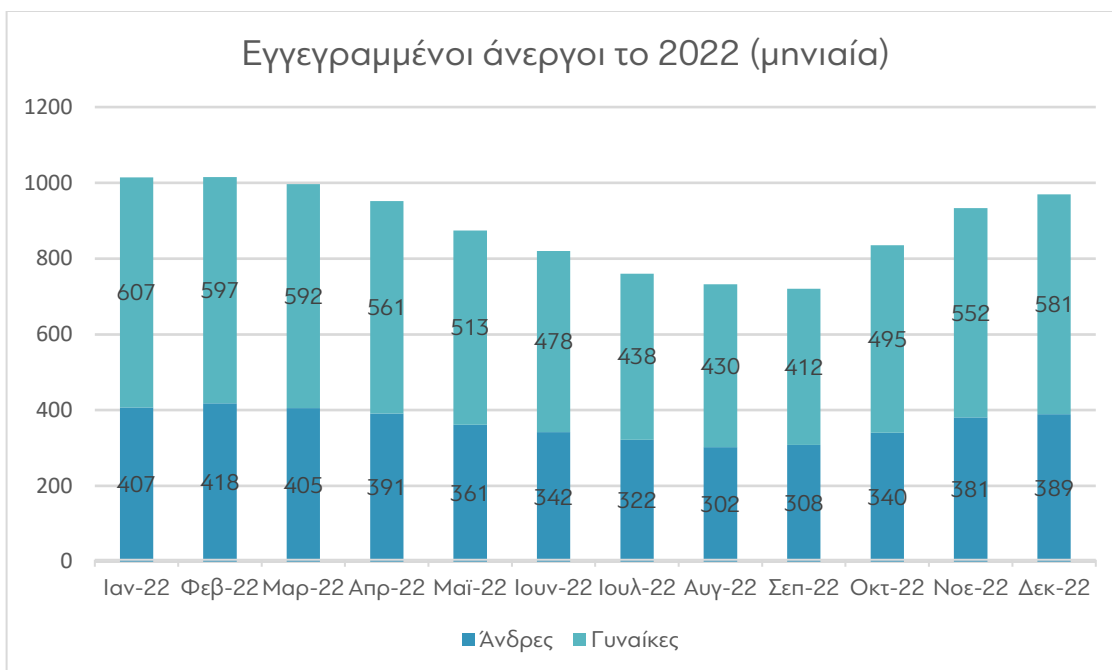


Χάρτης 10. Τομέας/ Κλάδος απασχόλησης. Πηγές: Χαρτογραφικό Πανόραμα Απογραφικών Δεδομένων, 2011. Ιδία Επεξεργασία

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται η επαγγελματική κατάσταση του πληθυσμού. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα το διάστημα Απρίλιος- Οκτώβριος οι ανεργία σε επίπεδο Δήμου μειώνεται.

	Σύνολο	Οικονομικά Ενεργοί			Οικονομικά Ανεργοί			
		Σύνολο ο	Εργαζόμενοι	Άνεργοι	Σύνολο	Μαθητές	Συνταξιούχοι	Άλλοι
Άνδρες	4220	2014	1717	297	2206	494	1425	287
Γυναίκες	4203	1262	1019	243	2941	548	1222	1171
Σύνολο	8423	3276	2736	540	5147	1042	2647	1458

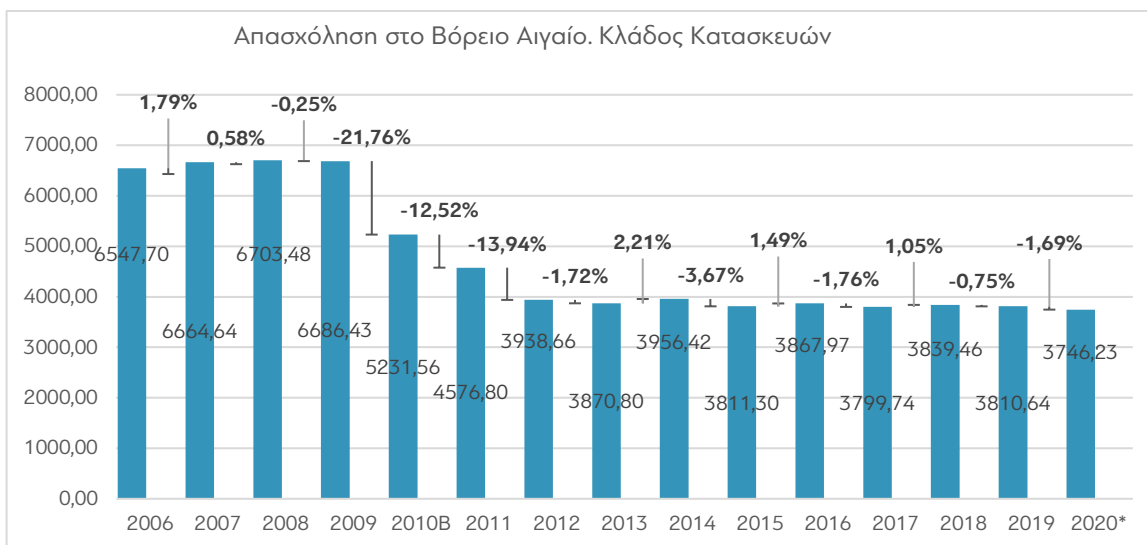
Πίνακας 20. Οικονομικά ενεργός και μη ενεργός πληθυσμός, Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2011



Γράφημα 10. Εγγεγραμμένοι άνεργοι το 2022 (μηνιαία) Πηγή: ΜΔΑΑΕ

3.6.2 Κατασκευαστικός κλάδος

Σε ότι αφορά τον κατασκευαστικό κλάδο, στο Βόρειο Αιγαίο φαίνεται να υπάρχει συνεχής πτώση της απασχόλησης στον κλάδο των κατασκευών από το 2008 μέχρι και το 2020. Σε ότι αφορά το ζήτημα της ΕΦ η μείωση αυτή μπορεί να συνεπάγεται δυσκολία στην εύρεση ατόμων που ασχολούνται με εργασίες ενεργειακής αναβάθμισης.



Γράφημα 11. Μεταβολή απασχόλησης στο κλάδο των κατασκευών στο Βόρειο Αιγαίο. Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2023

Σε ότι αφορά υπηρεσίες και προϊόντα σχετικά με τον κατασκευαστικό κλάδο στην Ικαρία καταγράφηκαν πέντε γραφεία που παρέχουν υπηρεσίες μηχανικών, δύο επαγγελματίες που

ασχολούνται με οικοδομικές εργασίες, μονώσεις, δύο επιχειρήσεις κατασκευής και εμπορίας κουφωμάτων με το μία από αυτές να ασχολείται αποκλειστικά με κουφώματα αλουμινίων και την άλλη να κατασκευάζει κουφώματα και από ξύλο, τέσσερις επιχειρήσεις που εμπορεύονται οικοδομικά υλικά και τέσσερις επιχειρήσεις χρωματοπωλεία και οικοδομικά εργαλεία. Παρατηρείται συγκέντρωση αυτών των επιχειρήσεων στα κέντρα του νησιού περιοχές συγκέντρωσης πληθυσμού και άλλων υποδομών.



Υπόμνημα

- Υπηρεσία Μηχανικού
- Οικοδομικές Εργασίες
- Οικοδομικές Εργασίες -Υλικά
- Οικοδομικά Υλικά
- Χρωματοπωλεία

Χάρτης 11. Χάρτης επιχειρήσεων σχετικών με τον κατασκευαστικό κλάδο. Πηγή: Ιδία Επεξεργασία.

Από επικοινωνία με εργαζόμενο τεχνίτη στον κατασκευαστικό κλάδο στην Ικαρία αναφέρθηκε **η δυσκολία πρόσβασης σε οικοδομικά υλικά και εργαλεία λόγω των υψηλών τιμών που προκύπτουν από τη μεταφορά και από τη μονοπωλιακή κατάσταση στο νησί.** Όπως αναφέρει, εν μέρει αυτό το πρόβλημα, των υψηλών τιμών, αντιμετωπίστηκε όταν την περίοδο της οικονομικής κρίσης του 2011 αναζητήθηκαν από τεχνίτες και μάστορες πιο φτηνά υλικά μέσω ηλεκτρονικών καταστημάτων ώστε τα προϊόντα να φτάνουν στο νησί χωρίς μεσάζοντες⁹⁸.

Ωστόσο, παρά την **παραπάνω ευκολία με τις ηλεκτρονικές αγορές**, μηχανικοί που ασχολούνται με την οικοδομική δραστηριότητα στο νησί αναφέρουν πως η χρηματοδότηση του προγράμματος «Εξοικονομώ» έχει αξιοποιηθεί μόνο από λίγα νοικοκυριά. Χαρακτηριστικό είναι ότι στα αποτελέσματα αξιολόγηση από το πρόγραμμα «Εξοικονομώ 2021» μόνο 15 αιτήσεις έλαβαν θετική αξιολόγηση για το νησί της Ικαρίας (βλ. σελ 123).

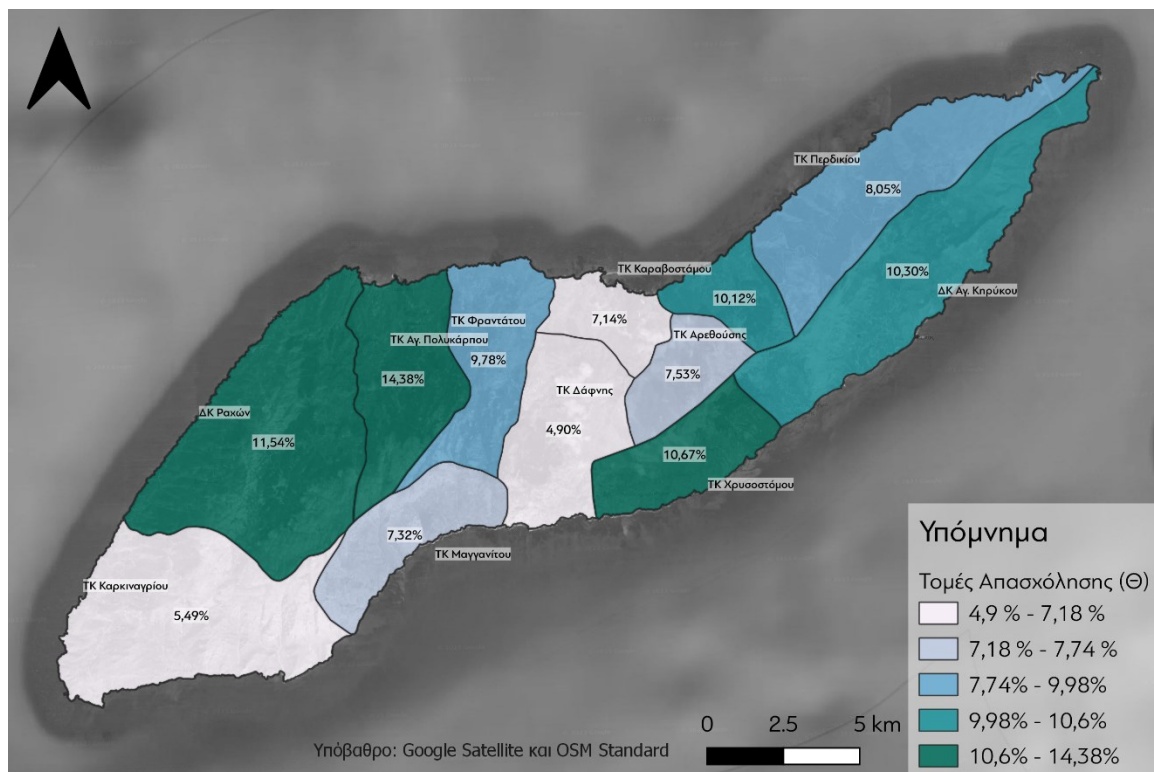
⁹⁸ Η πληροφορία αυτή προέρχεται από συζήτηση με εργαζόμενο στον κατασκευαστικό κλάδο στην Ικαρία.

Άλλο ζήτημα που προέκυψε από συζητήσεις στο νησί ήταν η έλλειψη εξειδικευμένων ατόμων σε εργασίες ενεργειακής αναβάθμισης, όπως οι μονώσεις. Αναφέρθηκε ότι λίγα άτομα γνωρίζουν το αντικείμενο και είχαν εκπαιδευτεί στο εξωτερικό.

3.6.3 Κλάδος παροχής υπηρεσιών σχετικών με τον τουρισμό

Αυτή η δραστηριότητα δεν αποτελεί κυρίαρχη δραστηριότητα για την Ικαρία, ωστόσο αποτελεί τον κλάδο απασχόλησης για περίπου το 10% των απασχολούμενων ατόμων. Στη δραστηριότητα αυτή απασχολούνται πέραν των μόνιμων κατοίκων και εποχικά εργαζόμενα άτομα για τα οποία εξετάζονται οι συνθήκες κατοίκησης.

Στην Ικαρία οι περιοχές που συγκεντρώνουν τουριστικό ενδιαφέρον φαίνονται στον παρακάτω χάρτη. Συγκεκριμένα, οι περιοχές του Αρμενιστή, της Μεσακτής, του Χριστού, του Αγ. Χρυσοστόμου και του Αγ. Κηρύκου συγκεντρώνουν τουριστικά καταλύματα και επιχειρήσεις.



Χάρτης 12. Δραστηριότητες Υπηρεσιών παροχής Καταλύματος και Υπηρεσιών Εστίασης. Πηγή: Χαρτογραφικό Πανόραμα Απογραφικών Δεδομένων, 2011. Ιδία Επεξεργασία

3.7 Πολεοδομική συγκρότηση οικισμών – Διασπορά και απόκρυψη

Η διασπορά των οικισμών αλλά και εντός αυτών η χωροθέτηση κατοικιών και υποδομών σχετίζεται με το φαινόμενο της ΕΦ. Σε πυκνοκατοικημένους οικισμούς οι ανάγκες για θερμική άνεση μπορεί να είναι μικρότερες σε αντίθεση με περισσότερο αραιοκατοικημένους οικισμούς όπου τα κτιριακά κελύφη είναι περισσότερο εκτεθειμένα στα καιρικά φαινόμενα. Η διασπορά ακόμα μεταξύ των οικισμών αλλά και οι συνδέσεις τους σχετίζονται με την προσιτότητα ενεργειακών πόρων και ρυθμίζουν την οικονομική επιβάρυνση των νοικοκυριών.

3.7.1 Διασπορά οικισμών

Στην Ικαρία η ντόπια λαϊκή ρήση «Σπίτι όσο να χωρείς και τόπο όσο να θωρείς» εκφράζει την κλασική ικαριακή αντίληψη για το οικιστικό περιβάλλον. (Κόκκινος, 2020, σελ. 29)

Η πολεοδομική συγκρότηση των οικισμών της Ικαρίας όπως αναφέρει ο Κόκκινος βασίζεται στη μη προβολή, την αφάνεια, την απόκρυψη. **Η Ικαρία έχει 85 οικισμούς οι περισσότεροι εκ των οποίων εμφανίζουν μεγάλη οικιστική διασπορά, είναι αραιοδομημένοι και εκτεταμένοι με συνοικίες γύρω τους σε μεγάλη απόσταση.** Αυτό το χωροταξικό μοντέλο ανάπτυξης αλλά και η ιδιαίτερη μορφολογία των κατοικιών⁹⁹ μετά το 16^ο αι. επιλέχθηκαν ως το αμυντικό σύστημα του νησιού.

Τα νεότερα χρόνια, όταν πια δεν υπήρχε η ανάγκη για προστασία από εξωτερικές επιθέσεις, οι οικισμοί συνέχισαν να εξελίσσονται αραιοκατοικημένοι καθώς κάθε κατοικία περιβαλλόταν από καλλιεργήσιμο κτήμα. Η ανάγκη για καλλιεργήσιμη γη γύρω από την οικία οδήγησε στις αραιοδομημένες και κατάφυτες συνοικίες, και οι συνοικίες που βρίσκονταν σε πιο κοντινές αποστάσεις διαμόρφωσαν τους οικισμούς. Οι οικισμοί συνήθως διαχωρίζονταν μεταξύ τους μέσω φυσικών στοιχείων, του αναγλύφου, ρεμάτων, γκρεμών, βράχων ή χειμάρρων (Κόκκινος, 2020, σελ. 26)

Η μορφή και η φύση του εδάφους, η πανάρχαιη παράδοση της διασπορά και της απόκρυψης για λόγους άμυνας αλλά και η ανάγκη για καλλιεργήσιμη γη πλησίον της κατοικίας ήταν η βάση για το χαλαρό οικιστικό ιστό, την πολυκεντρικότητα, τους κατάφυτους και εκτεταμένους οικισμούς του σήμερα. **Τέλος αξίζει να σημειωθεί , πως το φαινόμενο της διασποράς είναι περισσότερο έντονο στους ορεινούς από τους παραθαλάσσιους οικισμούς.** Οι παραθαλάσσιοι οικισμοί άρχισαν να αναπτύσσονται στην ίδια λογική στα μέσα του 19^{ου} αι. λόγω της ενασχόλησης με το εμπόριο και τη ναυτιλία, λόγω του χαρακτηριστικού παραλιακού μετώπου ανέπτυξαν συνεκτικό κέντρο πλησίον της παραλίας.

Η διασπορά των κατοικιών και των συνοικιών είχαν ως αποτέλεσμα την έλλειψη κέντρου.

Σε πολλούς οικισμούς το κέντρο αυτό διαμορφώθηκε στη συνέχεια στην εκκλησία ή το σχολείο. Συμπληρωματικά σε αυτό εμφανής είναι και η απουσία ενός αστικού κέντρου στο νησί.

⁹⁹ Ορθογώνια Κάτοψη με τη μεγάλη πλευρά παράλληλα με τις ισοϋψείς και μονόρριχη στέγη προς της κατωφέρεια, μόνο άνοιγμα μια πόρτα, χαμηλή πρόσοψη (1μ.) και τοίχο σε απόσταση από την πρόσοψη αυτή.



Εικόνα 12. Τσουρέδο Αγίου Κηρύκου. Ο οικισμός διακρίνεται διάσπαρτος και κατάφυτος. Πηγή: Κόκκινος, 2020



Εικόνα 13. Στη γειτονιά του Κουντουμά Αγίου Κηρύκου, διακρίνεται ο χαλαρός οικιστικός ιστός, παρόλο που το σημείο αποτελεί το κέντρο του οικισμού. Πηγή: Κόκκινος, 2020.



Εικόνα 14. Εύδηλος. Η περιοχή του λιμανιού. Πηγή: Κόκκινος, 2020.

3.7.2 Παραδοσιακοί οικισμοί

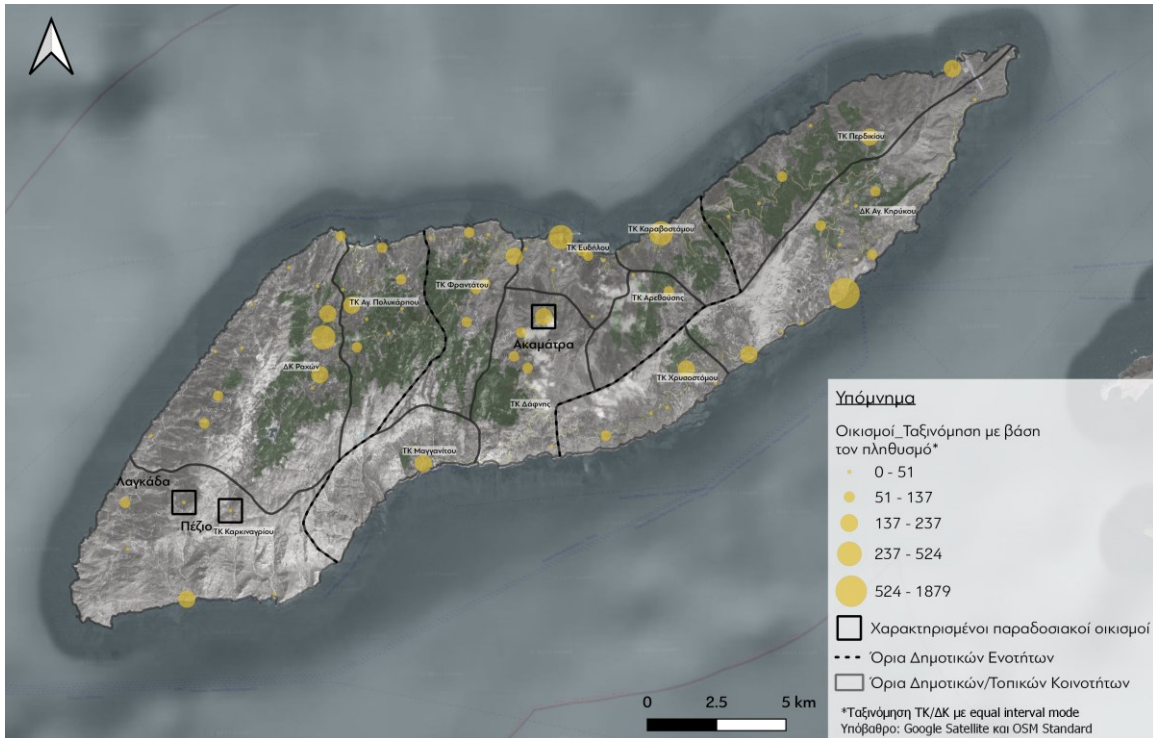
Σε ότι αφορά του Παραδοσιακούς οικισμούς, έχουν κηρυχθεί τρεις, η Λαγκάδα, το Πέζι και η Ακαμάτρα. Αυτοί αποτυπώνονται στην εργασία καθώς, η ύπαρξη καθεστώτος διατήρησης σε παραδοσιακούς οικισμούς μπορεί να περιορίσει τις παρεμβάσεις ενεργειακής απόδοσης, καθώς μετατροπές, προσθήκες, στέγαστρα, αλλαγή κουφωμάτων, τοποθέτηση μονάδας κλιματιστικού, ηλιακού θερμοσίφωνα πρέπει να πληρούν συγκεκριμένες προϋποθέσεις και η διαδικασία συνεπάγεται επιπλέον κόστος για τη μελέτη εγκατάσταση που σε διαφορετική περίπτωση οικισμών δεν απαιτείται.

Οικισμός	Τοπική Κοινότητα	ΦΕΚ Κήρυξης	Μόνιμος Πληθυσμός Οικισμού (2011)
Λαγκάδα	Τοπική Κοινότητα Καρκιναγρίου	ΦΕΚ 594/Δ/78 (Χαρακτηρισμός) ΦΕΚ 961/Δ/2003 (ειδικοί όροι και προϋποθέσεις)	4
Πέζι	Τοπική Κοινότητα Καρκιναγρίου	ΦΕΚ 594/Δ/78 (Χαρακτηρισμός) ΦΕΚ 961/Δ/2003 (ειδικοί όροι και προϋποθέσεις)	5
Ακαμάτρα	Τοπική Κοινότητα Δάφνης	ΦΕΚ 961/Δ/2003 (Χαρακτηρισμός)	193

Πίνακας 21. Παραδοσιακοί Οικισμοί , και μόνιμος πληθυσμός. Πηγές: ΥΓΕΠ ΝΗΣΩΝ, ΕΛΣΤΑΤ, 2023

Παρά την ύπαρξη παραδοσιακών οικισμών στην Ικαρία, σύμφωνα με κάτοικο της Ακαμάτρας¹⁰⁰, που αποτελεί και τον πιο πολυπληθή παραδοσιακό οικισμό, τα νέα κτίρια κατασκευάζονται σύμφωνα με παραδοσιακούς όρους. Σε αυτά τοποθετούνται στέγαστρα και ηλιακοί θερμοσίφωνες σύμφωνα με τις προδιαγραφές, πλάγια σε τοίχους ή στο δάπεδο. Ωστόσο καθώς **η Ακαμάτρα χαρακτηρίστηκε παραδοσιακός οικισμός το 2003, οι περισσότερες κατοικίες είχαν ήδη κατασκευαστεί με σύγχρονους όρους**, μακριά από το πρότυπο παραδοσιακής κατοικίας που ορίζει το ΦΕΚ. Σε γενικές γραμμές, όταν πρόκειται για αυτές τις πιο παλιές κατοικίες, οι κάτοικοι προχωρούν σε παρεμβάσεις εκτός του πλαισίου του ΦΕΚ.

¹⁰⁰ Η πληροφορία αυτή προέρχεται από συζήτηση με ηλικιωμένη κάτοικο στον οικισμό της Ακαμάτρας.



Χάρτης 13. Οι παραδοσιακοί οικισμοί της Ικαρίας. Πηγή: ΥΓΕΠ Νήσων, Ίδια Επεξεργασία.



Εικόνα 15. Ο παραδοσιακός οικισμός της Ακαμάτρας, με παραδοσιακές και πιο σύγχρονες κατοικίες. Προσωπικό αρχείο.

3.7.3 Συνδέσεις μεταξύ των οικισμών

Οι συνοικίες και οικισμοί συνδέονται μεταξύ τους τόσο οδικώς όσο και σε διά θαλάσσης. Χρησιμοποιούνται μικρές βάρκες, οι «βενζίνες» για δρομολόγια διασύνδεσης των παραθαλάσσιων δυσπρόσιτων περιοχών κυρίως στο νότιο τμήμα με τα διοικητικά κέντρα του νησιού¹⁰¹. Αυτός ο τρόπος μετακίνησης με τα χρόνια εκλείπει, ωστόσο όπως αναφέρουν οι κάτοικοι υπάρχει ανάγκη διατήρησης, εκσυγχρονισμού και επέκτασης των τοπικών θαλάσσιων μεταφορών καθώς περιοχές όπως το Καρκινάγρι απέχει 37,5 km (1 ώρα) από τον Εύδηλο και 72,4 km (2 ώρες) από τον Άγιο Κήρυκο μέσω ασφαλτοστρωμένης επαρχιακής οδού, τη στιγμή που δια θαλάσσης ο χρόνος που απαιτείται είναι 40 λεπτά.

Η έντονη τοπογραφία δεν ευνόησε την ανάπτυξη ολοκληρωμένου οδικού δικτύου. Το οδικό δίκτυο της Ικαρίας είναι περιορισμένο και απαιτούνται έργα βελτίωσης. Ασφαλτοστρωμένοι δρόμοι σε καλή κατάσταση υπάρχουν στο βόρειο και βορειοανατολικό τμήμα, στις συνδέσεις των κεντρικών οικισμών, Αγ. Κηρύκου, Ευδήλου, Αρμενιστή, Χριστό Ραχών. Οι κάτοικοι της Ικαρίας κυρίως στο νότιο τμήμα αλλά και στα ορεινά μετακινούνται μέσω χωμάτινων δρόμων. Το γεγονός αυτό συνεπάγεται μεγαλύτερες αποστάσεις και αυξημένη επικινδυνότητα ή και αποκοπή διασύνδεσης μεταξύ των οικισμών σε έντονες καιρικές συνθήκες. (ΠΕΠΣΚΑ ΒΑ, 2019)

Παραδοσιακά, οι κάτοικοι τις Ικαρίας χρησιμοποιούσαν για τη μετακίνηση τους τα μονοπάτια. Τα τελευταία χρόνια αυτά εγκαταλείφθηκαν ενώ προσπάθειες γίνονται από ορειβατικούς συλλόγους για διατήρηση του σημαντικού δικτύου μονοπατιών μεταξύ των οικισμών.

Σε ότι αφορά τη μετακίνησης με ΜΜΜ, οι κάτοικοι δεν καλύπτονται με τα υπάρχοντα δρομολόγια. Όπως δηλώνει η Ένωση Δημοκρατικών Γυναικών Ικαρίας¹⁰², η σύνδεση Αγίου Κηρύκου – Ευδήλου και Ραχών είναι μόνο δύο φορές την εβδομάδα με αποτέλεσμα εργαζόμενες/οι να μην έχουν μέσο μετακίνησης για τις εργασίες τους, αλλά και κάτοικοι των χωριών να μην μπορούν να μετακινηθούν προς/από τα διοικητικά κέντρα. Χαρακτηριστικό είναι το σύνθημα έξω από το Γενικό Λύκειο Ευδήλου «Δεν ανοίγουν τα σχολεία αν δεν βάλουν Λεωφορεία».

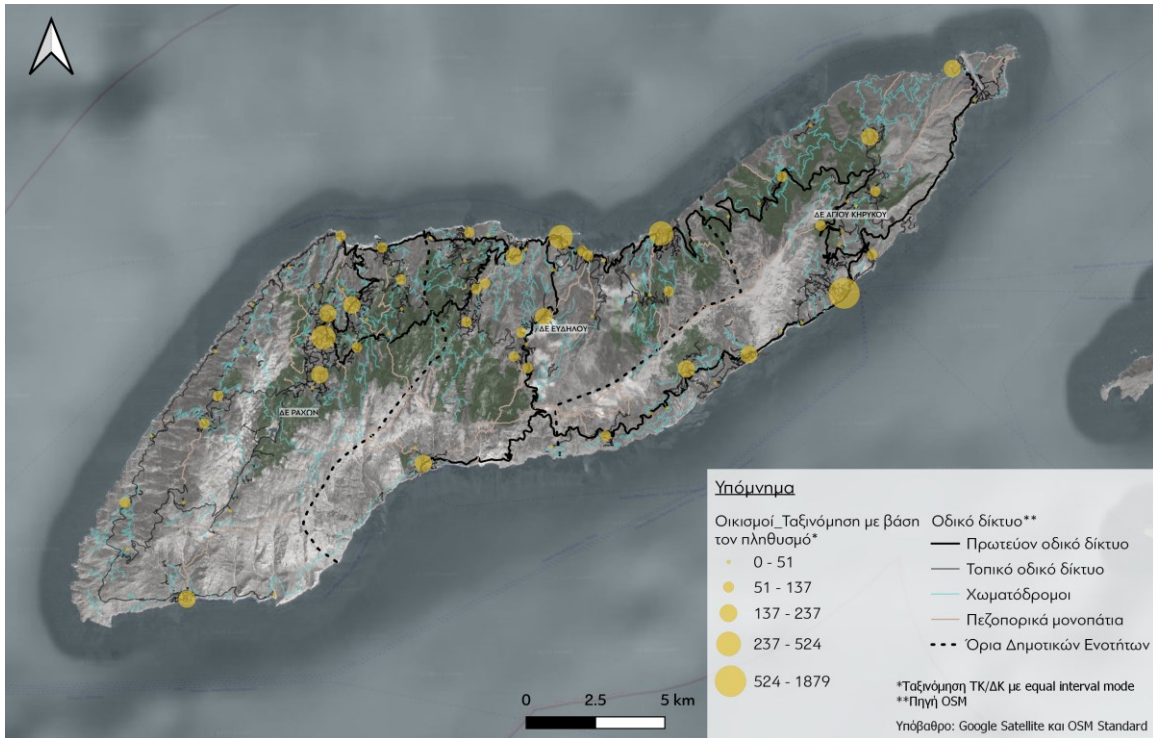
Καθώς οι αποστάσεις είναι μεγάλες εντός του νησιού, το κόστος μετακίνησης είναι αυξημένο και δεν επαρκούν οι υπάρχουσες υποδομές, οι κάτοικοι **έχουν αναπτύξει αλληλέγγυες πρακτικές συνεπιβατισμού ώστε να μειώσουν τα έξοδα μετακίνησης αλλά και να εξυπηρετούνται όσα άτομα δεν διαθέτουν όχημα** (βλ. σελ 157). Η δικτύωση αυτή γίνεται τόσο από στόμα σε



¹⁰¹ Η πληροφορία αυτή προέρχεται από συζητήσεις σε χώρους συγκέντρωσης κατά τις επισκέψεις.

¹⁰² Ικαριακή Ραδιοφωνία. (2020). Η Ένωση Δημοκρατικών Γυναικών Ικαρίας για τα χειμερινά δρομολόγια λεωφορείων. Διαθέσιμο στο: <https://ikariaki.gr/i-enosi-dimokratikon-gynaikon-ikarias-gia-ta-cheimerina-dromologia-leoforeion/>

στόμα όσο και από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και συγκεκριμένα τη σελίδα «Ανταλλακτικό Δίκτυο στην Ικαρία»¹⁰³ όπου άτομα δηλώνουν την ανάγκη μετακίνησης.



Χάρτης 14. Περιορισμένο ασφαλτοστρωμένο οδικό δίκτυο. Πηγή: Open Street map, Ιδία Επεξεργασία.

¹⁰³ Ανταλλακτικό Δίκτυο στην Ικαρία.

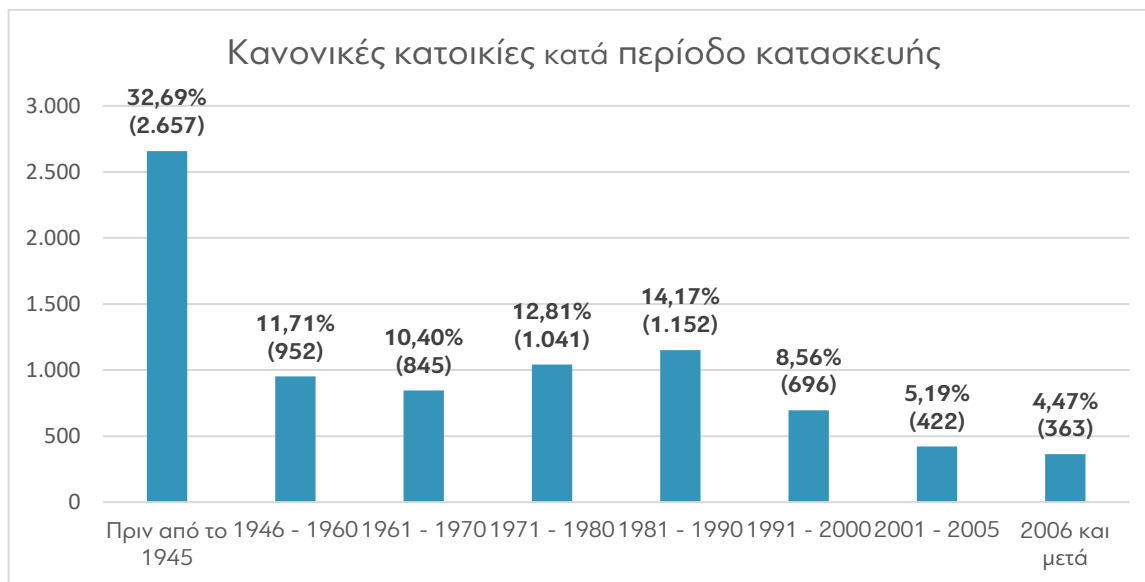
https://www.facebook.com/groups/117371185018330?locale=el_GR [Πρόσβαση 01.12.2023]

3.8 Χαρακτηριστικά οικιστικού αποθέματος

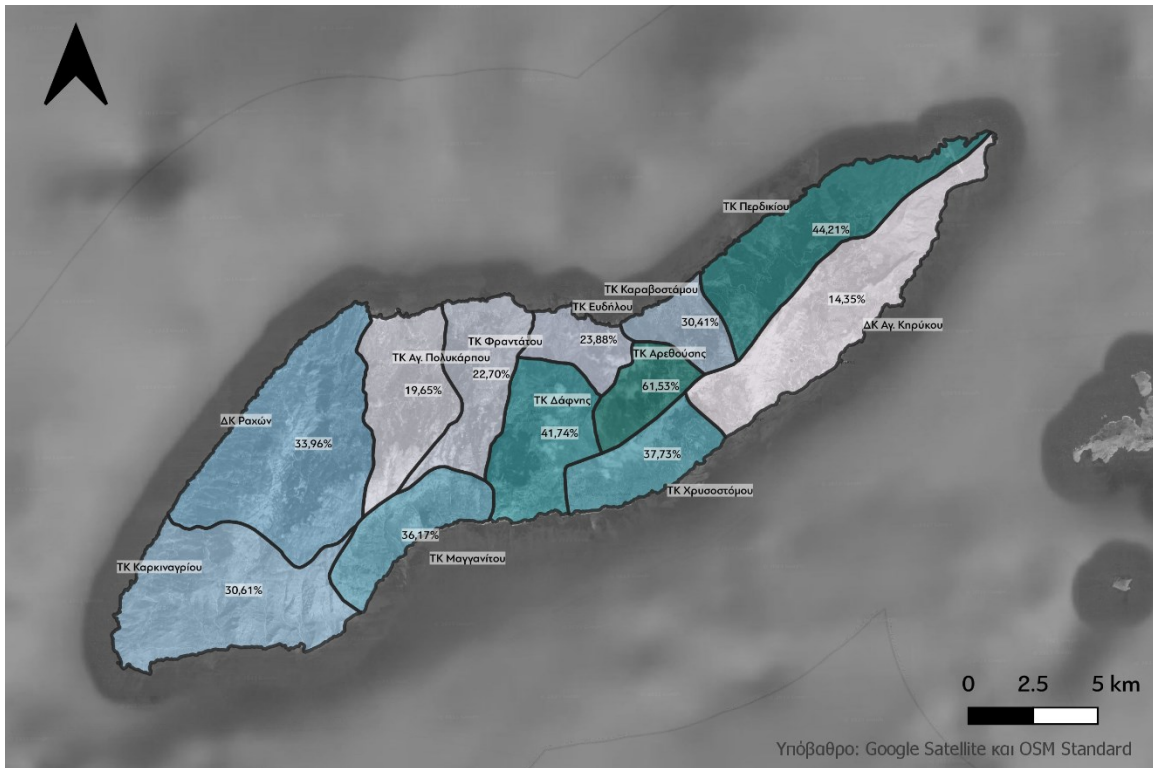
Η ποιότητα του οικιστικού αποθέματος και η ενεργειακή απόδοση συνδέονται. Κατοικίες με μη επαρκή μόνωση, παλαιό και χωρίς κάποια συντήρηση κτιριακό κέλυφος, συστήματα θέρμανσης και ψύξης που δεν συντηρούνται, αφενός χρειάζονται μεγαλύτερη ποσότητα ενέργειας για θέρμανση και ψύξη και αφετέρου τα άτομα που διαβιούν σε αυτές ενδέχεται μην απολαμβάνουν θερμική άνεση και υγιεινό περιβάλλον.

Οι κατοικίες της Ικαρίας σύμφωνα με την απογραφή του 2011 υπολογίζονται σε 8.128 από αυτές οι 3.603, ποσοστό 44,33% κατοικούνται από τους μόνιμους κατοίκους. Το κτιριακό απόθεμα είναι αρκετά παλιό καθώς το 32,69% του συνόλου των κατοικιών είναι κτισμένες πριν το 1945, το 34,92% κτίστηκαν την περίοδο 1946-1980, ενώ μόνο το 32,39% είναι πιο σύγχρονες και κτίστηκαν μετά το 1981.

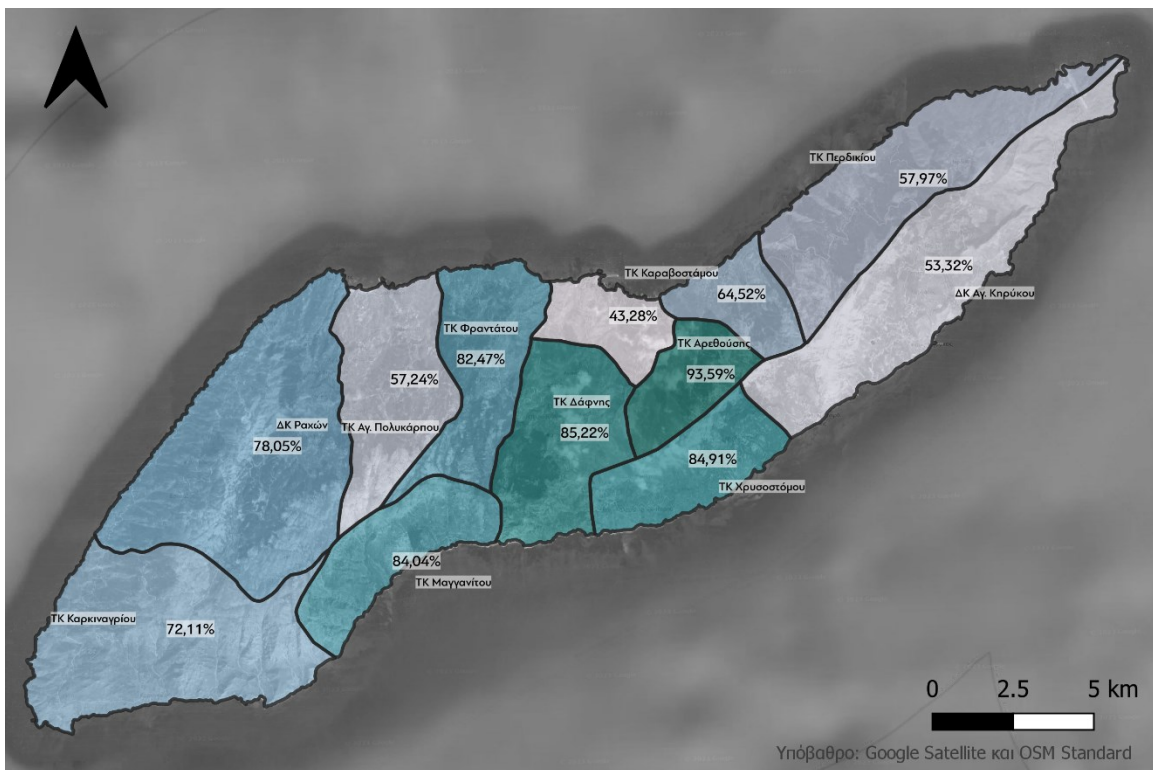
Όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω, ο κύριος τύπος κατοικιών είναι οι μονοκατοικίες σε ποσοστό 68,02% (5.529 κατοικίες) με ή χωρίς υπόγειο, το 30,00% έχουν έναν όροφο, το 3,5% έχουν δύο ορόφους, ενώ το 0,2% έχουν 3-5 ορόφους. Η ύπαρξη χρησιμοποιούμενων χώρων γύρω από την κατοικία μπορεί να βοηθήσει στην διατήρηση της επιθυμητής θερμοκρασίας.



Γράφημα 12. Κανονικές κατοικίες κατά περίοδο κατασκευής. Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2011



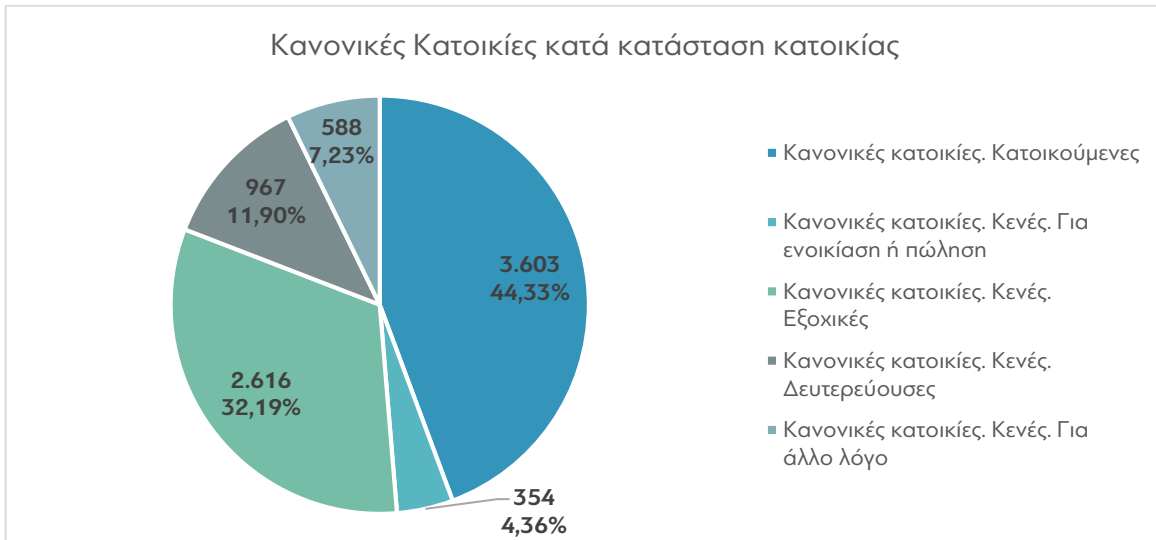
Χάρτης 15. Περίοδος κατασκευής προ 1945. Πηγή: panorama statistics, 2011. Ιδία επεξεργασία



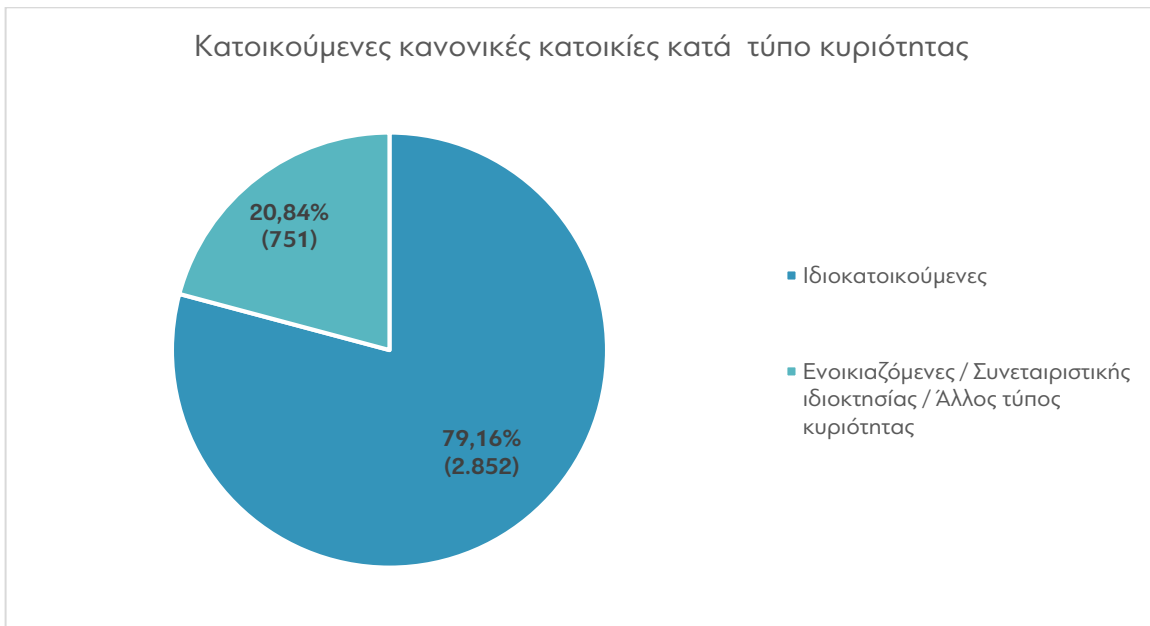
Χάρτης 16. Μονοκατοικίες ανά TK/ΔΚ. Πηγή: panorama statistics, 2011. Ιδία επεξεργασία

Το 55,67% των κατοικιών είναι κενές, το 32,19% είναι εξοχικές κατοικίες, το 11,90% είναι δευτερεύουσες κατοικίες, το 4,36% των κατοικιών παρέχονται για ενοικίαση ή πώληση, ενώ το 7,23% είναι κενές για άλλο λόγο.

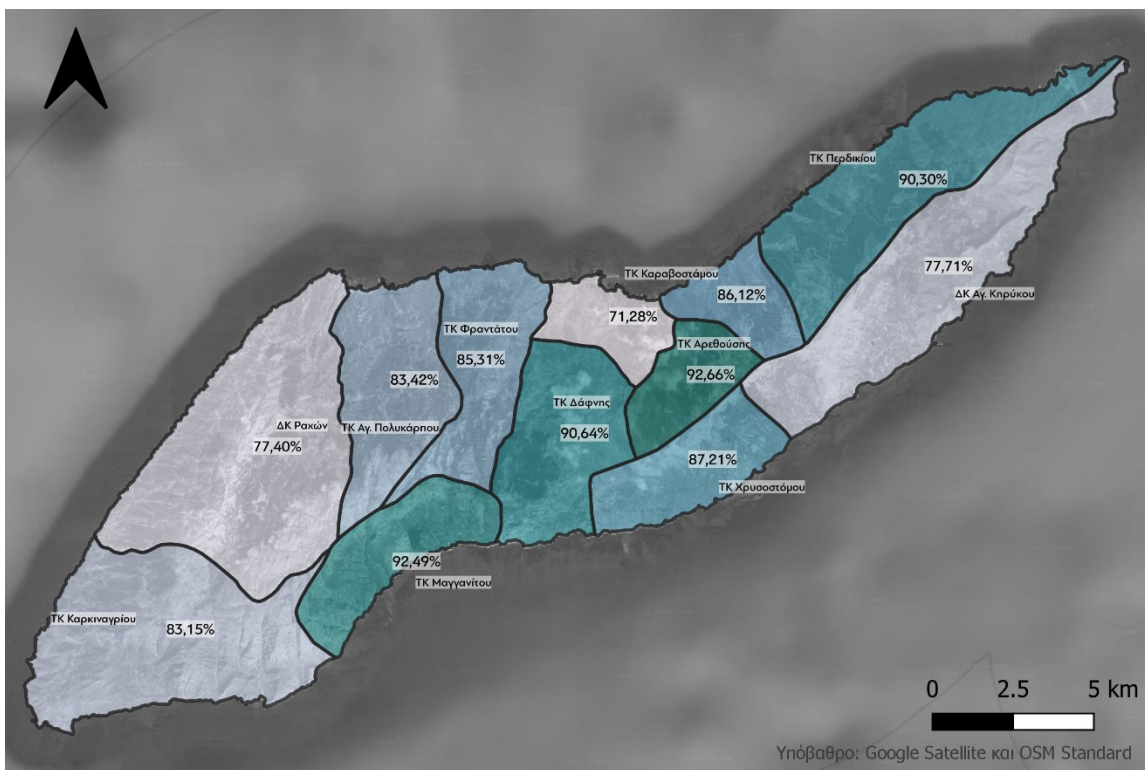
Το ποσοστό ιδιοκατοίκησης είναι αρκετά υψηλό , 79,16% των κατοικούμενων ενώ μόνο το 20,84% των κατοικιών νοικιάζονται, ή διαθέτουν άλλο τύπο κυριότητας.



Γράφημα 13. Κανονικές Κατοικίες κατά κατάσταση κατοικίας Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2011. Ιδία Επεξεργασία



Γράφημα 14. Κατοικούμενες κανονικές κατοικίες κατά τύπο κυριότητας Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2011. Ιδία Επεξεργασία



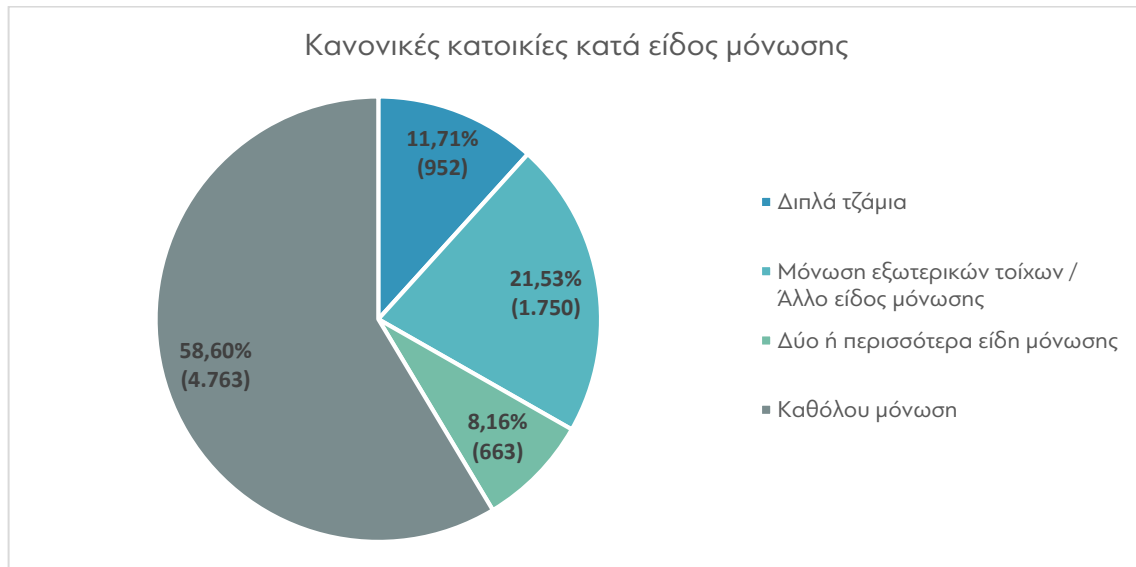
Εικόνα 16. Ιδιοκατοικούμενες κατοικίες ανά TK/ΔΚ. Πηγή: panorama statistics, 2011. Ίδια επεξεργασία

Σε ότι αφορά τη μόνωση, οι ικαριώτικες κατοικίες δεν διαθέτουν καμία μορφή μόνωσης σε ποσοστό 58,60%¹⁰⁴, διαθέτουν διπλά τζάμια σε ποσοστό 11,71%, μόνωση σε εξωτερικούς τοίχους ή άλλο είδος μόνωσης κατά 21,53%, ενώ μόνο το 8,16% διαθέτει δύο ή περισσότερα είδη μόνωσης.

Εδώ αξίζει να αναφερθεί η συμβολή των υλικών δόμησης της κατοικίας στη μόνωση. Τοιχοποιίες από λιθοδομή μπορούν να παρέχουν καλύτερη θερμική άνεση εφόσον χρησιμοποιούνται, ψύχονται και θερμαίνονται, καθώς η πυκνότητα και το πάχος της λιθοδομής βοηθούν στη διατήρηση της εσωτερικής θερμοκρασίας. Τοιχοποιίες από σκυρόδεμα και τούβλα είναι πιο λεπτές, δεν μπορούν να διατηρήσουν όπως η λιθοδομές την επιθυμητή θερμοκρασία στο εσωτερικό τους, ωστόσο θερμαίνονται και ψύχονται πιο γρήγορα. Η μόνωση με πρόσθετα υλικά και η καλή εφαρμογή της, σε τοιχοποιία αλλά και οροφή μπορεί να οδηγήσει σε καλύτερα αποτελέσματα μόνωσης και διατήρησης της επιθυμητής θερμοκρασίας. Ακόμα ο τύπος κουφωμάτων παίζει σημαντικό ρόλο στη

¹⁰⁴ Αυτό το ποσοστό είναι υψηλότερο από το εθνικό ποσοστό κατοικιών χωρίς μόνωση, 45,57% και από το αντίστοιχο ποσοστό για την αποκεντρωμένη διοίκηση Αιγαίου, 57,22%

μόνωση, και πρέπει να επιλέγεται με κριτήριο τις περιβαλλοντικές συνθήκες, την εγγύτητα στη θάλασσα, τα επίπεδα υγρασίας.



Γράφημα 15. Κανονικές κατοικίες κατά είδος μόνωσης Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2011. Ιδία Επεξεργασία

Η ανάλυση υποδεικνύει ότι το οικιστικό απόθεμα στην Ικαρία χρήζει επείγουσας αναβάθμισης. Κυρίαρχα χαρακτηριστικά αυτού είναι η παλαιότητα και η έλλειψη παρεμβάσεων για μόνωση. Αυτό υποδηλώνει ότι δεν πραγματοποιούνται ανακαινίσεις και συντηρήσεις που θα επιδιώκουν τη βελτίωση της θερμικής άνεσης στις κατοικίες.

Κατά τη διάρκεια των επισκέψεών μου, παρατήρησα μια πληθώρα εναλλακτικών πρακτικών δόμησης που εφαρμόζονται στην Ικαρία, επηρεαζόμενες τόσο από τις βασικές ανάγκες όσο και από τους φυσικούς πόρους του νησιού, όπως η διαθεσιμότητα ξύλου. (βλ. κεφάλαιο 4)



Εικόνα 18. Ξύλινο κούφωμα με μονά τζάμια, στο Μαγγανίτη. Προσωπικό αρχείο.



Εικόνα 17. Κούφωμα από pvc, στα Θέρμα. Προσωπικό Αρχείο.



Εικόνα 19. Κτίρια στον Άγ. Κήρυκο. Φαίνονται οι διαφορετικές περιόδους κατασκευής και οι προσθήκες ορόφων. Προσωπικό αρχείο.



Εικόνα 20. Ο οικισμός του Ευδήλου, φαίνονται παλιά και νέα κτίρια. Προσωπικό αρχείο.

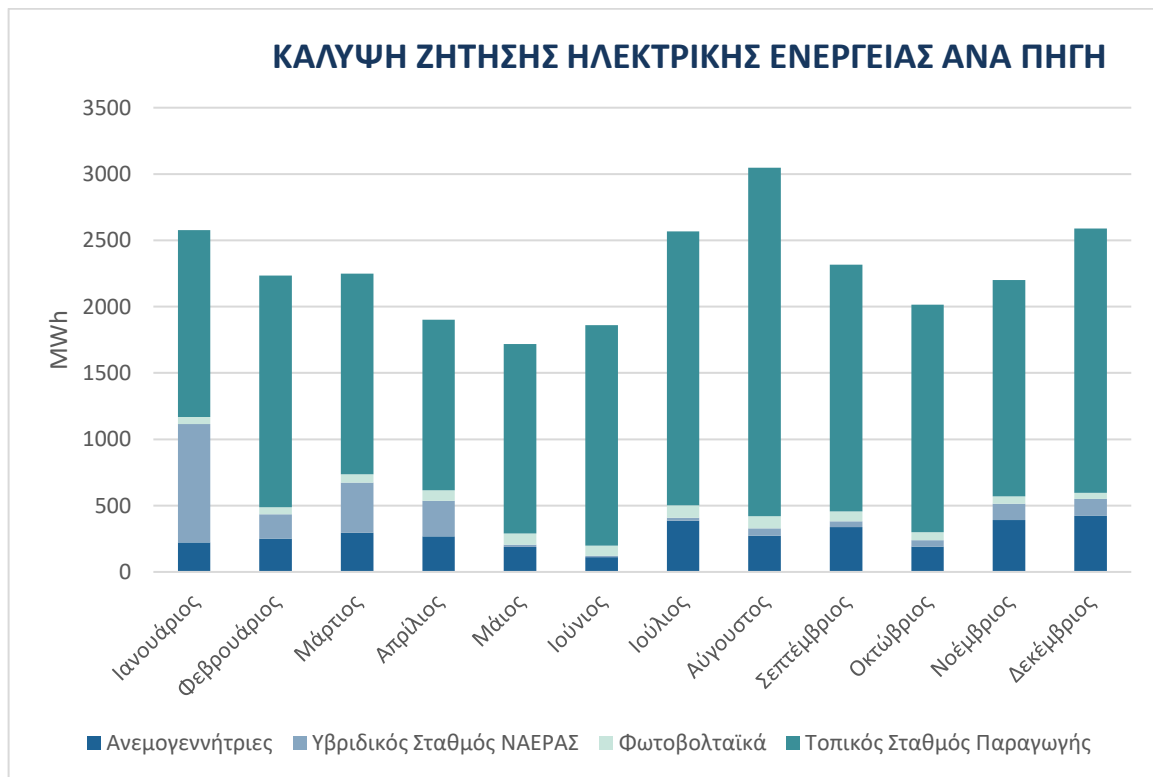


Εικόνα 21. Ο οικισμός Αγ. Δημητρίου στις Ράχες. Πέτρινο κτίσμα στην πλατεία του οικισμού. Προσωπικό αρχείο.

3.9 Διαθέσιμοι πόροι για την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών

Η ικανότητα της Ικαρίας αλλά και τα μέσα που χρησιμοποιεί για να καλύψει τις ενεργειακές της ανάγκες είναι εγγενώς συνδεδεμένα με τη διαθεσιμότητα πόρων και αυτή η σύνδεση παίζει καθοριστικό ρόλο στην εμπειρία της ενεργειακής φτώχειας.

Το νησί της Ικαρίας είναι μη διασυνδεδεμένο με το ηλεκτρικό σύστημα της ηπειρωτικής χώρας, ενώ αναμένεται η διασύνδεση με την ηπειρωτική χώρα μέσω της διασύνδεσης της Ικαρίας με τη Σάμο. **Η ηλεκτρική ενέργεια** παράγεται μέσω του τοπικού σταθμού παραγωγής με καύσιμο μαζούτ- ντίζελ (σε ποσοστό 77%), μέσω του υβριδικού σταθμού Ναρέας (σε ποσοστό 8%), μέσω δύο ανεμογεννητριών στο βορειοανατολικό τμήμα της Ικαρίας (σε ποσοστό 12%) και μέσω 19 φωτοβολταϊκών στέγης, ένα φωτοβολταϊκό net metering και τρεις φωτοβολταϊκούς σταθμούς (σε ποσοστό 3%). (ΣΚΕΜ, 2023)



Γράφημα 16. Γράφημα στο οποίο παρουσιάζονται οι μηνιαίες μεταβολές στη ζήτηση ανά πηγή παραγωγής ενέργειας, Πηγή: ΣΚΕΜ, 2023

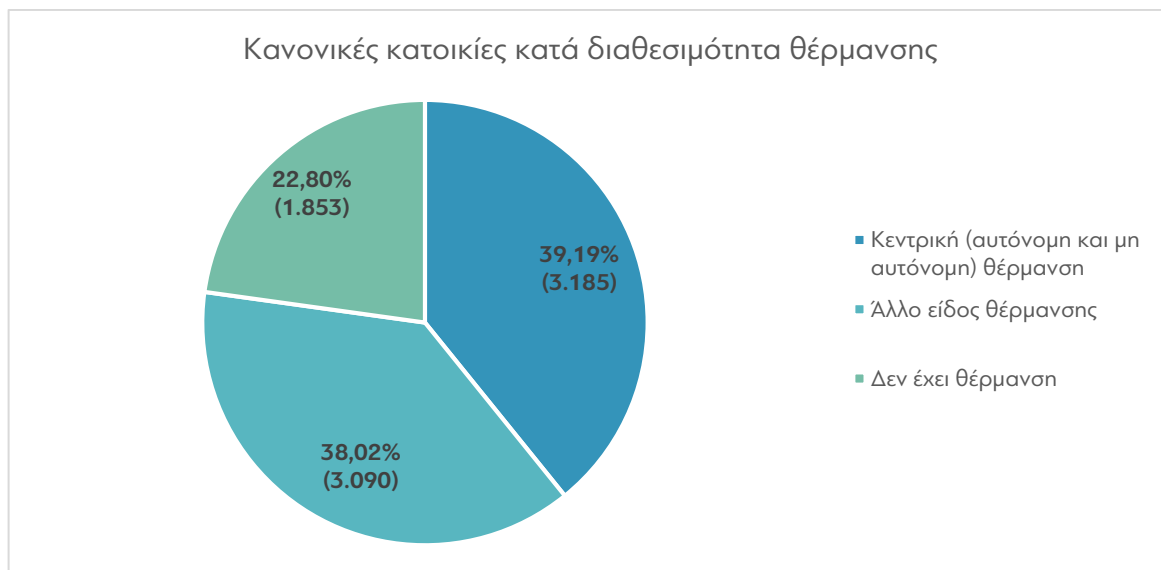
Σύμφωνα με δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ, ο ηλεκτρισμός είναι κύρια χρησιμοποιούμενη πηγή ενέργειας για το μαγείρεμα στο 88,97% των κατοικούμενων κατοικιών, ενώ η χρήση ηλεκτρισμού για ζεστό νερό καταγράφηκε στο 50,54% αυτών των κατοικιών.

Ενδεικτικό του κόστους παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας στο νησιωτικό χώρο είναι το κόστος λειτουργίας του τοπικού σταθμού παραγωγής. Η Τιμή υπολογίζεται για το 2020 σε 193,73 €/MWh τη στιγμή που η μέση τιμή αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας για το διασυνδεδεμένο σύστημα ήταν 58,1€/MWh (ΣΚΕΜ, 2023). Η ΔΕΗ έχει κοινή τιμολογιακή πολιτική για το ηλεκτρικό ρεύμα και το κόστος διαμοιράζεται στην επικράτεια, ώστε απομακρυσμένες περιοχές όπως είναι και η Ικαρία, να μην επιβαρύνονται δυσανάλογα.

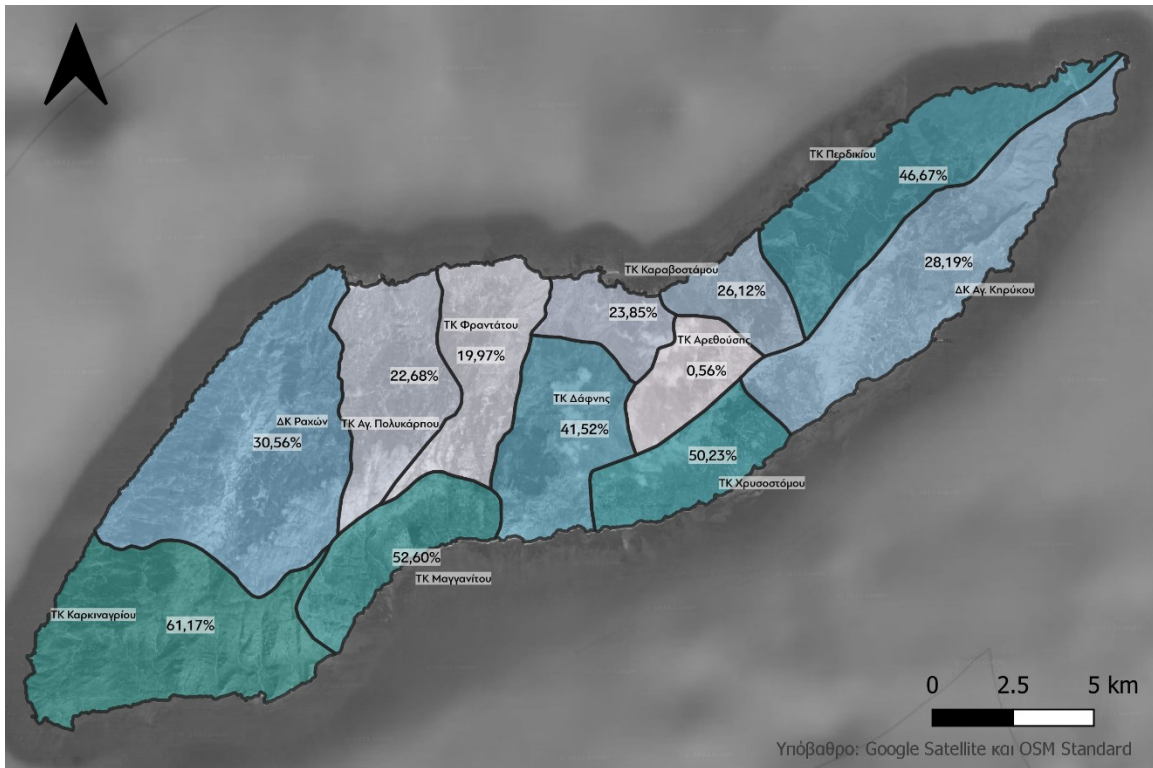
Σύμφωνα με προβλέψεις του ΔΕΔΔΗΕ, αναμένεται αύξηση της ζήτησης ηλεκτρικής ενέργειας στην Ικαρία μέχρι το 2027. Συγκεκριμένα, από 28,456MWh το 2021, το 2017 θα χρειάζονται 33,160MWh ετησίως. (ΣΚΕΜ, 2023)

Σε ότι αφορά τη θερμική ενέργεια, στην Ικαρία, λόγω της ενασχόλησης με γεωργικές δραστηριότητες αλλά και λόγω της αφθονίας δασικών εκτάσεων και ξυλείας, υπάρχουν σημαντικές ποσότητες βιομάζας που εξυπηρετούν τις θερμικές ανάγκες. Χαρακτηριστικό είναι σε επίπεδο περιφέρειας ότι η διαθέσιμη βιομάζα είναι δεκαπλάσια από την ετήσια κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας. (ΠΕΠΣΚΑ ΒΑ, 2022)

Σε ότι αφορά την θέρμανση των κατοικιών, στο 39,19% υπάρχει κεντρική θέρμανση, στο 38,02% υπάρχει άλλο είδος θέρμανσης και 22,80% των κατοικιών δεν θερμαίνονται.



Γράφημα 17. Κανονικές κατοικίες κατά διαθεσιμότητα θέρμανσης. Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2011. Ιδία Επεξεργασία.



Εικόνα 22. Άλλο είδος θέρμανσης. Πηγή: panorama statistics, 2011. Ιδία επεξεργασία.

Αξίζει να σημειωθεί ότι δεν βρέθηκαν δευτερογενείς πηγές, σχετικά με την κατανάλωση ενέργειας και τεχνολογιών για ψύξη.

Στις συνεντεύξεις αποκαλύπτονται εναλλακτικοί τρόποι, τεχνολογίες και καύσιμα για θέρμανση (άλλο είδος 38,02%, σύμφωνα με δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ), για μαγείρεμα (άλλη πηγή 11,03%, σύμφωνα με δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ) και για το ΖΝΧ (άλλη πηγή: 49,46%, σύμφωνα με δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ). (βλ. κεφάλαιο 4)





Εικόνα 23. Εναλλακτικοί τρόποι για μαγείρεμα. Προσωπικό αρχείο.



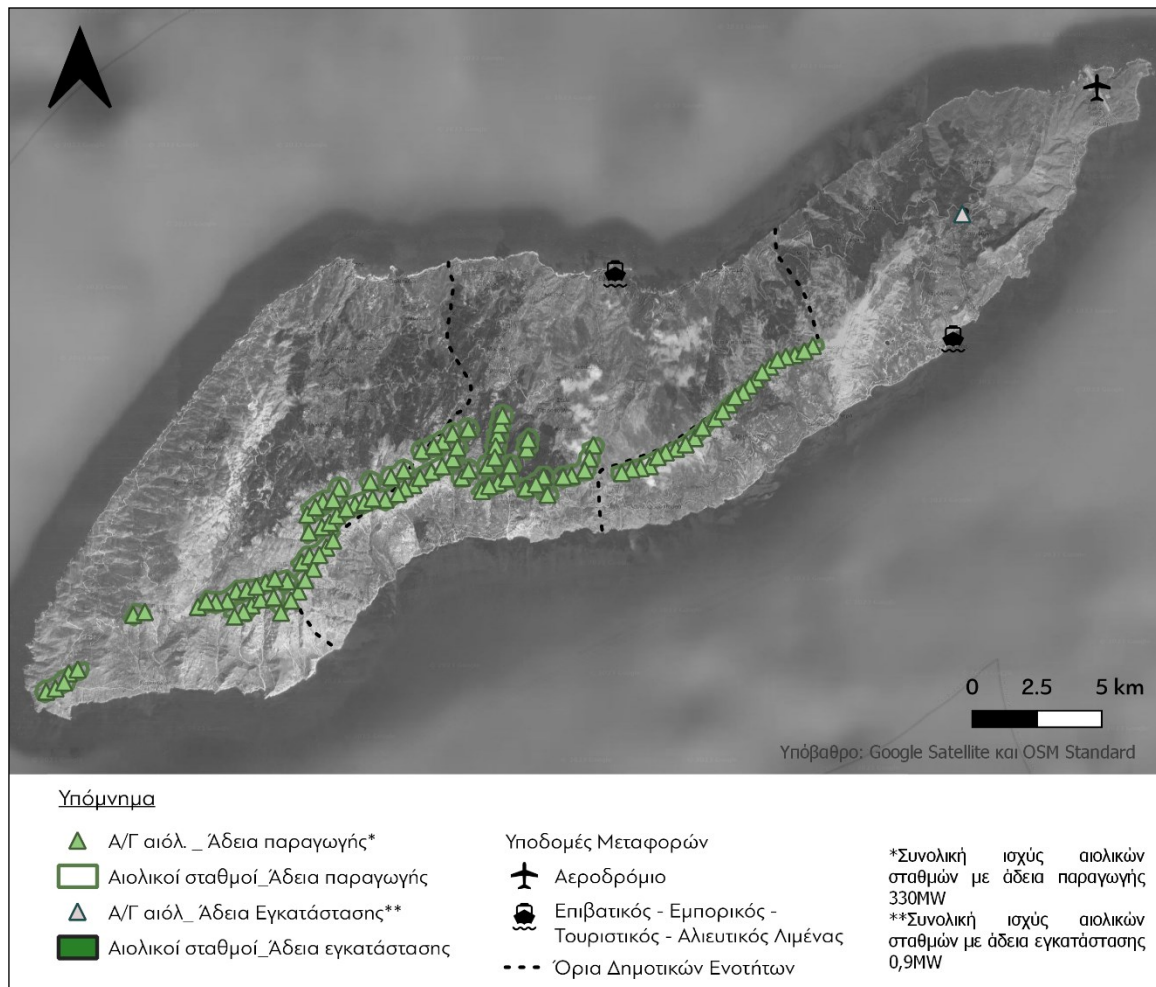
Εικόνα 24. Χρήση ηλιακού θερμοσίφωνα σε νότιους οικισμούς. Προσωπικό αρχείο.



Εικόνα 25. Κατοικία στο Μαγγανίτη, όπου από την όψη φαίνονται οι διαφορετικές τεχνολογίες για την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών.

3.10 Ενεργειακή μετάβαση

Μέχρι σήμερα στην Ικαρία η παραγωγή και κατανάλωση της ηλεκτρικής ενέργειας δεν γίνονται μέσω κάποια ενεργειακής κοινότητας. Διεργασίες προς αυτή την κατεύθυνση έχουν ξεκινήσει με αφορμή την ενεργειακή μετάβαση όταν ο δήμος Ικαρίας το 2023, μετά από διαβουλεύσεις με την τοπική κοινωνία ολοκλήρωσε το Σχέδιο Καθαρής Ενεργειακής Μετάβασης (ΣΚΕΜ), **ως ανάγκη συμμετοχής του Δήμου στη συζήτηση για την ενεργειακή μετάβαση και ως αντιπρόταση μετάβασης στις πιέσεις που δέχεται η Ικαρία** για την εγκατάσταση δυσανάλογων για τις ανάγκες του νησιού ανεμογεννητριών ιδιωτικών συμφερόντων. Το ΣΚΕΜ αποτελεί τοπικό ενεργειακό σχέδιο που συντάχθηκε στο πλαίσιο του Clean Energy for EU islands με χρηματοδότηση από ευρωπαϊκούς πόρους. Στην Ικαρία σύμφωνα με τη ΠΑΑΕΥ βρίσκονται στο στάδιο άδειας παραγωγής/ βεβαίωση παραγωγού 110 Α/Γ με συνολική ισχύ 330MW και 1 Α/Γ με άδεια εγκατάστασης ισχύος 0,9 MW, όπως φαίνεται στον παρακάτω χάρτη.



Χάρτης 17. Χάρτης αιολικών με άδεια παραγωγής και άδεια εγκατάστασης. Πηγή: ΠΑΑΕΥ, 2023

Το όραμα του ΣΚΕΜ συνοψίζεται γύρω από την:

«Αποκεντρωμένη αξιοποίηση των τοπικά διαθέσιμων καθαρών μορφών ενέργειας για την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών της Ικαρίας με έμφαση στη μείωση του ενεργειακού κόστους, την εξοικονόμηση ενέργειας, τα έργα μικρής κλίμακας, τη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος και τη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας.».

Υπάρχει επομένως ένα τοπικό σχέδιο δράσης απέναντι στις ενεργειακές πιέσεις που με τη σύμφωνη γνώμη του Δήμου και κατοίκων προτείνει την εξοικονόμηση ενέργειας με έμφαση στη θέρμανση και ψύξη για τη μείωση της συνολικής απαιτούμενης ενέργειας αλλά και τη παροχή ενέργειας προς όλους με προσιτό κόστος, τη μείωση του ενεργειακού κόστους και με μέριμνα για την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας. Η πρόταση περιλαμβάνει συνολικό σχέδιο για τη παραγωγή ενέργειας από τοπικές διαθέσιμες ΑΠΕ, ιδιοκατανάλωση από έργα ΑΠΕ μικρής κλίμακας, σύσταση ενεργειακών κοινοτήτων, αξιοποίηση υφιστάμενων υποδομών όπως ο ΝΑΕΡΑΣ. (ΣΚΕΜ, 2023).

Σε ότι αφορά το ζήτημα της ενεργειακής φτώχειας το σχέδιο προτείνει δράσεις εξοικονόμησης ενέργειας, με προτεραιοποίηση των φτωχών νοικοκυριών σε προγράμματα ενεργειακής αναβάθμισης, με την παροχή ηλιακών συλλεκτών για ΖΝΧ και θέρμανση χώρων, την παροχή υψηλής απόδοσης ενεργειακών συσκευών, με οικονομική ενίσχυση είτε από τον Δήμο, είτε από μία ενδεχόμενη Εκοιν, είτε από συλλογικές δράσεις. Ακόμα προτείνονται δράσεις παραγωγής θερμότητας και ψύξης, με την εγκατάσταση αντλιών θερμότητας, οικιακή γεωθερμία αλλά και δράσεις παροχής δωρεάν ηλεκτρικής ενέργειας σε νοικοκυριά μέσω εικονικού ενεργειακού συμψηφισμού.

Το τελευταίο χρόνο ο Δήμος Ικαρίας, δέχεται τεχνική υποστήριξη από το Erah, σε συνεργασία με ΜΚΟ, το Δίκτυο Αειφόρων Νήσων (ΔΑΦΝΗ) και το Initialising energy Balance Towards Zero (INZEB) ώστε να αναγνωρίσει τις συνθήκες ΕΦ και να προχωρήσει στην ίδρυση ενεργειακού γραφείου μία στάσης, όπου θα παρέχεται ενημέρωση σχετικά με ενεργειακά ζητήματα και δράσεις. Η διάγνωση αυτή γίνεται μέσω ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου στο νησί της Ικαρίας, το οποίο περιλαμβάνει ερωτήσεις σύμφωνα με τους δείκτες του Erah και προσθήκες ώστε να προσεγγίσει τις νησιωτικές συνθήκες¹⁰⁵ (Δήμος Ικαρίας, 2023). Τα αποτελέσματα της διάγνωσης αναμένονται μέχρι το τέλος του 2023.

¹⁰⁵ Δήμος Ικαρίας. (2023). Ενεργειακή φτώχεια – συμπλήρωση ερωτηματολογίων. Διαθέσιμο στο: <https://ikaria.gov.gr>

3.11 Σχέσεις και δεσμοί μεταξύ των κατοίκων

Παρακάτω παρουσιάζονται στοιχεία για τις συλλογικές δράσεις πολιτών στην Ικαρία ώστε να γίνουν ορατοί οι τρόποι οργάνωσης της κοινωνικής ζωής, αλλά και να διαφανούν ανάγκες εκπροσώπησης και τοπικές συνθήκες.

Μέσα από το πλήθος και το χαρακτήρα των τοπικών συλλόγων και τη μαζικότητα συμμετοχής στους τοπικούς συλλόγους γίνονται κατανοητοί οι τρόποι οργάνωσης της κοινωνικής ζωής, αναδεικνύονται οι ανάγκες και ανησυχίες των κατοίκων, ενώ διαφαίνονται και τρόποι ενδυνάμωσης, επίλυσης ζητημάτων όπως αυτό της ενεργειακής αποστέρησης. Με ενδιαφέρει ακόμα να αναγνωρίσω τους τόπους, χώρους κοινωνικής συνάντησης καθώς σε αυτούς θα μπορούσα να συμμετέχω και να συζητήσω για το ζήτημα που αφορούν την ενεργειακή φτώχεια στην Ικαρία.

Οι Ικαριώτισσες και Ικαριώτες οργανώνονται συλλογικά και συμμετέχουν σε πλήθος πολιτιστικών και άλλων δικτύων. Παρά το γεγονός ότι είναι ένας μικρός τόπος, συναντάμε:

3.11.1 Πολιτιστικούς συλλόγους

Σχεδόν σε κάθε χωριό υπάρχουν εξωραϊστικοί και πολιτιστικοί σύλλογοι με κύρια ενασχόληση την οργάνωση πανηγυριών και άλλων αλληλέγγυων δράσεων. Στην Ικαρία οργάνονται ακόμα από συλλόγους οι «μακαρονάδες οικονομικής ενίσχυσης», συνεστιάσεις με τα έσοδα να πηγαίνουν για κάποιο σκοπό¹⁰⁶. Όταν κάποιο άτομο χρειάζεται οικονομική βοήθεια η τοπική κοινωνία διοργανώνει αυτές τις εκδηλώσεις.

3.11.2 Γυναικείους συλλόγους, σωματεία, συνεταιρισμούς

Στην Ικαρία υπάρχουν το σωματεία Αιθέρας και Γαία, ο σύλλογος Εργάνη Αθηνά, αλλά και ο γυναικείος συνεταιρισμός Ραχών Ικαρίας. Η ύπαρξη συλλόγων από γυναίκες αναδεικνύουν την ανάγκη η μελέτη να συμπεριλάβει και να αναδείξει την οπτική του φύλου στο ζήτημα της ενεργειακής φτώχειας.

3.11.3 Εργατικά σωματεία, συνδικάτα, ενώσεις

Στην Ικαρία εργαζόμενα άτομα οργανώνονται σε συλλόγους, σε άμεση σχέση με το ζήτημα της ΕΦ καταγράφονται το σωματείο ηλεκτρολόγων, το συνδικάτο οικοδόμων και συναφών επαγγελματιών Ικαρίας και Φούρνων και η Ένωση Τεχνικών ΔΕΗ Σάμου – Ικαρίας. Η ένωση τεχνικών ΔΕΗ έχει ήδη εκφράσει το αίτημα για μέτρα κοινωνικής πολιτικής για μείωση φόρων, κατάργηση ρήτρας αναπροσαρμογής στα τιμολόγια, διερεύνηση κριτηρίων ένταξης στο κοινωνικό οικιακό τιμολόγιο και αύξηση του οικογενειακού εισοδηματικού κριτηρίου στα 30.000 ευρώ¹⁰⁷.

¹⁰⁶ Ράδιο Ικαρίας (2018). Η Κίνηση Πολιτών Ραχών Ικαρίας διοργανώνει μακαρονάδα. Διαθέσιμο στο: <https://www.radio-ikaria.gr/i-kinisi-politon-rachon-ikarias-diorganonei-makaronada/>

¹⁰⁷ Ράδιο Ικαρίας (2021). Απεργούν την Τετάρτη 6 Απριλίου τα μέλη της τοπικής ένωσης τεχνικών ΔΕΗ-ΚΗΕ. Διαθέσιμο στο: <https://www.radio-ikaria.gr/apergoun-tin-tetarti-6-aprili-ta-meli-tis-topikis-enosis-technikon-dei-kie/>

3.11.4 Συλλόγους νέων και μαθητών

Με βάση τις ανάγκες των νέων της Ικαρίας, οργάνωνται μαθητικοί σύλλογοι, σύλλογοι γονέων καθώς και ο σύλλογος νέων Αγίου Κηρύκου (Σ..Ν.Α.Κ.).

3.11.5 Σύλλογους επιστημόνων

Στην Ικαρία καταγράφονται δύο σύλλογοι επιστημόνων, ο σύλλογος Ικάρων Επιστημόνων (Σ.Ι.ΕΠ) με σκοπό τη σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ των Ικάρων Επιστημόνων, μέσα από εκδηλώσεις επιστημονικού, μορφωτικού και κοινωνικού περιεχομένου και την Εταιρεία Ικαριακών Μελετών με σκοπό την ενεργό συμμετοχή στα πολιτιστικά δρώμενα, για δράση στην ποιοτική αναβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος και στην ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ικαρίας.

Ο πρώτος σύλλογος πρόσφατα συνέταξε συνθετικό κείμενο αξιολόγησης του ΣΧΟΟΑΠ όπου οριοθετούσε ζητήματα χωροθέτησης ενεργειακών πάρκων, ήπιων μορφών ενέργειας, αιολικών πάρκων και εργοστασίου ΔΕΗ. Φαίνεται να αποτελεί μια ομάδα εκπροσώπησης των τοπικών συμφερόντων για την διαμόρφωση των όρων ανάπτυξης του νησιού.¹⁰⁸

3.11.6 Χώροι συγκέντρωσης

Χώροι συγκέντρωσης αποτελούν τα καφενεία των χωριών κυρίως τις βραδινές ώρες καθόλη τη διάρκεια του έτους. Οι Ικαριώτισσες και Ικαριώτες συγκεντρώνονται ακόμα για τις δράσεις των συλλόγων, σε εκδηλώσεις οικονομικής ενίσχυσης ατόμων από την κοινότητα.

Οι σύλλογοι και οι χώροι συγκέντρωσής τους, αποτελούν κόμβους μέσα από τους οποίους μπορούν να αναζητηθούν οι πτυχές της ΕΦ και οι όροι της ενεργειακής μετάβασης.

¹⁰⁸ Ικαριακή Ραδιοφωνία. (2023). Συνθετικό κείμενο αξιολόγησης ΣΧΟΟΑΠ Ικαρίας από τον Σύλλογο Ικάρων Επιστημόνων. Διαθέσιμο στο: <https://ikariaki.gr/synthetiko-keimeno-aksiologisis-schooap-ikarias-apo-ton-sylogo-ikarion-epistimonon/>

3.12 Απορρόφηση προγραμμάτων και μέτρων για την αντιμετώπιση της Ενεργειακής φτώχειας

Στη συνέχεια αναγνωρίζονται στο τοπικό επίπεδο ο τρόπος ένταξης στα διάφορα προγράμματα και συγκεκριμένα διερευνάται η προσιτότητα αυτών και σε ευάλωτα νοικοκυριά. Δεδομένα για τον αριθμό ευάλωτων νοικοκυριών καταγράφονται στο Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης Περιφέρειας Β. Αιγαίου για το 2023. **Το Κέντρο Κοινότητας Ικαρίας** στελεχώνεται από 1 Κοινωνικό Λειτουργό, 1 Ψυχολόγο και 1 Διοικητικό και **εξυπηρετεί 1.712 κατοίκους, οι 667 αποτελούν νέες εγγραφές για το έτος 2021.**

3.12.1 Απορρόφηση προγραμμάτων επιδοματικού χαρακτήρα

Από συζητήσεις με κατοίκους της Ικαρίας για την αναζήτηση πληροφοριών σχετικών με τα επιδόματα και τις ρυθμίσεις απευθύνονται σε λογίστρια/λογιστή ενώ νεότερα άτομα αναζητούν πληροφορίες στο διαδίκτυο και αιτούνται μέσα από τις επίσημες πλατφόρμες των προγραμμάτων.

3.12.2 Πρόγραμμα «Εξοικονομώ»

Σύμφωνα με μηχανικό στο νησί η χρηματοδότηση του προγράμματος «Εξοικονομώ» **έχει αξιοποιηθεί μόνο από λίγα νοικοκυριά.** Χαρακτηριστικό είναι ότι στα αποτελέσματα αξιολόγηση από το πρόγραμμα «Εξοικονομώ 2021» μόνο μία αίτηση έλαβε θετική αξιολόγηση για το νησί της Ικαρίας, μονοκατοικία/ μεμονωμένο διαμέρισμα της πρώτης εισοδηματικής κατηγορίας και δεκατέσσερις αιτήσεις από τις υπόλοιπες εισοδηματικές κλάσεις (B2 Green, 2022).

Εισοδηματική Κατηγορία 1			
Περιφερειακή Ενότητα	Ωφελούμενοι	Σύνολο Αιτήσεων	Ποσοστό Επιτυχίας
Ικαρίας	1	1	100,00%
Λέσβου	143	143	100,00%
Λήμνου	12	12	100,00%
Σάμου	29	29	100,00%
Χίου	65	65	100,00%
Εισοδηματική Κατηγορία 2 έως 5			
Περιφερειακή Ενότητα	Ωφελούμενοι	Σύνολο Αιτήσεων	Ποσοστό Επιτυχίας
Ικαρίας	14	14	100,00%
Λέσβου	288	695	14,44%
Λήμνου	92	92	100,00%
Σάμου	140	140	100,00%
Χίου	191	528	36,17%

Πίνακας 22. Πίνακες των αποτελεσμάτων «Εξοικονομώ 2021» ανά Περιφέρεια, για όλες τις εισοδηματικές κατηγορίες και τις Περιφερειακές Ενότητες. Πηγή: B2 Green, 28.04.2022

Όπως ανέφερε μηχανικός από τον Αγ. Κήρυκο¹⁰⁹, τα πρώτα χρόνια του «εξοικονομώ» είχαν αρκετές δυσκολίες, όπως η ανταγωνιστική διαδικασία υποβολής των προτάσεων. Το γεγονός αυτό συνδυαστικά και με τις χαμηλές αμοιβές ώθησε πολλές/πολλούς μηχανικούς να μην ασχοληθούν με το πρόγραμμα. Υπάρχει ενδιαφέρον για το πρόγραμμα από τους κατοίκους, αλλά και ελλιπής ενημέρωση. Ο ίδιος σχολίασε:

«Ο κόσμος δεν είναι ενημερωμένος σχετικά με τις παρεμβάσεις που απαιτούνται. Οι περισσότεροι ζητάν μόνο αλλαγή στα κουφώματα αλλά αυτό δεν αρκεί για να ανέβεις 3 ενεργειακές κατηγορίες. Δεν έχουν κατανοήσει το πρόγραμμα γιατί κιόλας διαφημίζεται ως ένα πρόγραμμα για όλους αλλά δεν είναι. Δεν μπορεί κάποιος χαμηλοεισοδηματίας , κάτω από 13.000 ευρώ, χωρίς να έχει παράνομα λεφτά, να κάνει παρεμβάσεις σε ένα κτίριο που κοστίζουν 30 χιλιάδες.» .

Όπως ανέφερε, 15 άτομα απευθύνθηκαν για αναβαθμίσεις τα προηγούμενα χρόνια, αλλά όταν τους εξήγησε το πρόγραμμα κατάλαβαν πως δεν είναι τόσο απλό και δεν συνέχισαν. Ο ίδιος έχει ασχοληθεί με τρεις περιπτώσεις αιτήσεων, με τις δύο να μένουν εκτός διαδικασίας καθώς δεν εγκρίθηκε το δάνειο. Ο ένας όπως ανέφερε δεν πήρε το δάνειο γιατί ήταν χαμηλοεισοδηματίας και ο άλλος γιατί δεν είχε συμπληρωμένη την καρτέλα του στην τράπεζα και δεν έγινε ταυτοποίηση με την ΑΑΔΕ. Τέλος, σχετικά με τις τιμές ανέφερε ότι **«Τα νησιά ζημιώνονται γιατί οι τιμές είναι υψηλότερες, τη διαφορά την πληρώνει ο ωφελούμενος.»**

3.12.3 Ενεργειακή Κοινότητα

Η πρόθεση για διαμόρφωση Εκοιν καταγράφεται στο ΣΚΕΜ Ικαρίας, με τη συμμετοχή του Δήμου. Όπως αναφέρεται η χρηματοδότηση μπορεί να παρέχεται από ίδια κεφάλαια ή δωρεές ή από ευρωπαϊκές χρηματοδοτήσεις. Η χορήγηση δανείων με ευνοϊκούς όρους είναι άλλη μία πιθανή πηγή ωστόσο υπάρχουν δυσκολίες καθώς «το υφιστάμενο κανονιστικό και νομικό πλαίσιο δεν περιλαμβάνει κίνητρα για την έκδοση δανείων» με το δανεισμό των νησιωτικών έργων από Εκοιν να παραμένει ζήτημα. (ΣΚΕΜ, 2023, σελ. 50)

Σε συνομιλία με ειδικό σύμβουλο σε ενεργειακά ζητήματα από το Δίκτυο ΔΑΦΝΗ, ο οποίος συμμετείχε στο ΣΚΕΜ Ικαρίας και ασχολήθηκε με το ενδεχόμενο ανάπτυξης Εκοιν στο νησί αναφέρθηκαν ως σημαντικά εμπόδια σε πρώτο επίπεδο η δυσκολία ενημέρωσης και κατάρτισης της τοπικής κοινωνίας και σε δεύτερο επίπεδο η χρηματοδότηση.

Στο Δήμο δεν υπάρχει η τοπική επάρκεια ώστε κάποιο άτομο να αναλάβει και να ασχοληθεί με την δημιουργία Εκοιν. **Υπάρχει περιορισμένο προσωπικό και είναι δύσκολο να αναλάβει τις απαραίτητες επικοινωνίες με την τοπική κοινότητα αλλά και τις ευρύτερες δικτυώσεις.** Ακόμα και να υπήρχε κάποιο άτομο, **δεν υπάρχουν οι κατάλληλες δομές και εργαλεία που να υποστηρίζουν τις δράσεις** και να μπορεί ο Δήμος να πληροφορείται άμεσα για τα διάφορα στάδια και δυσκολίες δημιουργίας μιας Εκοιν.

¹⁰⁹ Η τηλεφωνική επικοινωνία έγινε με μηχανικό από τον Άγιο Κήρυκο Ικαρίας στις 18.11.2022 και συζητήθηκε η μη απορρόφηση του προγράμματος και οι αιτίες αυτής.

4. Έρευνα πεδίου στη νήσο Ικαρία

Από τα παραπάνω αναδεικνύεται η ανάγκη **λεπτομερέστερης εξέτασης πτυχών της ενεργειακής φτώχειας μέσα από τη διενέργεια συνεντεύξεων** με κατοίκους. Συγκεκριμένα αναζητούνται τα προφίλ κατοίκων που ενδέχεται να αντιμετωπίζουν πιο έντονα το φαινόμενο αυτό, κάτοικοι χαμηλών και μεσαίων εισοδημάτων, ηλικιωμένα άτομα, εποχικά εργαζόμενα, οικογένειες μεταναστών, κάτοικοι που νοικιάζουν κατοικίες.

4.1 Εστίαση σε κατοίκους

Στο νησί της Ικαρίας, επικεντρώνομαι στην εύρεση κατοίκων με **χαμηλά και μεσαία εισοδήματα, ανεξαρτητως ηλικίας, και στην εύρεση ατόμων που, λόγω της κατάστασης της υγείας τους**, είναι πιθανόν να αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα με την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών. Αναζήτησα αυτά τα άτομα τόσο σε **ορεινούς όσο και σε παραθαλάσσιους οικισμούς, σε περιοχές με διαφορετική οικιστική πυκνότητα**, με σκοπό να κατανοήσω πώς διαφορετικές κλιματολογικές και πολεοδομικές συνθήκες επηρεάζουν την καθημερινή οικιακή ζωή.

Μέσα από αυτήν την έρευνα, επιδιώκω να δώσω πρόσβαση σε κοινωνικές ομάδες που, λόγω καταγωγής ή οικονομικής δυνατότητας ή για άλλους λόγους, ενδέχεται να μην έχουν την ευκαιρία να συζητήσουν ανοικτά θέματα που σχετίζονται με την κατοικία τους.

Το κριτήριο «χαμηλά και μεσαία εισοδήματα» στην υπόθεση εργασίας το προσέγγισα όχι με αριθμητικά δεδομένα αλλά προσπάθησα να το περιγράψω μέσω άλλων συνθηκών που καθιστούν τα άτομα περισσότερο ευάλωτα, όπως οι χαμηλά αμειβόμενες εργασίες, η καταγωγή από χώρες εκτός ΕΕ.

Η προσέγγιση έγινε μέσω κάποιων ατόμων κλειδί από την Ικαρία που με βοήθησαν να προσεγγίσω μόνιμους κατοίκους. Σε τουριστικές περιοχές επέλεξα να μιλήσω και με άτομα εποχικά εργαζόμενα τα οποία αναζήτησα στις επιχειρήσεις των περιοχών αυτών. Έχοντας κάνει κάποιες πρώτες επαφές με άτομα από την Ικαρία, ήταν πιο εύκολο να με συστήσουν και σε άλλα άτομα ακολουθώντας τη μέθοδο της χιονοστιβάδας.

Ακολουθεί πίνακας με τα άτομα που συνομίλησα και βασικό κριτήριο επιλογής

α/α	Φύλο	Ηλικία	Κύριο Χαρακτηριστικό
1	Γυναίκα	29 ετών	Εποχικά εργαζόμενη την καλοκαιρινή περίοδο
2	Γυναίκα	26 ετών	Ενοικιάστρια, νέα εργαζόμενη
3	Άνδρας	45 ετών	Οικογένεια Μεταναστών
4	Άνδρας	42 ετών	Οικογένεια μεσαίου εισοδήματος, σε νέα κατοικία
5	Γυναίκα	85 ετών	Ηλικιωμένη, ζει μόνη της
6	Άνδρας	80 ετών	Δέχεται μηχανική υποστήριξη
7	Γυναίκα	72 ετών	Εποχική κάτοικος
8	Γυναίκα	76 ετών	Ασχολείται με αγροτικές εργασίες, ζει μόνη της
9	Άνδρας	42 ετών	Οικογένεια που διαμένει σε οικογενειακό διώροφο κτίσμα
10	Γυναίκα	52 ετών	Οικογένεια μεσαίου εισοδήματος
11	Γυναίκα	28 ετών	Εποχικά εργαζόμενη τη χειμερινή περίοδο



Χάρτης 18. Τόποι κατοικιών των συνεντευξιζόμενων ατόμων. Ιδία Επεξεργασία.

4.2 Προετοιμασία και Θεματολόγιο

Μέσα από τους **θεματικούς κύκλους** στόχος είναι να διαπιστώσω συνθήκες υλικής αποστέρησης σε επίπεδο νοικοκυριών, πώς αυτή η αποστέρηση έχει πυροδοτήσει και κάνει ορατές συνθήκες συμπίεσης, σε τι βαθμό έχει επηρεάσει την καθημερινότητα των ατόμων-νοικοκυριών και πώς προσπαθούν να αντιμετωπίσουν τις σχετικές δυσκολίες. Η ποιοτική έρευνα εστιάζει στις συνθήκες διαβίωσης στο νησί, στο κέλυφος της κατοικίας, στις υποδομές, συσκευές, και στο κόστος της ενέργειας σε μια προσπάθεια να διαφανούν αντιλήψεις, πρακτικές των νοικοκυριών. Μέσα από τη μελέτη αναμένεται να αναδειχθούν πολιτιστικές, κοινωνικές, έμφυλες, διαγενεακές, οικονομικές διαστάσεις του ζητήματος. Περιμένω ακόμα να αποκαλυφθούν άορατες όψεις σε τομείς όπως η απασχόληση, στον τουρισμό και την παροχή υπηρεσιών, στον πρωτογενή τομέα, αλλά και στις υποδομές του νησιού, στις μεταφορές και το οδικό δίκτυο, στο δίκτυο ύδρευσης, στο ηλεκτρικό δίκτυο. Μέσα από τη συζήτηση προσπαθώ να καταγράψω την εμπειρία του παρελθόντος, ποιες θεωρούν τα άτομα ιδανικές συνθήκες κατοίκησης, συμβίωσης αλλά σκέψεις και προβληματισμούς για το μέλλον. Ως θεματικές θέτω:

4.2.1 Το κοινωνικό και οικονομικό προφίλ

Είναι σημαντικό να διερευνηθεί το κοινωνικό – οικονομικό προφίλ των ατόμων. Θα προσπαθήσω να αντιληφθώ το οικονομικό προφίλ μέσα από το επάγγελμα και το επίπεδο εκπαίδευσης. Με ενδιαφέρει ακόμα να ανιχνεύσω αν μέρος των εισοδημάτων προέρχονται από επιδόματα ή από άλλες πηγές εισοδήματος, όπως η σύνταξη. Ακόμα σημαντικό σε περίπτωση οικογενειών είναι να δούμε πόσα μέλη εργάζονται και πόσα μέλη είναι εξαρτώμενα από αυτά. Ακόμα καταγράφω την ηλικία των ατόμων, από πότε διαμένουν στο νησί, αν είναι μόνιμοι ή εποχικοί κάτοικοι. Με ενδιαφέρει να καταγράψω αν διαμένουν σε ιδιόκτητη ή ενοικιαζόμενη κατοικία.

4.2.2 Την εμπειρία (της κρίσης) στο νησιωτικό χώρο- Καθημερινότητα

Με ενδιαφέρει να ακούσω πώς διαχειρίζονται, βίωσαν την οικονομική και ενεργειακή κρίση, την πανδημία- covid-19, τι αλλαγές επέφεραν αυτές οι κρίσεις στο τρόπο που δρουν, στις κοινωνικές τους σχέσεις, σε επίπεδο κατοικίας αλλά πέρα από αυτή. Τι άλλα προβλήματα μπορεί να αντιμετωπίσουν λόγω της νησιωτικότητας, όπως διακοπές ρεύματος, υψηλό κόστος μεταφορών, υψηλές τιμές στα τρόφιμα, προβλήματα με το δίκτυο ύδρευσης και το πόσιμο νερό, διαφορές το χειμώνα και το καλοκαίρι (εποχικότητα). Πιο συγκεκριμένα θα ήθελα να γίνει και μια εστίαση στο ενεργειακό ζήτημα, αν έχουν παρατηρήσει διαφορές στις τιμές των λογαριασμών ρεύματος, στις τιμές των καυσίμων. Θα ήθελα ακόμα να διαπιστώσω τις διαφορετικές κλιματολογικές συνθήκες ανά περιοχή και τις ανάγκες που διαμορφώνονται ανά εποχή στις διάφορες τοποθεσίες.

4.2.3 Η κατοικία

Με ενδιαφέρει ο υλικός, κοινωνικός χώρος και τα δίκτυα που ενυπάρχουν σε αυτούς. Πόσο παλιά είναι η κατοικία, αν έχουν γίνει εργασίες συντήρησης, ή θεωρούν τα άτομα ότι θα χρειαζόνταν και σε ποιους χώρους, για ποιους λόγους. Πώς διαρθρώνονται οι χώροι, έχει καλό προσανατολισμό, αερίζεται καλά ή σκιάζεται το σπίτι. Τι επιπλέον έξοδα καλούνται να αντιμετωπίσουν, όπως ενοίκιο, δάνειο, ΕΝΦΙΑ, συντηρήσεις απαραίτητες λόγω της παλαιότητας. Σε περίπτωση πολυϊδιοκτησίας πώς συντηρείται η κατοικία. Αν λόγω

παραδοσιακού οικισμού ή ενδεχομένως λόγω γειννίασης υπάρχουν περιορισμοί ως προς τις παρεμβάσεις στην κατοικία. Θα ήθελα να αντιληφθώ τη σημασία της κατοικίας και την ανάγκη για διατήρηση αυτής ενδεχομένως λόγω και του ότι είναι περιουσία που περνάει από γενιά σε γενιά. Σε ότι αφορά τα υλικά κατασκευής ή τις προσθήκες στην κατοικία, με ενδιαφέρει να αναγνωρίσω ποια είναι τα υλικά της αρχικής κατασκευής και αν έχουν επέλθει σε αυτά με μόνωση στους τοίχους και στη στέγασση, τι κουφώματα έχει η κατοικία. Με ενδιαφέρει ακόμα να ανιχνεύσω που απευθύνονται σε περίπτωση που θέλουν να κάνουν παρεμβάσεις.

4.2.4 Συστήματα θέρμανσης, ψύξης, Ζεστό νερό χρήσης, μαγείρεμα

Ποιο είναι το σύστημα θέρμανσης, ψύξης, το σύστημα για το ζεστό νερό και μαγείρεμα, τι συσκευές χρησιμοποιούνται παλιές, νέες, ενεργοβόρες. Ποια καύσιμα χρησιμοποιούν, πως γίνεται ο ανεφοδιασμός με τι κόστος, τι εναλλακτικές υπάρχουν. Ιδανικά πόσο ζεστή ή όχι θα ήθελαν να είναι η κατοικία και ποια μέσα, τεχνολογίες να χρησιμοποιούν.

4.2.5 Κόστος θέρμανσης και Λογαριασμοί ρεύματος

Με ενδιαφέρει να δω πως τα άτομα κάνουν χρήση μέτρων και πολιτικών αντιμετώπισης της κρίσης όπως επιδόματα και άλλα και αν ατομικά ή συλλογικά έχουν αναπτύξει και άλλες πρακτικές αντιμετώπισης. Με αυτή τη θεματική επομένως θα προσπαθήσω να δω αν έχουν περικόψει χρήματα από άλλες ανάγκες ώστε να αποπληρώσουν τους λογαριασμούς, αν έχουν κάνει διακανονισμούς, αν έχουν λάβει τα σχετικά επιδόματα, αν εντάσσονται στο κοινωνικό τιμολόγιο ή έχουν στην οικογένεια ευάλωτο μέλος. Αν τελικά αυτές οι πρακτικές, μέτρα τους έχουν βοηθήσει. Αν έχουν καταφύγει και σε άλλες πρακτικές που αποδεικνύουν μεγαλύτερη συμπίεση και επιφέρουν αλλαγές στο τρόπο που θέλουν να ζουν, όπως το να ντύνονται πιο ζεστά ή να χρησιμοποιούν άλλες μικροσυσκευές, όπως ηλεκτρική κουβέρτα, να κάνουν μπάνιο συγκεκριμένες ώρες, να βάζουν πλυντήριο συγκεκριμένες ώρες, να πίνουν ζεστά ροφήματα, να χρησιμοποιούν θερμοφόρες, να ζεσταίνουν μόνο συγκεκριμένα δωμάτια και άλλα καθόλου, να κοιμούνται από νωρίς, να έχουν αλλάξει τις συνήθειες τους, τον τρόπο που μαγειρεύουν ή που ζεσταίνουν το νερό, τις τεχνολογίες που χρησιμοποιούν, τα καύσιμα. Θα ήθελα , να ανιχνεύσω πως προτεραιοποιούν τις ανάγκες τους.

4.2.6 Δίκτυο σχέσεων και δεσμοί

Η θεματική αυτή ενυπάρχει και στις υπόλοιπες. Θα ήθελα να δω πως διαμορφώνονται οι σχέσεις μεταξύ ιδιοκτητών και ενοικιαστών, μεταξύ γειτόνων, μεταξύ συγγενών σε περίπτωση πολυιδιοκτησίας, αν επικοινωνούν σκέψεις τους με άλλα άτομα και αν μοιράζονται τις ίδιες ανησυχίες για την κατοικία, τα κόστη.

Επισυνάπτεται αναλυτικά το θεματολόγιο το οποίο ακολουθήθηκε με τροποποιήσεις ανά περίπτωση συνεντευξιζόμενου ατόμου. Ακόμα επισυνάπτεται ένα διαφοροποιημένο θεματολόγιο για τα εποχικά εργαζόμενα άτομα. (βλ. Παράρτημα)

4.3 Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης

Καθώς η έρευνα αγγίζει ευαίσθητα θέματα, όπως τα οικονομικά προβλήματα των νοικοκυριών, οι αδυναμία αποπληρωμής λογαριασμών, προβλήματα υγείας, και αδυναμιών διαχείρισης των καθημερινών αναγκών, θέματα που είναι δύσκολο να συζητηθούν ανοικτά με κάποιον που τους προσεγγίζει ως ερευνήτρια του ζητήματος της ΕΦ, χρειάζεται η δημιουργία ενός πλάνου προσέγγισης και ενός θεματολογίου συζήτησης. Προέκυψαν ερωτήματα για το πώς θα προσεγγίσω τα άτομα ώστε να με εμπιστευτούν και να μου μιλήσουν, πώς θα διασφαλίσω την εμπιστευτικότητα, θα ξεκινήσω τη συζήτηση, θα απαντήσω στα ερωτήματα μου, χωρίς να φέρω τα άτομα σε δύσκολη θέση αλλά οδηγώντας τη συζήτηση με σεβασμό στην ιδιωτικότητα και τις ευαισθησίες της/του συνομιλήτριας/τη. Ακολουθεί ο τρόπος με τον οποίο επέλεξα να συστηθώ προφορικά και να ξεκινήσω τη συζήτηση ακολουθώντας το θεματολόγιο.

Αξίζει να σημειωθεί ότι από τις πρώτες κιόλας επαφές, όταν χρησιμοποιούσα τον όρο «ενεργειακή φτώχεια» για να περιγράψω το θέμα της εργασίας παρατήρησα ότι συνομιλήτριες και συνομιλητές είτε απέκρυπταν πληροφορίες είτε μιλούσαν γενικά και όχι για την προσωπική τους εμπειρία. **Η χρήση του όρου «φτώχεια» στην διαπροσωπική επαφή φάνηκε να μην μπορεί να διαμορφώσει συνθήκες οικειότητας.**

Έτσι, στην αρχή περιέγραφα με συντομία ότι πρόκειται για τη διπλωματική μου εργασία στην οποία ασχολούμαι με «το ικαριώτικο σπίτι και τη ζωή σε αυτό, σήμερα». Υπογράμμιζα πώς αναζητώ όχι απαραίτητα το παραδοσιακό σπίτι ή πώς ζούσαν παλιά οι κάτοικοι αλλά πώς σήμερα διαμορφώνονται τα σπίτια και αντίστοιχα οι ανάγκες των κατοίκων σε αυτά.

Σε κάθε άτομο, ανέφερα γιατί το προσεγγίζω, ώστε να προσωποποιήσω τη συζήτηση και να κινήσω το ενδιαφέρον. Για παράδειγμα, σε περίπτωση που μιλούσα με άτομα που νοικιάζουν κατοικία στο νησί ανέφερα ότι θα ήθελα να μιλήσω μαζί τους γιατί επιβαρύνονται με το κόστος του ενοικίου. Επιπλέον, τους αφηγούμουν στιγμές από άλλες συζητήσεις που είχα κάνει για το θέμα με άλλους κατοίκους από την Ικαρία ώστε να συνδεθούν με άλλα άτομα και να νιώσουν πιο άνετα.

Περιέγραφα τη διαδικασία της συζήτησης, πάνω σε συγκεκριμένες θεματικές ενότητες και τόνιζα πως υπάρχει ανωνυμία. Κάθε άτομο με το οποίο συνομίλησα, χαρακτηρίζεται από το φύλο, την ηλικία και την Δημοτική ενότητα στην οποία διαμένει. Ενημέρωνα ότι μπορούσαν να μην απαντήσουν σε κάποια ερώτηση αν δεν το επιθυμούσαν και πώς θα με διευκόλυνε με τη σύμφωνη γνώμη τους να ηχογραφήσω τη συζήτηση ώστε στη συνέχεια να μπορώ να έχω πρόσβαση και να την καταγράψω, αλλιώς θα κατέγραφα κωδικοποιημένα τα όσα συζητάμε. Τέλος, ενημέρωνα ότι το υλικό θα το χρησιμοποιήσω μόνο για την μελέτη.

Τα παραπάνω ανάλογα με το κλίμα που διαμορφωνόταν με το άτομο που συνομιλούσα προσαρμόζονταν και εμπλουτίζονταν.

4.4 Συνεντεύξεις με κατοίκους

4.4.1. 'Ήταν λες και μένω στο Περού '

Γυναίκα, 29 ετών, Δημοτική Ενότητα Ραχών

Προφίλ συνεντευξιαζόμενης

Συνάντησα τη συνεντευξιαζόμενη στην επιχείρηση που εργαζόταν στην παραλία της Μεσακτής. **Είναι η δεύτερη επιχείρηση στην οποία εργάζεται την ίδια σεζόν στο νησί**, καθώς οι εργασιακές συνθήκες αλλά κυρίως η κατάσταση της κατοικίας στην επιχείρηση στην οποία είχε αρχικά προσληφθεί την έκαναν να αναζητήσει δουλειά σε άλλον εργοδότη στην ίδια περιοχή.

Εργάζεται κάθε καλοκαίρι σε τουριστικές επιχειρήσεις σε διαφορετικά νησιά και είναι το κύριο μέσο βιοπορισμού της. Για την ίδια είναι σημαντικό πριν φύγει για το εκάστοτε νησί να έχει εξασφαλίσει την κατοικία. Όταν συμφώνησε για τη δουλειά στην επιχείρηση στην Ικαρία **ζήτησε να της παραχωρείται κατοικία** λόγω δυσκολιών που είχε αντιμετωπίσει με την εύρεση αξιοπρεπούς κατοικίας σε άλλα νησιά.

'Το να μου παρέχεται το σπίτι είναι βασικός παράγοντας, αν και πιστεύω πως έχει επίπτωση στο μεροκάματο, παρότι δεν αναφέρεται. Αν το πληρώνεις εσύ το σπίτι μπορείς να ζητήσεις περισσότερα χρήματα αν δεν το πληρώνεις εσύ είναι κάπως μέσα στο πακέτο του μισθού σου.'

Κατάσταση κατοικίας

Ωστόσο, παρά την προσπάθεια της να εξασφαλίσει ότι θα έχει στέγη πριν την άφιξη της στο νησί της Ικαρίας, **η απουσία βασικών παροχών, σε ρεύμα, ζεστό νερό, κρεβάτι αλλά και φθορές και υγρασία εσωτερικά και εξωτερικά έκαναν την κατοικία μη βιώσιμη.**

'Ήταν λες και μένω στο Περού. Δεν είχε ρεύμα, δεν είχε ζεστό νερό. Ζέσταινα το νερό σε μπρικάκι για να κάνω μπάνιο με κούπα. Το κρεβάτι δεν είχε τάβλες από κάτω, είχε χαρτόκουτα, ανοικτές κούτες. Οι τοίχοι από τη μέση και κάτω ήταν σπασμένοι στο ένα δωμάτιο και στο άλλο είχε παντού μούχλες. Είχε ένα παράθυρο για να αερίζεται...

Είχε θέματα με τα υδραυλικά, είχε θέματα με την τουαλέτα, νερά βγαίναν έξω, από το καζανάκι. Από παντού είχε ένα θέμα.

Η οροφή ήταν το μόνο καλό, ήταν ξύλινη, από έξω ετοιμόρροπη, από έξω υπήρχε περίπτωση να πέσει κάτι πάνω στο κεφάλι σου, αλλά μέσα ήταν σε καλή κατάσταση'.

Η ίδια προσπάθησε να προστατεύσει τον εαυτό της, διαπραγματευόμενη για την παροχή στέγης πριν φτάσει στο νησί χωρίς όμως να ελέγξει την κατάσταση της.

'Το άφησα δυστυχώς, αλλά είναι αυτό που κάθε χρόνο ανακαλύπτεις και κάποιο τρόπο ακόμα για να προφυλάξεις τον εαυτό σου. Δυστυχώς δεν υπάρχει καμία προστασία.'

Ενώ εργάστηκε και διέμεινε ένα διάστημα εκεί, και έχοντας κάνει φανερή την αγανάκτηση της προς τον εργοδότη για την κατάσταση της κατοικίας, χωρίς τίποτα να αλλάζει από μεριάς

του, επέλεξε να αναζητήσει άλλη εργασία στην οποία λόγω της φυσικής της παρουσίας μπορούσε να ελέγξει την κατάσταση της κατοικίας που θα της παραχωρούταν. Οι συνάδελφοι της ωστόσο παρέμειναν.

Δίκτυο σχέσεων και δεσμών

Η κατοικία αυτή δεν ήταν ιδιοκτησίας του εργοδότη της αλλά αυτός την νοίκιαζε κάθε χρόνο γνωρίζοντας την κατάσταση της. Η εν λόγω κατοικία απέχει 100 μέτρα από τη θάλασσα, ήταν δίπλα στην επιχείρηση και σε επαφή με άλλη μια κατοικία, στην ίδια κατάσταση, η οποία επίσης κατοικούταν από μέλος της οικογένειας των ιδιοκτητών.

‘Δεν είχα καμία συνεννόηση με τον ιδιοκτήτη. Όλα έγιναν μέσω του εργοδότη. Αυτή την κατοικία, την νοίκιαζε και πέρσι και πρόπερσι. Ήξερε τα προβλήματα που έχει το σπίτι και απλά ποτέ δεν έκανε κάτι... Αυτό είναι το πιο ενοχλητικό, ότι γνώριζε ότι το σπίτι είχε αυτά τα προβλήματα και δεν έκανε κάτι’.

Σχετικά με την εμπειρία του να δουλεύεις σεζόν και να αναζητάς κατοικία, ανέφερε πως κάθε χρόνο υπάρχουν δυσκολίες τις οποίες δεν αντιμετωπίζει μόνο η ίδια αλλά και συναδέλφισσες και συνάδελφοι της.

‘Είναι δύσκολο να βρεις σπίτι και αν βρεις είναι ακριβό το ενοίκιο ή σε κακή κατάσταση. Δεν ξέρεις τι θα αντιμετωπίσεις ή τι παροχές θα βρεις. Σε μια προηγούμενη εμπειρία στο τέλος είχα πληρώσει και παραπάνω γιατί είχα καταναλώσει πολύ ρεύμα’.

‘Ενας συνάδελφος που δουλεύουμε μαζί έρχεται κάθε χρόνο στην Ικαρία και νοικιάζει το ίδιο διαμέρισμα, με τα χρόνια έχει γνωρίσει τους ιδιοκτήτες και έχει αναπτύξει σχέσεις, αυτοί προσέχουν το σπίτι και το παρέχουν σε λογική τιμή.’

‘Στους συνάδελφους που μέναμε μαζί στο προηγούμενο ‘σπίτι’ τους λέω κάντε κάτι, δεν γίνεται...’

Συμπερασματικά,

- **Η παραχωρούμενη κατοικία ήταν κακά συντηρημένη, μη αξιοπρεπής και βιώσιμη, χωρίς ο ιδιοκτήτης ή εργοδότης να έχει διάθεση να αναλάβει δράση για την βελτίωση της κατάστασης της κατοικίας. Σημαντικές φθορές, υγρασίες, απουσία βασικών παροχών παρέμεναν τουλάχιστον δύο χρόνια.**
- **Αυτοπροσαρμόστηκε και διεκδίκησε μόνη της πιο αξιοπρεπή κατοικία αποκτώντας εμπειρία ώστε να διεκδικήσει κάτι καλύτερο μελλοντικά**
- **Το δίκτυο σχέσεων και δεσμών μπορεί να παροτρύνει για διεκδικήσεις αλλά δεν υπάρχει κάποια προστασία από κάποιον επίσημο φορέα.**

4.4.2. 'Κυκλοφορώ με τα φουτεράκια μου, τις καλτσούλες μου,...'

Γυναίκα, 26 ετών, Δημοτική Ενότητα Ραχών

Προφίλ συνεντευξιαζόμενης

Συνάντησα τη συνεντευξιαζόμενη στο χώρο εργασίας της. **Τα τελευταία δύο χρόνια από το 2020 μένει και εργάζεται στο νησί** και νοικιάζει κατοικία μαζί με το σύντροφο της και τους δύο τους σκύλους. Η κατοικία που διαμένει βρίσκεται σε ορεινό οικισμό της Δημοτικής ενότητας Ραχών.

Η εμπειρία της νησιωτικότητας

Η απόφαση τους να μείνουν μόνιμα στην Ικαρία είχε πολλές δυσκολίες. Η περιοχή που ζουν και εργάζονται, στο βόρειο και ορεινό τμήμα της Ικαρίας **οι χειμώνες είναι δύσκολοι ενώ το καλοκαίρι αρκετά δροσερό. Το χειμώνα η καθημερινότητα εκτυλίσσεται περισσότερο στο σπίτι** καθώς δεν υπάρχουν πολλές επιλογές για άλλες δραστηριότητες.

'Το χειμώνα είναι ερημικά, βρέχει πολύ, έχει πολύ κρύο, δεν έχει ανοικτά μαγαζιά να φας έξω, κάθε μέρα μαγειρεύουμε στο σπίτι.

Ακόμα **υπάρχουν δυσκολίες λόγω διακοπών ρεύματος** αλλά και πρόβλημα με την πληρότητα σε νερό:

*'Το χειμώνα που έχει φουλ **καταιγίδες**, μπορεί να πέσει το ρεύμα, **οι κεραυνοί κάνουν και ζημιές στα σπίτια τριγύρω**. Κρατάει κάποιες ώρες, φέτος δεν κράτησε παραπάνω. ' Ακόμα υπάρχει πρόβλημα και με το νερό στα περισσότερα χωριά, αν δεν βρέξει πολύ το χειμώνα δεν έχει νερό. Ειδικά το καλοκαίρι που υπάρχει τόσος πολύς κόσμος **δεν φτάνει το νερό**. Τα περισσότερα σπίτια έχουν δεξαμενές, αν σου κοπεί το νερό, το χρησιμοποιείς.'*

Η εύρεση κατοικίας είναι ακόμα μια δυσκολία, μέσα σε δύο χρόνια **έχουν αλλάξει τρεις κατοικίες**. Όπως ανέφερε η ίδια:

*'Αν δεν είσαι από εδώ είναι πολύ δύσκολο να έχεις αξιοπρεπές σπίτι, γιατί **το καλοκαίρι τα νοικιάζουν, Airbnb, το χειμώνα βρίσκεις, αλλά δεν έχεις σπίτι το καλοκαίρι...** Σου λένε από την αρχή το χειμώνα μπορείς να μείνεις αλλά τον Μάιο πρέπει να φύγεις. Εμείς θέλαμε κάτι για όλο το χρόνο.'*

'Για την επιλογή του σπιτιού είχε πολύ σημασία να μπορούμε να μείνουμε όλο το χρόνο, γιατί όπου μέναμε φεύγαμε το καλοκαίρι...'

Κατάσταση κατοικίας

Το σπίτι που νοικιάζουν τον τελευταίο χρόνο **το επέλεξαν γιατί σε αυτό θα μπορούσαν να μείνουν όλο το χρόνο**, κυρίως και το καλοκαίρι. Πρόκειται για μια **νεοκλασική μονοκατοικία με πέτρινους τοίχους και ξύλινη στέγη**, με **φθορές και υγρασίες** αν και είχαν γίνει κάποιες εργασίες συντήρησης πριν ενοικιαστεί. Αποτελείται από έναν ενιαίο μεγάλο χώρο σαλόνι-κουζίνα και μια κρεβατοκάμαρα. Μπροστά από το σπίτι υπάρχει **αυλή με δέντρα που βοηθούν ώστε να σκιάζεται ο εξωτερικός χώρος αλλά και εν μέρει το σπίτι**.

Ο ιδιοκτήτης ο οποίος και κατοικούσε στο σπίτι είχε ξεκινήσει κάποιες εργασίες συντήρησης στην οροφή χωρίς ωστόσο να τις ολοκληρώσει. **Το σπίτι δεν διαθέτει μονώσεις στους τοίχους αλλά μόνο στην στέγη μερικώς. Τα κουφώματα είναι παλιά και ξύλινα με αποτέλεσμα το χειμώνα να είναι αρκετά εκτεθειμένο.**

‘Έχει πολύ αέρα το χειμώνα και τίποτα δεν προστατεύει το σπίτι, μπαίνει ο αέρας και χτυπάνε οι πόρτες.

‘Στο σπίτι έχει υγρασία γιατί μπαίνουν νερά από κάποια σημεία στην οροφή, στο μπάνιο, όταν βρέχει πάρα πολύ υπάρχει θέμα.

‘Το σπίτι έχει πολύ υψηλή οροφή, έχει κεραμοσκεπή (ξύλινος σκελετός και κεραμίδια) και το χειμώνα δεν ζεσταίνεται ο χώρος. Έχει μόνωση πετροβάμβακα η κεραμοσκεπή σε κάποια σημεία αλλά όχι στους γύρω τοίχους, ... είναι παλιό πέτρινο.’

Το γεγονός ότι οι παρεμβάσεις αυτές έμειναν στη μέση και δεν έγιναν μελετημένα σε όλο το κελυφος είχε συνέπειες στην κατοικία τις οποίες και οι ενοικιαστές έπρεπε να αντιμετωπίσουν. Τα προβλήματα που προκύπτουν με το σπίτι τα λύνουν χωρίς τη βοήθεια του ιδιοκτήτη με προσωπική εργασία και έξοδα.

‘Επειδή δεν είναι δικό μας, όταν έχουμε τις διαρροές χρησιμοποιούμε λεκανάκια, κουβάδες και σφουγγαρίστρα.’

‘Δεν απευθυνόμαστε στον ιδιοκτήτη για οποιαδήποτε βλάβη, τα φτιάχνουμε μόνοι μας με δικά μας έξοδα, επειδή και το κόστος του ενοικίου δεν είναι μεγάλο, 150ευρώ. Κυρίως όμως επειδή δεν υπάρχει και πολύ συνεννόηση με τον ιδιοκτήτη, το αγόρι μου έχει τα εργαλεία και τα φτιάχνει μόνος του. Δεν θέλουμε να επενδύσουμε.’

Κάλυψη απαιτήσεων σε θέρμανση, ψύξη, ΖΝΧ, μαγείρεμα

Στην κατοικία αν και διαμένουν δύο άτομα λόγω της κατάστασης με τις διαρροές, την απουσία μόνωσης, και τα παλιά κουφώματα **υπάρχουν μεγάλες απαιτήσεις σε θέρμανση η οποία δεν μπορεί να καλυφθεί επαρκώς με τα μέσα που οι ενοικιαστές διαθέτουν.** Το σπίτι θερμαίνεται με ένα ηλεκτρικό θερμαντικό σώμα και με μια ξυλόσομπα, τα ξύλα για την οποία τα κόβουν μόνο τους. Καθώς αυτά τα μέσα δεν επαρκούν έχουν και μια ηλεκτρική κουβέρτα.

‘[Το χειμώνα] Κυκλοφορώ με τα φουτεράκια μου, τις καλτσούλες μου, δεν είναι και πολύ άνετα το χειμώνα. Το καλοκαίρι είναι τέλεια. Το σπίτι το ζεσταίνουμε το χειμώνα μόνο όταν είμαστε εκεί, ζεσταίνουμε κυρίως το σαλόνι, με την ξυλόσομπα, για το δωμάτιο έχουμε τη σόμπα που την μετακινούμε στο δωμάτιο και το ηλεκτρικό σώμα. Αυτό το ηλεκτρικό το παίρνουμε και στο μπάνιο.’

‘Τα ξύλα τα κόβει ο φίλος μου, από χωράφια, γνωρίζουν οι ντόπιοι και μας λένε πηγαινε εκεί ή αλλού. Έχουμε όλο τον εξοπλισμό, τον αγοράσαμε, ένα πριονάκι.’

‘Αυτή η ξυλόσομπα όταν φυσάει πολύ μπορεί να σου γυρίσει μέσα τον αέρα, και μπορεί να μυρίσει αλλά γενικά δεν με προβληματίζει, μου αρέσει η ζέστη από τα ξύλα αλλά θα ήθελα μια άλλη σόμπα, πιο μεγάλη, καινούργια,

με τζαμάκι ... Αυτή που έχουμε τώρα είναι τσίγκινη πετάς από πάνω τα ξύλα και την κλείνεις.'

Ακόμα, όπως αναφέρει, οι απαιτήσεις σε θέρμανση είναι μεγαλύτερες λόγω της ορεινότητας σε σχέση με τον κοντινό παραθαλάσσιο στον οποίο και νοίκιαζαν την προηγούμενη κατοικία.

'Στο προηγούμενο σπίτι που μέναμε πέρσι δεν είχαμε τέτοια πράγματα γιατί ήταν παραλιακά και δεν έκανε τόσο κρύο. Μέναμε Αρμενιστή, όπου το χειμώνα δεν έχει κρύο, με το aircondition είμασταν μια χαρά. Εδώ είναι βουνό, χιονίζει, είναι άλλες οι θερμοκρασίες. Στον Αρμενιστή όμως το καλοκαίρι σε βγάζουν έξω. Το σπίτι εκείνο ήταν προς ενοικίαση, έτοιμο, τακτοποιημένο απλά πιο μικρούλι.'

Ακόμα το σπίτι **διαθέτει τις βασικές συσκευές**, πλυντήριο ρούχων, ψυγείο, ηλεκτρική κουζίνα, ενώ **για το ζεστό νερό το σπίτι διαθέτει ηλεκτρικό θερμοσίφωνα**.

Σε αντίθεση με το χειμώνα, **το καλοκαίρι είναι δροσερό χωρίς μεγάλες απαιτήσεις σε ενέργεια**, έχουν μόνο έναν **ανεμιστήρα τον οποίο δεν χρησιμοποιούν συχνά**. Λόγω λοιπόν των μεγάλων αναγκών σε θέρμανση **το χειμώνα** και των μικρών αναγκών σε ψύξη το καλοκαίρι **οι λογαριασμοί είναι πολύ πιο υψηλοί**.

Κόστος ενέργειας

Το κόστος της ενέργειας δεν τους προβλημάτιζε κατά την επιλογή του σπιτιού, μετά τις τελευταίες αυξήσεις άρχισαν να το σκέφτονται. '

Σχετικά με την κατανάλωση ρεύματος, αυτή είδαν να αποτυπώνεται στο λογαριασμό του τετραμήνου (Ιανουαρίου – Απριλίου 2022). **Άρχισαν να σκέφτονται τι ενέργεια καταναλώνει η κάθε συσκευή και τι θα μπορούσαν να είχαν κάνει διαφορετικά**.

'Κακώς δεν σκεφτόμασταν την κατανάλωση, αυτή η ηλεκτρική σόμπα μας κατέστρεψε. Έχουν έρθει λογαριασμοί και είναι στο Θεό.'

Παρά το γεγονός πως βασικό μέσω θέρμανσης ανέφερε πως είναι η σόμπα με τα ξύλα, οι αυξήσεις στις τιμές του ρεύματος, οι προσαυξήσεις με τη ρήτρα αναπροσαρμογής αλλά και το γεγονός πως ο λογαριασμός ήταν εκκαθαριστικός και δεν είχαν γίνει μετρήσεις τα προηγούμενα χρόνια στο ρολόι είχαν ως αποτέλεσμα ένα ποσό που δεν αντιστοιχούσε στη χρήση ενέργειας που οι ίδιοι έκαναν. Η ίδια μου ανέφερε το ιστορικό :

'Ο πάροχος ενέργειας δεν είναι η Δ.Ε.Η., όταν σε αυτό το σπίτι διέμεναν οι ιδιοκτήτες είχαν κάνει την αλλαγή. ' Οι προηγούμενοι μας είχαν πει μην αγχώνεστε με το ρεύμα, είμαστε σε κοινωνικό τιμολόγιο... έχουμε κοινό ρολόι με τους δίπλα, οι οποίοι είναι συγγενείς με τον ιδιοκτήτη της δικής μας κατοικίας. Ο λογαριασμός αργούσε να έρθει πολύ, δεν ήρθε στους τρεις, στους πέντε μήνες, αργούσε, είχαμε αγχωθεί πολύ γιατί λέγαμε θα μας έρθει κάποια στιγμή και θα μας έρθει ποιος ξέρει τι; ... Γύρω στα Χριστούγεννα, ρωτήσαμε τον ιδιοκτήτη ο οποίος μας είπε να μην αγχωνόμαστε, **οι γείτονες με τους οποίους έχουμε το κοινό ρολόι είχαν φύγει γιατί δεν μένουν εδώ όλο το χειμώνα. Ήρθε ένας λογαριασμός τότε, μικροποσό 200-300 ευρώ αλλά**

δεν ήταν ο εκκαθαριστικός, ήταν ο έναντι, το αντίστοιχο ποσό ήρθε και στους γείτονες. **Τον Ιούνιο όμως ήρθε ο εκκαθαριστικός, χιλιάρικα, 2.500-3.000 ευρώ.** Εμείς ούτε οι γείτονες έχουμε τόσα να δώσουμε, και προσπαθούμε να κάνουμε ένα διακανονισμό όλοι μαζί. Εμείς προσπαθούμε να συνεννοηθούμε με τον ιδιοκτήτη ο οποίος δεν συνεργάζεται, γιατί **η εταιρεία-πάροχος, δεν είχε κάνει μετρήσεις από τον καιρό ακόμα που στο σπίτι έμνε ο ίδιος ο ιδιοκτήτης.** Σε συνεννόηση με τη γειτόνισσα είπαμε πως αυτό το ποσό θα πρέπει να διαμοιραστεί διά του τρία. Και τώρα προσπαθούμε να συνεννοηθούμε... οι ιδιοκτήτες όμως δεν μας απαντάνε, μας έχουν αφήσει στη μοίρα μας. Είναι μια μπερδεμένη κατάσταση.'

Στρατηγική για μείωση του κόστους της ενέργειας

Η ίδια θεωρεί πως βρίσκεται σε μια κατάσταση την οποία είναι δύσκολο να αλλάξει. **Ο συνδυασμός κακής κατάστασης της κατοικίας, κακής διαχείρισης από μεριάς του ιδιοκτήτη και οι ανατιμήσεις στην αγορά ενέργειας είχαν ως αποτέλεσμα η κατανάλωση της να μην ανταποκρίνεται στο ποσό που καλείται να πληρώσει, χωρίς η ίδια να μπορεί να εξοικονομήσει από κάπου ενέργεια.**

*' Δεν καταναλώνω κάτι τόσο μεγάλο και ούτε μπορώ να κόψω από κάπου... Με αυτό το ποσό θα έπρεπε να μένω σε ένα πάρα πολύ ζεστό σπίτι. **Δεν αλλάζουμε συνήθειες γιατί είναι ήδη περιορισμένες'.** ' Τα τυπικά κάνω [για την εξοικονόμηση] προσέχω να μην αφήνω ανοικτά τα φώτα όταν λείπω από το σπίτι ή όταν δεν χρησιμοποιώ τους χώρους, μια φορά αγχώθηκα γιατί είχα αφήσει περισσότερη ώρα το θερμοσίφωνα. **Την σόμπα την ηλεκτρική θα προτιμήσω να μην την ανοίξω, θα ανοίξω τη ξυλόσομπα,** η οποία είναι πιο δύσκολη όταν δεν είναι ο φίλος μου σπίτι αλλά έμαθα να τη λειτουργώ. Όταν έλειπε από το σπίτι, σκεφτόμουν να ανοίξω την ηλεκτρική; Είπα όχι θα ανοίξω τη ξυλόσομπα. '*

Τον επόμενο χειμώνα **έχουν αποφασίσει να φύγουν από την Ικαρία** και έτσι δεν σκέφτονται να αλλάξουν κατοικία ή να επενδύσουν σε αυτή.

' Λέμε να φύγουμε το χειμώνα, οπότε είπαμε να μείνουμε και το καλοκαίρι, ο λόγος που θα φύγουμε δεν είναι μόνο το σπίτι αλλά είναι κάτι που μας δυσκολεύει. '

Δίκτυο σχέσεων και δεσμών

Η ίδια δουλεύει στο καφενείο του χωριού και έχει δει **και άλλα άτομα να δυσκολεύονται με τη διαχείριση των οικονομικών ή να μην μπορούν να αλλάξουν την κατάσταση στην κατοικία.**

'Αυξήθηκε το ρεύμα, όλοι περνούν πολύ χρόνο στο σπίτι, οπότε καταναλώνεις, δεν είναι και τα σπίτια καλά...'
'Οι δίπλα έχουν φέρει λάμπα πετρελαίου και γκάζι για το χειμώνα γιατί φοβούνται μην τους κόψουν το ρεύμα. '

Η συνεντευξιαζόμενη γνώριζε επίσης για το κίνημα κατά των φαραωνικών έργων των ανεμογεννητριών στο νησί. Συμμετέχει στην κίνηση πολιτών Ραχών,

‘ότι κάνουμε εδώ στο νησί σχετικά με το ζήτημα το κάνουν οι άνθρωποι, μόνοι τους εθελοντικά κάνουν κινήσεις και συνελεύσεις. 120 ανεμογεννήτριες, στα βουνά της Ικαρίας, . Υπάρχουν ήδη κάποιες στο νησί. ‘ Είναι καταστροφή για το περιβάλλον... **Το ρεύμα αυτό δεν πάει καν εδώ, δεν λένε θα βάλουμε αυτές εδώ και θα σας βοηθήσουμε να μην πληρώνεται εσείς, στα χωριά...**

Συμπερασματικά:

- Αντιμετώπισε **δυσκολία στην εύρεση μόνιμης, σταθερής κατοικίας** λόγω της διάθεσης καλών κατοικιών για **τουριστική αξιοποίηση**. Οι αλληπάλληλες αλλαγές σε τρεις κατοικίες εντός δύο ετών αποτελούν ένδειξη της πρόκλησης αυτής.
- **Οι σημειακές παρεμβάσεις στη μόνωση δεν εγγυόνται θερμική άνεση ή στεγάνωση**. Το κέλυφος χρειάζεται να αντιμετωπίζεται ως σύνολο σε παρεμβάσεις ενεργειακής αναβάθμισης. Λόγω του καθεστώτος κατοίκησης, δεν προχωρούν τα ίδια σε εργασίες.
- Λόγω της παλαιότητας της κατοικίας, την έλλειψης μόνωσης, των παλιών κουφωμάτων **δεν απολαμβάνουν συνθήκες θερμικής άνεσης το χειμώνα**. Εκφράζουν την επιθυμία για άνετη κατοικία κατά το χειμώνα αλλά καθώς νοικιάζουν την κατοικία δεν μπορούν να βελτιώσουν το σύστημα θέρμανσης.
- Λόγω της κακής συνεννόησης με τον ιδιοκτήτη, **καθυστερούσαν να παραλάβουν τους λογαριασμούς οι οποίοι έληγαν και το κόστος αυξανόταν** ενώ δεν γνώριζαν ποιος είναι ο πάροχος ενέργειας. Το γεγονός ότι η κατοικία **είχε κοινό ρολόι με άλλη κατοικία** δημιούργησε μια παραπάνω δυσκολία. Ενώ υπήρχε καλή συνεννόηση με τους γείτονες, το τρίτο μέρος, ο ιδιοκτήτης δεν βοηθούσε ώστε να επιλυθεί το πρόβλημα. Αυτό δημιουργεί ανασφάλεια και πίεση στους ενοικιαστές.¹¹⁰
- **Η κατανάλωση τους** είναι συνετή και περιορισμένη και **δεν δύναται να μειωθεί**. Λόγω και της ανεπάρκειας της κατοικίας και καθώς νιώθουν ότι δεν μπορούν να ελέγξουν την κατάσταση **θα αποχωρήσουν τον επόμενο χρόνο**.
- Από τη συζήτηση αναδείχθηκε το **κοινωνικό πνεύμα της περιοχής**, οι κοινοί προβληματισμοί για την ενεργειακή μετάβαση. Οι κάτοικοι συσπειρώνονται απέναντι στις επενδύσεις ΑΠΕ, ενώ συζητήσεις που αφορούν την κατάσταση στην κατοικία και τη θερμική άνεση παραμένουν σε στενότερους κύκλους μεταξύ φίλων και γνωστών.

¹¹⁰ Το πρόβλημα με τους καθυστερημένους λογαριασμούς που λήγουν ανέφερε και άλλη ενοικιάστρια από τον Άγιο Κήρυκο, η οποία παραλαμβάνει τον λογαριασμό από τον ιδιοκτήτη της κατοικίας που νοικιάζει.

4.4.3. 'Για να πάρουμε τις διάφορες επιδοτήσεις, θα πρέπει να έχουμε συμβόλαιο.'

Ανδρας, 45 ετών, Δημοτική Ενότητα Ευδήλου

Η συνέντευξη πραγματοποιήθηκε τον Ιούλιο του 2022, στην αυλή του σπιτιού της οικογένειας.

Προφίλ συνεντευξιαζόμενων

Η οικογένεια **ζει τα τελευταία είκοσι χρόνια στην Ικαρία και έχει καταγωγή από την Αλβανία**. Διαμένουν στο νότιο τμήμα του νησιού, στη Δημοτική ενότητα Ευδήλου, σε παραθαλάσσιο οικισμό αλλά σε απόσταση από τη θάλασσα. Ο πατέρας της οικογένειας εργάζεται στον κλάδο επισκευής μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών, η μητέρα ασχολείται με διάφορες εργασίες παροχής φροντίδας, και έχουν δύο παιδιά ηλικίας 9 και 11 ετών.

Η εμπειρία της νησιωτικότητας

Ο οικισμός βρίσκεται μέσα σε βραχώδεις όγκους οι οποίοι κατά τη διάρκεια της μέρας θερμαίνονται με **την αίσθηση της ζέστης να είναι ακόμα πιο έντονη τόσο το καλοκαίρι όσο και το χειμώνα**. Ακόμα στην περιοχή καθόλη τη διάρκεια του χρόνου πνέουν **δυνατοί άνεμοι** που ενώ δημιουργεί πολλά προβλήματα στις κατοικίες που είναι περισσότερο εκτεθειμένες είναι ανακουφιστικός.

'Ο αέρας μας σηκώνει το σπίτι. Αλλά αν δεν έχει αέρα εδώ έχει ζέστη πολύ'.

Η κατοικία στην οποία διαμένουν είναι αρκετά εκτεθειμένη στον άνεμο, δεν προστατεύεται από διπλανά κτίσματα αλλά ούτε και από δέντρα, φυτεύσεις στην αυλή. Λόγω της απουσίας φυτεύσεων αλλά και λόγω της ιδιομορφίας της περιοχής η κατοικία είναι εκτεθειμένη στις υψηλές θερμοκρασίες. Σχετικά με τις ανάγκες σε θέρμανση ψύξη ο ίδιος αναφέρει:

'Εδώ πρέπει να βάλεις aircondition το καλοκαίρι, άμα ζεσταθούνε τα βράχια... θα ψηθείς. Το να αερίζεις απλά τα δωμάτια δεν αρκεί, ο αέρας είναι ζεστός γιατί ο βράχος πυρώνει'

'Ευτυχώς εδώ δεν έχει πολύ κρύο, στο 0 (βαθμούς) θα φτάνει 5-6 μέρες το χρόνο.

Κατάσταση κατοικίας

Η κατοικία έχει τοιχοποιία από λιθοδομή, χωρίς επιπλέον μονώσεις και η κάλυψη γίνεται με πλάκα σκυροδέματος. Η πλάκα αυτή κατασκευάστηκε τη δεκαετία του '50 μια εποχή που σύμφωνα με συνεντεύξεις και με άλλους κατοίκους της περιοχής ήταν διαδεδομένο στο μείγμα να χρησιμοποιείται άμμος από ρυάκια της περιοχής. Χρησιμοποιήθηκε κυρίως γιατί σκλήραινε την πλάκα και την έκανε ανθεκτική, χωρίς ωστόσο να προσφέρει μόνωση στο εσωτερικό. **Σήμερα αρκετές κατοικίες με τέτοιες πλάκες είναι περισσότερο εκτεθειμένες στις εξωτερικές θερμοκρασίες ενώ όσες δεν συντηρούνται συστηματικά αντιμετωπίζουν και προβλήματα με διαρροές**. Στη συγκεκριμένη περίπτωση **το σπίτι δεν αντιμετωπίζει προβλήματα με υγρασίες γιατί οι ίδιοι συντηρούν συστηματικά την οροφή αλλά χωρίς μόνωση οι ανάγκες σε θέρμανση το χειμώνα και σε ψύξη το καλοκαίρι αυξάνονται**.

Κάλυψη απαιτήσεων σε θέρμανση, ψύξη, ΖΝΧ, μαγείρεμα

Το σπίτι **το χειμώνα το θερμαίνουν με ένα τζάκι και ένα κλιματιστικό ενώ έχουν και ηλεκτρικά σώματα**. Με αυτά τα μέσα προσπαθούν να κάνουν μια σωστή διαχείριση **σκεπτόμενοι το τελικό κόστος**. Υποστηρικτικά έχουν αγοράσει τα τελευταία χρόνια έναν **αφυγρανήρα** για την υγρασία και ένα **αερόθερμο**.

‘Πετρέλαιο δεν έχουμε, σώματα μόνο ηλεκτρικά. Αυτά καίνε πάρα πολύ. Το πιο οικονομικό είναι το τζάκι, μαζεύονται τα παιδιά το χειμώνα και κάθονται εκεί.’

‘ Τα ξύλα τα κόβουμε εμείς αλλά άλλες φορές αγοράζουμε’

Στρατηγική για μείωση του κόστους της ενέργειας

Προσπαθούν να κάνουν μια συνετή διαχείριση για να θερμάνουν ή να ψύξουν το σπίτι, χρησιμοποιούν τις βασικές συσκευές, **για το μαγείρεμα ηλεκτρική κουζίνα, ηλεκτρικό θερμοσίφωνα για το ζεστό νερό**, έχουν ψυγείο, **χωρίς να μπορούν να περικόψουν κάτι**. Στις περιπτώσεις διακοπής του ρεύματος χρησιμοποιούν μια γεννήτρια.

‘ Δεν τα πολυσκεφτόμαστε γιατί θα μας πιάσει πονοκέφαλος. Όταν έχεις παιδιά δεν μπορείς να σκεφτείς, δεν θα μαγειρέψω δεν θα βάλω πλυντήριο, πρέπει να κάνουν και μπάνιο πριν κοιμηθούν...’

Παρά το γεγονός πως **νοικιάζουν την κατοικία 20 χρόνια, η ενοικίαση δεν γίνεται μέσω νόμιμων διαδικασιών και συμβολαίου**. Το πρόβλημα της **πολυϊδιοκτησίας και της απουσίας συνεννόησης μεταξύ των ιδιοκτητών** έχει ως αποτέλεσμα να μην μπορούν να κάνουν παρεμβάσεις στο σπίτι.

‘ Το σπίτι δεν είναι δικό μας, νοικιάζουμε, και αυτοί ακόμα δεν ξέρουν ποιανού είναι. ‘ ‘

‘Δεν μπορούμε να κάνουμε αλλαγές, αν δεν δώσουν αυτοί εντολή εμείς δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτα, ούτε να βάψουμε ούτε να αλλάξουμε κουφώματα. Θέλαμε στην αρχή να κάνουμε κάποιες αλλαγές, αλλά δεν δεχτήκανε. ‘

*‘ Αφού πληρώνουμε το ενοίκιο και δεν μας αφήνουν να κάνουμε αλλαγές πρέπει κι αυτοί να κάνουν κάτι. Λόγω του ότι έχουμε χρόνια εδώ είπαμε να μείνουμε ακόμα και όπως είναι. ‘ **Αν κάτι μικρό χαλάει το φτιάχνουμε εμείς.**’*

Για τον ίδιο λόγο, παρά το γεγονός πως οι λογαριασμοί έχουν αρχίσει να αυξάνονται **δεν μπορούν να διεκδικήσουν επιδόματα θέρμανσης, ρεύματος ή να κάνουν διακανονισμούς**.

Κόστος ενέργειας

Σε ότι αφορά το κόστος της ενέργειας αναφέρουν ότι έχουν αυξηθεί αισθητά τόσο οι τιμές για τα καυσόξυλα, όσο και του ρεύματος αλλά και του πετρελαίου κίνησης.

‘ Οι τιμές στα καυσόξυλα έχουν αυξηθεί πολύ, πριν 5 χρόνια παίρναμε ένα αυτοκίνητο, φορτηγάκι με 60 ευρώ σήμερα έχει 120 ευρώ. Η βενζίνη τώρα έχει 2,5 ευρώ το λιγότερο, εδώ πριν ένα μήνα (Ιούνιο 2022) ήταν 2,77 ευρώ, στην Αθήνα την ίδια περίοδο ήταν 2,56 ευρώ.’

‘ Μας ήρθε ο εκκαθαριστικός [λογαριασμός ρεύματος] 700 ευρώ, ενώ ερχόταν 300 ευρώ’.

‘ Για να πάρουμε τις διάφορες επιδοτήσεις, θα πρέπει να έχουμε συμβόλαιο. Δεν έχουμε και έτσι είναι δύσκολο. Δεν παίρνουμε τίποτα. Επειδή ο πάροχος είναι η ΔΕΗ δύσκολα το κόβουν, αλλά εμείς με το που πληρωνόμαστε δίνουμε στους λογαριασμούς, γιατί αν γίνουν δύο [οι λογαριασμοί] δύσκολα τους πληρώνεις. ‘

Έχουν σκεφτεί να αλλάξουν κατοικία λόγω αυτών των προβλημάτων αλλά το γεγονός πως η κατοικία είναι και ο χώρος εργασίας του πατέρα και απαιτεί όχληση και επιπλέον πως **οι περισσότερες κατοικίες σε καλή κατάσταση δίνονται ως τουριστικά καταλύματα τους αποτρέπει.**

‘Έχουμε σκεφτεί να αλλάξουμε σπίτι αλλά δεν υπάρχουν πολλά σπίτια, όπως θα τα θέλαμε εμείς’.

‘ Εδώ υπάρχουν και νέα σπίτια, ή παλιά που τα έχουν επισκευάσει αλλά σε αυτά πιο πολύ ψάχνουν τον τουρισμό, ειδικά τώρα το καλοκαίρι.’

Θα λειτουργήσουμε με τον ίδιο τρόπο τον χειμώνα, χωρίς να αλλάξουν κάτι στον τρόπο **διαχείρισης** του νοικοκυριού ή στις διεκδικήσεις.

Συμπερασματικά,

- Μπορούν να κάνουν μόνο **μικροπαρεμβάσεις στο σπίτι** χωρίς να είναι αυτές ικανές να εξασφαλίσουν θερμική άνεση.
- Αναδεικνύεται το ζήτημα της **πολυιδιοκτησία.**
- Αναδεικνύονται τα προβλήματα στην **παλιά κατασκευή, ή η απουσία φυτεύσεων που αφήνουν το σπίτι εκτεθειμένο.**
- Η **απουσία συμβολαίου** δημιουργεί παραπάνω συμπίεση σε μια εποχή που η επιβίωση των φτωχών νοικοκυριών εξαρτάται όλο και περισσότερο από επιδόματα.
- Αναδεικνύεται η κρισιμότητα της θέρμανσης και η **μεγαλύτερη εξάρτηση από την ενέργεια όταν υπάρχουν παιδιά στο σπίτι.**
- Στην περιοχή φαίνεται να υπάρχει μεγαλύτερη **ανάγκη ενέργειας για ψύξη** και λιγότερη σε θέρμανση σε σχέση με τους βόρειους και ορεινούς οικισμούς.

4.4.4. ‘ Περισσότερα ξύλα για το ενεργειακό τζάκι ‘

Άντρας, 42, Δημοτική Ενότητα Ραχών

Συνάντησα το συνεντευξιαζόμενο στο χώρο εργασίας του, όπου επισκεύαζε μια παλιά κεραμοσκεπή.

Προφίλ συνεντευξιαζόμενου

Ο συνεντευξιαζόμενος εργάζεται ως μαραγκός στην επιχείρηση του και ζει σε ορεινό οικισμό των Ραχών μαζί με τη σύζυγό του, εργαζόμενη εκπαιδευτικό και τα δύο τους παιδιά. Το σπίτι τους βρίσκεται σε ορεινό οικισμό, με πυκνή και υψηλή βλάστηση.

Κατάσταση κατοικίας

Η κατοικία κατασκευάστηκε τη δεκαετία του '00 με ιδιαίτερη προσοχή από τον ίδιο. Σε αντίθεση με τα προηγούμενα παραδείγματα η κατοικία τους **έχει φέροντα οργανισμό από οπλισμένο σκυρόδεμα, η πλήρωση των τοίχων γίνεται με οπτοπλινθοδομή, η στέγη αποτελείται από ξύλινο σκελετό και κεραμίδια. Μόνωση** έχει τοποθετηθεί τόσο στις **τοιχοποιίες** όσο και στην **οροφή**. Παρά το γεγονός πως το σπίτι είναι κατασκευασμένο με πιο σύγχρονα υλικά και μεθόδους, **τα κουφώματα επέλεξε να τα κατασκευάσει από ξύλο**. Όπως εξηγεί ο ίδιος η επιλογή αυτή δεν έγινε μόνο γιατί είναι η δουλειά του και θα τα κατασκεύαζε μόνος του.

‘Όταν έφτιαχνα το σπίτι ήταν προτεραιότητα να γίνει καλό, ειδικά για ένα σπίτι που είναι στις Ράχες’

‘**Οι πιο πολλοί όταν αλλάζουν το σπίτι βάζουν αλουμίνια κουφώματα**. Εγώ έβαλα **ξύλινα κουφώματα, εγώ τα έφτιαξα**, θέλουν και μεγαλύτερη συντήρηση. **Τα επέλεξα όμως γιατί τα ξύλινα δεν σφραγίζουν το σπίτι όπως τα αλουμίνια....** τα αλουμίνια σφραγίζουν το σπίτι αλλά έχουν και μειονεκτήματα. Σφραγίζει το σπίτι αλλά δεν αναπνέει. **Βγαίνουνε μούχλες στους τοίχους**, αναγκάζονται μετά και αφήνουν ανοικτά παράθυρα, γιατί αλλιώς θα μαυρίσουν οι τοίχοι. Επειδή είναι το κλίμα τέτοιο ειδικά στις Ράχες, **έχει πολύ υγρασία.**’

Το σπίτι τους είναι **διώροφο και ψηλοτάβανο**, πάνω βρίσκονται τα δωμάτια και κάτω οι χώροι κοινής συγκέντρωσης, κουζίνα- καθιστικό.

Κάλυψη απαιτήσεων σε θέρμανση, ψύξη, ZNX, μαγείρεμα

Ο χειμώνας είναι κρύος με υγρασία ενώ το καλοκαίρι δροσερό, χωρίς ανάγκη για ψύξη των χώρων.

‘Οι περισσότεροι στα ορεινά εδώ των Ραχών δεν έχουν ούτε *aircondition*, **τα σπίτια δροσιζονται με φυσικό τρόπο.**’

Για τη **θέρμανση** του σπιτιού λειτουργούν ένα **ενεργειακό τζάκι και σώματα, λέβητα πετρελαίου**. Για να κόψουν τα ξύλα, απευθύνονται με αίτηση στο Δασαρχείο και τους επιδεικνύονται τα δέντρα για κοπή, με ποσότητα ανάλογη του μεγέθους του νοικοκυριού.

‘Το ενεργειακό τζάκι δεν καλύπτει πλήρως το σπίτι, **με το πετρέλαιο καλύπτεται πιο καλά**. Το τζάκι ανάβω από το απόγευμα και μετά όταν είμαστε σπίτι από το πρωί. ‘

‘**Αν έχεις και παιδιά κανονίζεις να έχεις μια σταθερή θερμοκρασία, οπότε αναγκαστικά καις [καύσιμο], αν μένεις μόνος σου δεν σε πολυνοιάζει.**‘

‘ **Το ενεργειακό τζάκι δεν μυρίζει** κιόλας γιατί κλείνει, δεν καπνίζει. ‘

Στις διακοπές ρεύματος το ενεργειακό τζάκι κλείνει αλλά κρατάει τη ζέστη για κάποια ώρα. Παλιότερα όπως ανέφερε οι διακοπές ήταν πιο συχνές και μετά από κάποιες αλλαγές στο δίκτυο έχουν δει διαφορά στη συχνότητα και στο χρόνο επανασύνδεσης.

Για το **ζεστό νερό έχουν θερμοσίφωνα ο οποίος συνδέεται με το ενεργειακό τζάκι όταν αυτό είναι σε λειτουργία**, εναλλακτικά συνδέεται με την παροχή ηλεκτρικού ρεύματος. Στις Ράχες **δεν είναι πολλές οι ηλιόλουστες μέρες και γι’ αυτό δεν έχει εγκαταστήσει ηλιακό θερμοσίφωνα**.

Η **κουζίνα** επέλεξαν να λειτουργεί ανάλογα με τις συνθήκες **είτε με ηλεκτρικό είτε με υγραέριο**. Λόγω του ότι **η τιμή του υγραερίου δεν αυξήθηκε όσο του ρεύματος** το προτιμά και μελλοντικά σκέφτεται να κάνει μεγαλύτερη χρήση. Σχετικά με τις συσκευές, όταν τις αγόρασε δεν είχε προσέξει ιδιαίτερα τι ενέργεια καταναλώνουν αλλά τα τελευταία χρόνια **όταν έχει χρειαστεί να αγοράσει προσέχει την ενεργειακή κλάση**.

Κόστος ενέργειας

Σχετικά με **τον λογαριασμό του τετραμήνου (Ιανουάριος – Απρίλιος 2022)** ο ίδιος παρά το γεγονός πως δεν έχει αλλάξει κάτι στη χρήση ενέργειας που έκανε **πλήρωσε τα τριπλάσια σε ρεύμα**, από 400 ευρώ που ερχόταν συνήθως, αυτή τη φορά ήρθε 1.200 ευρώ.

Σχετικά με τα καύσιμα για το αυτοκίνητο ή τη θέρμανση ανέφερε πως πάντα ήταν 0,20 με 0,30 ευρώ πιο ακριβά στο νησί. Ανέφερε την ύπαρξη του επιδόματος **«μεταφορικό ισοδύναμο»**, **ωστόσο τόνισε πως το ποσό επιστροφής του προηγούμενου χρόνου είχε καθυστερήσει αρκετά**. Ο ίδιος δεν μπόρεσε να πάρει το ‘fuel pass’ καθώς το αυτοκίνητο του είναι δηλωμένο στην επιχείρηση του ως εταιρικό.

Στρατηγική για μείωση του κόστους της ενέργειας

Τον επόμενο χειμώνα **καθώς έχει αυξηθεί και το πετρέλαιο όπως ανέφερε θα χρησιμοποιήσει περισσότερα ξύλα για το ενεργειακό τζάκι**.

Συμπερασματικά,

- Παρά το γεγονός πως το σπίτι του είναι καινούργιο και προσεγγμένο με μονώσεις, **έχει επιλέξει συστήματα θέρμανσης που του παρέχουν αυτονομία και εναλλακτικές, ο λογαριασμός ρεύματος ήρθε αυξημένος και δυσκολεύεται να τον αποπληρώσει**.
- Πολλές φορές **οι πιο διαδεδομένες πρακτικές ενεργειακή απόδοσης**, όπως τα **κουφώματα αλουμινίου ή pvc, δεν είναι οι πιο κατάλληλες σε όλες τις κλιματολογικές συνθήκες και έχουν και αυτές μειονεκτήματα**.

4.4.5. ' Φέτος μου παρουσιάστηκε υγρασία '

Γυναίκα, 85 ετών, Δημοτική Ενότητα Ευδήλου

Η συζήτηση έγινε στην αυλή του σπιτιού της και στη συνέχεια επισκέφτηκα το εσωτερικό.

Προφίλ συνεντευξιαζόμενης

Η συνεντευξιαζόμενη **διαμένει μόνιμα σε παραθαλάσσιο οικισμό στο νότιο τμήμα της Ικαρίας σε μια περιοχή που περικλείεται από βραχώδεις όγκους.** Το εισόδημα της προέρχεται από τη **σύνταξη.**

Κατάσταση κατοικίας

Η ηλικιωμένη γυναίκα **διαμένει σε κατοικία σε όροφο δώροφου κτίσματος ιδιοκτησίας της.** Το **διαμέρισμα του ισογείου, το νοικιάζει περιστασιακά για διαμονή σε επισκέπτες,** είναι πιο μικρό (30τ.μ.) καθώς η **μία του βορινή πλευρά είναι χωμένη μέσα στο βράχο,** περισσότερο σκοτεινό αλλά και δροσερό. Η **κατοικία στον όροφο είναι ελεύθερη από όλες τις πλευρές και περισσότερο εκτεθειμένη στο νότιο προσανατολισμό.** Το κτίριο είναι **λίθινης κατασκευής με πλάκα από σκυρόδεμα,** κατασκευασμένο τη δεκαετία του '60. Εξωτερικά έχει **ελεύθερο χώρο με δέντρα,** ένα μικρό κοτέτσι στα ανατολικά, εξωτερική τουαλέτα για το διαμέρισμα του ισογείου και **ένα μικρό κουζινάκι με υγραέριο.**

Εξωτερικά, στο δυτικό τμήμα όπου και βρίσκεται η πλακοστρωμένη αυλή, τα τελευταία χρόνια έχει καλύψει τμήμα με **κεραμοσκεπή ώστε να περιορίσει την αίσθηση της ζέστης** στο εσωτερικό. Παράλληλα, μια **μεγάλη χαρουπιά σκιάζει και δροσίζει τον υπόλοιπο εξωτερικό** το χώρο. Με την προσθήκη της κεραμοσκεπής και το μεγάλο δέντρο διαμορφώθηκε ένας εξωτερικός χώρος τον οποίο η ίδια χρησιμοποιεί καθημερινά από την άνοιξη μέχρι το φθινόπωρο για να κάθεται και να μαγειρεύει.

Εσωτερικά, το σαλόνι και η κουζίνα της βρίσκονται σε ενιαίο χώρο, είναι **αρκετά ζεστοί χώροι λόγω μιας μεγάλης τζαμαρίας με νότιο προσανατολισμό** που δεν σκιάζεται εξωτερικά. Το σπίτι αποτελείται ακόμα από ένα δωμάτιο και την τουαλέτα.

Κάλυψη απαιτήσεων σε θέρμανση, ψύξη, ΖΝΧ, μαγείρεμα

Παρά το γεγονός πως **διαθέτει κλιματιστικά στο χώρο σαλόνι-κουζίνα και στο δωμάτιο προτιμά να μην τα λειτουργεί αλλά να αερίζει τους χώρους και να λειτουργεί ανεμιστήρα** επιδαπέδιο και οροφής.

Για τη **θέρμανση του σπιτιού,** χρησιμοποιεί **σώματα πετρελαίου,** μια μικρή **ηλεκτρική σόμπα** και τα **κλιματιστικά** ανάλογα με την εποχή και τις συνθήκες. **Έχει πολλές επιλογές θέρμανσης** που χρησιμοποιεί ανάλογα με τις ανάγκες της, κάνει τις δουλειές της το πρωί και μετά όταν θέλει ζέστη στο σπίτι ανοίγει είτε τη σόμπα είτε κάποιο κλιματιστικό απομονώνοντας το χώρο στον οποίο βρίσκεται. **Πιο αργά βράδυ ανοίγει τα σώματα πετρελαίου και όταν πιάσει τη θερμοκρασία που θέλει το κλείνει.**

' Το χειμώνα αν μπορώ να βάλω πετρέλαιο βάζω, αν δεν μπορώ χρησιμοποιώ μια μικρή σομπίτσα... Το πετρέλαιο δεν μπορώ να το βάλω έχει ακριβύνει. Τώρα το χειμώνα αν είναι τόσο ακριβά που λένε ότι θα είναι δεν θα

την βάλω ούτε αυτή [σόμπα], γιατί η σύνταξη μου είναι μικρή και δεν μου φτάνει.'

Ζεστό νερό έχει μέσω ηλιακού θερμοσίφωνα ο οποίος προστέθηκε πριν επτά χρόνια στην οροφή της κατοικίας. Η περιοχή είναι αρκετά ηλιόλουστη τις περισσότερες μέρες του χρόνου και η ίδια είχε δει **διαφορά στους λογαριασμούς της.**

Κόστος ενέργειας - Στρατηγική για μείωση του κόστους της ενέργειας

Σχετικά με τους λογαριασμούς είναι **εντεταμένη στο κοινωνικό τιμολόγιο** και τα τελευταία χρόνια **πληρώνει σταθερά 150 ευρώ το τετράμηνο.** Η ίδια σκέφτεται όλο και πιο πολύ την κατανάλωση που κάνει και προσπαθεί να περιορίσει την χρήση καυσίμων ενέργειας. **Τους περισσότερους μήνες όπως ανέφερε χρησιμοποιεί το εξωτερικό κουζινάκι για λόγους οικονομίας στο μαγείρεμα.**

'Τώρα (καλοκαίρι) το φαγητό μου δεν το μαγειρεύω μέσα στο σπίτι στο ηλεκτρικό, βγαίνω έξω και τα κάνω όλα στο πετρογκάζ, το βάζω εκεί σιγά σιγά και γίνεται. Θα ανάψω την κουζίνα μόνο αν θέλω να φτιάξω κάτι στο φούρνο. Το χειμώνα είναι πιο δύσκολα γιατί έχει πολύ αέρα και έχω σπάσει το πόδι μου και πρέπει να προσέχω.

*'Εγώ προσέχω πάρα πολύ, ότι μπορώ κάνω, και αν δω ότι δεν μπορώ να βάλω πετρέλαιο ή να ανάψω τη σόμπα **θα πάρω ξύλα και θα πάω στο διαμέρισμα κάτω που έχει τζάκι,** και θα κάτσω εκεί.'*

Κόστος συντήρησης

Παρά την αυτονομία που τις δίνουν οι διαφορετικές επιλογές σε θέρμανση και ψύξη, η ίδια λόγω προβλημάτων υγείας δυσκολεύεται να συντηρήσει το σπίτι. Παρά την ηλικία της αναλαμβάνει η ίδια τις περισσότερες εργασίες συντήρησης καθώς **είναι μεγάλο το έξοδο για όλες τις μικροεργασίες** που προκύπτουν.

*'Φέτος μου παρουσιάστηκε **υγρασία, έβαλα χλωρίνες και καθάρισα τη μαυρίλα, ανέβηκα σε ένα σκαλάκι,** δεν μπορούσα να το βλέπω αλλά τώρα βλέπω και αλλού και στεναχωριέμαι. **Θέλεις εργάτη για να στα κάνει αυτά, τουλάχιστον 100 ευρώ,** είναι και τα υλικά και τα εργατικά πιο ακριβά. Που να τα βρω; η σύνταξη μου είναι 358 ευρώ, τώρα μου βάλανε κάτι και μου ψήλωσε λίγο.'*

***Το δέντρο μπροστά από την κεραμοσκεπή με έχει κουράσει πολύ αλλά δεν μπορώ να το κόψω, κάνει πολύ ίσκιο.** Αλλά μαζεύω τα κουντουρίδια από χάμω, κουβάδες, **τα βάζω σε τσουβάλι, τα τραβάω με το τσουβάλι και πάω πέρα και τα πετάω,** αν αυτό μου το κάνει κάποιος θα θέλει μεροκάματο.'*

Παρά το γεγονός πως ο Δήμος διαθέτει υπηρεσία βοήθειας στο σπίτι για ηλικιωμένα άτομα που διαβιούν μόνα τους και με χαμηλό εισόδημα, με περιοδικές επισκέψεις, η ίδια δεν γνωρίζει για την υπηρεσία αυτή.

'ότι κάνουμε πρέπει να πληρώνουμε ή να το κάνουμε μόνοι μας και όλα εδώ είναι φωτιά'.

Δίκτυο σχέσεων και δεσμών

Ωστόσο ανέφερε πως **την περίοδο την καραντίνας, είχε μεγαλύτερη βοήθεια, αν χρειαζόταν κάτι** αλλά και παρέα καθώς πολλοί που διαμένουν μόνιμα στις πόλεις είχαν επιστρέψει στο νησί.

Συμπερασματικά,

- **Έχει διαφορετικές επιλογές για θέρμανση και ψύξη και μπορεί να προσαρμόζεται** σε διαφορετικές συνθήκες, ανατιμήσεις σε καύσιμα, διαφορετικές καιρικές συνθήκες ανά εποχή.
- **Έχει αυτονομία σε ζεστό νερό**, ζει σε οικισμό με ηλιοφάνεια και έχει ηλιακό θερμοσίφωνα.
- Ζει σε έναν οικισμό όπου επικρατούν υψηλές θερμοκρασίες αλλά **με παρεμβάσεις στο εξωτερικό έχει προσπαθήσει να καταπολεμήσει τη αίσθηση υψηλής θερμοκρασίας και να ανακουφιστεί.**
- Αντιμετωπίζει **πρόβλημα λόγω της απομόνωσης, των υψηλών τιμών σε υλικά και εργατικά για τις διάφορες εργασίες συντήρησης** που απαιτούνται στο νοικοκυριό.
- Σημαντικό για την ίδια ήταν το **ισχυρό δίκτυο αλληλεγγύης που αναπτύχθηκε την περίοδο της καραντίνας** λόγω covid-19, **δεν γνωρίζει για την υπηρεσία του Δήμου** και τις παροχές που προσφέρει.

4.4.6. ' Το χειμώνα με το ρεύμα είναι κόλαση '

Ανδρας, 80 ετών, Δημοτική Ενότητα Ευδήλου

Η συζήτηση έγινε στην αυλή του σπιτιού του και στη συνέχεια επισκέφτηκα το εσωτερικό.

Προφίλ συνεντευξιζόμενου

Ο συνεντευξιζόμενος **αντιμετωπίζει καρδιακά προβλήματα και υποστηρίζεται από μηχανήματα**. Έχει υψηλή εξάρτηση από ενέργεια, η οποία συνεπάγεται επιπλέον κόστος, χρειάζεται να διατηρεί σταθερή εσωτερική θερμοκρασία χειμώνα και καλοκαίρι.

Ζει μόνιμα στην Αθήνα μαζί με τη σύζυγο του αλλά **τα τελευταία δύο χρόνια λόγω της πανδημίας έμειναν δύο χειμώνες στην εξοχική κατοικία** στον τόπο καταγωγής του, την Ικαρία, παρά το γεγονός πως αντιμετωπίζει προβλήματα υγείας και έχει μεγάλη εξάρτηση από ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Για τη διαμονή του στο νησί αναφέρει:

' Έμεινα εδώ μόνιμα και ζορίστηκα. Κάθε χρόνο τέλος Οκτώβρη φεύγαμε. '

Το οικογενειακό τους εισόδημα προέρχεται από τη **σύνταξη** που όπως ανέφερε **είναι αρκετά καλή**. Δούλευε 28 χρόνια στα καράβια και 15 χρόνια στην Αμερική μετανάστης.

Κατάσταση κατοικίας

Η κατοικία του στην Ικαρία έχει περισσότερο **χαρακτηριστικά θερινής κατοικίας**, βρίσκεται σε συνοικία παραθαλάσσιου οικισμού σε απόσταση από τη θάλασσα.

Είναι κατασκευασμένη το 2008 από **σκελετό οπλισμένου σκυροδέματος και τοιχοποιίες οπτοπλινθοδομής με μονώσεις**, η **στέγασση γίνεται με ξύλινο σκελετό και επικάλυψη με κεραμίδια**, φέρει **μόνωση** ενώ η πλήρωση των ανοιγμάτων γίνεται **με ξύλινα κουφώματα**.

Η κατοικία είναι μικρή, **περίπου 50 τ.μ., με την αυλή** να διαμορφώνεται μπροστά από τη μεγάλη πλευρά της κατοικίας, στην είσοδο της. Το σπίτι βρίσκεται σε ύψωμα και είναι **εκτεθειμένο στον δυνατό αέρα**, ο ίδιος έχει κλείσει την αυλή του με κάθετη τέντα και φύτευση ώστε να περιορίσει τον αέρα και να προστατευτεί από τον ήλιο.

' Ο αέρας σε έπαιρνε εδώ μαζί με την καρέκλα. Κάτω εδώ κάθομαι, χειμώνα καλοκαίρι και δεν βρέχομαι, δεν φυσάει...'

Το σπίτι εσωτερικά αποτελείται από έναν χώρο κουζίνα- σαλόνι χωρίς διαχωριστικό, δύο δωμάτια και ένα μπάνιο.

Κάλυψη απαιτήσεων σε θέρμανση, ψύξη, ZNX, μαγείρεμα, μηχανική υποστήριξη

Για να θερμάνει ή να ψύξει τους χώρους του σπιτιού, χρησιμοποιεί **ένα κλιματιστικό** και μια **ηλεκτρική σόμπα**. Όταν ανοίγει το κλιματιστικό της κουζίνας που είναι μεγάλο ψυχραίνουν και τα δύο τα υπνοδωμάτια, ενώ όταν **το χειμώνα** χρειάστηκε να θερμάνει το χώρο αυτό ήταν πιο δύσκολο και **αναγκαζόταν να έχει ανοικτό και το κλιματιστικό και τη σόμπα**.

Για το ζεστό νερό χρησιμοποιεί επίσης **ηλεκτρικό ρεύμα**, περισσότερο το χειμώνα και λιγότερο το καλοκαίρι γιατί όπως ανέφερε από τον Απρίλιο μέχρι τον Οκτώβριο έχει ζεστό νερό γιατί οι σωλήνες του δικτύου είναι υπαίθριοι και το νερό μέχρι να φτάσει ζεσταίνεται

μόνο του. Επειδή χρησιμοποιεί το σπίτι τους ζεστούς μήνες δεν έχει σκεφτεί να βάλει ηλιακό θερμοσίφωνα. Ακόμα διαθέτει ντεπόζιτο στην αυλή για τις διακοπές νερού.

Λόγω της μηχανικής υποστήριξης που δέχεται **οι διακοπές ρεύματος** που συμβαίνουν του **δημιουργούν ιδιαίτερο άγχος γιατί δεν διαθέτει γεννήτρια.**

‘ Το χειμώνα με το ρεύμα είναι κόλαση, έχω προβλήματα υγείας και έχω μηχανήματα βοηθητικά, οξυγόνο. Αν μείνω ξανά εδώ πρέπει οπωσδήποτε να πάρω μια γεννήτρια. Όταν κοβόταν σε 2-3 ώρες ερχόταν αλλά δεν ήξερα αν θα κρατήσει παραπάνω και αγχωνόμουν. ’

Κόστος ενέργειας

Η μεγάλη εξάρτηση από το ηλεκτρικό ρεύμα όλο το χειμώνα αποτυπώθηκε και στο λογαριασμό του τετραμήνου (Ιανουαρίου – Απριλίου 2022). Ο λογαριασμός ήρθε 1.370 ευρώ, **τριπλάσιος σε σχέση με προηγούμενους λογαριασμούς.** Για το ποσό αυτό έχει προβεί σε διακανονισμό για να το αποπληρώσει.

Στη συζήτηση, συνέκρινε το λογαριασμό αυτό με τον αντίστοιχο για το σπίτι στην Αθήνα που για ένα σπίτι κλειστό 1,5 χρόνο ο λογαριασμός ήρθε 1.100 ευρώ, καθώς υπολογίστηκαν μεγάλα ποσά έναντι. **Και στην κατοικία στην Αθήνα χρησιμοποιεί αποκλειστικά ηλεκτρικό ρεύμα για τις ανάγκες σε θέρμανση, ψύξη και ζεστό νερό καθώς ενώ διαθέτει σώματα και λέβητα πετρελαίου δεν μπορεί να τα χρησιμοποιήσει.**

‘ Δεν έβαλα πετρέλαιο γιατί ένιωθα πως με πειράζει στις εισπνοές, το μύριζα και έτσι άναβα ηλεκτρικές σόμπες και κλιματιστικά. ’

Ενώ έμεινε **δύο χειμώνες στο νησί οι δυσκολίες ήταν πολλές,** με τις διακοπές ρεύματος, το σπίτι, τους λογαριασμούς, τις αποστάσεις για νοσοκομείο, ιατρεία και το χειμώνα που έρχεται έχει αποφασίσει να επιστρέψει στην Αθήνα.

Συμπερασματικά,

- Έχει μετατρέψει άτυπα την δευτερεύουσα κατοικία σε πρώτη λόγω καραντίνας αλλά δεν υπάρχει ρύθμιση ώστε να ενταχθεί στο κοινωνικό τιμολόγιο ως ευάλωτο άτομο.
- Λόγω των προβλημάτων υγείας δεν θα μπορούσε να θερμανθεί με διαφορετικό τρόπο, λέβητα πετρελαίου ή καύση ξυλείας στο νησί.
- Οι διακοπές ρεύματος είναι ένα πρόβλημα συχνό και χωρίς ενημέρωση για τη διάρκεια τους ανησυχεί γιατί δεν διαθέτει γεννήτρια.
- Παρά το γεγονός πως έχει μεσαίο προς υψηλό εισόδημα λόγω καλής σύνταξης, είναι ευάλωτος σε ζητήματα ενέργειας. Μπορεί μέχρι στιγμής να αποπληρώνει τους λογαριασμούς αλλά έχει φόβους για το χειμώνα.

4.4.7. ' Το οικόπεδο του σπιτιού ανήκει σε πέντε αδέρφια... '

Γυναίκα, 72 ετών, Δημοτική Ενότητα Ευδήλου

Η συζήτηση έγινε στο εσωτερικό του σπιτιού της.

Προφίλ συνεντευξιαζόμενης

Η συνεντευξιαζόμενη , κατάγεται από την Ικαρία και διαμένει συνήθως 5-8 μήνες στο νησί. **Από το 2020 και μετά, με αφορμή τον περιορισμό λόγω covid-19, παραμένει όλο το χρόνο στο νησί,** είτε μόνη της είτε με το σύζυγο της. Τους 3 μήνες του καλοκαιριού στο σπίτι διαμένουν 6-8 άτομα ενώ τους υπόλοιπους μήνες 2-3 άτομα. Το εισόδημα της είναι χαμηλό και προέρχεται από σύνταξη. Η κατοικία βρίσκεται σε νότιο παραθαλάσσιο οικισμό της Δημοτικής ενότητας Ευδήλου αλλά σε απόσταση από τη θάλασσα.

Κατάσταση κατοικίας

Η κατοικία της **βρίσκεται σε απόσταση από τη θάλασσα,** πάνω στον κεντρικό δρόμο του οικισμού μέσα **σε έναν κήπο με δέντρα.** Οι κύριοι χώροι του σπιτιού είναι **υπερυψωμένοι σε σχέση με τον κήπο και διαμορφώνονται γύρω από μια βεράντα.** Δύο δωμάτια, ένα σαλόνι και ένα μπάνιο βρίσκονται σε ένα κτίσμα και σε δεύτερο κτίσμα, **προσθήκη το κουζινάκι του σπιτιού.** Ένας συνδυασμός **καλαμωτής και κληματαριάς σκιάζει το χώρο της βεράντας.**

Η κατοικία κατασκευάστηκε το '56 με κάποιες αλλαγές και **προσθήκες το '80.** Το σπίτι είναι **λίθινης κατασκευής με πλάκα από σκυρόδεμα** ενώ οι προσθήκες, **το κουζινάκι και το μπάνιο έγιναν με τσιμεντόλιθους με δικές τους πλάκες από σκυρόδεμα.** Τα **κουφώματα είναι ξύλινα με μονά τζάμια και σίτες,** ανακαινίστηκαν το 2017.

' Τις περισσότερες αλλαγές τις έκανε ο πατέρας μου τη δεκαετία του '80, για να χωράμε όλοι. Πρόσθεσε το μπάνιο και το κουζινάκι, τα έφτιαξε όλα μόνος του.

'Ο άντρας που είναι ξυλουργός και άλλαξε τα κουφώματα το 2017'

Στους χώρους που κατασκευάστηκαν μεταγενέστερα με τσιμεντόλιθους **υπάρχει υγρασία και ρωγμές καθώς δεν έγινε καλά η συναρμογή της παλιάς και της νέας πλάκας.** Το γεγονός ακόμα πως **η πλάκα της αρχικής κατασκευής ήταν αρκετά λεπτή και με ένα μείγμα άμμου από ρυάκια, οδήγησε σε διαρροές εσωτερικά,** τις οποίες και αντιμετώπισαν με υλικά μονώσεων και επισκευές.

Κάλυψη απαιτήσεων σε θέρμανση, ψύξη, ΖΝΧ, μαγείρεμα

Τους χειμώνες το σπίτι είναι λειτουργικό και **θερμαίνεται με μια ξυλόσομπα.**

‘Οι κρύες μέρες είναι λίγες αλλά τη χρησιμοποιούμε [την ξυλόσομπα] καθημερινά για να «σπάει» η υγρασία, με ξύλα από δικά μας χωράφια. Τα ηλεκτρικά τα έχουμε, αλλά δεν τα χρησιμοποιούμε πολύ’

Τους καλοκαιρινούς μήνες, χρησιμοποιούν **ανεμιστήρες οροφής και επιδαπέδιους μόνο κατά τις μεσημεριανές ώρες.**

Το κουζινάκι αποτελεί σημαντικό σημείο συγκέντρωσης, εκεί **μαγειρεύουν κυρίως στο τζάκι.** Για το **ζεστό νερό** έχουν έναν **ηλεκτρικό ταχυθερμοσίφωνα** στο μπάνιο ενώ για το πλύσιμο στην **κουζίνα ζεσταίνουν νερό σε βραστήρα.**

Στο τζάκι υπάρχει εσωτερικά ένα μεταλλικό δοχείο που διέθετε μέσω παλιάς τεχνολογίας **ζεστό νερό στην κουζίνα και στο μπάνιο.** Κάτω από το μεταλλικό δοχείο τοποθετούνται τα κάρβουνα που ζέσταιναν το νερό. Αυτή την «πατέντα» χρησιμοποιούσαν μέχρι και πριν λίγα χρόνια για να έχουν ζεστό νερό στο σπίτι. Καθώς η συνεντευξιαζόμενη μένει περισσότερο καιρό το χειμώνα στο σπίτι και χρησιμοποιεί το τζάκι καθημερινά **σκέφτεται τον επόμενο χειμώνα να το επαναφέρει.** Το σύστημα αυτό **θυμίζει αντίστοιχα το σημερινό ενεργειακό τζάκι.** Είναι ωστόσο δύσκολο στη χρήση καθώς πρέπει να ανάβεις το τζάκι και να έχεις ξύλα και δεν εξασφαλίζει ζεστό νερό και το καλοκαίρι ενώ χρειάζεται και συντήρηση. Τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας **θέλουν να εγκαταστήσουν ηλιακό θερμοσίφωνα αλλά τους προβληματίζει αν θα τον αντέξει η πλάκα.**

Λόγω των διακοπών νερού είχαν στην πλάκα **χτιστό ντεπόζιτο** με νερό το οποίο και φέτος αντικατέστησαν με πλαστικό καθώς **δεν ήταν καλά μονωμένο και δημιουργούσε υγρασίες.** Ακόμα δεν λειτουργεί όπως θα έπρεπε γιατί πρέπει να ενισχυθεί με άλλα εξαρτήματα ώστε να έχει σωστή ροή και να συνδεθεί από υδραυλικό. Αυτό συνεπάγεται επιπλέον κόστος που δεν είχαν υπολογίσει.

Στρατηγική για μείωση του κόστους της ενέργειας

Όταν διέμεναν στο σπίτι **σκέφτονταν πολύ την κατανάλωση και πρόσεχαν**, δεν μαγείρευαν στην κουζίνα αλλά μόνο με υγραέριο ή στο τζάκι, δεν άφηναν ανοικτά τα φώτα.

‘ Ναι το σκεφτόμαστε, προσέχουμε πάρα πολύ με το ρεύμα. Θα ήθελα τώρα και στην αυλή να βάλω ηλιακά φώτα για το καλοκαίρι, αλλά θα ήθελα να μένουν για ώρα ανοικτά... δεν ξέρω αν υπάρχει κάτι τέτοιο ’

Το σπίτι είναι ιδιοκτησίας της συνεντευξιζόμενης και του ανιψιού της που ζει στο εξωτερικό. Η συνεντευξιζόμενη που χρησιμοποιεί το σπίτι πληρώνει τους λογαριασμούς και κάνει τις απαραίτητες εργασίες συντήρησης.

Δεν μπορεί να προχωρήσει σε μεγάλες εργασίες συντήρησης και ανακαίνισης του σπιτιού καθώς δεν έχει κάνει την αποδοχή κληρονομιάς από τον πατέρα της. Υπάρχει πρόβλημα στην ιδιοκτησία διπλανού κτίσματος και του οικοπέδου την κατοικίας τα οποία αξιώνουν τα πέντε αδέρφια. **Δεν έχει προχωρήσει η οριζόντια ιδιοκτησία.**

‘ Δεν μπορώ να κάνω πολλά με το σπίτι, δεν έχουμε χωρίσει το οικόπεδο εδώ και χρόνια. Το σπίτι το έχω με τον ανιψιό μου που είναι στην Αμερική και το συντηρώ μόνη μου όσο μπορώ, το ’17 αλλάξαμε τα κουφώματα ’

Συμπερασματικά,

- Υπάρχουν **προβλήματα με την πολυιδιοκτησία και τη νομιμότητα**
- Αναδεικνύονται **προβλήματα με τις μεθόδους κατασκευής και τη συναρμογή νέων προσθηκών στην παλιά κατασκευή**. Η κατασκευή λιθοδομής αν και παλαιότερη είναι σε καλύτερη κατάσταση ενώ **οι τοιχοποιίες από τσιμεντόλιθους εμφανίζουν φθορές και υγρασία, η πλάκα έχει προβλήματα με διαρροές και ενδεχομένως προβλήματα στατικότητας**.
- **Σκέφτεται εναλλακτικές και «πατέντες»** που χρησιμοποιούσαν παλιά και θέλει να τις επαναφέρει, χωρίς να γνωρίζει αν κάτι τέτοιο συμφέρει οικονομικά, είναι ανθεκτικό, δεν θα δημιουργήσει μελλοντικά προβλήματα. **Δεν έχει πάρει γνώμη ειδικού σε εργασίες ενεργειακής αναβάθμισης. Οι παρεμβάσεις που σκέφτεται για να αναβαθμίσει το σπίτι, είναι σημειακές και έχουν μικρό κόστος.**
- Υπάρχει **μεγάλη εξάρτηση από εγκαταστάσεις και συσκευές** γεγονός που συνεπάγεται μεγαλύτερο κόστος συντήρησης και καθημερινή ενασχόληση.

4.4.8. ' Ευτυχώς δεν αγοράζω ξύλα, τα μαζεύω από τα χωράφια '

Γυναίκα, 76 ετών, Δημοτική Ενότητα Ραχών

Η συνέντευξη έγινε σε άλλη κατοικία συγγενικού της προσώπου.

Προφίλ συνεντευξιαζόμενης

Η συνεντευξιαζόμενη **διαμένει μόνιμα στην Ικαρία, σε ιδιόκτητη κατοικία και ασχολείται με αγροτικές εργασίες**, κατσίκες και μελίσσια. Από αυτές τις εργασίες και τη σύνταξη προέρχεται το εισόδημα της. Διαμένει στον πιο απομακρυσμένο παραθαλάσσιο οικισμό της Ικαρίας, στο Καρκινάγρι, στη Δημοτική Ενότητα Ραχών.

Κατάσταση κατοικίας

Μένει μόνιμα από το ' 88 στο Καρκινάγρι, **σε ένα παλιό σπίτι ιδιοκτησίας της που το είχαν ανακαινίσει ώστε να το κατοικήσουν αλλά ακόμα δεν έχουν ολοκληρώσει την ανακαίνιση**. Το σπίτι είναι **λίθινης κατασκευής με τοίχους χωρίσματα από οπτοπλινθοδομή και πλάκα από τσιμέντο**. Στην αυλή **έχει δέντρα τα οποία σκιάζουν και δροσιζουν το καλοκαίρι**. Τα **κουφώματα είναι ξύλινα** με μονά τζάμια, δεν έχουν βαφτεί ή συντηρηθεί μέχρι σήμερα.

Η εμπειρία της νησιωτικότητας

Ο οικισμός Καρκινάγρι είναι **ίσως ο πιο ανεμοδαρμένος της Ικαρίας** καθώς πνέουν δυνατοί βοριάδες, **το χειμώνα κάνει πολύ κρύο και καμιά φορά χιονίζει**. Έχει όμως και αρκετές μέρες **ηλιοφάνεια** και μειώνεται η αίσθηση του κρύου.

'Αυτό το καλό έχουν τα νότια της Ικαρίας, μόλις βγει ο ήλιος και να έχει χιονίσει, θα δει τα σπίτια, θα ανοίξεις, θα μπει ο ήλιος μέσα, θα στεγνώσουν τα ρούχα.'

Κάλυψη απαιτήσεων σε θέρμανση, ψύξη, ΖΝΧ, μαγείρεμα

Τα τελευταία χρόνια ζει μόνη της, **για να ζεσταθεί ανοίγει το τζάκι στην κουζίνα παρότι έχει και ηλεκτρικά σώματα**. **Το χειμώνα κοιμάται στην κουζίνα** που λόγω του τζακιού και των εστιών που χρησιμοποιεί για το μαγείρεμα είναι ο πιο ζεστός χώρος.

'Με το τζάκι γλιτώνεις πολλά.'

Για **το καλοκαίρι** δεν έχει κλιματιστικά μόνο **ανεμιστήρες οροφής**. Για το **ζεστό νερό** έχει **ηλεκτρικό θερμοσίφωνα**. Διακοπές δεν έχουν τόσο συχνά πια, μόνο αν πέσει κανένας κεραυνός και θα είναι για λίγο. Έχει ντεπόζιτο νερού αν κοπεί.

Κόστος ενέργειας

Σχετικά με τους λογαριασμούς **έχει δει αυξήσεις και την προβληματίζουν γιατί δεν έχει το κοινωνικό οικιακό τιμολόγιο**. Το ρεύμα είναι στο όνομα του συζύγου της που πέθανε και **χρειάζεται να τρέξει μια διαδικασία για να το βάλει στο όνομα της**.

‘Θα πρέπει να δω πως θα το κάνω, δεν ξέρω πως γίνεται .’

Δεν αγοράζει ξύλα για το τζάκι, αυτά προέρχονται από τις αγροτικές εργασίες.

‘Ευτυχώς δεν αγοράζω ξύλα, τα μαζεύω από τα χωράφια.’

Εργασίες συντήρησης

Το σπίτι χρειάζεται να γίνουν εργασίες συντήρησης, αλλαγή κουφωμάτων, μόνωση στην πλάκα καθώς στο πίσω μέρος αντιμετωπίζει πρόβλημα με την υγρασία. Θα επιθυμούσε να βάλει και **ηλιακό θερμοσίφωνα και να συντηρήσει το τζάκι**. Τώρα αν χαλάσει κάτι το φτιάχνει μόνη της και δεν το αφήνει. Λόγω οικονομικής δυσκολίας δεν μπορεί να υποστηρίξει μεγάλες παρεμβάσεις.

Στρατηγική για μείωση του κόστους της ενέργειας

Σχετικά με την εξοικονόμηση ανέφερε το παράδειγμα του γείτονα της.

‘ Έχει βάλει « καθρέπτες» στην οροφή, έχει βάλει αυτά χωρίς να έχει ρολόι, καλύπτει την ενέργεια αυτή που του χρειάζεται. Με αυτά τα ηλιακά γλιτώνουν... το νερό με τον ηλιακό είναι πάντα ζεστό.

‘Εδώ στο σπίτι κουβαλούν τα παιδιά ξύλα όταν έρχονται,... μαγειρεύω την μία μέρα, τρώω και την επόμενη, επειδή είμαι μόνη μου το κανονίζω’.

Έχει ακούσει για το πρόγραμμα «Εξοικονομώ» αλλά το γεγονός πως δεν έχει χρήματα έστω και για μέρος των παρεμβάσεων καθώς δεν καλύπτονται 100% από το πρόγραμμα αλλά και ότι καθυστερούν να δώσουν τα χρήματα την αποθαρρύνει.

Συμπερασματικά,

- Αντιμετωπίζει προβλήματα με **υγρασία**. Ενώ θα ήθελε να προχωρήσει σε εργασίες **συντήρησης αδυνατεί λόγω του χαμηλού εισοδήματός της**.
- Για να επιτύχει θερμική άνεση το χειμώνα **απομονώνει τους χώρους και παραμένει στην κουζίνα** όπου υπάρχει τζάκι. Χρησιμοποιεί δικά της ξύλα για την συγκέντρωση και μεταφορά των οπείων **δέχεται οικογενειακή βοήθεια**.
- Δεν έχει προχωρήσει τη διαδικασία αλλαγής ονόματος στον πάροχο ενέργειας, ενώ δικαιούται δεν εντάσσεται στο κοινωνικό οικιακό τιμολόγιο. **Φαίνεται να μην υπάρχει πρόσβαση σε ενημέρωση σχετικά με ρυθμίσεις των τιμολογίων**.

4.4.9. ' ... από το 2008 είναι το τρίτο πλυντήριο που μου χαλάει '

Άνδρας, 42 ετών, Δημοτική κοινότητα Ευδήλου

Η συζήτηση έγινε στην αυλή του σπιτιού του και στη συνέχεια επισκέφτηκα το εσωτερικό.

Προφίλ συνεντευξιζόμενου

Ο συνεντευξιζόμενος ζει μαζί με την οικογένεια του, τη σύντροφο και τα δύο τους παιδιά, ηλικίας 8 και 6 ετών, σε έναν ορεινό οικισμό στη Μεσαριά, τοπική κοινότητα Δάφνης όπου όπως περιέγραψε έχει κρύο και λίγες ηλιόλουστες μέρες το χειμώνα, και δροσιά το καλοκαίρι.

Κατάσταση κατοικίας

Το κτίσμα στο οποίο διαμένουν είναι διώροφο, κατασκευασμένο από σκυρόδεμα και τούβλα και στέγη από ξύλινο σκελετό και κεραμίδια. Στην ισόγεια κατοικία διαμένουν οι γονείς του ενώ κάθε κατοικία είναι περίπου 85 τ.μ. **Το κτίριο κατασκευάστηκε το 2008, και διαθέτει μόνωση τόσο στην οροφή όσο και στις τοιχοποιίες.** Τα κουφώματα είναι καινούργια ξύλινα, με διπλά τζάμια. Η αίσθηση υγρασίας είναι αρκετά έντονη.

'Υγρασία μέσα στο σπίτι έχεις, ο αφυγκραντήρας μαζεύει 2 λίτρα νερό το 24ωρο'

Κάλυψη απαιτήσεων σε θέρμανση, ψύξη, ΖΝΧ, μαγείρεμα

Η κατοικία όπως κατασκευάστηκε το 2008, **είχε σύστημα θέρμανσης με καυστήρα πετρελαίου**, κοινό για τις δύο κατοικίες, και συμβατικό τζάκι. Στη συνέχεια, ο ίδιος έκανε μετατροπή του συστήματος, διαχωρίζοντας ο κοινό σύστημα και μετατρέποντας το συμβατικό τζάκι της κατοικίας του σε ενεργειακό τζάκι. Σε αυτό το νέο σύστημα, συνέδεσε τα υπάρχοντα σώματα. Η ισόγεια κατοικία θερμαίνεται με πετρέλαιο και συμβατικό τζάκι.

'Το είχα πιο πολύ για την παρέα, και να ψήνω, όμως το κόστος θέρμανσης με πετρέλαιο ήταν εξωφρενικό, ... για να θερμάνω αυτό το σπίτι θέλω 2 τόνους πετρέλαιο, έχει 1,78 το λίτρο, οπότε δεν βγαίνει... και έκανα το τζάκι ενεργειακό.'

Βοηθητικά χρησιμοποιούν, **ηλεκτρικούς θερμοπομπούς ενώ όπως ανέφερε ένα βασικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν σχετικά με τη θέρμανση είναι οι διακοπές ρεύματος.** Λόγω των διακοπών ρεύματος, υπάρχουν αρκετές καταστροφές σε συσκευές.

'Εδώ υπάρχει πρόβλημα με τις διακοπές του ρεύματος και αυτό είναι κακό και για το τζάκι, το μοτέρ θέλει ενέργεια, αν θέλει σε αυτό αυτονομία, χρειάζεσαι μια μπαταρία που φορτίζει και το κόστος είναι 500 ευρώ. Όταν κόβεται το ρεύμα αυτή η μπαταρία παίρνει αυτόματα μπροστά και λειτουργεί το τζάκι. Όταν το ενεργειακό τζάκι είναι ανοικτό και κόβεται το ρεύμα ανεβαίνει η θερμοκρασία από τους 70 στους 120 βαθμούς, και είναι επικίνδυνο μην πιάσει καμιά φωτιά ή γίνει καμιά έκρηξη. Θέλει έλεγχο όταν δεν είμαι σπίτι το έχω λίγο αναμμένο απλά για να το συντηρώ. Εγώ το χειμώνα έχω γεννήτρια.'

' από το 2008 είναι το τρίτο πλυντήριο που πήρα, από το 2011 που είχα την τηλεόραση, φέτος μου κάηκε '

Κόστος Ενέργειας

Με τη μετατροπή του συστήματος θέρμανσης, εξοικονομεί όπως ανέφερε αρκετά χρήματα καθώς κόβει μόνος του τα ξύλα από τα δικά του περιβόλια.

'...μόνο έτσι συμφέρει, αν έχεις δικά σου ξύλα. Το κυβικό κοστίζει 150-180 ευρώ, με ένα κυβικό περνάς 10 μέρες, οπότε αν αγοράζεις δεν συμφέρει.

Ο λογαριασμός παρά την έκπτωση που δόθηκε, ήρθε αυξημένος.

'Ο λογαριασμός που μου ήρθε ήταν 270, και είχε και μια επιδότηση σαν έκπτωση... με τα περσυνά δεδομένα θα ήταν ταβάνι 200.

Στρατηγική για μείωση του κόστους της ενέργειας

Σχετικά με τις σκέψεις για την επόμενη χρονιά, ανέφερε πως δεν μπορεί να κάνει πολλά και πως με τη χρήση διαφορετικών τεχνολογιών και καυσίμων προσπαθεί να περιορίσει το κόστος.

'Και τι να κάνεις; Είναι όλα ακριβά, δεν μπορείς να βρεις κάτι πιο φτηνό και να πεις θα κάνω αυτό, τώρα στην αγορά το πιο φτηνό είναι το πέλετ, αλλά πρέπει να κάνεις νέα εγκατάσταση και να βάλεις λέβητα πέλετ, που είναι επίσης ακριβή. Και ποιος σου λέει ότι σε ένα χρόνο δεν θα έχει ανέβει το 3πλάσιο.'

'Λες θα κάψω 50 ευρώ ρεύμα, 70 ευρώ ξύλα, 50 ευρώ πετρέλαιο. Είναι και ένας τρόπος να πουλάει η αγορά και εσύ να καταναλώνεις.'

Εργασίες συντήρησης

Σχετικά με τις εργασίες συντήρησης ανέφερε ότι απλές ζημιές που προκύπτουν τις επιδιορθώνει ο ίδιος. Σχετικά με το πρόγραμμα «Εξοικονομώ» ανέφερε πως γνωρίζει αρκετά άτομα που θα ήθελαν να αναβαθμίσουν τις κατοικίες, κάποια έχουν προσπαθήσει κιόλας αλλά δεν τα έχουν καταφέρει.

'Έναν ήξερα που έχει προχωρήσει με το «Εξοικονομώ» αλλά προσπαθεί 10 χρόνια.'

Δίκτυο σχέσεων και δεσμών

Τα τελευταία χρόνια, πολλές και πολλοί έχουν προχωρήσει σε αλλαγές στο σύστημα θέρμανσης, ενώ σε πολλά σπίτια υπάρχουν διαφορετικές συσκευές για την επίτευξη θερμικής άνεσης.

'Προσπαθούν όλοι, να βάλουν από όλες τις συσκευές και τεχνολογίες για να προσαρμόζονται ανάλογα με τις τιμές στην αγορά. Στα σπίτια εδώ, υπάρχουν κλιματιστικά, τζάκια, σόμπες, θερμοπομποί, ηλεκτρικές κουβέρτες, αφυγραντήρες, λίγο από όλα'

'Τα τελευταία χρόνια που το πετρέλαιο έχει ακριβύνει, πολλοί το γύρισαν σε ενεργειακό τζάκι ή ξυλολέβητα. Ο πεθερός μου έχει βάλει φωτοβολταϊκά στον Άγ. Κήρυκο, ... εκεί έχει 300 μέρες τουλάχιστον ήλιο. Εδώ είναι ένα

εξάμηνο που έχεις και ένα εξάμηνο που δεν έχεις, το χειμώνα κάνει 20 μέρες να βγάλει ήλιο... δεν θα κάνεις απόσβεση εύκολα. `

Συμπερασματικά,

- Στον ορεινό οικισμό όπου **διαμένει δεν υπάρχει ανάγκη για ψύξη αλλά μεγαλύτερη ανάγκη για θέρμανση.**
- Ενώ υπήρχε κοινό **σύστημα θέρμανσης** με την όμορη κατοικία των γονέων, **αποφάσισε να τα διαχωρίσει.** Έχει δύο μικρά παιδιά και χρειαζόταν μεγάλη ποσότητα πετρελαίου για αποτελεσματική θέρμανση. **Το γεγονός ότι είχε δικά του ξύλα τον οδήγησε σε ενεργειακό τζάκι** που είναι αποδοτικό και βασίζεται στην αξιοποίηση της ξυλείας του.
- Λόγω της **πτώσης τάσης του ρεύματος**, είναι συχνό φαινόμενο να **καταστρέφονται οι συσκευές**¹¹¹
- Σχετικά με τη **θέρμανση είναι κοινή πρακτική να χρησιμοποιούνται διαφορετικά μέσα και τεχνολογίες** στη λογική της εξοικονόμησης χρημάτων. Αυτά τα μέσα και τεχνολογίες διαφοροποιούνται από περιοχή σε περιοχή στο νησί λόγω των διαφορετικών κλιματολογικών συνθηκών.

¹¹¹ Λόγω της πτώσης της τάσης και των διακοπών ρεύματος, πολλά άτομα από το νησί δεν αλλάζουν συσκευές μέχρι να χαλάσουν ή δεν επενδύουν σε ποιοτικές συσκευές. Από επίσκεψη σε κατοικία στις Ράχες, με τις πρώτες αστραπές το άτομο που έμενε στην κατοικία προσπαθούσε να βγάλει άμεσα τις συσκευές από την πρίζα.

4.4.10. ‘... κλείνω τα σώματα σε κάποια δωμάτια ‘

Γυναίκα, 52 ετών, Δημοτική Ενότητα Αγ. Κηρύκου

Η συζήτηση έγινε στο εσωτερικό του σπιτιού, όσο περιηγούμασταν στους χώρους.

Προφίλ συνεντευξιαζόμενης

Η συνεντευξιαζόμενη ζει τα τελευταία χρόνια στην Ικαρία, στον Αγ. Κήρυκο, μαζί με το σύζυγο της και την κόρη της, η οποία τον τελευταίο χρόνο έχει φύγει από το σπίτι για σπουδές. Μετακόμισαν στον τόπο καταγωγής της την περίοδο της οικονομικής κρίσης όταν και αναζητούσαν πιο οικονομική ζωή. Όπως ανέφερε χαρακτηριστικά,

*‘Εδώ σκεφτήκαμε, μπορεί να μας φέρνουν και κανένα αυγουλάκι ... **επειδή δεν είχαμε δικό μας σπίτι στην Αθήνα ήταν πιο δύσκολα να μείνουμε εκεί***

Η ίδια εργάζεται στο δημόσιο τομέα και ο σύζυγος της είναι υπάλληλος σε ιδιωτική επιχείρηση.

Κατάσταση κατοικίας

Η κατοικία κατασκευάστηκε στις αρχές της δεκαετίας '70, από την οικογένειάς της με υλικά, σκυρόδεμα και τούβλα για το κέλυφος και στέγη από ξύλινο σκελετό και κεραμίδια. Είναι διώροφη κατοικία με τον κάτω όροφο να χρησιμοποιείται από συγγενή της κάποιες περιόδους το χρόνο. **Όλες οι όψεις της κατοικίας είναι ελεύθερες γεγονός που επηρεάζει τη θερμική άνεση την κατοικία.** Η κατοικία παρά το γεγονός πως είναι σχετικά καινούργια και έχει γίνει αλλαγή των κουφωμάτων εμφανίζει **φθορές λόγω υγρασίας, κυρίως στο βορινό τοίχο.**

*‘Δεν έχουμε άλλα σπίτια δίπλα οπότε εδώ **μας χτυπάει η βροχή και ο αέρας...** Τα παράθυρα μας είναι καινούργια, από αλουμίνιο με διπλά τζάμια αλλά **έχουν χαλάσει, παίρνουν νερό εσωτερικά τα λάστιχα** και δεν μπορούμε να κάνουμε κάτι, αυτή η μεριά έχει πολλή υγρασία’*

Κάλυψη απαιτήσεων σε θέρμανση, ψύξη, ΖΝΧ, μαγείρεμα

Για την κάλυψη των αναγκών σε θέρμανση έχουν **ξυλόσομπα η οποία είναι συνδεδεμένη με τα θερμαντικά σώματα.** Τα καυσόξυλα που χρησιμοποιούν τα αγοράζουν. Για τον δροσισμό κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, οι ανάγκες τους καλύπτονται με **φυσικό αερισμό.**

*‘Με τη θέρμανση είμαστε δύσκολα... από τότε που έφυγε η κόρη μου δεν χρειάζεται να θερμαίνουμε όλο το σπίτι και **κλείνω τα σώματα σε κάποια δωμάτια***

*‘Έχω και **ένα σώμα ηλεκτρικό, φοβάμαι ότι καίει πολύ** και το χρησιμοποιώ σπάνια, κυρίως όταν έρχεται η κόρη μου’*

*‘**Ψύξη δεν έχουμε χρειαστεί ακόμα.** Το καλοκαίρι είναι δροσερά, ανοίγουμε τα παράθυρα και δροσίζει, έχουμε έναν ανεμιστήρα που δεν τον πολύ ανοίγουμε. ‘*

Για ζεστό νερό έχουν **ηλιακό θερμοσίφωνα και χρησιμοποιούν ηλεκτρικό θερμοσίφωνα** από το Δεκέμβριο έως το Μάρτιο. Για το μαγείρεμα χρησιμοποιούν ηλεκτρική ενέργεια . Λόγω της υγρασίας στο χώρο της κατοικίας τόσο κατά το χειμώνα όσο και το καλοκαίρι βρίσκεται με **μόνιμη λειτουργία αφυγραντήρας**.

Κόστος ενέργειας

Τα ξύλα τα αγοράζουν περίπου 160 ευρώ/ κυβικό. Ενώ σχετικά με το ηλεκτρικό ρεύμα, ανέφερε ότι έχει αρχίσει να την απασχολεί αρκετά λόγω των τελευταίων αυξήσεων ενώ επιβαρύνθηκε περισσότερο καθώς διακόπηκε η ένταξη της στο «Κοινωνικό Οικιακό Τιμολόγιο», λόγω αύξησης της αντικειμενικής αξίας της κατοικίας της.

*‘Μου το έκοψαν και αυτό (ΚΟΤ), ουσιαστικά δεν υπήρξε καμία αύξηση στο μισθό μας, ίσα ίσα όλα είναι πιο ακριβά τώρα... **αυξήθηκαν οι αντικειμενικές αξίες και δεν το δικαιούμαστε**’* Επικοινωνήσα με τον πάροχο αλλά δεν έβγαλα άκρη’

Κόστος συντήρησης

Σχετικά με το κόστος συντήρησης ανέφερε ότι είναι **δύσκολο να βρουν άτομα που να γνωρίζουν πως θα αντιμετωπιστεί το πρόβλημα με την υγρασία**. Θα ήθελαν να κάνουν κάποιες εργασίες συντήρησης αλλά όπως τα έχουν υπολογίσει το κόστος είναι υψηλό. Σχετικά με το πρόγραμμα «Εξοικονομώ» ανέφερε:

*‘**Το πρόγραμμα «Εξοικονομώ» το έχω ακούσει, με ενδιαφέρει** πολύ αλλά έχω ακούσει ότι και με αυτό θες πολλά λεφτά να βάλεις μόνος σου, δεν δίνουν πολλά’*
*‘Κυρίως με ενδιαφέρει να αλλάξω τα κουφώματα που είναι έτσι, να βάλω μόνωση στη στέγη και στους τοίχους... μάλλον θα άλλαζα και το **σύστημα θέρμανσης αν υπάρχει κάτι πιο οικονομικό γιατί και τα ξύλα τα πληρώνουμε, δεν έχουμε δικά μας.**’*

Δίκτυο σχέσεων και δεσμών

Όπως ανέφερε, υπάρχουν αρκετά άτομα με τα οποία συνομιλεί και προβληματίζονται για το κόστος της ενέργειας αλλά δεν γνωρίζουν που να απευθυνθούν.

Συμπερασματικά,

- Η κατοικία έχει φθορές από την υγρασία, σε τοιχοποιίες και κουφώματα και υπάρχει σημαντική **ανάγκη από τη συσκευή του αφυγραντήρα**.
- Το υψηλό κόστος της θέρμανσης καθώς δεν διαθέτει δικά της ξύλα την κάνει να **προσαρμόζεται και να απομονώνει χώρους. Αυτό επιδεινώνει την συνθήκη υγρασία στα βορινά δωμάτια που δεν θερμαίνονται**.
- Παρά το γεγονός πως δεν έχει αυξηθεί το οικογενειακό εισόδημα, **απεντάχθηκαν από το «Κοινωνικό Οικιακό Τιμολόγιο» γιατί αυξήθηκαν οι αντικειμενικές αξίες της κατοικίας**.
- Θα ήθελε να μάθει περισσότερα για το **πρόγραμμα «Εξοικονομώ» αλλά δεν γνωρίζει που να απευθυνθεί**.

4.4.11. 'Ο ιδιοκτήτης, το καλοκαίρι το νοικιάζει μόνο σε γνωστούς γνωστών ...'

Γυναίκα, 28 ετών, Δημοτική Ενότητα Ευδήλου

Προφίλ συνεντευξιαζόμενης

Η συνεντευξιαζόμενη, είναι **αναπληρώτρια εκπαιδευτικός** και εργάστηκε στην Ικαρία από το Νοέμβριο του 2022 έως τον Ιούλιο του 2023. Νοίκιαζε κατοικία στον Ευδήλο με το σχολείο όπου εργαζόταν να βρίσκεται 3-3,5 χλμ από την κατοικία της.

Η εμπειρία της νησιωτικότητας

Στην περιοχή όπου έμεινε, στον Ευδήλο, υπάρχουν εναλλακτικές για διασκέδαση, και αυτός ήταν ένας λόγος για τον οποίο δεν έμεινε πολλές ώρες στο σπίτι. **Σημαντικό πρόβλημα όπως ανέφερε ήταν η δυσκολία στη μετακίνηση**, υπάρχει απομόνωση και μέσα στο νησί:

'Η Ικαρία δεν έχει συγκοινωνία που είναι απαραίτητο, αν θες να πας στον Άγιο Κήρυκο για κάποια δουλειά και κάποια τράπεζα, πρέπει να έχεις δικό σου όχημα, ή να κάνει οτοστόπ ή να κανονίσεις κάποιος γνωστός να σε πάει. Και το αεροδρόμιο είναι μακριά. Για να πας πρέπει να πληρώσει ταξί 50 από τον Ευδήλο, αν μένεις στις Ράχες το ταξί κοστίζει 70 ευρώ.'..

'Για το σχολείο πηγαίναμε με συναδέλφους που είχαν όχημα... η Ικαρία είναι δύσκολη όταν δεν έχεις δικό σου όχημα. '

Κατάσταση κατοικίας

Η κατοικία στην οποία διέμενε ήταν κατασκευασμένη περίπου τη δεκαετία '00. Πρόκειται για διώροφο κτίσμα, το ισόγειο του οποίου χωριζόταν σε δύο διαμερίσματα, στο ένα εκ των οποίων διέμενε η ίδια, ενώ ο όροφος αποτελούταν από μία κατοικία με μεγάλο μπαλκόνι. Η κατοικία ακουμπούσε με άλλη κατοικία μόνο από την μία μεριά. **Το κτίσμα, κατασκευής από οπλισμένο σκυρόδεμα και τούβλα, είχε μόνωση στις τοιχοποιίες**, ως πιο σύγχρονη κατοικία, ενώ η οροφή ήταν κατασκευασμένη από ξύλινο σκελετό και κεραμίδια. Τα κουφώματα ήταν **αλουμίνια με διπλά τζάμια**. Η κατοικίας της ήταν 60 τ.μ. έβλεπε θάλασσα, είχε έναν ενιαίο χώρο σαλόνι και κουζίνα, ξεχωριστά μπάνια και δωμάτιο. Η κατάσταση της κατοικίας ήταν καλή με μόνο πρόβλημα σημειακά την υγρασία. Όπως ανέφερε:

'Το πρόβλημα ήταν ότι είχαμε [υγρασία] σε κάποια σημεία επειδή είχαν σπάσει κάποια πλακάκια από το πάνω μπαλκόνι και περνούσε το νερό. Σε κάποιο σημείο στο ταβάνι το έβλεπες. Πιο μεγάλο πρόβλημα είχε η διπλανή κατοικία'

'Είχα αφυγραντήρα κι εγώ... αλλά η κοπέλα που έμεινε δίπλα είχε μεγαλύτερο πρόβλημα, άδειαζε το δοχείο του αφυγραντήρα κάθε μέρα. '

Κάλυψη απαιτήσεων σε θέρμανση, ψύξη, ΖΝΧ, μαγείρεμα

Για να θερμαίνεται η κατοικία, υπάρχει σύστημα θέρμανσης με πετρέλαιο. Υπήρχε ένας **κοινός λέβητας, με μετρητές και εγκατάσταση ώστε να λειτουργεί για κάθε διαμέρισμα αυτόνομα**.

'Δεν έμεινα πολύ στο σπίτι, το απόγευμα επέστρεφα γύρω στις 4:00 μ.μ. και μετά πιο βράδυ έβγαινα πάλι. Οπότε δεν έκαιγα πάρα πολύ. Αυτό [το

σύστημα] κάλυπτε τις ανάγκες μας, γιατί δεν είχε και πάρα πολύ κρύο... μόνο κάποιες μέρες που χιόνισε ήταν πιο κρύα. '

Το καλοκαίρι δεν έμεινε όλους του μήνες, αλλά μέχρι τον Ιούλιο, είχε αεράκι και ήταν αρκετά δροσερά.

Για ζεστό νερό, υπήρχε **ηλεκτρικός θερμοσίφωνας** και για το καλοκαίρι οπότε και στον Εύδηλο υπήρχαν περισσότερες μέρες με ηλιοφάνεια ο ιδιοκτήτης είχε εγκαταστήσει **ηλιακό θερμοσίφωνα**.

Για το μαγείρεμα, όπως ανέφερε υπήρχε ηλεκτρική κουζίνα αλλά υπήρχαν επιλογές και έξω ενώ σημαντικό είναι ότι μπορούσαν οι εκπαιδευτικοί να τρώνε με χαμηλή τιμή μαζί με τα παιδιά του Δημοτικού σχολείου.

Κόστος ενέργειας

Για την θέρμανση, το κόστους του πετρελαίου ήταν 200 ευρώ, αλλά επειδή δικαιούταν το **επίδομα θέρμανσης**, το οποίο ήταν 140 ευρώ, πλήρωσε συνολικά 60 ευρώ. Η κατανάλωση ακόμα ηλεκτρικής ενέργειας δεν ήταν μεγάλη, όπως ανέφερε για 8 μήνες πλήρωσε 180 ευρώ.

'Δεν πλήρωσα πολλά για τη θέρμανση γιατί είχα το επίδομα ... το ρεύμα επίσης μου βγήκε φτηνό, καμιά φορά το θερμοσίφωνα τον ξεχνούσα, αλλά δεν πλήρωσα πολλά. Δεν χρειάστηκε να περιορίσω τη χρήση.'

Δίκτυο σχέσεων και δεσμών

Όπως ανέφερε, σημαντικό για την αντιμετώπιση του προβλήματος με τις μεταφορές ήταν το **δίκτυο σχέσεων με συναδέλφισσες, συναδέλφους, γνωστούς καθώς εφαρμόζαν πρακτικές συνεπιβατισμού**.

Η σχέση με τον ιδιοκτήτη ήταν πολύ καλή και ήταν πρόθυμος να βοηθήσει με ότι του ζητούσε. Ακόμα ήταν ξεκάθαρη η συνεννόηση μαζί της για τους μήνες παραμονής στην κατοικία, καθώς όπως ανέφερε η συνομιλήτρια:

'εδώ στην Ικαρία **δεν έχουν μεγάλες ξενοδοχειακές μονάδες και έτσι αξιοποιούν το καλοκαίρι τα σπίτια που νοικιάζουν το χειμώνα**. Ο ιδιοκτήτης του σπιτιού μου, το καλοκαίρι το νοικιάζει μόνο σε γνωστούς- γνωστών και συνήθως έχει σταθερό κόσμο που έρχεται περίπου για ένα μήνα. Εμένα η σύμβαση μου έληγε τον Ιούλιο, οπότε μετά έφυγα.'

Συμπερασματικά,

- Η κατοικία, καινούργια κατασκευή, **αξιοποιείται και ως τουριστική κατοικία** για επισκέπτες τους καλοκαιρινούς μήνες και είναι σε **πολύ καλή κατάσταση**. Ήταν προσεγμένη και η θερμική άνεση ικανοποιητική.
- Σημαντικό βοήθημα για το κόστος της ενέργειας αναφέρθηκε **το επίδομα θέρμανσης**.
- Σημαντική βοήθεια για το **κόστος μετακίνησης ήταν το δίκτυο σχέσεων και δεσμών**.

4.5 Παρατηρήσεις από την έρευνα πεδίου

Συνοψίζοντας, η έρευνα πεδίου αποκάλυψε σημαντικές όψεις της καθημερινότητας που συνδέονται με την ΕΦ. Μέσα από τις ακόλουθες παρατηρήσεις ανά θεματική φαίνονται οι πρακτικές, οι περιορισμοί, και οι αντιστάσεις των νοικοκυριών, με στόχο την βαθύτερη κατανόηση του φαινομένου.

Η εμπειρία της νησιωτικότητας στην Ικαρία:

- Διαμορφώνονται διαφορετικές ανάγκες σε ενέργεια λόγω των διαφορετικών κλιματολογικών συνθηκών μεταξύ των περιοχών.
- Καταγράφηκαν ελλείψεις σε αξιόπιστες υποδομές, στο ηλεκτρικό δίκτυο, την ύδρευση και τις μεταφορές.
- Υπάρχουν προβλήματα λόγω των διακοπών ρεύματος. Προκαλούνται καταστροφές σε συσκευές ενώ υπάρχει ανασφάλεια για άτομα που έχουν άμεση ανάγκη από μηχανική υποστήριξη.
- Ενώ τα νοικοκυριά επιθυμούν πιο νέες, μη ενεργοβόρες συσκευές φοβούνται ότι θα καταστραφούν και δεν τις επιλέγουν.
- Υπάρχει δυσκολία στις μεταφορές και υψηλό κόστος μεταφορών και προϊόντων, υπηρεσιών.
- Υπάρχει αυτάρκεια λόγω της χρήση τοπικών πόρων, όπως το ξύλο/βιομάζα/καυσόξυλα, και της ενασχόλησης με αγροτικές εργασίες.
- Υπάρχει δυσκολία εύρεσης κατοικίας για ενοικίαση σε καλή κατάσταση όλο το έτος.
- Αυτή η δυσκολία συνδυάζεται με την παροχή ποιοτικών κατοικιών για τουριστική αξιοποίηση, τους καλοκαιρινούς μήνες.
- Σε περιπτώσεις ενοικιαζόμενων κατοικιών μπορεί να υπάρξει ένα πλαίσιο ανασφάλειας και μη τήρησης της νομιμότητας ως προς τη σύμβαση.
- Η πολυϊδιοκτησία, αποτελεί περιοριστικό παράγοντα για παρεμβάσεις στην κατοικία.
- Υπάρχουν εμπόδια στην απόκτηση επιδομάτων, ένταξης σε ρυθμίσεις σχετικές με τα τιμολόγια, αλλά και καθυστερήσεις στην εκταμίευση του προγράμματος για τα καύσιμα μετακίνησης.
- Καταγράφηκαν καθυστερήσεις στην παραλαβή των λογαριασμών σε περιπτώσεις ενοικιαζόμενων κατοικιών.
- Υπάρχει δυσκολία πρόσβασης σε ενημέρωση σχετικά με δράσεις και μέτρα πολιτικής, κυρίως σε πιο απομακρυσμένους οικισμούς από τα κέντρα του νησιού. Υπήρχαν απορίες σχετικά με το πρόγραμμα «Εξοικονομώ» και άλλες ρυθμίσεις για το «Κοινωνικό οικιακό τιμολόγιο».

Η κατάσταση των κατοικιών:

- 7/11 κατοικίες αντιμετώπιζαν προβλήματα με υγρασίες, διαρροές στην οροφή και φθορές στο κτιριακό κέλυφος. Η υγρασία, μούχλα και διαρροές ήταν πιο συχνές σε υγρούς χώρους (μπάνιο), στις βορινές όψεις, όπου υπήρχε επαφή με το έδαφος, βράχο.
- 7/11 κατοικίες δεν είχαν μόνωση.
- Σε περιπτώσεις, η κακή κατάσταση των κατοικιών οφείλεται σε μη ενδεδειγμένα υλικά αρχικής κατασκευής. Πολλά σπίτια στον οικισμό Μαγγανίτη κατασκευάζονταν από σκυρόδεμα με μείγμα από άμμο θαλάσσης και από τα ρυάκια του οικισμού.

- Κάποιες κατοικίες ήταν σε καλύτερη κατάσταση, κυρίως ιδιόκτητες κατοικίες συνεντευξιαζόμενων ατόμων, μεγαλύτερων από 40 ετών και σε περιπτώσεις στις οποίες η ενοικιαζόμενη κατοικία προορίζεται για τουριστικό κατάλυμα. Σε αυτές τις περιπτώσεις οι ιδιοκτήτες κάνουν παρεμβάσεις, με μακροπρόθεσμα οφέλη.
- Έχει ενδιαφέρον να δούμε τις ενοικιαζόμενες κατοικίες μαζί, νοικοκυριά που νοικιάζουν όλο το χρόνο αλλά και η κατοικία της εποχικά εργαζόμενης είχαν σημαντικά προβλήματα, υγρασίες, φθορές, αναποτελεσματικά συστήματα θέρμανσης ή και καμία υποδομή ενώ η ενοικιαζόμενη κατοικία της εκπαιδευτικού που το καλοκαίρι αξιοποιούταν ως τουριστικό κατάλυμα ήταν σε πολύ καλή κατάσταση.
- Η κατάσταση στην κατοικία εξαρτάται ακόμα από τη γεινίαση με άλλα σπίτια, αν έχει ελεύθερες πλευρές ή όμορα κτίσματα. Η αλατότητα επιταχύνει τη φθορά.
- Σε ότι αφορά τα κουφώματα, η πρόταση αναβάθμισης με αλουμίνια και PVC δεν ενδείκνυται σε όλες τις περιπτώσεις. Στην περίπτωση της Ικαρίας η ύπαρξη ξύλινων κουφωμάτων με διπλά τζάμια μπορεί να αποτελεί λύση περισσότερο αποδοτική, που προστατεύει το κέλυφος της κατοικίας.
- Παρατηρήθηκαν προβλήματα υγρασιών και φθορών σε κατοικίες με διαφορετικά υλικά κατασκευής, κυρίως στα σημεία συναρμογής των υλικών αυτών. Ενδεικτικά, καταγράφηκαν συνδυασμοί λίθινης κατασκευής, με σκυρόδεμα και τσιμεντόλιθους.
- Επιπλέον, λόγω των διακοπών ύδρευσης χρησιμοποιούνται ντεπόζιτα συλλογής νερού. Αυτά, καθώς τοποθετούνται στις οροφές των κτιρίων, μπορεί να επιβαρύνουν τις πλάκες σκυροδέματος, ενώ αν είναι παλιά ή δεν συντηρούνται μπορεί να προκαλούν φθορές και να υπάρχουν διαρροές.
- Όταν η ενοικιαζόμενη κατοικία είναι σε κακή ή όχι επιθυμητή κατάσταση φάνηκε ότι νοικοκυριά που δεν έχουν τη φροντίδα παιδιών κινητοποιούνται πιο εύκολα για αλλαγή κατοικίας και εύρεση πιο αξιοπρεπούς στέγης σε σχέση με περιπτώσεις νοικοκυριών με παιδιά.

Κάλυψη των αναγκών σε θέρμανση, ψύξη, ZNX, μαγείρεμα:

- Βιοκλιματικές πρακτικές βοηθούν στη θερμική άνεση. Στοιχεία όπως πέργκολες, φυτεύσεις στην αυλή, καλαμωτές, κληματαριές, αλλά και ο διαμπερής αερισμός βοηθούν στη σκίαση και δροσισμό της κατοικίας.
- Παραδοσιακές πρακτικές, όπως το σύστημα με το ζεστό νερό με το μεταλλικό δοχείο στο Μαγγανίτη, η χρήση συμβατικών τζακιών, οι σόμπες αποτελούν συχνά λύσεις των νοικοκυριών απέναντι στις πολλαπλές πιέσεις που υφίστανται.
- Η δομή των σπιτιών, με ελεύθερες όψεις, επιτρέπει τα διαμπερή ανοίγματα που βοηθούν στον καλύτερο δροσισμό της κατοικίας με φυσικό τρόπο.
- Κατοικίες σε παραθαλάσσιες περιοχές, κυρίως στο νότο, είχαν ανάγκη από ψύξη, με τη χρήση ανεμιστήρων και περιορισμένη χρήση κλιματιστικού.
- Αρκετά από τα συνεντευξιαζόμενα άτομα που είχαν δικές τους κατοικίες είχαν κάνει μετατροπή του συστήματος θέρμανσης με πετρέλαιο σε σύστημα με τη χρήση ξυλείας η οποία είναι πόρος του νησιού και προέρχεται κυρίως από τις αγροτικές εργασίες. Όσα άτομα αγόραζαν ξύλα έκαναν πιο περιορισμένη χρήση και συνδύαζαν και άλλες πηγές θέρμανσης, ηλεκτρικής κυρίως ενέργειας μέσω θερμοπομπών.

- Σε μία περίπτωση ιδιόκτητης δώροφης κατοικίας όπου υπήρχε κοινό σύστημα θέρμανσης, αυτό διαχωρίστηκε ώστε να ικανοποιηθούν οι υψηλές ενεργειακές ανάγκες της μίας οικογένειας που είχε μικρά παιδιά.
- Πιο αποδοτικά θέρμαιναν τους χώρους νοικοκυριά που χρησιμοποιούσαν συστήματα σε όλη την κατοικία.
- Τα περισσότερα νοικοκυριά κάνουν ορθολογική χρήση της ενέργειας, δεν κάνουν σπατάλες, σκέφτονται την εξοικονόμηση ενέργειας και σε περιπτώσεις δηλώνουν πως δεν μπορούν να περιορίσουν περισσότερο τις ανάγκες τους.
- Κατοικίες που δεν μπορούσαν να θερμάνουν το χώρο τους με χαμηλό κόστος απομόνωναν δωμάτια.
- Παρά τις προσπάθειες για θερμική άνεση σε κάποιες περιπτώσεις υπάρχουν ερωτηματικά ως προς τα όρια αντοχής των νοικοκυριών. Κάποια νοικοκυριά δεν χρησιμοποιούν τη θέρμανση στο βαθμό που θα ήθελαν, κόβουν ξύλα για να θερμανθούν ακόμα και αν δεν το είχαν κάνει ποτέ πριν, έχουν πολλαπλές πηγές για μαγείρεμα, ενώ χρησιμοποιούν ενεργειακές πηγές που μπορεί να είναι επικίνδυνες.
- Συμπληρωματικά, τα νοικοκυριά χρησιμοποιούν πολλαπλές πηγές, όπως αερόθερμα, ηλεκτρικές κουβέρτες, αφυγραντήρες.
- Ως πρακτική για την επίτευξη θερμικής άνεσης, κάποια άτομα ενίσχυαν το ρουχισμό τους εντός της κατοικίας.
- Η κατοικία της εποχικά εργαζόμενης δεν είχε καμία υποδομή, και δεν υπήρχαν περιθώρια για βελτίωση της κατάστασης, αναζήτησε αλλού εργασία και κατοικία.
- Οι τιμές των ενεργειακών προϊόντων, είναι ακόμα πιο υψηλές στο νησιωτικό χώρο και αυτό περιορίζει ακόμα περισσότερο τα άτομα, ή τα στρέφει σε αλλαγές, όπως η αλλαγή των συστημάτων θέρμανσης.

Δίκτυο σχέσεων και δεσμών

- Τα νοικοκυριά δέχονται βοήθεια και υποστήριξη για την αντιμετώπιση των πολλαπλών προκλήσεων. Οι οικογενειακές σχέσεις, φιλικές, συναδελφικές, γειτονικές είναι σημαντικές. Άλλα άτομα βοηθούν με τα ξύλα, άλλα με τις μεταφορές, ή και με τη συζήτηση ώστε να επιλύσουν ζητήματα και να ανταλλάξουν πρακτικές.
- Ακόμα αυτό το δίκτυο σχέσεων μπορεί να αποτελεί και κόμβος ενημέρωσης για διάφορα προγράμματα, βοηθήματα.
- Η ύπαρξη τοπικών κινημάτων για τις ΑΠΕ έχει συσπειρώσει προς την εύρεση εναλλακτικών, με πρακτικές εξοικονόμησης και αυτονομίας με τη συλλογική παραγωγή και κατανάλωση ενέργειας
- Μετά την περίοδο του covid-19, κάποιοι κάτοικοι επέστρεψαν στο νησί. Σε πιο απομονωμένους και με λίγους κατοίκους οικισμούς αυτό δημιούργησε μια δυναμική προς την υποστήριξη και την αλληλοβοήθεια, ηλικιωμένων ατόμων.
- Στην περίπτωση της εποχικά εργαζόμενης, οι σχέσεις και δεσμοί μεταξύ των εργαζομένων ατόμων κινητοποιούσαν σε δράση για τη διεκδίκηση καλύτερης κατοικίας.
- Η πολυιδιοκτησία, η μη τήρηση της νομιμότητας με συμβόλαια επί της ενοικιαζόμενης κατοικίας, ή μη μεταβίβαση στο όνομα της/ του ενοικιάστριας/στη των παροχών ρεύματος, δημιουργούν πιέσεις και εμποδίζουν τη συμμετοχή των ατόμων σε επιδόματα και ρυθμίσεις ή συνοδεύονται με καθυστερήσεις.

5. Συμπεράσματα

Σε επίπεδο ΕΕ έχουν γίνει βήματα προς τη διαμόρφωση ορισμού και την περιγραφή της πολυδιάστατης φύσης του ζητήματος της ΕΦ, ωστόσο με σημαντικές καθυστερήσεις.

Παρά το γεγονός πως η συζήτηση για την ΕΦ έχει ξεκινήσει από το 2017 στον ευρωπαϊκό χώρο, με το ευρωπαϊκό πακέτο μέτρων «Fit for 55» το 2023, δίνεται ο ορισμός του φαινομένου ενώ με τις ευρωπαϊκές συστάσεις για την ΕΦ το 2020 και 2023 τονίζεται ότι απαιτείται η ευρεία συμμετοχή και συνεργασία ενδιαφερόμενων φορέων στην διάγνωση και αντιμετώπιση του. Καθυστερήσεις υπάρχουν και σε εθνικό επίπεδο. Ενδεικτικό των καθυστερήσεων είναι ότι μέχρι σήμερα στο εθνικό πλαίσιο η Ενεργειακή φτώχεια δεν ορίζεται, έχουν ενσωματωθεί μόνο οι οδηγίες του Πακέτου Μέτρων Καθαρή Ενέργεια για όλους 2018-2019.

Σύμφωνα με τον ευρωπαϊκό ορισμός του 2023 η ΕΦ ορίζεται ως **« η έλλειψη πρόσβασης ενός νοικοκυριού σε απαραίτητες ενεργειακές υπηρεσίες, ..., η οποία προκαλείται από συνδυασμό παραγόντων, συμπεριλαμβανομένων, τουλάχιστον, της οικονομικής αδυναμίας, του ανεπαρκούς διαθέσιμου εισοδήματος, των υψηλών ενεργειακών δαπανών και της χαμηλής ενεργειακής απόδοσης των κατοικιών»**.

Σε εθνικό επίπεδο η ΕΦ, περιγράφεται και προσεγγίζεται μονομερώς μέσω μετρήσιμων δεικτών στο Σχέδιο Δράσης για την καταπολέμηση της ενεργειακής ένδειας. **Η συζήτηση για την ΕΦ επικεντρώνεται κυρίως σε εισοδηματικές πτυχές**. Ο Δείκτη I-Heq που προσδιορίστηκε για την μέτρηση του φαινομένου θέτει δύο συνθήκες που προσδιορίζουν την ενεργειακή φτώχεια κυρίως μέσω της διάστασης του εισοδήματος. Και στις δύο συνθήκες, το κόστος της ελάχιστης απαιτούμενης ενέργειας και το καθαρό εισόδημα αντίστοιχα, αποτελούν τα κύρια κριτήρια για το κατά πόσο ένα νοικοκυριό θεωρείται ενεργειακά φτωχό. Αυτή η προσέγγιση παραβλέπει άλλους παράγοντες που επηρεάζουν την ενεργειακή φτώχεια, όπως η ενεργειακή απόδοση των κατοικιών ή οι ενεργειακές ανάγκες πέραν της θέρμανσης ή ιδιαίτερες κλιματολογικές συνθήκες ή άλλα κόστη κατοίκησης. Συνεπώς, **η προσέγγιση αυτή δίνει έμφαση στην οικονομική διάσταση του προβλήματος και παραμελεί άλλες σημαντικές πτυχές της ενεργειακής φτώχειας**.

Ερώτημα της εργασίας που έγινε προσπάθεια να διερευνηθεί τόσο μέσα από την επισκόπηση των ευρωπαϊκών κατευθύνσεων όσο και μέσω των εθνικών πολιτικών αλλά και την μελέτη του τοπικού και της έρευνας πεδίου είναι το κατά πόσο φαίνεται να υπάρχει **μακροπρόθεσμη άμβλυση του φαινομένου** και αν **λαμβάνονται υπόψιν τα χαρακτηριστικά του νησιωτικού χώρου**.

Σε επίπεδο ΕΕ προωθείται ένας **συνδυασμός διαρθρωτικών μέτρων** όπως μέτρα για την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων, την πρόσβαση σε ενεργειακά αποδοτικές συσκευές, έργα ΑΠΕ, και **κοινωνικής ενεργειακής πολιτικής**, αποφυγή αποσυνδέσεων νοικοκυριών που αντιμετωπίζουν ΕΦ. **Προτεραιότητα δίνεται στα διαρθρωτικά μέτρα** για την αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών της ΕΦ. Στο εθνικό πλαίσιο, στο ΕΣΕΚ και στο ΣΔΕΕ υποστηρίζεται ότι η πολιτική προς το μετριασμό της ΕΦ θα πρέπει να στοχεύει στη μόνιμη και μακροπρόθεσμη καταπολέμηση του φαινομένου της ενεργειακής ένδειας και όχι στον παροδικό μετριασμό του φαινομένου μέσω της υιοθέτησης προσωρινών και βραχυπρόθεσμων μέτρων. Ενδεικτικό της αναγκαιότητας αυτής είναι ότι, αν δεν κατευθυνθούν οικονομικοί πόροι προς ΕΦ νοικοκυριά ώστε να εφαρμοστούν ριζικές ανακαινίσεις σε κατοικίες χαμηλής ενεργειακής

απόδοσης, δηλαδή αν δεν υπάρξουν στοχευμένες λύσεις για την αντιμετώπιση των εμποδίων και των φραγμών για τη συμμετοχή στο μέτρο χαμηλών εισοδημάτων, το 2050 το ενεργειακό κόστος των νοικοκυριών αυτών θα αυξηθεί κατά περίπου 22%. Σε ότι αφορά την **αναγνώριση των νησιωτικών χαρακτηριστικών**, ενώ στην ετήσια έκθεση του ΣΔΕΕ (2021) προστίθεται η δράση 15 για την εκπόνηση μελέτης σκοπιμότητας για την ανάπτυξη καθεστώτος στήριξης των πληττόμενων νοικοκυριών στα νησιά, υπάρχει καθυστέρηση στην υλοποίηση της. Ενώ προβλεπόταν να ολοκληρωθεί το α' εξάμηνο του 2022, **δεν έχει ολοκληρωθεί μέχρι σήμερα**.

Ένα ακόμα στοιχείο για να διαπιστωθεί αν οδεύουμε προς τη μακροπρόθεσμη άμβλυνση του φαινομένου δίνεται από την ευρωπαϊκή σύσταση του 2020 όπου γίνεται λόγος για **ελευθέρωση της αγοράς ενέργειας για τον επιμερισμό των οφελών σε όλα τα τμήματα της κοινωνίας**. Μέσω της εξασφάλισης της ανταγωνιστικότητας στην αγορά αναφέρεται ότι ενδυναμώνεται η θέση του καταναλωτή. Ωστόσο, από την ενεργειακή κρίση του 2021 αποκαλύφθηκε ότι οι απελευθερωμένες αγορές και το ανταγωνιστικό σύστημα που τις χαρακτηρίζει δεν παρέχουν πάντα προσιτές τιμές ή κοινωνική δικαιοσύνη. Από την ελληνική περίπτωση **σημειώθηκαν μεγάλες αυξήσεις στις τιμές των ενεργειακών και όχι μόνο προϊόντων με τρόπο** που όπως φάνηκε και από την περίπτωση μελέτης **τα νοικοκυριά συμπιέστηκαν οικονομικά και άρχισαν να σκέφτονται εναλλακτικές λύσεις**, με περισσότερη καύση ξυλείας, απομόνωση χώρων ώστε να θερμαίνονται μόνο οι κύριοι, «βαριά» ρούχα εντός της κατοικίας.

Σε ότι αφορά το **πρόγραμμα «Εξοικονομώ»**, τα τελευταία χρόνια αυξάνεται η χρηματοδότηση ενώ συνεχίζουν να **καταγράφονται εμπόδια στην εφαρμογή**, την **ενημέρωση** επί του προγράμματος αλλά και στα **κίνητρα για τη συμμετοχή νοικοκυριών χαμηλών και μεσαίων εισοδημάτων**. Σε κύκλους του προγράμματος «Εξοικονομώ» προ του 2021 δεν προωθούνταν η συμμετοχή χαμηλότερων εισοδημάτων. Στο «Εξοικονομώ 2021», προβλέπονται 100 εκ. ευρώ που κατευθύνθηκαν σε νοικοκυριά της πρώτης εισοδηματικής κατηγορίας, με ποσοστό συμμετοχής 35%-25% από ίδιους πόρους ή δανειοδότηση και πρόβλεψη εισοδηματικών κριτηρίων ένταξης. Ωστόσο η συμμετοχή ήταν χαμηλή καθώς, έκανε αίτηση μόνο το 3% των νοικοκυριών της πρώτης εισοδηματικής αιτήθηκαν στο πρόγραμμα με το 1,68% να εντάσσεται τελικά. **Τα χαμηλών και μεσαίων εισοδημάτων νοικοκυριά δεν μπορούν εύκολα να συμμετέχουν έστω και με 25% των πόρων που απαιτούνται**. Θα πρέπει να τεθούν πιο ευνοϊκά όρια, να αντιμετωπιστούν οι φραγμοί που καταγράφηκαν αλλά και να αυξηθούν οι πόροι που κατευθύνονται προς τις ενεργειακές αναβαθμίσεις. Σε ότι αφορά τα **χαρακτηριστικά της νησιωτικότητας**, στο πρόγραμμα «Εξοικονομώ», δεν λαμβάνονται υπόψιν ειδικοί φραγμοί για την εφαρμογή των αναβαθμίσεων στο νησιωτικό χώρο. Ενδεικτικά **δεν προβλέπονται προσαυξήσεις** στις δαπάνες των παρεμβάσεων λόγω υψηλότερων τιμών σε οικοδομικά υλικά και υπηρεσίες εγκατάστασης, αλλά **ούτε και πρόβλεψη για ενημέρωση** σε πιο απομακρυσμένους οικισμούς και τόπους. **Από τη μελέτη περίπτωσης φάνηκε πολύ χαμηλή συμμετοχή στην Ικαρία** με μηχανικό από το νησί να δηλώνει πως δεν υπάρχει ολοκληρωμένη ενημέρωση επί του προγράμματος, των παρεμβάσεων, ενώ πολλά νοικοκυριά λόγω κυρίως περιορισμένων οικονομικών πόρων επιθυμούν κάποιες από τις παρεμβάσεις χωρίς να επιτυγχάνεται ο στόχος εξοικονόμησης που θέτει το πρόγραμμα και επομένως δεν προχωρούν σε ριζικές αναβαθμίσεις.

Τα προγράμματα, «αλλάζω- ανακυκλώνω συσκευές/θερμοσίφωνα» για την ενεργειακή απόδοση, **είχαν υψηλή συμμετοχή**, με μεγάλα ποσοστά αιτηθέντων να μην εντάσσονται τελικά στο πρόγραμμα. Ωστόσο, **δεν προβλέπονται ειδικές νησιωτικές τιμές** στα προϊόντα, ενώ καταγράφηκαν περιορισμένες επιλογές προμηθευτών και εγκαταστατών των τεχνολογιών στο νησιωτικό χώρο. **Από την περίπτωση μελέτης** φάνηκε ακόμα ότι το πρόγραμμα μπορεί να μην έχει τα αναμενόμενα αποτελέσματα καθώς ο χρόνος ζωής των συσκευών στην Ικαρία μειώνεται λόγω των διακυμάνσεων στην τάση του ηλεκτρικού δικτύου.

Παράλληλα, **το μέτρο των Εκοιν** που μπορεί να συμβάλει στη μακροπρόθεσμη ανακούφιση των νοικοκυριών **δεν προωθείται αποτελεσματικά**. Το επόμενο διάστημα αναμένεται πρόγραμμα χρηματοδότησης για τη δημιουργία Εκοιν με τη συνεργασία ΟΤΑ και πρόβλεψη για υποστήριξη ΕΦ νοικοκυριών. **Σε ότι αφορά τα χαρακτηριστικά της νησιωτικότητας**, παρά το γεγονός ότι οι Εκοιν θεσπίστηκαν με το ν. 4513/2018 μεταξύ άλλων και για την ενίσχυση της ενεργειακής αυτάρκειας και ασφάλειας σε νησιωτικούς Δήμους, δεν προβλέπεται μέχρι σήμερα προσπάθεια για ενημέρωση ή δημόσια δαπάνη προς τη δημιουργία Εκοιν σε νησιωτικούς Δήμους. **Από τη μελέτη περίπτωσης** φάνηκε πως τα εμπόδια συνίστανται στην απουσία κεντρικής δομής για την ενημέρωση πολιτών, φορέων και προσωπικού του Δήμου για τις Εκοιν, στην έλλειψη διαθέσιμου προσωπικού από το Δήμο ώστε να αναλάβει τη δικτύωση, αλλά και η χρηματοδότηση.

Το δίκτυ ασφαλείας για την προστασία των ευάλωτων καταναλωτών στην ελληνική περίπτωση φαίνεται διευρυμένο, υπάρχει το καθεστώς καθολικής προστασίας, το πλαίσιο για τις επανασυνδέσεις ηλεκτρικούς ρεύματος, η ρύθμιση για τους ευάλωτους πελάτες.

Ακόμα, υπάρχει ένα **πλέγμα επιδομάτων** το οποίο όπως αναφέρεται στο κεφάλαιο 2, τα τελευταία χρόνια διευρύνεται με έκτακτα βοηθήματα. **Η συνολική δημόσια δαπάνη φτάνει να ξεπερνά τη χρηματοδότηση μέτρων με μακροπρόθεσμο όφελος**. Αυτή η εξέλιξη αποδεικνύει την οξυμένη οικονομική πίεση στα νοικοκυριά γεγονός που δημιουργεί ερωτήματα σχετικά με το κατά πόσο επιδιώκονται αποτελεσματικά μέτρα με μακροπρόθεσμο όφελος ώστε τα νοικοκυριά να βγουν από το καθεστώς πολυετούς στήριξης αποκτώντας ενεργειακή ανεξαρτησία. Σε ότι αφορά **τις ιδιαίτερες συνθήκες της νησιωτικότητας**, στο πλαίσιο του επιδόματος θέρμανσης, ο συντελεστής για περιπτώσεις νησιών όπως η Ικαρία που χρησιμοποιούν καυσόξυλα ή βιομάζα (πέλετ) είναι λιγότερος του 0,8. Συνεπώς, **δεν προβλέπεται κάποια οικονομική ενίσχυση για τους νησιωτικούς κατοίκους** που χρησιμοποιούν αυτό το είδος καυσίμου για τη θέρμανσή τους. Αναφορικά με το Κοινωνικό Οικιακό Τιμολόγιο, ή άλλα έκτακτα επιδόματα, η αίτηση μπορεί να γίνει ηλεκτρονικά, ή και με βοήθεια από το λογιστή. Όπως φάνηκε από την περίπτωση μελέτης η αίτηση δεν είναι πάντα εύκολη σε απομακρυσμένους οικισμούς ή για ηλικιωμένα άτομα που δεν έχουν πρόσβαση στις ηλεκτρονικές πλατφόρμες και μέσα ενώ και στην εκταμίευση σημειώνονται καθυστερήσεις.

Τέλος, **το Κοινωνικό ταμείο για το Κλίμα** που δημοσιεύθηκε τον Μάιο του 2023, **με πρόβλεψη ειδικού ταμείου για νησιωτικές και ορεινές περιοχές**, αναμένεται να εξασφαλίσει τα επόμενα χρόνια οικονομικούς πόρους που θα κατευθυνθούν μεταξύ άλλων και στην μείωση των ενεργειακών φόρων και τελών ή την παροχή άλλων μορφών άμεσης εισοδηματικής στήριξης για την αντιμετώπιση των αυξανόμενων τιμών των οδικών μεταφορών και

καυσίμων θέρμανσης, στην παροχή κινήτρων για την ανακαίνιση κτιρίων και την μετάβαση στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας στα κτίρια. Ωφελούμενα αναμένεται να είναι ευάλωτα νοικοκυριά, μικρές επιχειρήσεις, χρήστες μεταφορών που πλήττονται από ΕΦ και φτώχεια κινητικότητας. **Η σκοπιμότητα των εθνικών σχεδίων που θα κατατεθούν αλλά και ο τρόπος διαχείρισης των πόρων από τα κράτη μέλη αναμένονται.**

Από τα παραπάνω **φαίνεται να μην αξιολογούνται επαρκώς τα ιδιαίτερα νησιωτικά χαρακτηριστικά** με τα προγράμματα και πόρους των μέτρων σε περιπτώσεις μέτρων με μακροπρόθεσμα οφέλη να μην απορροφούνται πλήρως ενώ προκύπτουν και ορισμένες αντιφάσεις.

- Ενώ υπάρχει ανάγκη για προσιτές τιμές και κοινωνική δικαιοσύνη, οι απελευθερωμένες ενεργειακές αγορές που προωθούνται για τα οφέλη τους προς τον καταναλωτή φάνηκε να μην μπορούν να παρέχουν τις προσιτές αυτές τιμές αναπαράγοντας κοινωνικές ανισότητες.
- Ενώ η ΕΦ καταγράφεται και διαμορφώνονται δέσμες μέτρων για την αντιμετώπιση της, με προτεραιότητα σε διαρθρωτικά μέτρα, δεν υπάρχει ένας επίσημος φορέας που να καταγράφει τα εμπόδια για τη συμμετοχή ενεργειακά φτωχών νοικοκυριών σε αυτά, αλλά ούτε και φορείς ενημέρωσης επί των προγραμμάτων και των κινήτρων συμμετοχής σε αυτά.
- Ενώ καταγράφεται η ανάγκη για ενεργειακά αποδοτικές συσκευές, από την περίπτωση μελέτης φάνηκε ότι θα πρέπει να καταπολεμηθούν και άλλα εμπόδια, όπως οι διακοπές και οι πτώσεις τάσης στο ηλεκτρικό δίκτυο.
- Ενώ μακροπρόθεσμος στόχος είναι τα νοικοκυριά να αποκτήσουν ενεργειακή ανεξαρτησία, διευρύνεται το πλέγμα επιδομάτων.

Για την εφαρμογή των μέτρων με μακροπρόθεσμα οφέλη, υπάρχει ανάγκη για συντονισμό και συνέπεια ώστε να καταγραφούν οι φραγμοί σε διαφορετικά επίπεδα διακυβέρνησης. Απαιτείται ακόμα ενημέρωση και σχεδιασμός αποτελεσματικών μέτρων, προσαρμογή των δημόσιων δαπανών στις αυξημένες ανάγκες των νοικοκυριών και παρακολούθηση της εφαρμογής. Υπάρχει ανάγκη για περισσότερα προγράμματα και κίνητρα με στόχευση στο μετριασμό της ενεργειακής ένδειας των φτωχών νοικοκυριών για την αντιμετώπιση και αποτροπή της όξυνσης σοβαρών κοινωνικών ανισοτήτων.

Στα συμπεράσματα της εργασίας προκύπτει σαφώς ότι **η διάγνωση της ενεργειακής φτώχειας, όπως προωθείται σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, παραμελεί ορισμένες κρίσιμες πτυχές** που αφορούν στην πραγματικότητα όπως καταγράφηκε στην Ικαρία. Η μελέτη περίπτωσης αναδεικνύει περιορισμούς και πιέσεις που αντιμετωπίζουν τα νοικοκυριά, καθώς και τους τρόπους προσαρμογής και διεκδίκησης, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις δημιουργούνται ερωτήματα ως προς τα όρια αντοχής των νοικοκυριών.

Όπως σχολιάστηκε στο κεφάλαιο 2 το σχέδιο δράσης να μην προσδιορίζει σε κάποιο βαθμό το φαινόμενο της ΕΦ ωστόσο δεν δύναται να περιγράψει το εύρος και πτυχές όπως αυτές εμφανίζονται στο τοπικό και αποκαλύφθηκαν από την μελέτη της Ικαρίας. Όπως υποστήριξε ο Βουζαρονσκι οι κινητήριες δυνάμεις της ΕΦ είναι ενσωματωμένες σε συγκεκριμένες τοπικές κοινωνικές, πολιτικές και περιβαλλοντικές συνθήκες (Βουζαρονσκι, 2014). Αυτή η διαπίστωση επιβεβαιώνεται από τη μελέτη περίπτωσης και κρίνεται σκόπιμο να ενσωματωθεί σε έναν γενικό εθνικό ορισμό ώστε να επισημανθεί η σύνδεση του τόπου κατοίκησης με την ΕΦ και

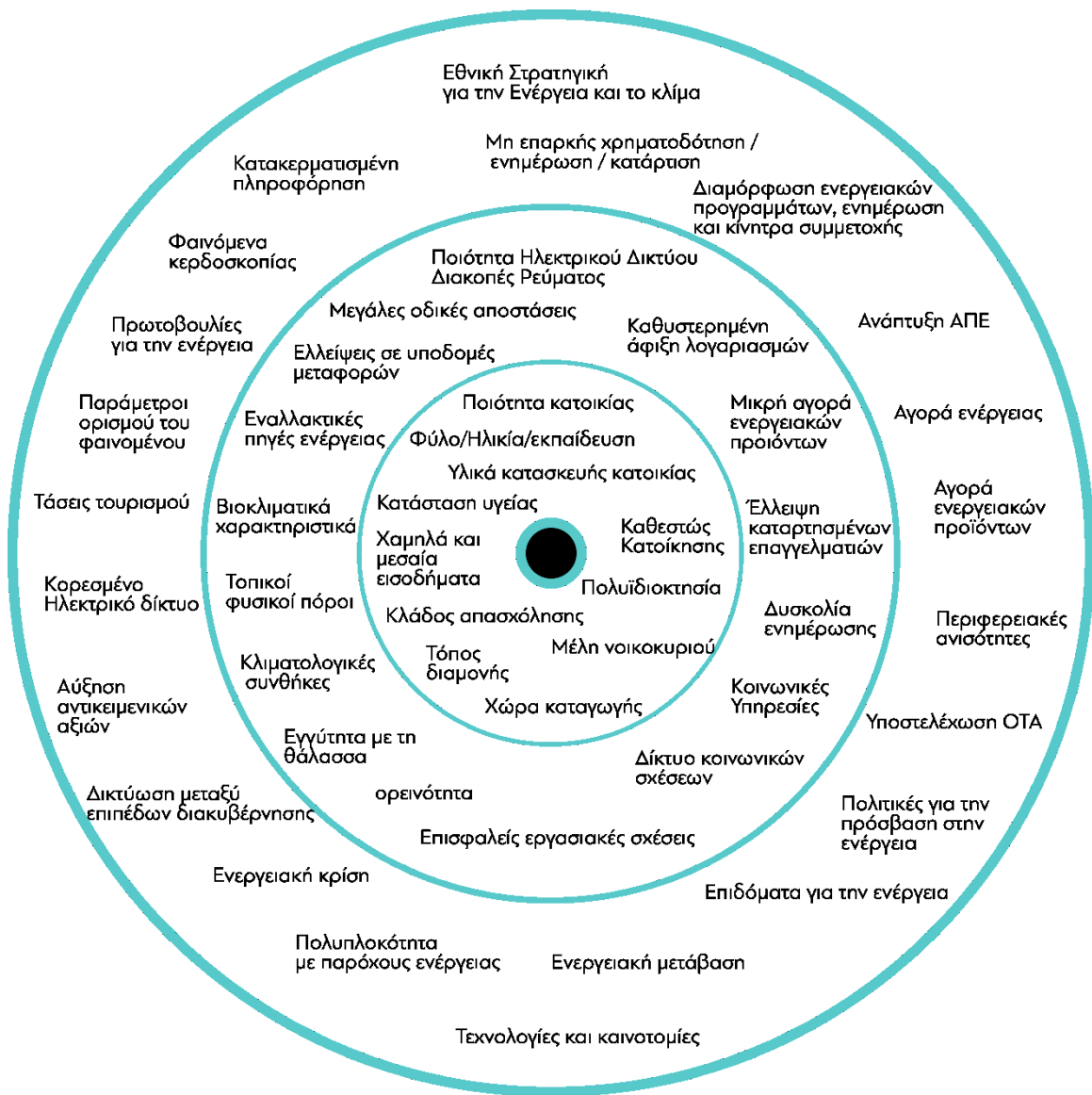
να κινητοποιηθεί η τοπική διάγνωση των όψεων της. Για παράδειγμα, από τη μελέτη περίπτωσης, νοικοκυριά στην Ικαρία έχουν ελλιπή πρόσβαση σε απαραίτητες ενεργειακές υπηρεσίες λόγω των διακοπών ρεύματος ή λόγω των μεγάλων αποστάσεων και της απομόνωσης. Με την αναγνώριση των συνθηκών της ΕΦ σε έναν τόπο επιτυγχάνεται η καλύτερη κατανόηση του ίδιου του φαινομένου, των αναγκών και επισημαίνονται ιδιαίτερα προβλήματα και φραγμοί στην απορρόφηση προγραμμάτων για την αντιμετώπιση του.

Παρά το γεγονός ότι από τις συνεντεύξεις **δεν είναι εύκολο να κατηγοριοποιήσουμε τα νοικοκυριά σε ενεργειακά φτωχά και μη**, εξακολουθούν να υπάρχουν συνθήκες που περιορίζουν την ικανότητα τους για θερμική άνεση, επαρκείς ενεργειακές υπηρεσίες, υγιεινή και ποιοτική κατοικία και υπερβαίνουν τους δείκτες και τις συνθήκες που περιγράφονται σε εθνικά και ευρωπαϊκά κείμενα.

Από την μελέτη της Ικαρίας φάνηκε ότι, οι δυσκολίες αφενός οφείλονται στα εισοδήματα των νοικοκυριών, στην χαμηλή ενεργειακή απόδοση, τις αυξημένες τιμές των καυσίμων αλλά όχι μόνο σε αυτά. **Στο τοπικό επικρατεί μια σύνθετη διαθεματική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από το συνδυασμό των παραπάνω παραμέτρων** και άλλων όπως η επισφαλής φύση της απασχόλησης, η πολυϊδιοκτησία, οι υψηλές νησιωτικές τιμές που αποκλίνουν από τις εθνικές μέσες, η απομόνωση, η περιορισμένη πρόσβαση σε ενεργειακά προϊόντα και πληροφόρηση, η ποιότητα του ηλεκτρικού δικτύου, καθώς και οι ανεπίσημες διαδικασίες ενοικίασης και παροχής κατοικίας. **Τα παραπάνω διασταυρώνονται μεταξύ τους και διαμορφώνουν τις όψεις της ενεργειακής φτώχειας.** (βλ. διάγραμμα 10)

Οι διαφορετικές τοπικές κλιματολογικές συνθήκες επηρεάζουν τις ενεργειακές ανάγκες, οι ελλείψεις σε επαρκείς υποδομές, ηλεκτρικό δίκτυο, μεταφορές, αφορούν πιο πλατιές ομάδες πληθυσμού στη νήσο. Η οικονομική κατάσταση, η κατάσταση της κατοικίας, ο κλάδος απασχόλησης, η ενασχόληση με αγροτικές εργασίες, το καθεστώς κατοίκησης σε ιδιόκτητη ή ενοικιαζόμενη κατοικία, η εποχή κατοίκησης, η ύπαρξη εναλλακτικών θέρμανσης διαμορφώνουν τα όρια αντοχής των νοικοκυριών και το βαθμό ευαλωτότητας. Από τη μελέτη, αποκαλύφθηκε ακόμα ως ιδιαίτερα ανησυχητική η κατάσταση κατοικίας και οι παροχές της εποχικά εργαζόμενης συνεντευξιζόμενης. Τα εποχικά εργαζόμενα άτομα, την καλοκαιρινή περίοδο αναδεικνύονται στην εργασία ως ευάλωτη ομάδα, η οποία δεν καταγράφεται μέχρι σήμερα στη βιβλιογραφία για την ΕΦ. Η εποχικά εργαζόμενη συνεντευξιζόμενη φάνηκε να βιώνει όχι την ανεπάρκεια ενεργειακών υπηρεσιών αλλά την πλήρη έλλειψη. **Η εξέταση της ΕΦ για τα εποχικά εργαζόμενα άτομα και η σύνδεση της με την τουριστική δραστηριότητα στα νησιά αναδεικνύεται ως ένα ανοικτό πεδίο που απαιτεί περαιτέρω έρευνα.**

Πέραν της διαπίστωσης της μοναδικότητας των τοπικών συνθηκών, **μέσα από τη μελέτη στο τοπικό επίπεδο αναδεικνύονται χαρακτηριστικά που διαμορφώνουν την ενεργειακή φτώχεια και υπερβαίνουν το τοπικό**, όπως οι συνθήκες της αγοράς ενέργειας και της αγοράς ενεργειακών προϊόντων, οι σχέσεις με τους παρόχους ηλεκτρικής ενέργειας, οι διεργασίες της ενεργειακής μετάβασης, οι περιφερειακές ανισότητες και οι ανισότητες πρόσβασης σε ενεργειακές υπηρεσίες, η κατάσταση των κοινωνικών δομών, η ανισότητα στη χρήση τεχνολογιών και καινοτομιών, η εργασιακή ανασφάλεια, ο τρόπος ανάπτυξης της τουριστικής δραστηριότητας.



Διάγραμμα 10. Προσωπικές, τοπικές και ευρύτερες συνθήκες που διαμορφώνουν τις μοναδικές όψεις του φαινομένου της Ενεργειακής φτώχειας. Ίδια Επεξεργασία.

Η έννοια της διαθεματικότητας συμβάλλει στην αναγνώριση των χαρακτηριστικών των ατόμων και νοικοκυριών που αντιμετωπίζουν διαφορετικές προκλήσεις στη διαχείριση της ενέργειας και των υπηρεσιών. Διαφορετικά χαρακτηριστικά κοινωνικά, περιβαλλοντικά, κλιματολογικά, τεχνολογικά, οικονομικά συσχετίζονται μεταξύ τους και διαμορφώνουν διαφορετικές συνθήκες ΕΦ. **Αυτή η προσέγγιση ανοίγει τον δρόμο για την εξέταση της ενεργειακής φτώχειας ως έννοιας που δεν μπορεί να απομονωθεί από τα παραπάνω χαρακτηριστικά καθώς και για την αναγνώριση των ποικίλων τρόπων με τους οποίους (ανα)παράγονται οι συνθήκες αποστέρησης αλλά και διαμορφώνονται αντιστάσεις.** Οι πολιτικές που κατευθύνονται στην ανακούφιση των νοικοκυριών θα πρέπει να προσεγγίζουν και να περιγράφουν το ευρύ πλέγμα που συνιστά δυσκολία και έλλειψη πρόσβασης σε ενεργειακές υπηρεσίες και προϊόντα ενώ η ΕΦ δεν μπορεί να διαχωρίζεται από τις χωρικές τις διαστάσεις.

Κλείνοντας, επισημαίνονται κάποια σημεία που μπορούν να φανούν χρήσιμα στη χάραξη πολιτικών. Η εμπειρία των νοικοκυριών όπως προκύπτει από τη συνθετότητα της καθημερινής ζωής φάνηκε ιδιαίτερα πολύτιμη για την κατανόηση των προβλημάτων και την επεξεργασία προτάσεων.

Η αναγνώριση του νησιωτικού χώρου, όπως καταγράφηκε στην Ικαρία, εμφανίζει ιδιαιτερότητες που θα πρέπει να ληφθούν υπόψιν. Η απουσία υποδομών, οι αστάθειες στο ηλεκτρικό δίκτυο και το μη επαρκές δίκτυο μεταφορών, οι άτυπες πρακτικές ενοικίασης και παραχώρησης κατοικίας, η πολυϊδιοκτησία, η δυσκολία εύρεσης ποιοτικών κατοικιών για όλο το χρόνο, τουριστικές δυναμικές και τάσεις, μεγάλες αποστάσεις και αυξημένα κόστη για παροχή υπηρεσιών, και ενεργειακά προϊόντα.

Τα θέματα κατανάλωσης ενέργειας στην κατοικία σχετίζονται με τις διαθέσιμες τεχνολογίες, τα εισοδήματα, τις κλιματολογικές συνθήκες, τους τοπικούς πόρους, την κατάσταση της κατοικίας, τα κόστη (ενέργειας, κατοίκησης), την αξιοποίηση βιοκλιματικών πρακτικών.

Η κατάσταση της κατοικίας σχετίζεται με τις κλιματολογικές συνθήκες, τα διαθέσιμα υλικά κατασκευής, την παλαιότητα, την ευκολία ή δυσκολία για παρεμβάσεις, την πολυϊδιοκτησία, το καθεστώς κατοίκησης, την τουριστική αξιοποίηση.

Παρά το γεγονός ότι η ΕΦ είναι συνδεδεμένη με την κατοικία και αυτή με τη σειρά της είναι συνδεδεμένη με την προσωπική φροντίδα και συντήρηση, θα πρέπει να υπάρξει μία συντονισμένη και σύνθετη προσπάθεια άσκησης πολιτικής που να εισέρχεται στη σφαίρα του «προσωπικού» και να αφορά τόσο τα χαμηλά όσο και τα μεσαία εισοδήματα .

Το θέμα της αξιοποίησης μέτρων με μακροπρόθεσμα οφέλη σχετίζεται, με τους όρους των ιδίων των προγραμμάτων και τα κριτήρια ένταξη σε αυτά. Με την απουσία ενημέρωσης και βοηθητικών δομών για την τοπική κοινωνία, το περιορισμένο προσωπικό του Δήμου, τον περιορισμένο αριθμό εξειδικευμένων επαγγελματιών, αλλά και δομών που θα καταγράφουν τους τοπικούς φραγμούς αλλά και θα βοηθούν ως προς την κατάρτιση και καθοδήγηση. **Οι ενεργειακές αναβαθμίσεις και η διαμόρφωση Εκοιν δεν είναι απλά τεχνικά θέματα,** αποτελούν κρίσιμα πεδία πρακτικής και άσκησης πολιτικής που θα είναι χρήσιμο να λάβουν υπόψιν την οπτική του χώρου και της τεχνολογίας ώστε να μην δημιουργούν νέες ανισότητες και πολώσεις. Ερώτημα αποτελεί αν η μείωση και εξοικονόμηση της ενέργειας που είναι και κεντρικός στόχος των προγραμμάτων μπορεί να γίνει με έναν περισσότερο δίκαιο τρόπο. Ωστόσο, θα πρέπει να επισημανθεί ότι τα προγράμματα δεν μπορούν να αντικαταστήσουν τις κοινωνικές πολιτικές ή να λύσουν το θέμα της φτώχειας, του βασικού μισθού ή της κερδοσκοπίας. Σημαντικό στοιχείο που ενδυναμώνει και κινητοποιεί τα άτομα και θα πρέπει να ενδυναμωθεί και να προφυλαχθεί είναι το δίκτυο σχέσεων και δεσμών μεταξύ των κατοίκων, οι σχέσεις στους οικισμούς και στις γειτονιές.

Η έρευνα και για άλλους νησιωτικούς τόπους, αποτελεί ανοικτό πεδίο, που μπορεί να επιβεβαιώσει, εμπλουτίσει ή εξετάσει υπό νέους όρους τα συμπεράσματα της εργασίας.

Παράρτημα

Θεματολόγιο 1ο

ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΙΚΑΡΙΑΣ / #	/ Ημερ.
Γενικές Πληροφορίες	
Οικισμός/ Χαρακτηρισμός οικισμού ως παραδοσιακός	
Μόνιμη κατοικία ή Εξοχική ή κατοικία για εργασία συγκεκριμένους μήνες το χρόνο	
Τύπος κατοίκησης: Ιδιοκατοίκηση, Ενοικίαση, Παραχώρηση	
Από πότε διαμένει στην οικία	
Αριθμός ατόμων που διαμένουν στην οικία	
Ηλικίες των ατόμων στο νοικοκυριό	
Επάγγελμα, επίπεδο σπουδών	
Από πού προέρχεται το εισόδημα: Επάγγελμα, επιδόματα, Σύνταξη	
Καθημερινότητα	
Πως είναι μια τυπική μέρα στο σπίτι Καθημερινές μέρες ή ΣΚ Χειμώνα και καλοκαίρι	
Πως συμβιώνουν τα άτομα, είναι άνετο το σπίτι για τον αριθμό ατόμων του νοικοκυριού	
Πόσο συχνά μαγειρεύεται, χρησιμοποιείται τις διάφορες συσκευές;	
Πως είναι η ζωή εκτός του σπιτιού και εντός, οι υποχρεώσεις για τα παιδιά ή κάποια άλλη δραστηριότητα/ μαζεύεστε με φίλους στο σπίτι ή εκτός;	
Τι μέσο χρησιμοποιείται για τις μετακινήσεις σας; Σκέφτεστε το κόστος ή το μέσο μεταφοράς;	
Τι είδους σκέψεις και προκλήσεις αντιμετωπίζεται σχετικά με την κατανάλωση ενέργειας, τροφίμων , νερού και διαφορές που έχετε δει λόγω της πανδημίας, της οικονομικής κρίσης και των ανατιμήσεων;	
Σκέφτεσται ποσο καταναλώνεται ή με ποιον τρόπο, ποιες μπορεί να είναι οι δραστηριότητες ή οι συσκευές που μπορεί να είναι περισσότερο ενεργοβόρες	
Η κατοικία	
Από τι υλικά είναι κατασκευασμένοι οι τοίχοι και η οροφή	
Ποια είναι τα χαρακτηριστικά: Τετραγωνικά, Χώροι κλειστοί -ανοικτοί , Προσανατολισμός, Σε τι ύψος βρίσκεται η κατοικία, Ακουμπάει σε διπλανά κτίσματα, Προστατεύεται από τον αέρα ή τον Ήλιο;	
Υπάρχουν προβλήματα στο σπίτι: Με τη μόνωση, Τα κουφώματα, Κάποια Διαρροή, Υγρασία σε κάποιο χώρο	
Πιστεύεται πως η κατάσταση στην κατοικία σας μπορεί να επιδεινώνεται ή να βελτιώνεται λόγω συνθηκών σε διπλανά κτίσματα;	
Έχετε κάνει επεμβάσεις στην κατοικία με στόχο να αντιμετωπίσετε κάποιο από τα παραπάνω προβλήματα;	
Έχετε σκεφτεί ή έχετε ήδη συμμετάσχει σε κάποιο πρόγραμμα ενεργειακής αναβάθμισης, όπως το εξοικονομώ;	
Αν θέλετε να κάνετε παρεμβάσεις στην κατοικία, που απευθύνεστε, σε κάποιον τεχνικό, μηχανικό, στο Δήμο, επιδιορθώνεται μόνοι σας;	
Υπάρχουν περιορισμοί ως προς τις παρεμβάσεις; Πρέπει να πάρετε από κάπου άδεια, ή να το φτιάξετε με κάποιον συγκεκριμένο τρόπο;	
Τι επιπλέον έξοδα έχετε σχετικά με την κατοικία. ΕΝΦΙΑ, δάνειο, ενοίκιο, πολλές και συχνές συντηρήσεις;	

Έχετε σκεφτεί να αλλάξετε κατοικία λόγω συνθηκών άνεσης ή της κατάστασης της κατοικίας; (σε περίπτωση ενοικιαζόμενης κατοικίας)
Συστήματα Θέρμανσης- ψύξης- Ζεστό νερό - μαγείρεμα
Τι είδους καύσιμο χρησιμοποιείται για θέρμανση;
Τι σύστημα έχετε για ζεστό νερό χρήσης;
Τι καύσιμο και συσκευές χρησιμοποιείται για μαγείρεμα;
Χρειάζεστε ή χρησιμοποιείται κάποιο σύστημα για ψύξη;
Χρησιμοποιείται επιπλέον άλλες τεχνολογίες, μικροσυσκευές, ηλεκτρική κουβέρτα, αερόθερμο, σόμπα, αφυγραντήρα. Δηλαδή πιο δραστικά μέτρα όταν κάνει πολύ κρύο;
Έχετε αξιοποιήσει τα προγράμματα «αλλάζω- ανακυκλώνω συσκευή» ή «αλλάζω- ανακυκλώνω θερμοσίφωνα»;
Ζεσταίνει ή ψύχεται το σπίτι συγκεκριμένες ώρες την ημέρας, ζεσταίνεται συγκεκριμένα δωμάτια και άλλα όχι; Έχετε σταθερή θερμοκρασία, πώς το ρυθμίζετε;
Πόσο ζεστό ή κρύο θα θέλατε να είναι το σπίτι σε σχέση με τώρα;
Όταν στο σπίτι κάνει κρύο ή πολύ ζέστη πώς το αντιμετωπίζετε
Υπάρχουν περίοδοι που δεν έχετε καύσιμα για θέρμανση ή γίνονται μεγάλες διακοπές ρεύματος; Πώς το αντιμετωπίζετε;
Έχετε συχνά προβλήματα με τις συσκευές θέρμανσης ή ψύξης, τις επισκευάζετε μόνοι σας;
Παράγεται με κάποιον τρόπο ενέργεια; Έχετε αναζητήσει εναλλακτικές που προτείνονται ως λύσεις, όπως ηλιακό θερμοσίφωνα, φωτοβολταϊκά στην ταράτσα,
Λογαριασμοί ρεύματος και ενεργειακό κόστος
Πάροχος ενέργειας; Έχετε αλλάξει; Είστε ευχαριστημένοι από την αλλαγή;
Ξέρετε τι περιλαμβάνει ο λογαριασμός
Τους συγκρίνετε με παλαιότερους;
Όταν έρχεται ένας πολύ υψηλός λογαριασμός τι σκέφτεστε, το συζητάτε με κάποιον, οργανώνεται κάποιο πλάνο για να τον αποπληρώσετε; Μοιράζεστε το κόστος με κάποιον άλλο;
Ο πιο υψηλός λογαριασμός που πιστεύεται ότι οφείλεται, έχετε αυξήσει την κατανάλωση σας ανάλογα;
Με σκοπό την αποπληρωμή των λογαριασμών τι μέτρα λαμβάνεται, αλλάζεται τις συνήθειες σας ή περιορίζεται την κατανάλωση, αν ναι με ποιους τρόπους;
Έχετε σκεφτεί να κόψετε από κάτι άλλο, όπως μεταφορές, ή κάποια άλλη ανάγκη για να αποπληρώσετε τους λογαριασμούς σας;
Έχετε αιτηθεί για επιδόματα για την θέρμανση, ή έχετε προβεί σε διακανονισμούς για να πληρώσετε τους λογαριασμούς, αν ενταχθήκατε στο κοινωνικό τιμολόγιο;
Σε περίπτωση οικογένειας ποιο από τα μέλη είναι αυτό που προσέχει περισσότερο πώς καταναλώνεται ενέργεια, σκέφτεται την εξοικονόμηση ή φτιάχνει το πλάνο πληρωμών και αναγκών;
Γνωρίζετε ή έχετε ενημερωθεί από το Δήμο ή κάποιον άλλο φορέα σχετικά με το πώς πώς μπορείτε να μειώσετε την κατανάλωση και τον λογαριασμό σας;
Έχετε επενδύσει σε τεχνολογίες που μπορεί να είναι πιο οικονομικές στην κατανάλωση, όπως λαμπτήρες led, ή συσκευές χαμηλής ενεργειακής κλάσης;
Τι σκέφτεστε για τις αυξήσεις στις τιμές του ρεύματος ή καυσίμων θέρμανσης και τον επόμενο χειμώνα;
Πώς σκέφτονται να αντιμετωπίσουν δυσκολίες/ αύξηση τιμών μέσα στον επόμενο χειμώνα
Σχέσεις και δεσμοί (Αυτή η θεματική ενυπάρχει και στις υπόλοιπες)

Για ότι σας ανησυχεί ή υπάρξει κάποιο πρόβλημα στην κατοικία, το επικοινωνείτε με τον ιδιοκτήτη, συνιδιοκτήτη; (σε περίπτωση πολυϊδιοκτησία ή ενοικιασμένης κατοικίας). Πως διαμοιράζεται το κόστος;
Επικοινωνείτε τις σκέψεις και ανησυχίες σας με άλλους στον οικισμό ή στην οικογένεια σας;
Οι γείτονες πως βλέπεται να περνάνε σε σχέση με αυτά που συζητήσαμε, έχουν τους ίδιους προβληματισμούς;

Θεματολόγιο 2ο

ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΙΚΑΡΙΑΣ (εποχικά εργαζόμενα άτομα/ καλοκαίρι) / # / Ημερ.
Γενικές Πληροφορίες
Ηλικία
Από πότε διαμένετε στην κατοικία;
Πόσα άτομα διαμένετε ;
Είναι η πρώτη φορά στο νησί για εργασία;
Έχετε εργασιακή εμπειρίες από άλλο μέρος για εποχική εργασία ;
Καθημερινότητα
Πόσες ώρες δουλεύετε και πόσες βρίσκεστε στο σπίτι;
Έχετε αντιμετωπίσει δυσκολίες με τη μεταφορά;
Η κατοικία
Ποια είναι η κατάσταση της κατοικίας; Υπάρχουν φθορές, υλικά κατασκευής.
Τι παροχές υπάρχουν στο σπίτι;
Σε ποιον ανήκει το σπίτι;
Η κατάσταση της κατοικίας είναι κάτι που σε προβληματίζει;
Συστήματα Θέρμανσης- ψύξης- Ζεστό νερό - μαγείρεμα - Κόστος ενέργειας
Τι σύστημα για θέρμανση ψύξη και ζεστό νερό, μαγείρεμα;
Είναι ικανοποιητική η κάλυψη των αναγκών;
Έχουν γίνει συστάσεις σχετικά με την κατανάλωση ενέργειας;
Σχέσεις και δεσμοί (Αυτή η θεματική ενυπάρχει και στις υπόλοιπες)
Ποια η εμπειρία των άλλων ατόμων που μένουν στο σπίτι;
Πως αντιμετωπίζει τις δυσκολίες που προκύπτουν σε σχέση με την κατοικία, είναι σημαντικό ζήτημα για εσένα ως εργαζόμενο άτομο να τις επιλύεις;

Βιβλιογραφία

Ambrose A, Marchand R. (2017). The contemporary landscape of fuel poverty research. *Indoor and Built Environment* Volume 26, Issue 7, August 2017, Pages 875-878

Bouzarovski, Stefan, (2018), *Energy Poverty*, Springer

Bouzarovski, Stefan, (2014), Energy poverty in the European Union: landscapes of vulnerability. *WIREs Energy Environ* 2014, 3: 276–289

Bouzarovski, S. & Herrero, S.T. (2017). The energy divide: Integrating energy transitions, regional inequalities and poverty trends in the European Union. *European Urban and Regional Studies*, Vol. 24 (No 1), pp 69 –86

Boardman, Brenda (1991). *Fuel Poverty: From Cold Homes to Affordable Warmth*

Bouzarovski, Stefan, and Saska Petrova. (2015). "A global perspective on domestic energy deprivation: Overcoming the energy poverty–fuel poverty binary." *Energy Research & Social Science* 10: 31-40.

Roberto Barrella, José Carlos Romero, José Ignacio Linares, Eva Arenas, María Asín, Efraim Centeno, (2022). The dark side of energy poverty: Who is underconsuming in Spain and why?, *Energy Research & Social Science*, Volume 86

Αποστολοπούλου, Έλια (2021). Κοινωνικοί αγώνες για το χώρο, τη φύση και τα κοινά της εποχής της κρίσης. Εκδόσεις νήσος

Βαταβάλη Φ., Χατζηκωνσταντίνου Ε. (2018). Γεωγραφίες της ενεργειακής φτώχειας στην Αθήνα της κρίσης. Τρία κείμενα και έξι ιστορίες πολυκατοικιών. *Angelus novus*.

Γιαννόπουλος, Χ. (2023). Επιστολή στον Υπουργό Περιβάλλοντος και Ενέργειας Κύριο Κώστα Σκρέκα, 27 Ιανουαρίου

Παναγιωτόπουλος, Γιώργος. (2020). Διαστάσεις, μέτρηση και εξέλιξη της γεωγραφικής απομόνωσης στην Ελλάδα. (Διδακτορική Διατριβή)

ΕΜΠ, ΡΑΕ (2021). Πρακτικά 1^{ου} Διαδικτυακού Συνεδρίου για την Ενεργειακή φτώχεια Διαθέσιμο στο: https://www.ekpizo.gr/sites/default/files/praktika_synedriou_ep_19-11-2020.pdf

[Πρόσβαση 25.04.2023]

Καλιαμπάκος, Δημήτρης, Παπαδά, Λευκοθέα, (2021). Ενεργειακή φτώχεια στην Ελλάδα: Μια άδηλη και διαβρωτική μορφή φτώχειας. Πρακτικά 1^{ου} Διαδικτυακού Συνεδρίου για την Ενεργειακή φτώχεια Διαθέσιμο στο:

https://www.ekpizo.gr/sites/default/files/praktika_synedriou_ep_19-11-2020.pdf

[Πρόσβαση 25.04.2023]

Κόκκινος Γ. (2020). Η παραδοσιακή κατοικία της Ικαρίας και το ιδιόμορφο κτιστό περιβάλλον του νησιού. Εκδόσεις ΑΙΟΛΟΣ

Παπαδά Λ., Παναγιωτόπουλος Γ., Καλιαμπάκος Δ. (2016). Η επίδραση της απομόνωσης στην ενεργειακή φτώχεια: Η περίπτωση της Ελλάδας.

Παπαδά, Λευκοθέα, Μπαλάσκας, Αναστάσιος, (2021). Το προφίλ της ενεργειακής φτώχειας στις ορεινές περιοχές: Η περίπτωση του Μετσόβου. Πρακτικά 1^{ου} Διαδικτυακού Συνεδρίου για την Ενεργειακή φτώχεια Διαθέσιμο στο:

https://www.ekpizo.gr/sites/default/files/praktika_synedriou_ep_19-11-2020.pdf

[Πρόσβαση 25.04.2023]

Σωτηροπούλου, Ρεγγίνα. (2019). «Απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας στην Ελλάδα. Χρονολόγιο και κοινωνικές επιπτώσεις» Μεταπτυχιακή διπλωματική Εργασία.

Θεσμικό πλαίσιο – Αναπτυξιακά Κείμενα

ΕΛΣΤΑΤ, 2023, Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών: Έτος 2022

European Commission, Directorate-General for Energy, (2019) *Clean energy for all Europeans* – . Publications Office. Διαθέσιμο στο:

<https://data.europa.eu/doi/10.2833/9937>

[Πρόσβαση 17.06.2023]

Οδηγία 2018/844. ΟΔΗΓΙΑ (ΕΕ) 2018/844 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 30ής Μαΐου 2018 για την τροποποίηση της οδηγίας 2010/31/ΕΕ για την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων και της οδηγίας 2012/27/ΕΕ για την ενεργειακή απόδοση. Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A32018L0844>
[Πρόσβαση 25.04.2023]

Κανονισμός 2018/1999. ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) 2018/1999 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 11ης Δεκεμβρίου 2018 για τη διακυβέρνηση της Ενεργειακής Ένωσης και της Δράσης για το Κλίμα, για την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΚ) αριθ. 663/2009 και (ΕΚ) αριθ. 715/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, των οδηγιών 94/22/ΕΚ, 98/70/ΕΚ, 2009/31/ΕΚ, 2009/73/ΕΚ, 2010/31/ΕΕ, 2012/27/ΕΕ και 2013/30/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, των οδηγιών 2009/119/ΕΚ και (ΕΕ) 2015/652 του Συμβουλίου και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 525/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου. Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/el/TXT/?uri=CELEX%3A32018R1999>

[Πρόσβαση 25.04.2023]

Οδηγία (ΕΕ) 2018/2001. ΟΔΗΓΙΑ (ΕΕ) 2018/2001 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 11ης Δεκεμβρίου 2018 για την προώθηση της χρήσης ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές (αναδιατύπωση). Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018L2001&from=LV>

[Πρόσβαση 25.04.2023]

Οδηγία 2019/944. ΟΔΗΓΙΑ (ΕΕ) 2019/944 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 5ης Ιουνίου 2019 σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας και την τροποποίηση της οδηγίας 2012/27/ΕΕ (αναδιατύπωση).

Διαθέσιμο στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A32019L0944>
[Πρόσβαση 12.04.2023]

Κανονισμός (ΕΕ) 2019/943. ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) 2019/943 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 5ης Ιουνίου 2019 σχετικά με την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας (αναδιτύπωση). Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R0943&from=ES>
[Πρόσβαση 12.04.2023]

Οδηγία (ΕΕ) 2023/1791. ΟΔΗΓΙΑ (ΕΕ) 2023/1791 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 13ης Σεπτεμβρίου 2023 για την ενεργειακή απόδοση και την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 2023/955 (αναδιτύπωση). Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32023L1791>
[Πρόσβαση 08.05.2023]

Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία (2019). ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ. Διαθέσιμο στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019DC0640>
[Πρόσβαση 18.06.2023]

Κύμα ανακαινίσεων για την Ευρώπη – οικολογικά κτίρια, θέσεις εργασίας, καλύτερη ζωή. (2020). ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ. Διαθέσιμο στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0662>
[Πρόσβαση 01.05.2023]

Σύσταση 2020/1563. ΣΥΣΤΑΣΗ (ΕΕ) 2020/1563 ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ της 14ης Οκτωβρίου 2020 σχετικά με την ενεργειακή φτώχεια. Διαθέσιμο στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=CELEX:32020H1563>
[Πρόσβαση 25.05.2023]

Σύσταση 2023/2407. ΣΥΣΤΑΣΗ (ΕΕ) 2023/2407 ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ της 20ής Οκτωβρίου 2023 σχετικά με την ενεργειακή φτώχεια. Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content>
[Πρόσβαση 25.10.2023]

ΕΡΑΗ, Energy Poverty National Indicators Insights for a more effective measuring, European Commission, Οκτώβριος 2022 . Διαθέσιμο στο: <https://energy-poverty.ec.europa.eu>
[Πρόσβαση 10.06.2023]

ΕΡΑΗ ATLAS, https://energy-poverty.ec.europa.eu/discover/epah-atlas_en
[Πρόσβαση 18.3.2023]

Energy Poverty Advisory Hub (n.d.). Observing energy poverty. Διαθέσιμο στο: https://energy-poverty.ec.europa.eu/observing-energy-poverty_en
[Πρόσβαση 08.05.2023]

Εραη (2021). Αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας μέσω τοπικών δράσεων– Εμπνευσμένες περιπτώσεις από όλη την Ευρώπη. Διαθέσιμο στο: <https://energy->

poverty.ec.europa.eu

[Πρόσβαση 08.05.2023]

Europarl. (2023) Κοινωνικό Ταμείο για το Κλίμα: οι προτάσεις του ΕΚ για μια δίκαιη ενεργειακή μετάβαση. Διαθέσιμο στο: <https://www.europarl.europa.eu>

[Πρόσβαση 09.07.2023]

Covenant of Mayors (2022). Reporting Guidelines on Energy Poverty. Covenant of Mayors for climate & Energy Europe. Διαθέσιμο στο: <https://eu-mayors.ec.europa.eu>

[Πρόσβαση 08.05.2023]

Europarl. (2023) Proposal for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on the energy performance of buildings (recast). Διαθέσιμο στο:

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0068_EN.html

[Πρόσβαση 09.07.2023]

Επιτροπή Ανταγωνισμού (2021). Δελτίο Τύπου - Εκκίνηση αυτεπάγγελτης έρευνας στην αγορά της λιανικής προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας σε πελάτες χαμηλής τάσης.

Διαθέσιμο στο: <https://www.epant.gr>

[Πρόσβαση 25.10.2023]

(EU/2021/660) (2021) ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ Αντιμετώπιση της αύξησης των τιμών της ενέργειας: μια εργαλειοθήκη για δράση και στήριξη. Διαθέσιμο στο: Tackling rising energy prices: a toolbox for action and support

[Πρόσβαση 25.10.2023]

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ, ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ Καθαρός πλανήτης για όλους Ένα ευρωπαϊκό, στρατηγικό, μακρόπνοο όραμα για μια ευημερούσα, σύγχρονη, ανταγωνιστική και κλιματικά ουδέτερη οικονομία. Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:52018DC0773>

[Πρόσβαση 25.10.2023]

ΥΑ 4/23.12.2019. Κύρωση του Εθνικού Σχεδίου για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ). (ΦΕΚ 4893/Β/31.12.2019))

ΥΑ ΥΠΕΝ/ΓΔΕ/89335/5599. Έγκριση Σχεδίου Δράσης για την Καταπολέμηση της Ενεργειακής Ένδειας, σύμφωνα με την παρ. 1 του άρθρου 25 του ν. 4342/2015. (ΦΕΚ 4447/Β/28.09.2021)

Ετήσια Έκθεση Προόδου Σχεδίου Δράσης για την καταπολέμηση της Ενεργειακής Ένδειας. 12.2021.

ΥΠΕΝ (2011). Οδηγός εφαρμογής προγράμματος «Εξοικονόμηση κατ'οίκον». Αθήνα, Ιανουάριος 2011

ΥΠΕΝ (2012). Οδηγός εφαρμογής προγράμματος «Εξοικονόμηση κατ'οίκον». Αθήνα, Μάρτιος 2012

ΥΠΕΝ (2021). Οδηγός εφαρμογής προγράμματος «Εξοικονόμηση κατ'οίκον II». Α' Κύκλος. Αθήνα Αθήνα, 9^η Τροποποίηση Ιούλιος 2021. Διαθέσιμο στο: <https://exoikonomisi.ypen.gr/>

ΥΠΕΝ (2022). Οδηγός εφαρμογής προγράμματος «Εξοικονόμηση κατ'οίκον II», Β' Κύκλος. Αθήνα, 6^η Τροποποίηση Ιανουάριος 2022. Διαθέσιμο στο: <https://exoikonomisi.ypen.gr/>

ΥΠΕΝ (2022). Οδηγός εφαρμογής προγράμματος «Εξοικονομώ – Αυτονομώ» Αθήνα, 2η Τροποποίηση Ιούλιος 2022. Διαθέσιμο στο: <https://ypen.gov.gr/energeia/energeiaki-exoikonomisi/exoikonomo-afftonomo/>

ΥΠΕΝ (2022). Οδηγός εφαρμογής προγράμματος «Εξοικονομώ 2021» Αθήνα, 4η τροποποίηση Σεπτέμβριος 2022. Διαθέσιμο στο: <https://exoikonomo2021.gov.gr/>

Ν. 4513/2018. Ενεργειακές Κοινότητες και άλλες διατάξεις. Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. (ΦΕΚ Α' 9/23-01-2018).

Ν. 5037/2023. Μετονομασία της Ρυθμιστικής Αρχής Ενέργειας σε Ρυθμιστική Αρχή Αποβλήτων, Ενέργειας και Υδάτων και διεύρυνση του αντικειμένου της με αρμοδιότητες επί των υπηρεσιών ύδατος και της διαχείρισης αστικών αποβλήτων, ενίσχυση της υδατικής πολιτικής - Εκσυγχρονισμός της νομοθεσίας για τη χρήση και παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές μέσω της ενσωμάτωσης των Οδηγιών ΕΕ 2018/2001 και 2019/944 - Ειδικότερες διατάξεις για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και την προστασία του περιβάλλοντος. (ΦΕΚ Α 78/29.3.2023)

«Ανακυκλώνω – αλλάζω συσκευή». Διαθέσιμο στο: <https://allazosyskevi.gov.gr/#>
[Πρόσβαση 25.10.2023]

Αποτελέσματα προγράμματος «ανακυκλώνω – αλλάζω συσκευή». Διαθέσιμο στο: <https://allazosyskevi.gov.gr/apotelesmata-axiologisis/>
[Πρόσβαση 25.10.2023]

«Ανακυκλώνω – αλλάζω θερμοσίφωνα». Διαθέσιμο στο: <https://allazothermosifona.gov.gr/>
[Πρόσβαση 25.10.2023]

Αποτελέσματα προγράμματος «ανακυκλώνω – αλλάζω θερμοσίφωνα». Διαθέσιμο στο: <https://allazothermosifona.gov.gr/exelixa/apotelesmata-axiologisis/>
[Πρόσβαση 25.10.2023]

ΠεΠΣΚΑ ΒΑ, Περιφερειακό Σχέδιο για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή (2019)

Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, 2η Έκθεση υλοποίησης: Στρατηγικός σχεδιασμός και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα με δείκτες παρακολούθησης και αξιολόγησης», (2021)

Εξοικονομώ 2021, (2022), Αποτελέσματα Αξιολόγησης Διαθέσιμο στο: <https://exoikonomo2021.gov.gr/apotelesmata-axiologeses>
[Πρόσβαση 06.08.2023]

Μελέτες και Έρευνες

ESPON (2013). The Development of the Islands – European Islands and Cohesion Policy* (EUROISLANDS).

IEECP. (2022). A SOCIALLY-JUST EU RENOVATION WAVE. Amsterdam: European Climate Foundation. <https://europeanclimate.org/resources/a-socially-just-eu-renovation-wave/> [Πρόσβαση 04.06.2023]

IEECP 2(2022). Impacts of policies on low-income households in the target countries Amsterdam: European Climate Foundation. <https://europeanclimate.org/resources/a-socially-just-eu-renovation-wave/> [Πρόσβαση 04.06.2023]

IEECP 3 (2022). Measures to address the policies' impacts on low income households in the target countries. European Climate Foundation. <https://europeanclimate.org/resources/a-socially-just-eu-renovation-wave/> [Πρόσβαση 04.06.2023]

Mohan, Gretta (2020). HOUSEHOLD ENERGY POVERTY AND CHILDREN'S HEALTH. Economic and Social Research Institute. Διαθέσιμο στο: https://www.esri.ie/system/files/publications/RB202031_0.pdf [Πρόσβαση 25.10.2023]

Thema, J., and Vondung, F. (2020) EPOV Indicator Dashboard: Methodology Guidebook. Wuppertal Institut für Klima, Umwelt, Energie GmbH. Διαθέσιμο στο: https://energy-poverty.ec.europa.eu/system/files/2021-09/epov_methodology_guidebook_1.pdf [Πρόσβαση 18.3.2023]

The Green Tank. (2023). Οι ενεργειακές κοινότητες στην Ελλάδα και τις λιγνιτικές περιοχές #3 Greenpeace, WWF Hellas, Οργάνωση Electra Energy ,Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Ενεργειακών Κοινοτήτων Rescoop.eu. (2021). Ανάπτυξη των ενεργειακών κοινοτήτων στην Ελλάδα. Προκλήσεις και Προτάσεις.

Λυμπέρη, Θ. (2023). «Οι ενεργειακές κοινότητες ως ρωγμή στον τομέα της ενέργειας – Περιορισμοί και σημάδια θετικών μεταλλαγών μέσα από την μελέτη της Μινώα Ενεργειακής Κοινότητας». (Μεταπτυχιακή εργασία)

The Green Tank (2023) «Αντιμετωπίζοντας την ενεργειακή κρίση: Οι επιδόσεις της Ελλάδας και η χρήση των οικονομικών πόρων»

Βαταβάλη, Φερενίκη , Κατσουλάκος, Νίκος, Χατζηκωνσταντίνου, Ευαγγελία (2022). Έρευνα «Προβλήματα, πρακτικές και αντιλήψεις σε σχέση με την ενεργειακή κατανάλωση στην κατοικία». Ινστιτούτο Νίκος Πουλατζάς, Αθήνα. Διαθέσιμο στο : <https://poulantzas.gr> [Πρόσβαση 25.10.2023]

ΜΔΑΑΕ, Μηχανισμός Διάγνωσης Αναγκών της Αγοράς Εργασίας Διαθέσιμο στο : <https://mdaae.gr/data/engegrammenoi-anagergoi-to-2022-miniaia/> [Πρόσβαση 30.09.2023]

ΙΝΣΕΤΕ, Ετήσια έκθεση ανταγωνιστικότητας και διαρθρωτικής προσαρμογής στον τομέα του Τουρισμού για το έτος 2020 – Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου (2021)

ΕΛΣΤΑΤ (2023). Απασχόληση κατά γεωγραφική ζώνη, περιφέρεια και κλάδο.

[https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SEL54/-](https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SEL54/)

[Πρόσβαση 06.08.2023]

Ετήσια έκθεση του προγράμματος παρατηρητήριου κοινωνικής ένταξης περιφέρειας Βορείου Αιγαίου Ιανουάριος 2022 – Ιανουάριος 2023 (2023), Τμήμα Κοινωνικών Υπηρεσιών & Παρατηρητήριου Κοινωνικής Ένταξης Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου

ΣΚΕΜ (2023). ΣΧΕΔΙΟ ΚΑΘΑΡΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΜΕΤΑΒΑΣΗΣ. Clean Energy for EU Islands.

Ικαρία, Έκδοση 2023. Διαθέσιμο στο: <https://ikaria.gov.gr>

[Πρόσβαση 06.08.2023]

Αρθρογραφία - Ιστοσελίδες

Μεσοσταθμικές τιμές αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας από τον ΑΔΜΗΕ για τα έτη 2020-2023.

<https://www.admie.gr/agora/enimerotika-deltia/mesostathmiki-timi-agoras?since=&until=&op=%CE%A5%CF%80%CE%BF%CE%B2%CE%BF%CE%BB%CE%AE>

[Πρόσβαση 18.10.2023]

Μεσοσταθμικές τιμές εισαγωγής φυσικού αερίου στην Ελλάδα από τη ΡΑΑΕΥ για τα έτη

2020-2023. <https://www.raey.gr/genika-nea/68983/>

Ρούσος, Τζώρτζη (2022). Βουλή: Με την ομιλία του ο Δαγούμας της ΡΑΕ επιβεβαίωσε το Documento ότι αποτελεί «μπάτλερ συμφερόντων». Documento. Διαθέσιμο στο:

<https://www.documentonews.gr>

[Πρόσβαση 25.10.2023]

Energy press, (23.10.2023) Συστάσεις της Κομισιόν προς τα κράτη μέλη για την ενεργειακή φτώχεια - «Κλειδί» ο ρόλος των ΕΣΕΚ, Διαθέσιμο στο: <https://energypress.gr/news/systaseis-tis-komision-pros-ta-krati-meli-gia-tin-energeiaki-ftoheia-kleidi-o-rolos-ton-esek>

[Πρόσβαση 9.11.2023]

Παρατηρητήριο ενεργειακής ένδειας (n.d.). Διαθέσιμο στο: <https://energy-poverty.gr/>

[Πρόσβαση 9.11.2023]

Greenpeace. (08.03.2021). Μήπως ήρθε η ώρα επιτέλους να (ξανα)δούμε τα φορολογικά κίνητρα για την αναβάθμιση των κατοικιών;

Διαθέσιμο στο: <https://www.greenpeace.org>

[Πρόσβαση 18.10.2022]

ΥΠΕΝ (2021). Παρουσίαση του Νέου Εξοικονομώ (29.07.2021) Διαθέσιμο στο:

<https://ypen.gov.gr>

[Πρόσβαση 18.10.2022]

B2 Green, (6.12.2021) Οι επίσημες απαντήσεις Υπουργείου Ανάπτυξης & ΕΑΤ για τις πληρωμές του “Εξοικονομώ-Αυτονομώ”. Διαθέσιμο στο: [Οι επίσημες απαντήσεις Υπουργείου Ανάπτυξης & ΕΑΤ για τις πληρωμές του “Εξοικονομώ-Αυτονομώ” • B2Green](#)

[Πρόσβαση 18.10.2022]

Τσάβαλος, Κώστας. (2022, Σεπτέμβριος, 23). EPT.gr. Ανατιμήσεις 12% στα οικοδομικά υλικά τον Αύγουστο – Νέες πιέσεις στις τιμές των διαμερισμάτων.

Διαθέσιμο στο: <https://www.ertnews.gr>

[Πρόσβαση 19.10.2022]

Χριστοφοράκη, Κατερίνα. (2018, Μάιος). Athens social atlas. Το χωρικό και κοινωνικό αποτύπωμα του Προγράμματος «Εξοικονόμηση κατ' Οίκον» στη Μητροπολιτική Αθήνα.

Διαθέσιμο στο: <https://www.athenssocialatlas.gr>

[Πρόσβαση 19.10.2022]

OT news, (29.04.2022). Εξοικονομώ: Ολοκληρώθηκε η υποβολή των αιτήσεων μονοκατοικιών και μεμονωμένων διαμερισμάτων. Διαθέσιμο στο:

<https://www.ot.gr/2022/04/29/oikonomia/akinita/eksoikonomo-oloklirothike-i-yponoli-ton-aitiseon-monokatolikion-kai-memonomenon-diamerismaton/>

[Πρόσβαση 19.10.2022]

Τράπεζα Πειραιώς, «Εξοικονομώ 2021».

Διαθέσιμο στο: <https://www.piraeusbank.gr/el/idiwtes/daneia/stegastiko-daneio/eksoikonomw-2021>

[Πρόσβαση 18.10. 2022]

Οικονόμου, Βλάσσης. (2022, Μάιος). Ινστιτούτο Νίκος Πουλατζάς. Εξέλιξη και όψεις του φαινομένου της ενεργειακής φτώχειας στην Ελλάδα.

Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com>

[Πρόσβαση 20.10. 2023]

Ecopress. (26.01.2023). Ενεργειακές Κοινότητες: ο ΔΕΔΔΗΕ απορρίπτει τις μισές αιτήσεις, λόγω δικτύου. Διαθέσιμο στο: <https://ecopress.gr/energeiak-es-koinotites-aporriptomt/>

[Πρόσβαση 11.02.2023]

The Green Tank. (2021). Αλλαγές στο θεσμικό πλαίσιο για τις ενεργειακές κοινότητες.

Διαθέσιμο στο: [Αλλαγές στο θεσμικό πλαίσιο για τις ενεργειακές κοινότητες – The Green Tank](#) [Πρόσβαση 25.01. 2023]

Τράτσα, Μ. (03.11.2023). ΑΠΕ: Νέος διαγωνισμός για έργα ΑΠΕ ισχύος 1,1 GW – Το πρόγραμμα «Απόλλων». Οικονομικό Ταχυδρόμος. Διαθέσιμο στο :

<https://www.ot.gr/2023/11/03/green/ape/ape-neos-diagonismos-gia-erga-ape-isxyos-1-1-gw-to-programma-apollo/>

[Πρόσβαση 9.11.2023]

Greenpeace. (2021). Αντίστροφη μέτρηση για τις ενεργειακές κοινότητες στην Ελλάδα: 11 μήνες για να σωθούν. Διαθέσιμο στο: [Αντίστροφη μέτρηση για τις ενεργειακές κοινότητες στην Ελλάδα: 11 μήνες για να σωθούν - Greenpeace Ελλάδα](#)

[Πρόσβαση 30.01.2023]

ΕΚΠΟΙΖΩ (2020). ΕΚΠΟΙΖΩ: Είκοσι πέντε προτάσεις για την προστασία των ευάλωτων καταναλωτών Ενέργειας 01 Ιούνιος 2020. Διαθέσιμο στο: <https://www.ekpizo.gr>

[Πρόσβαση 9.11.2023]

Greenpeace (2019). Πρόταση για ένα πράσινο κοινωνικό οικιακό τιμολόγιο. Διαθέσιμο στο: <https://www.greenpeace.org>
[Πρόσβαση 9.11.2023]

Κέντρο Κοινότητας Ικαρίας , Δήμος Ικαρίας, Διαθέσιμο στο: [Δήμος Ικαρίας - Κέντρο Κοινότητας \(ikaria.gov.gr\)](https://www.ikaria.gov.gr)
[Πρόσβαση 06.08.2023]

Βοήθεια στο Σπίτι , Δήμος Ικαρίας, Διαθέσιμο στο: [Δήμος Ικαρίας - Βοήθεια στο Σπίτι \(ikaria.gov.gr\)](https://www.ikaria.gov.gr) [Πρόσβαση 06.08.2023]

Χερσαίες συγκοινωνίες στην Ικαρία: Η κατάσταση έχει πλέον ξεπεράσει κάθε όριο ανοχής (2020) Διαθέσιμο στο: <https://www.katioussa.gr/koinonia/chersaies-sygkoinonies-stin-ikaria-i-katastasi-echei-pleon-kseperasei-kathe-orio-anochis/>
[Πρόσβαση 07.10.2023]

«Ανταλλακτικό Δίκτυο στην Ικαρία». Διαθέσιμο στο: https://www.facebook.com/groups/117371185018330?locale=el_GR
[Πρόσβαση 07.10.2023]

Σπουρδαλάκης, Κωνσταντάτος, Χατζημιχάλης, (2010). Η αναδιάρθρωση του Καλλικράτη και η λογική της «αποκένωσης του κράτους». TVXS. Διαθέσιμο στο: <https://tvxs.gr/apopseis/arthra-gnomis/i-anadiarthrosi-toy-kallikrati-kai-i-logiki-tis-apokenosis-toy-kratoys/>
[Πρόσβαση 30.11.2023]

Ιωαννίδης, Γιάννης (2013). Δύο χρόνια «Καλλικράτης»: η αυτοδιοίκηση υπό κατάρρευση. Διαθέσιμο στο: <https://enthemata.wordpress.com/2013/04/07/ioann/>
[Πρόσβαση 30.11.2023]

B2green. (28.04.2022). Εξοικονομώ 2021: Κερδισμένοι & Αδικημένοι • Ποσοστά επιτυχίας: 19% – 100% • Μόρια: 6,376 – 72,234 • Πίνακες ανά Περιφέρεια. Διαθέσιμο στο: <https://news.b2green.gr>
[Πρόσβαση 30.11.2023]

B2green. (01.11.2023). Έρευνα: Η διακύμανση του κόστους των ηλιακών θερμοσιφώνων μετά την ανακοίνωση της επιδότησης. Διαθέσιμο στο: <https://news.b2green.gr>
[Πρόσβαση 30.11.2023]

B2green. (01.11.2023). Κ. Σκρέκας: Πλαφόν στο περιθώριο κέρδους για θερμοσίφωνες. Διαθέσιμο στο: <https://news.b2green.gr>
[Πρόσβαση 30.11.2023]

Ecopress (12.07.2022) «Αλλάζω Συσκευή»: πλαφόν στα κέρδη-κατατέθηκε η τροπολογία. Διαθέσιμο στο: <https://ecopress.gr/allazo-syskevi-plafon-sta-kerdi-katatethike-tropologia/>
[Πρόσβαση 30.11.2023]

Χριστός Ραχών Ικαρίας. Διαθέσιμο στο: [Χριστός Ραχών Ικαρίας | Facebook](https://www.facebook.com/ChristosRachonIkaria/)
[Πρόσβαση 30.11.2023]

Δήμος Ικαρίας. (2023). Ενεργειακή φτώχεια – συμπλήρωση ερωτηματολογίων. Διαθέσιμο στο: <https://ikaria.gov.gr>
[Πρόσβαση 30.11.2023]

Ράδιο Ικαρίας (2018). Η Κίνηση Πολιτών Ραχών Ικαρίας διοργανώνει μακαρονάδα. Διαθέσιμο στο: <https://www.radio-ikaria.gr/i-kinisi-politon-rachon-ikarias-diorganonei-makaronada/>
[Πρόσβαση 30.11.2023]

Ράδιο Ικαρίας (2021). Απεργούν την Τετάρτη 6 Απρίλη τα μέλη της τοπικής ένωσης τεχνικών ΔΕΗ-ΚΗΕ. Διαθέσιμο στο: <https://www.radio-ikaria.gr/apergoyn-tin-tetarti-6-aprili-ta-meli-tis-topikis-enosis-technikon-dei-kie/>
[Πρόσβαση 30.11.2023]

Ικαριακή Ραδιοφωνία. (2023). Συνθετικό κείμενο αξιολόγησης ΣΧΟΟΑΠ Ικαρίας από τον Σύλλογο Ικαρίων Επιστημόνων. Διαθέσιμο στο: <https://ikariaki.gr/synthetiko-keimeno-aksiologisis-schooar-ikarias-apo-ton-sylogo-ikarion-epistimonon/>
[Πρόσβαση 30.11.2023]

Μeteo. (2023). Διαθέσιμο στο: <https://penteli.meteo.gr/stations/ikaria/NOAAPRYR.TXT>
[Πρόσβαση 30.11.2023]

Γεωχωρικά δεδομένα

ΥΓΕΠ Νήσων. Διαθέσιμο στο:
https://www.facebook.com/groups/117371185018330?locale=el_GR
[Πρόσβαση 07.10.2023]

ΡΑΕ - Γεωπληροφοριακός Χάρτης
<https://geo.rae.gr/>
[Πρόσβαση 20.10.2023]

Χαρτογραφικό Πανόραμα (panorama statistics). Διαθέσιμο στο:
<https://panoramaps2.statistics.gr/>
[Πρόσβαση 30.11.2023]